

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Történelemtudományi Doktori Iskola

Gazdaság-, régió- és politikatörténeti műhely

Doktori (PhD) értekezés

**Az 1968-as májusi diákmozgalom és de Gaulle
bukásának külpolitikai összefüggései**

Készítette:

Kovács Örs

Doktori iskola vezetője: Dr. Frölich Ida DSc

Műhelyvezető: Dr. Berényi István DSc

Témavezető:

Dr. Botos Máté PhD

egyetemi docens

Budapest, 2013

Tartalom

LEGFONTOSABB RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	4
I) Bevezetés.....	7
1) Hipotézisek és a kutatási nehézségek.....	11
 II) 1968 A HIDEGHÁBORÚ TÜKRÉBEN 17	
 III) Az eszmék és a politika – a hatvanas évek a világban és Franciaországban 26	
1) Bálványok, új „hősök,” új gondolatok.....	26
2) Hatvanas évek a világban.....	33
3) A francia '68 eszméi, jelenségei.....	51
IV) A francia politikai kultúra jellemzői.....	64
1) A IV. Köztársaság.....	65
2) A gaulle-izmus és az V. Köztársaság jellemzői 1969-ig.....	74
3) Gazdasági és társadalmi változások Franciaországban.....	81
V) A májusi válság okai a külpolitikai térben	90
1) A gaulle-ista külpolitika elképzelései: a grandeur.....	90
2) Volt-e külföldi érdek a májusi események mögött?.....	96
3) Az atlanti (v)iszony.....	103
4) A májusi események a szovjet politika tükrében.....	121
5) Nagy-Britannia indokai.....	132
6) Izrael szerepe.....	148
7) Kína érdekei.....	158
VI) A májusi események hatása és következményei	167
1) Belpolitikai változások.....	167
2) A külföldi várakozások május után.....	173
VII) De Gaulle lemondása	178
1) Baden-Baden – május 29.....	178
2) 1968 június.....	194
3) A referendum.....	197
VIII Befejezés: 1968 öröksége	207
Mellékletek.....	220
I) Kronológia.....	220
II) Kislexikon.....	226
III) Bibliográfia.....	236
IV) Levéltári források.....	247

V) Közölt források	256
VI) Névmutató	266
ÖSSZEFOGLALÓ /SUMMARY	269-270

Legfontosabb rövidítések jegyzéke

ACO – *Action Catholiques Ouvrières*: Katolikus Munkások Akciója

CARÉ – *Comité d’Action pour la Révolution dans l’Église*: Akcióbizottság a Forradalomért az Egyházban

CDU – *Christlich-Demokratische Union*: Kereszténydemokrata Unió

CDR – *Comité de Défense de la République*: Köztársaság Védelmi Bizottsága

CFDT – *Confédération Française Démocratique du Travail*: Munkavállalók Francia Demokratikus Szövetsége

CFTC – *Confédération Française des Travailleurs Chrétiens*: Francia Keresztény Munkavállalók Szövetsége

CGT – *Confédération Générale du Travail*: Munkavállalók Általános Szövetsége

CIA – *Central Intelligence Agency*: Központi Hírszerző Ügynökség

CND – *Campaign for Nuclear Disarmament*: Kampány a nukleáris leszerelésért

CNIP – *Centre National des Indépendants et Paysans*: Parasztok és Függetlenek Nemzeti Központja

CNR – *Conseil National de Résistance*: Nemzeti Ellenállás Tanácsa

CRS – *Compagnie Républicaine de Sécurité*: Köztársasági Biztonsági Század, azaz a francia rohamrendőrök neve

CSA – *Conseil supérieur de l’audiovisuel*: magyar médiatanácsnak megfelelő szerv

CVN – *Comité Vietnam National*: Vietnámi Nemzeti Bizottság

DOM – *Département d’outre-mer*: tengerentúli megyék, azon egykori francia gyarmati területek, melyek kötődnek Franciaországhoz pl. Guadeloupe, Rénuinon

EFTA – *European Free Trade Association*: Európai Szabadkereskedelmi Társulás

EGK – Európai Gazdasági Közösség

ENSZ – Egyesült Nemzetek Szervezete

(ENSZ) BT – Biztonsági Tanács

EVK – Európai Védelmi Közösség

FEN - *Fédération de l’éducation nationale*: Nemzeti Nevelési Szövetség

FGDS – *Fédération de la gauche démocrate et socialiste*: Demokrata és Szocialista Baloldali Szövetség

- FLN** – *Front de Libération Nationale*: Nemzeti Felszabadítási Front, 1954-ben alakult, célja Algéria felszabadítása.
- FO** – *Force Ouvrière*: Munkáserő
- GATT** – *General Agreement on Tariffs and Trade*: Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezmény
- GS** – *Gaudium et Spes*
- HV** – *Humanae Vitae*
- IBRD** – *International Bank for Reconstruction and Development*: Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank
- IFOP** – *Institut Français d'Opinions Publique*: Francia Közvéleménykutató Intézet:
- IMF** – *International Monetary Fund*: Nemzetközi Valutaalap
- JEC** – *Jeunesse étudiante chrétienne*: Ifjú Keresztény Diákok, azaz Keresztény Diákszövetség
- JCR** – *Jeunesse Communiste Revolutionnaire*: Fiatal Forradalmi Kommunisták
- JUC** – *Jeunesse universitaire chrétienne*: Keresztény Egyetemi Ifjúság
- MLF** – *Multilateral Force*: Multilaterális atomhaderő
- Moszad** (héberül מוסד לביטחון המדינה ולתפקידים מיוחדים *HaMossad leModi'in v'leTafkidim Meyuhadim*: Hírszerzés és Különleges Műveletek Intézete
- MRP** – *Mouvement Républicain Populaire*: Köztársági Népi Mozgalom, kereszténydemokrata jellegű
- MSZMP** – Magyar Szocialista Munkáspárt
- NAFTA** – *North American Free Trade Agreement*: Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény
- NATO** – *North Atlantic Treaty Organisation*, Észak-Atlanti Szerződés Szervezete
- NSZK** – Német Szövetségi Köztársaság
- OAS** – *Organisation Armée Secrète*: Titkos Hadsereg Szervezete
- ORTF** – *Office de Radiodiffusion-Télévision Française*: Francia Rádiót és Televíziót Felügyelő Iroda
- OSS** – *Office of Strategic Services*: Stratégiai Szolgálatok Irodája
- PCF / FKP** – *Parti Communiste Français*: Francia Kommunista Párt (FKP)
- PDP** – *Parti Démocrate Populaire*: Népi Demokrata Párt
- PSU** – *Parti Socialiste Unifié*: Egységes Szocialista Párt
- RPF** – *Rassemblement du peuple français*: Francia Népi Tömörülés

SDECE – *Service de Documentation Extérieure et de Contre-Espionnage*: Külső Hírszerzési és Kémelhárítási Hivatal

SDS – *Sozialistischer Deutscher Studentenbund*: Német Szocialista Diákszövetség (NSZK)

SDS – *Students for a Democratic Society*: Diákok egy Demokratikus Társadalomért (USA)

SFIO – *Section Française de l'Internationale Ouvrière*: Munkás Internacionálé Francia Szekciója

SNESup – *Syndicat national de l'enseignement supérieur*: Felsőoktatásban Dolgozó Tanárok Szakszervezete

SPD – *Sozialdemokratische Partei Deutschlands*: Német Szociáldemokrata Párt

SZOT – Szakszervezetek Országos Tanácsa

TASZSZ (TACC) – ТЕЛЕГРАФНОЕ АГЕНТСТВО СОВЕТСКОГО СОЮЗА (TACC),
Telegrafnoje Agensztvo Szovjetszkovo Szozuza – Szovjetunió Távirati Ügynöksége

TOM – *Territoire d'outre-mer*: tengerentúli területek, melyek lazábban kötődnek az anyaországhoz. Pl.: Új-Kaledónia

TVA – *Taxe sur la valeur ajoutée*: értéknövekedési adó, az ÁFA megfelelője

UEC – *Union des étudiants communistes*: Kommunista Diákok Szövetsége

UDR – *Union pour la défense de la République*: Unió a köztársaság megvédéséért

UJC-ml – *Union des jeunesses communistes marxistes-léninistes*: Marxista-leninista Kommunista Ifjak Uniója

UNEF – *Union Nationale des Étudiants de France*: Francia Egyetemi Hallgatók Nemzeti Uniója

UNR – *Union pour la Nouvelle République*: Szövetség az Új Köztársaságért,

USA – *United States of America*, Amerikai Egyesült Államok

VSC – *Vietnam Solidarity Campaign*: Vietnámmal való szolidaritási kampány

I) Bevezetés

Az 1968-as év eseményeivel számtalan munka foglalkozik, nemcsak a Párizsra, hanem a világ más pontjaira is fókuszálva. Ez ugyanis egy szimbolikus évvé vált, és a világ számtalan pontján történtek társadalmi megmozdulások, amelyek igazságosabb, szabadabb, toleránsabb világot követeltek, sokkal több életörömmel együtt.

A dolgozat alapvetően két részre bontható. Először bemutatjuk az események eszmei hátterét, amely az 1968-as „világjelenségből” fakad, így mindenképpen ki kell térni az eszmei vonulatra, de nem ez a kutatás fő témája. Itt kész munkák alapján foglaltuk össze az eszmék fejlődését és vontunk le következtetéseket. Ezen keresztül tudjuk elhelyezni Párizst is a világjelenségek sorában, így tudjuk igazán felmérni, hogy mi is volt az az életérzés, ami áthatotta a korszellemet, és amiben a párizsi események is lezajlottak. Párhuzamos jelenségek vannak a világ valamennyi pontján, mégis mindegyik eseménysor sajátos vonásokat tartalmaz, sőt, a sajátos vonások mögött partikuláris célok megvalósítására való törekvést fedezhetünk fel. Így jobban érthető, hogy melyik megmozdulásnak mi lehet a valódi oka, és ennek kiderítésére törekszünk az alábbi munkánkkal Párizssal kapcsolatban is.

A dolgozat nagyobbik, második része a francia politika- és diplomáciatörténet céljait, törekvéseit, útvesztőit elemzi 1958-1969 között, mert csak így érthető a politikai motiváció 1968 májusa mögött. Ennek érdekében de Gaulle elnöki ciklusának diplomáciáját vizsgáltuk, különös tekintettel azokra a konfliktusokra, amelyek miatt néhány országnak bizony érdekében állhatott a Tábornok rendszerének felpuhítása, esetleg megbuktatása. Ehhez levéltári kutatásokat is végeztünk, amelyek elengedhetetlenek a francia diplomácia megismeréséhez, és megmutatják azokat a törésvonalakat, amelyek a franciák és más hatalmak – főleg USA, Szovjetunió, Kína, Anglia, Izrael, NSZK – között fennállt. Ezen kontextus nélkül lehetetlen leásni 1968 májusának hátteréig, mert a belső motivációk mellett külpolitikai tényezők is szerepet játszhattak az események alakulásában. A kérdés tehát több szempontból is bonyolult: de Gaulle sajátos politikai kultúrájával eltér az átlagos, víziók nélküli politikusoktól, ráadásul a háborús hős mítoszt kihasználva szinte érinthetetlen a politikai mezőnyben. A kutatás célja, hogy megvizsgálja, a belső feszültségek miként kapcsolódnak össze az ún. '68-as szellemmel, miként épül rá a világpolitika, és igyekszik a

francia politikát saját érdekeinek megfelelően befolyásolni, és véget vetni a Tábornok általuk károsnak vélt céljainak.

A francia szemléletű világpolitikai elemzések szakkönyvei közül kiemelkedik **Georges-Henri Soutou**: *La guerre de Cinquante Ans. Les relations Est–Ouest, 1943–1990* [Fayard, Paris, 2001.] c. könyve, amely tankönyvszerűen tárgyalja rendkívül precízen és minden témát alaposan körüljárva a hidegháború történetét, amelyet természetesen francia módon értékel. A tanulmányokból álló **Michel Winock**: *Le temps de la guerre froide. Du rideau de fer à l'enfouissement du communisme* [Seuil, Paris, 1994] c. műve olvasmányosabb formában, az érzésekre, a mindennapokra is nagy figyelmet fordítva táralja a hidegháborút. A francia diplomáciát és annak kérdéseit szinte napjainkig elemzi egy-egy kérdéskör köré csoportosítva **Maurice Vaïsse**: *La puissance ou l'influence. La France dans le monde depuis 1958.* [Fayard, Paris, 2009.] c. műve. De Gaulle diplomáciájával, politikai szerepével, személyiségével foglalkozik **Maurice Vaïsse**: *La grandeur. Politique étrangère du général de Gaulle 1958-1969* [Fayard, Paris 1998.] c. könyve. A professzor műve teljes összefüggésben tárgyalja a francia diplomáciatörténetet de Gaulle elnöki ciklusa idején. Számunkra különösen értékes információkat tartalmazott a külpolitika belső támogatásának megítéléséről, az európai Európa politika összefüggéseiről, a NATO-hoz, Izraelhez és Kínához fűződő viszonyról. A májusi eseményeket viszont kevésbé érinti, illetve leginkább ott hangsúlyozza, ahol a külpolitikai következményei kimutathatóak. A Szovjetunióval kapcsolatos viszonyt **Maurice Vaïsse** által szerkesztett tanulmánykötetből – *De Gaulle et la Russie* [CNRS, Paris, 2006] – ismerhető meg talán a legalaposabban, amelyben külön tanulmány szól arról, hogy a szovjet sajtó miként prezentálta és miért úgy a májusi eseményeket. Nagyon fontos mű **Daniel Ainson**: *De Gaulle et Israël* [Presses Universitaires de France, Paris 1991.], amely minden oldalról bemutatja a két ország viszonyának alakulását. **Vincent Jouvert**: *L'Amérique contre de Gaulle. Histoire secrète 1961-1969* [Seuil, Paris, 2000.], amiben a szerző a francia-amerikai és a francia-izraeli viszony megromlásának is szerepet tulajdonít a párizsi május háttérben. A politológiai elemzések során érdemes elolvasni eszmetörténeti szempontból **Raymond Aron** tanulmányait: *Les Crises 1966-1974*, [Tome III., Fallois, Paris. 1997.].

Az V. köztársaság jobb megértéséhez fontos mű **Jean-François Sirinelli**: *Comprendre la Ve République*, [Presses Universitaires de France, Coll. "Hors collection" Paris, 2010]. A hatvanas éveket közvetlen közléről bemutató Franciaországot középpontba állító mű **Michel Winock**: *Chroniques des années soixante* [Seuil, Paris, 1987] c. műve. A **Maurice Vaïsse** professzor vezetésével összeállított francia külügyi levéltári anyagokból készült forrásgyűjtemény – *Mai 68, vu de l'étranger*, [CNRS, Paris 2008.] – 1968 májusáról elemzés

nélkül ráirányítja a figyelmet a külpolitikai háttérre. Nagyon értékes ez a gyűjtés, mert a **Document Diplomatique Français 1968 I-II** (továbbiakban: **DDF**) köteteiből hiányzó dokumentumokat is tartalmazza.¹ A forrásgyűjtemények közül a harmadik hasonlóan hasznos és magyar nyelvű munka, **Garadnai Zoltán: Iratok a magyar-francia kapcsolatok történetéhez** [Gondolat, Bp., 2008.], amely ugyan elsősorban a magyarországi kapcsolatokkal foglalkozik, de közben a francia politika európai és világbeli törekvéseire is utal.

Az eszmetörténet ismertetésében **Geneviève Dreyfus-Armand – Robert Frank – Marie-Françoise Lévy – Michelle Zancarini-Fournel: Les années 68. Le temps de la contestation**, [Coll. Histoire du temps, Éd. Complexe 2000.] c. mű sokoldalúan vizsgálja a különböző csoportokat a francia diákságon belül, a szimbólumokat és a módszereket, amelyeken keresztül leginkább összekapcsolódtak a nemzetközi mozgalmakkal. A katolicizmus és 1968 májusának viszonyához **Grégory Bateau: Le Mai des catholiques** [Édition de l'Atelier, Paris, 1998.] és **Monique Hébard: De mai 68 aux JMJ 97**, [Desclée de Brouwer, Paris, 1998.] művei szolgáltak alapul. Mivel azonban itt csak összefoglalni szándékoztunk az 1968-as eszméket, sok magyar nyelvű munkát, cikket, tanulmányt is felhasználtunk. Ezek közül kiemelkedik a Kínával foglalkozó **Jung Chang – Ion Halliday: Mao – Az ismeretlen történet** [Európa, Bp., 2006.], amelyből elsősorban a kínai külpolitika francia relációinak és a kulturális forradalommal foglalkozó részeknek szenteltünk nagyobb figyelmet. Ugyanígy nagy segítségül szolgált a '68-as világjelenségek áttekintéséhez **Norbert Frei: 1968 – Diáklázadások és globális tiltakozás**, [Corvina, 2008] és **Mark Kurlansky: 1968 – Egy év, amely felrázta a világot** [HVG, Bp., 2006.] c. munkái, melyek ismeretterjesztő jellegük ellenére jól ragadják meg a korszak hangulatát, és sok tiltakozó csoportot bemutatnak a világ valamennyi pontjáról. Természetesen ez a rész létfontosságú **Herbert Marcuse** megértése szempontjából, akit saját műve és a vele foglalkozó tanulmányok, valamint vele készített interjúkon keresztül próbálunk bemutatni, mert gondolatrendszere biztosan hatott nemcsak a párizsi, de a világ bármely pontján szerveződő mozgalmakra.

Magyar könyvek közül **Gazdag Ferenc: Franciaország története 1918-1995** [Kossuth, Bp., 2011] c. művénel a korábbi kiadást használtuk, mert az általunk tárgyalt időszakot az 1989-es kiadás részletesebben tárgyalja, bár az 1968-as párizsi eseményekkel keveset foglalkozik. A francia diplomácia történetéhez és a gazdasági és társadalmi folyamatok átlátásához nélkülözhetetlen összefoglalás. **Salgó László: De Gaulle diplomáciája** [Kossuth kiadó, Budapest, 1972.] és **De Gaulle Európa-(tér)képe** [In. Társadalmi Szemle,

¹ DDF 1968 I (1er janvier – 30 juin) – II (2 juillet – 31 décembre), 2010, P.I.E. Peter Lang

1990/11.] .c tanulmánya jól összefoglalja a kortárs szemével, miként látták Magyarországról a Tábornoct, és a tanulmány mára azért is értékes, mert a korábban jellemző ideológiai aspektusú megközelítést elhagyva reálisabb képet ad a Tábornoct külpolitikai elgondolásáról. **Andrew Shennan**: *De Gaulle* [Akadémiai Kiadó, Bp., 1997.] munkája elsősorban a népszerűsítő irodalom sorába illeszthető.

A kutatás elsősorban levéltári anyagokra épült, felhasználva az említett francia belügyi levéltár anyagait, valamint a francia külügyi levéltár **AMAE – Archives de Ministère des Affaires Etrangères (Párizs/Nantes/Colmar)** párizsi részlegének iratai mellett a **Documents Diplomatiques Français (DDF)** 1968-as köteteit és VAISSE professzor korábban már említett 1968-as dokumentumgyűjteményét, valamint a **Foreign Relations of the United States (FRUS)** iratait is. Természetesen a magyar iratok sem hiányoznak, a Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár (MNL-OL) külügyi levéltári anyagát és az MSZMP anyagait is felhasználtuk a teljesebb kép érdekében. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a magyar diplomáciai iratokban mindig kiemelten foglalkoznak az adott ország munkáspártjával, olykor talán eltúlozva ezek befolyását, míg politikusait elsőrangú forrásként használják. Ez némileg torzítja a kapott képet, ráadásul közben a szovjeteknek is meg kell felelni, így a kiegyensúlyozottság is sérül. Látni kell tehát, hogy a források létéből adódóan milyen korlátokkal nézünk szembe.

A korabeli sajtót is többször használjuk az események megértéséhez, elsősorban a franciát és a magyart. Emellett a MNL-OL-ban olvasható sajtószemléket is felhasználtuk.² A sajtószemlékben alapvetően a Magyarországot érintő és említő hírek dominálnak, fontos még a szovjet-amerikai viszony bemutatása, majd a többi kommunista országgal és a munkásmozgalmakkal foglalkoznak. A magyar sajtó közlései az egyes eseményekről nagyon érdekesek, különösen, hogy az országos magyar politikai napilapok miként tálalják 1968 tavaszának eseményeit. A *Népszabadság* – a diktatúra idején ez az *MSZMP* hivatalos lapja – a *Magyar Nemzet* – a *Hazafias Népfrent* lapja – és a *Népszava* – a *SZOT* lapja, általában késleltetve ad hírt az eseményekről, egymást kiegészítő híreket ad, és nem mindegyik számol be minden lényeges történésről. A Magyar Nemzet tudósításai és elemzései a legrészletesebbek, a Népszava törődik a legkevesebbet az megmozdulásokkal. A *Dutschke* elleni merénylet az első, amikor a diákmozgalmaknak nagyobb teret szentelnek, mert Martin Luther King meggyilkolása még inkább a polgárjogi küzdelemért való aggodásra és az amerikai társadalom ostromozására ad alkalmat. Ne felejtjük, hogy a hazai sajtó cenzúra mellett

² MNL-OL XXXII-4 1945-1981 62., 63., 67., 72., 78., 112. dobozok

működik, végig érezhető, hogy bizonyos politikai trendeknek meg kell felelnie, így állandóan értekeznek a párizsi Vietnám-tárgyalásokról, ahol természetesen *Ho Si Minh* érdekeit támogatják. Mindig igyekeznek úgy írni, hogy a kapitalizmus, imperializmus elleni küzdelemnek megfelelően, Franciaország esete pedig azért különleges, mert egy kapitalista rendszerhez tartozó tőkés országról kell írni, aki a világpolitikai téren viszont gyengíti az amerikai érdekeket, és közeledik a Szovjetunió felé, ezért óvatosan kell vele bánni, mert a jó kapcsolatok megőrzése politikai érdek a „béketáborban.”

A **kutatás időbeli határait** az 1968-as évre kell koncentrálni, hiszen minden korábbi probléma ebben az évtizedben ciklikusan ismét újra és újra felbukkan, és egy bizonyos megmerevedés tapasztalható a felek álláspontjában. Így természetesen foglalkozunk mind a NATO, mind az európai integráció, a hat napos háború, és az amerikai-francia, valamint a szovjet-francia viszony alakulásával is, de elsősorban ezen konfliktusok hatásait vizsgáljuk 1968-ban a francia eseményekre, a francia politikára. Végül a májusi események következtében kialakuló változásokra is utalunk. A téma azonban elsősorban 1963-1969 közötti események bemutatását kívánja, és mindenképpen alaputatásként kell értelmeznünk, mert a téma jellegéből fakadóan a levéltári források és a szakirodalom feltárását nem lehet lezártnak tekinteni, így a következtetések is ennek tükrében értelmezendők.³

1) Hipotézisek és a kutatási nehézségek

A dolgozat témája miatt kötelességünk röviden bemutatni a hidegháborús környezetet, felhasználva a közismert tényeket, bemutatva annak a folyamatnak az erősödését, ami az I. világháborúval vette kezdetét: Európa elveszti a világban betöltött vezető szerepét. Nemcsak gazdasági, hanem politikai értelemben is, amit a két világháború között még sikerült leplezni. A bipoláris világ kialakulása keserű pirula lett Európának, amelynek egyik fele kommunista megszállás, a másik fele pedig a wilsonizmus doktrínáinak megfelelően amerikai érdekeltséggé vált.

Majd az eszmetörténet bemutatása következik, hiszen a '60-as évek diákmozgalmai, tüntetései sok szellemi és lelki hasonlóság mentén alakulnak ki, és egy új életforma kialakulását eredményezik. Erről is sok mű született már, de itt is kénytelenek vagyunk egy összefoglalást adni annak érdekében, hogy jobban értsük Párizst, és el tudjuk helyezni a francia eseményeket a nemzetközi folyamatok sorában.

³ A dolgozat gondolatmenetében, szerkezetében Garadnai Zoltán és Fejérdy Gergely útmutatásait, illetve Garadnai Zoltán Ph.D értekezését követi.

Feltétlenül szükséges némileg bemutatni Franciaországot 1945 után, különös figyelmet fordítva a politikai, gazdasági, társadalmi viszonyokra, és de Gaulle szerepére, akit nem fogunk részletesen bemutatni, és minket, mint politikus érdekel, különösen elnökként. De Gaulle személyisége és az ebből fakadó koncepciói is érdekesek számunkra, mert elképzelései igencsak önállósuló törekvéseket mutattak a korabeli politikai rendszerben, amivel sok ellenséget szerzett.

Majd egy olyan külpolitikai elemzést próbáltunk készíteni, amely Magyarországon eddig nem készült, hiszen a gaulle-ista külpolitika azon területeit vizsgálja, amely ösztönözhetette a külföldi hatalmakat arra, hogy a májusban kialakuló mozgalmakat felhasználva, nyomást gyakoroljanak de Gaulle külpolitikájának megváltoztatására. Ehhez megismerjük a Tábournok külpolitikai koncepciójának alapvetéseit, és az 1968-as párizsi válság mögött gyanított országokkal kapcsolatos politikáját is. Végül a májusi események külpolitikai és belpolitikai hatásait vizsgáljuk, amely a külpolitika módosítását kényszerítette ki és a belpolitikában az elnök lemondásához vezetett.

A kutatást a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL-OL) 1968-as franciaországi jelentései között talált irat inspirálta. Itt bukkantunk rá a francia események külföldi befolyásolására utaló feljegyzésre.⁴ A Magyar Népköztársaság isztanbuli főkonzulját francia kollégája *1968. szeptember 11-én* látogatta meg. Itt a magyar fél számára is meglepő nyíltsággal beszélt a párizsi eseményekről, pedig ez csak egy bemutatkozó, protokolláris látogatás volt, ami kb. 1 órán át tartott.

„A beszélgetés folyamán elmondta, hogy ez év nyarán Franciaországban lezajlott nagy diáktüntetések fő szervezői anarchisták és maoisták voltak. Leellenőrizték Peking és Párizs között lefolyt telefonbeszélgetést, melyet a diákság vezetői folytattak. Nyomás bizonyíték van a kezükben, hogy Peking mily nagy szerepet játszott az ügyben. A telefonszámla e téren horribilis összeget tett ki. A diákság vezetőinek volt elég pénze. Állítólag a CIA, az angolok és a cionista világszervezet pénzelte őket, céljuk de Gaulle elnök megbuktatása volt, mert úgy USA, mint Anglia és Izrael ellensége de Gaulle-nak. Az egyik a NATO végett másik a Közös Piacba való belépés végett, a harmadik pedig Izraellel kapcsolatos állásfoglalás végett.”⁵

Ehhez a francia referatúra hozzáfűzte:

⁴ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002515/1/1968 (37. d – Franciaország)

⁵ KOVÁCS Örs: Az 1968-as párizsi diákmovizalom háttere – *Az isztanbuli francia főkonzul véleménye az 1968-as párizsi eseményekről* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002515/1/1968 – (Magyar Nemzeti Levéltár - Nemzeti Levéltár-Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)
http://www.archivnet.hu/politika/az_1968as_parizsi_diakmozgalom_hattere.html 5 (2010) 2012-09-13

„...a francia főkonzul állításai alátámasztják a májusi eseményekről készített feljegyzésünket, melyben feltételeztük– bizonyítékok adatok nem álltak rendelkezésünkre –, hogy a zavargások kiobbantásában jelentős szerepe volt a Kína-barát elemeknek, s hogy úgy Peking, mint az USA /és a CIA/ vezetői pénzelték őket, illetve működtek a háttérben különböző okokból. De Gaulle bukása és egy USA-barát kormány létrejötte igen hasznos lett volna az angolszász hatalmaknak...”⁶

Az előbbi dokumentumnak francia párját – ha létezik – Nantes-ban kellene keresni, az országos levéltár ottani részlegénél: *Centre des Archives diplomatiques de Nantes (CADN)*. Ide sajnos nem jutottunk el.

A kutatási hipotézisek erre épültek:

1) A párizsi eseményeket illetően az eszmei háttér nem tűnik elég indoknak ahhoz, hogy ez az eseménysor ilyen méreteket öltson. A résztvevők többsége valószínűleg nem értette és nem is olvasta, hogy miről szóltak a filozófusok, de értették az új zenei irányzatokat és a szociális követeléseket. A hippy mozgalom sem volt jelentős, nagyjából a szexuális kérdések, a drog és a vietnámi kérdéskör csatlakozott itt a '68-as romantikához. Ezek viszont nem olyan jelentős témák, hogy magyaráznák a májusi tömegmozgalom váratlan erejét. A tömegmozgalom leginkább a szociális- és munkakörülmények javításának vágyából fakadt. Itt viszont nincsen olyan rossz helyzet, hogy ez de Gaulle rendszerét ilyen mértékig megrendítse, hiszen az életkörülmények egyáltalán nem rosszak, és a demokrácia is szilárd. Feltételezésünk szerint külső befolyás nélkül nem lett volna ilyen mértékű felkelés.

2) Franciaországban szinte előzmények nélkül söpört végig '68 szelleme. Itt viszonylagos jólét volt és leginkább rend, amit egy vallásos és konzervatív hős teremtett meg, aki mindkét szélsőséget – ti. nácik elleni harc vezetője, 1946-os visszavonulásában pedig jelentős szerepet játszott, hogy nem volt hajlandó együttműködni a komoly népszerűségnek örvendő kommunistákkal – korábbi pályafutása alapján már bizonyítottan elítélte. Így kikezdetlenné vált. Ezzel a politikai tőkével kortársai közül szinte senki nem rendelkezett, amit ő úgy kívánt kamatoztatni, hogy Franciaországot elkezdte visszavezetni a korábban betöltött világpolitikai szerepéhez, hatékonyan működtette a Közös Piacot. Mindezek alapján látszólag semmi ok nem volt egy zendülésre. Természetesen ezen aspektusok gyengítése volt a riválisok célja. De Gaulle-lal kapcsolatban a valódi kérdés az, hogy politikája kiválthatott-e olyan ellenállást, ami egyáltalán a májusi válsághoz vezetett? Véleményünk szerint igen.

3) Az ellenérdekelt hatalmak vajon a spontán mozgalmakban rejlő lehetőséget felhasználták-e, s ha igen mennyire, de Gaulle meggyengítésére, végtére is eltávolítására. Ez a

⁶ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002515/1/1968 (37. d – Franciaország)

legfőbb kérdés: az idézetben olvasott államok – USA, Anglia, Izrael – ténylegesen játszhattak-e szerepet a májusi eseményekben. Az elnök politikája hogyan és miért kaphatott végzetes léket a párizsi májussal, mely országok húztak hasznot belőle, és miként. Ennek a szemszögnek rendeltük alá a francia diplomácia vizsgálatát, és így végül kikísérjük de Gaulle-t a hatalomból.

4) Nagyon érdekes feltételezés, hogy Kína is szerepet kaphatott a májusi lázadás elindításában. Kína esetében leginkább a maói eszme világszertei törekvéseinek diadalra juttatása állhat a háttérben, amelynek ekkor fő célja, hogy átvegye a szovjetektől a kommunista tábor irányítását, hiszen a kulturális forradalom is elsősorban a „kínai Hruscsov” ellen zajlott. A szovjet vonalat képviselő Francia Kommunista Párt (FKP) gyengítésére is kiválóan felhasználható volt számukra a párizsi lázadás. Miközben Franciaország azon kevés állam egyike, amely elismerte hivatalosan a kommunista Kínát, sőt az atomfegyverkezésben elfoglalt álláspontjuk is közel állt egymáshoz, így nem kell azon csodálkozni, hogy a gaulleista külpolitika megváltozása nem igazán állt Kína érdekében, így mégis úgy kell intézni, hogy ne romoljanak drámaian a két ország kapcsolatai.

5) A bipoláris világ bármely kérdése megkerülhetetlen a Szovjetunió nélkül. A *détente-entente-coopération* politikáját kezdeményező francia diplomácia tálcán kínálta a lehetőséget a szovjeteknek, hogy elfogadottabbá tegyék a rendszerüket a világban, akár terjesszék is azt, miközben a technológia lemaradásukat is enyhíthették. Sőt, CHRISTIAN GIRAUD azt állítja, hogy egyenesen a szovjetek mentik meg a Tábornok rendszerét a számukra kedvező külpolitikája miatt. Ezt a kérdést is igyekszünk körbejárni.

6) Ugyanakkor az a kérdés is felmerül, hogy nyert-e egyáltalán valaki de Gaulle eltávolításával, hisz a gaulle-izmus nemcsak tovább él, hanem 1958 óta *Mitterrand* időszakát leszámítva folyamatosan kormányon volt 2012-ig. Így inkább arra gondolhatunk, hogy egy atlantistább, Amerikának kedvezőbb politika kialakítását szerették volna elérni, mert közben arra is figyelni kellett, hogy a kommunisták se jussanak túl közel a kormányzáshoz.

A dolgozat vezérfonalát a májusi események külpolitikai hátterének vizsgálata adja. Előtte azonban feltétlenül szükséges mind a korszak ismertetésére, mind a francia diplomáciai törekvések megismerésére törekednünk, és a májusi események közvetlen külpolitikai helyének, hatásainak taglalása is. A dolgozat újszerűségét talán éppen ez a sajátos nézőpont adja, amely olyan feltételezésekkel járhat együtt, amely a májusi eseményeket a belpolitikai küzdelmek izgalmas színtere mellett külpolitikai térben is fontos helyzetbe juttatja. De Gaulle bukása és a francia külpolitikai törekvések finomodása a későbbiekben egyértelműen a párizsi májusban gyökeredzik.

A témában a legtöbb nehézséget a levéltári anyagok titkosítása okozza. Igazából nem tudjuk eldönteni, hogy volt-e külföldieknek szerepe a mozgalom kirobbantásában, mennyire vettek részt más országok – USA, Anglia, Izrael, Nagy-Britannia, Kína – a mozgalom finanszírozásában, alakításában, mert számtalan valószínűleg nélkülözhetetlen információkat rejtő irat még jelenleg is titkos. Ebből az is következik, hogy a történészek többféleképpen ítélik meg ezt a kérdést, már aki egyáltalán foglalkozik vele. Amiből kiindulhatunk, hogy a de Gaulle-hoz közelálló kormányzati körök – miként maga a Tábormok is – azt gyanították, hogy az egész párizsi eseménysort külföldről mozgatják. A *francia belügyi levéltárban (ANF Fontainebleau) az SDECE ide vonatkozó iratai titkosak, jelzetei: 19860074 Art 4–6 és 19830410 ART 1–3*. Még rendkívül sok témához kapcsolódó irat szintén titkos, melyeket itt láttunk:

- De Gaulle-lal foglalkozik–*jelzet: 19890638 Art 35–36, és 44;*
- Cohn-Bendittel kapcsolatos–*jelzet: 19910194 Art 7,9,10;*
- PCF-vel kapcsolatos – *jelzet: 19960325 Art 1–25;*
- a rendőrség akkori működtetésével, eseményekben való szerepével kapcsolatos – *jelzet: 19860146 Art 31–33*

Ennek a legutóbbi dokumentumnak rövid rezüméje olvasható a katalógusban, amely tájékoztat CRS szerepéről a közrend helyreállításában, valamint a kommunista párt viselkedéséről szóló rendőri és nemzetbiztonsági jelentésekről szól.⁷

Ez a kis összeállítás jól bemutatja azokat a nehézségeket, melyekkel szembesülünk 1968 kutatása során. A különböző érdekek védelme miatt történő titkosítások akár azt a gyanút is erősíthetik, hogy valóban volt akkor egy külföldi szál, de azt is mondhatják velünk, hogy mindez csak spekuláció addig, amíg a titkosításokat fel nem oldják, amelyet sajnos nem valószínű, hogy megérünk, hisz általában 60-100 év közötti időtartamról van szó, melynek eddig legfeljebb a fele telt el. Ennek ellenére a meglévő adatainkra támaszkodva mégis megkísérlünk egy hipotézist felállítani, mellyel a külföldi szál létét igazolnánk.

Philippe de Gaulle MICHEL TAURIACnak adott interjújában az újságíró ezt kérdezte a Tábormok fiától:

„– Pompidou azt állította, hogy biztos forrásból tudja, a forradalmárokat külföldről pénzelik. A Tábormok osztotta ezt a véleményt?

– Philippe: Apám tisztában volt azzal, hogy egyes külföldi országok, mint az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Izrael titkosszolgálatai azon dolgoznak, hogy őt eltávolítsák a hatalomból, mert vezetőik szívesebben látnának

⁷ A hivatkozások részletes kifejtését a Melléklet Francia levéltári források c. része tartalmazza.

Franciaország élén egy kezelhetőbb és irányukban megértőbbnek mutatkozó politikust. „Figyelemre méltó jelenség, hogy a nanterre-i incidens kirobbantásában részt vevő mintegy száz agitátor több mint fele nem francia volt, vagy csak nemrégiben szerzett francia állampolgárságot.” A nemzetbiztonsági szolgálat egyébként figyelmeztette is apámat, hogy olyan kelet-német állampolgárok szivárogtak be akkoriban az országba, akiknek számos európai és afrikai akció fűződik a nevéhez, mindenekelőtt a német diákok szocialista forradalmi ligájának tagjai, élükön azzal a Rudi Dutschkéval, avagy „Vörös Rudival,” aki hazájában véres tetteivel vált ismerté. (...) A nemzetbiztonsági szolgálat arra irányuló javaslatát, hogy a tetten ért külföldieket tartóztassák le és utasítsák ki az országból, ami minden más országban is bevett szokás, az országos rendőrfőkapitány és a kormányzat elutasította, attól tartva, hogy az intézkedést provokációnak tekintenék. Apám állította, hogy külföldi agitátorok egy részét idegen titkosszolgálatok manipulálták, sokszor anélkül, hogy az illetőnek arról tudomása lett volna. A francia elhárítás épp elég értesüléssel szolgált ahhoz, hogy efelől ne lehessenek kétségei.”⁸

A fenti sorok több korábbi utalást tesznek egyre konkrétábbá, ha hitelt adunk a minden bizonnyal kiválóan informált Philippe de Gaulle szavainak, azt sosem feledve, hogy mint minden ember, nyilván elfogult az édesapja irányában. Egyfelől érdekes az, hogy a kérdező MICHEL TAURIAC is tisztában van ennek a külföldi szálnak a létezésével, s Pompidou akkori miniszterelnök állítására hivatkozva kérdez, tehát a kormánykörök jól ismerték a külföldi kapcsolatot. Philippe a válaszában azt a három országot nevezi meg, amelyet hazai levéltári iratok is megneveznek. Kutatásaink elsősorban az említett országok és Franciaország viszonyát elemzik, mert csak így lehet megérteni feltételezett szándékaikat.

A dolgozatban viszont számtalan kérdéssel **nem kívánunk** foglalkozni, mert nem a felvetett hipotézisek megválaszolását szolgálják:

- 1) Az 1968-as párizsi eseményeket némileg új oldalról igyekszünk vizsgálni, hisz nem a francia diákmozgalmak egyes csoportjait, – ami külön téma lehetne pl. *szituacionisták, Március 22-ike Mozgalom* stb. – vagy akár csak egyetlen irányzatát vizsgáljuk.
- 2) A párizsi események történetét sem kívánjuk elemezni, azonban ennek ismerete szükséges, így a mellékletben egy rövid kronológiát csatoltunk a dolgozathoz.
- 3) Elkerüljük de Gaulle vagy egyes vezető politikusok viszonyának taglalását is a párizsi eseményekhez, hiszen mindezekről sok különféle mű íródott. De Gaulle személye és külpolitikai világa is nagyon ismert, sok munka íródott erről a témáról. Természetesen számunkra is megkerülhetetlen államférfi, akinek hatása meghatározó 1970-es haláláig, sőt halála után is, bár 1968 követeléseit és eszméit nem igazán értette meg.

⁸ DE GAULLE, Philippe: *Apám, De Gaulle, de Gaulle – beszélgetések Michel Tauriackal*, Budapest, Európa, 2008, pp. 708-709 (Következőkben: Apám, De Gaulle...)

- 4) A párizsi események eszmei háttéréről, a francia értelmiség és a mozgalom résztvevői közötti kapcsolatokról is sokan írtak már, ezt szinte csak elég beilleszteni a korszellem által született események sorába, amely az egész világon végigsöpört.
- 5) A francia belpolitikai viszonyok bonyolult rendszere sem jelenik meg ebben a dolgozatban, a pártok és a szakszervezetek törekvéseivel sem foglalkozunk, ami szintén lehetne külön dolgozat témája is.
- 6) Az egész mozgalmat gazdaságtörténeti szempontból is lehetne elemezni, a mi munkánk csak érintőlegesen foglalkozik a gazdasággal, miközben ennek az elemzése is sok lehetőséget rejt még magában.
- 7) Végül, de nem utolsósorban szeretnénk kiemelni, hogy nem foglalkozunk a keleti tömb 1968-as mozgalmaival, csak annyiban, amennyi a francia politika megértéséhez szükséges. Ne feledjük, hogy 1968 a szovjet tömbben valóban a demokrácia és az emberi jogok megteremtésére irányult, hisz ott ténylegesen diktatúra volt, nem úgy mint nyugaton. Ebből kifolyólag az itteni aspektus élesen eltér a nyugatitól.

Összegezve jelenleg úgy látjuk, hogy a legvalószínűbb szándéka az lehetett a nyugati szövetségeseknek, hogy atlantista irányba tereljék a francia politikát, és sok országban megjelentek azok a várakozások, hogy a Tábornok távozása megkönnyítheti az együttműködést a Közös Piacban és a NATO-ba való visszatérésben is reménykedhettek, bár egy túlzott baloldali fordulatot nem kívántak.⁹ Kína és a szovjetek pedig az egymás elleni rivalizálásra, valamint az Egyesült Államokkal való viszonyuk alakítására használhatták a májusi mozgalmat. Már ebből is láthatjuk, mennyi izgalmas kérdés került elénk a kutatás során, most ezekre a felvetésekre próbálunk válaszolni.

⁹ *A francia események hatása Olaszországban* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/8/1968 (37. d – Franciaország), a forrásból a nagyköveti jelentés közölve a mellékletben

II) 1968 a hidegháború tükrében

A második világháború után teljesen megváltozott Európa és a világ politikai térképe. A gazdasági kevésbé, mert már az első világháború után Európa elvesztette gazdasági fölényét, és a tőke az Egyesült Államokba áramlott. Az európai gazdaság már akkor számtalan nehézséggel küzdött, a hadviselő államok nemcsak kimerültek, hanem teljesen eladósodtak közvetve vagy közvetlenül az USA felé. Az amerikai külpolitika azonban még ekkor nem használta ki látványosan ezt a helyzetet, nem beszélve az 1929-ben kitört világválságról, amely az Egyesült Államokban a new yorki tőzsde összeomlásával vette kezdetét. A világháború mentén kibontakozó háborús konjunktúra sokat javított az amerikai gazdaság állapotán, mivel az USA területét lényegében elkerülték a harcok. Miközben Európa ismét hadszíntérré vált, és a két háború között amúgy is szenvedő francia és angol gazdaság alárendeltsége, amerikai függése megerősödött. Mivel katonailag Hitler legyőzte a franciákat és amerikai segítség nélkül lényegében Anglia is vereséget szenvedett volna, e két hagyományos gyarmatosító világhatalom 1945 után kiszolgáltatottá vált az őket megmentő amerikai politikának. Mivel Hitler megtámadta a szovjeteket, így egy táborba kerültek, de Jalta után már minden nyugati vezetőnek világossá vált, hogy Sztálin birodalmat épít, amit éppen Churchill hagy jóvá 1944. október 9-17-e között lezajló moszkvai tárgyalásain.¹⁰ A híres papírdarabra írt százalékos egyezmény¹¹ arculesapása volt a háború alatt meghirdetett elveknek. Az amerikai politika és Roosevelttel teljes érzéketlenséget tanúsított ekkor Európa ügyei iránt, mivel a szovjetekre szükségük volt még a Japán elleni háború befejezéséhez. Ráadásul a brit dominancia végleges megtörése a világpolitikában talán még mindig jobban foglalkoztatta őket, mint a Sztálin terjeszkedése Európa közepén.¹² Ez pedig az első világháborúba való belépésüknél is már a legfontosabb célja volt az amerikai politikának. Így Churchill támogatására Moszkvában nem került sor, aki mindezt így magyarázta Charles de Gaulle-nak:

¹⁰ A tárgyalásról részletesen beszámol CHURCHILL, Winston: *A második világháború*. II. k. Budapest, Európa, 1989. p. 476.

¹¹ A papírdarab másolatát lásd a londoni Public Record Office iratanyagában, PRO, PREM 3/66/7

¹² BÁN D. András: A százalékegyezmény – Európa megmentése vagy Kelet-Európa „elárulása”? In: *Európai utas*, 11./1. <http://www.hhrf.org/europaiutas/20001/7.htm> 2012-09-15

„Ami Oroszországot illeti, ez olyan óriás, amely már régóta ki van éheztetve. Ma nem lehet megakadályozni az evésben, annál kevésbé, mivel az áldozatok nyájának kellős közepéig jutott. Most arról van szó, hogy ne falja fel az egészet. Iparkodom mérsékelni Sztálint, akiből közvetlenül megjegyezve a nagy étvágy mellett a gyakorlati érzék sem hiányzik. Amikor elkövetkezik az emésztés órája, az elbóbiskolt oroszoknak nehézségei lesznek. Szent Miklós akkor talán majd fel tudja támasztani azokat a szegény gyerekeket, akiket az emberevő óriás a szózó dézsába rakott.”¹³

Tulajdonképpen az brit miniszterelnök ezt látta egyetlen megoldásnak arra, hogy Sztálin további terjeszkedését megakadályozza. Roosevelt elképzelése „a négy világcsendőről” – USA, Szovjetunió, Nagy-Britannia, Kína – ezáltal idealisztikussá vált, mert nemcsak a szovjetek jelentik ebben az együttműködésben bizonytalansági faktort. Kína instabil belső helyzete a háború utáni polgárháborúval sokkal inkább a kommunizmus és az amerikai befolyás közötti küzdelem terepévé vált, és nem volt alkalmas a Roosevelttel által remélt szerep betöltésére, miként a teljesen kimerült Anglia sem. Truman pedig eleve bizalmatlan volt a szovjetekkel szemben, így nyilván nem véletlen, hogy a politikai kapcsolatok fokozatosan elhidegültek. Az együttműködés megmaradt Németország megszállásában, és a háborús bűnösök elítélésében, valamint a párizsi békék megkötésében 1947-ben. Az ENSZ is megalakul, nagyhatalmi vezetéssel, és kegyként Franciaország is bekerül a vétó joggal rendelkező Biztonsági Tanács tagjai közé, miként részt vehetett Németország megszállásában is. A BT összetétele volt az egyetlen, ami Roosevelttel háború utáni elképzeléseit némileg tükrözte. Sztálinnak azonban esze ágában sem volt betartani a háború alatt kötött szerződések őt korlátozó pontjait – vö. Atlanti Charta, Egyesült Nemzetek Nyilatkozata –, ami gátolhatta volna a birodalomépítést. A felhatalmazást azonban az említett moszkvai tárgyalásokon nyerte el magának. Így elkezdtek kiépíteni a kommunista hatalomátvételt a demokrácia szabályait megsértve, és „elfelejtették” kivonni a szovjet csapatokat Közép-Európa államaiból. Ennek egyenes következménye lett a két tábor kialakulása. Churchill a fultoni beszédben a vasfüggöny emlegetésével nyíltan kimondta, hogy egy expanzív, agresszív hatalom érte el Berlint 1945 májusában. Ez a beszéd azonban egy folyamat része volt, bár a szélesebb közvélemény ekkor étette meg, hogy billeg a háborús szövetség.

A birodalomépítést már az 1943-as teheráni konferencia engedélyezte a Molotov-Ribbentrop paktum szovjetekre vonatkozó területi igényeinek elismerésével. Az ellentétek majd Németország kapcsán élesednek ki, de igazából ez csak ürügyet szolgáltat a két fél várható szembenállására. A legfőbb kérdés az, hogy a szovjetek csak agresszív hatalmi

¹³ GAULLE, de Charles: *Háborús emlékiratok*, (továbbiakban: *Háborús emlékiratok*) Gondolat, Budapest, 1973. p. 520

politikája vagy a biztonsági törekvései miatt tartotta megszállás alatt Közép-Európát. A biztonsági törekvésekből fakadó expanziót újabban sokkal több történész támogatja, így *Gaddis*, *Mastny* valamint *Zubok* és *Plesakov*. Nagyobb terület, nagyobb biztonság elv mentén politizáló Sztálin esetében talán mindkét elv megfért egymás mellett, és támogatta egymást. A nyugatiakkal nem is Közép-Európa vagy a Baltikum kérdésében veszték össze, bár Lengyelországgal szemben a lelkiismeretük semmi esetre sem lehetett nyugodt, hiszen ez adott ürügyet annak idején a világháború megindítására. A „keleti kérdés” ismételt felvetése Görögországban, az iráni kérdés, Japán irányába való terjeszkedés ügyei okozták a fő konfliktust az az amerikaiakkal és a britekkel.¹⁴ Sztálin végül minden esetben engedett, aminek a határozott amerikai fellépés állhatott a háttérében, mivel az amerikai atombomba olyan katonai fölényt biztosított, amivel szemben Sztálin nem mert kockáztatni. Európában pedig igyekeztek tiszteletben tartani a nyugati érdekszférákat, a népfront politikát szorgalmazták, és még Maót sem támogatták Kínában, mert nem kívánta az amerikaiakat magára haragítani. Ennek ellenére a szovjetizálás – ami kezdetben még óvatos, 10 éves távlatot jelentett – mérhetetlen sérüléseket okozott Közép-Európa népeinek, bár láthatóan ez nem érdekelt az Egyesült Államokat. Nem véletlen, hogy a nagyhatalmi pozíciót megőrizni törekvő brit politika vetette fel erőteljesebben ezt a kérdést. Azonban a Truman-doktrína (1947. március 12.) nyomán világossá vált az érdekszféra politika létjogosultsága, hisz az amerikai politika már nem a szovjeteket kívánja elűzni Európa általuk bitorolt területeiről, hanem csak a kommunizmus további terjedését kívánja meggátolni. Európa lényegében ütközőterületté vált a két fél között, amit a U.S. Army és a Vörös Hadsereg töltött be. Valójában a geopolitikai elvek határozták meg Európa sorsát.¹⁵

A két fél között ideológiai szembenállás az első pillanattól megvolt. A szovjetek materializmusból, a tudományból és nem Istentől, nem a népszuverenitásból eredeztette a legitimitását. A cél az osztályharcokon át eljutni a világforradalomig, ami nem csupán a kormányok, hanem más országok társadalmának átalakítását is zászlajára tűzte.¹⁶ Az amerikai politika Wilson nyomán bontakozott ki, ami a második világháború után sem vesztette el aktualitását. Ez volt az „egy világ koncepció,” a nyitott piacok elve és a demokrácia propagálása.¹⁷ Miként Wilson, úgy az Atlanti Charta is önrendelkezési jogot, a szabad piacokat és a kollektív biztonság – vö. négy világcsendőr elképzeléssel – megteremtését tűzte

¹⁴ BÉKÉS Csaba: A hidegháború eredete, <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/2bekes99.htm> 2012-09-16

¹⁵ Erről a kérdéstről, és a nyugati frankofón országok történelmi együttműködéséről FEJÉRDY Gergely: Des bases théoriques d'une orientation commune des actions diplomatiques des pays francophones de l'Europe occidentale. In: *Les deux Europes.* (Szerk: DELSOL, Chantal – BOTOS Máté), Sandre, Paris, 2007 pp. 331-367

¹⁶ GADDIS, John Lewis: *Most már tudjuk. A hidegháború történetének újraértékelése*, Európa, Bp., 2001 p. 22

¹⁷ BÉKÉS Csaba: A hidegháború eredete, <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/2bekes99.htm> 2012-09-16

ki célul. Az amerikaiak hitelezővé válása politikai tőkévé kovácsolta ezt a programot. Az eszmék harca végighúzódik a hidegháborún, mert a másik rendszerének megdöntéséről szól a politika, ezért lesz a Szovjetunió az „antiimperialista béketábor” vezetője, aki elhozza a gyarmati népeknek a szabadságot. E mögött természetesen a kommunizmus terjesztése áll, és az egykor nyugati gyarmattartók demokratikus, kapitalista befolyásának csökkentése állt. Ezzel szemben az USA léphetett fel az emberi jogok védelmezőjének, ahol a szabad választások és a szabad kereskedelem révén az állampolgárnak van esélye beleszólni az állam irányításába és megtalálni saját boldogulását. Ez a kollektivista és a liberális, individualista eszmék harca. A kollektivista rendszerben az ember problémái megoldását az államtól várja, amivel az egyéni felelősség csökkent. A társadalmat a bolsevizmus osztályalapon kívánta megszervezni, ahol a proletár származás és a párthoz való hűség biztosíthat kiszámíthatatlan módon előnyöket az ember számára, akinek törekvéseit cserébe alá kell rendelni az állam, illetve a párt érdekeinek. Az individualizmus viszont az egyén képességeire épít, ahol az egyéni boldogulás ígéretét nyújtja az állam a polgárainak. Az eszmeiség áll elsősorban a rendszerváltás mögött, hisz sem gazdasági összeomlás, sem katonai vereség nem következett be.¹⁸ Elfogyott a legitimitás, mert az információs társadalomban tovább nem volt esély hermetikusan elzárni a kommunista országok lakosságát a valóságtól, amelyről kiderült, hogy az üres propaganda nem ad jólétet, míg a kapitalista országokban az életszínvonal magas volt.

A hidegháború látszólag a fegyverkezésről szólt, hiszen a két szuperhatalom nem csapott össze közvetlenül 1945 után, mert ez számtalan kérdést vetett fel. A háború 1949-től egyértelműen kölcsönös atomháború lett volna, amely rendkívüli kockázatokkal járt, így maradt a feltartóztatás politikája. Ez azonban minden válság esetén – pl. Korea, Vietnám – hasonló forgatókönyv alapján zajlott le. Ahol az egyik fél reguláris erőket vetett be, ott a másik fél pénzeli, támogatja – pl. fegyverszállítás, felderítés stb. – a helyi ellenállást, akiktől cserébe ideológiájuk elfogadását kérte. Talán erre Castro a legismertebb példa. A katonai eszközök egymással szemben megmaradtak a felderítés, a kémháború *James Bond* óta romantikus párosszal körülölelt mítoszában, pedig ez ténylegesen fontos cél volt: belülről megreformálni a másik rendszerét.

Közben mindkét fél birodalmat épít. Erre használták fel az amerikaiak a Valutaalapot és a Világbankot, valamint a Marshall-segély folyósítását is. A Marshall-terv ugyanis valójában a szovjet befolyás kizárása volt Nyugat-Európából, egy olyan csapdával megtoldva – ti. a Szovjetunióknak és Közép-Európának is felajánlották –, amelyből csak vesztesen

¹⁸ GADDIS: i.m., p. 530

kerülhetett ki Sztálin, hisz ő hasonlót nem tudott kínálni senkinek. Így rákényszerült a szakításra az USA-val, mert nem engedhette meg az amerikai befolyás növekedését az általa megszállt területeken. Az amerikaiak ezt követően kihasználták Európa szovjetfőbiáját, a szovjet agressziótól való félelem nyomán szinte kérték az amerikai védelmet nemcsak Európában, hanem Japánban is.¹⁹ Az amerikai jelenlét így erőteljes tömegtámogatáson alapult, a választók pedig azokat jutalmazták, akik behívták őket, így jelenlétüket ez legalizálta. A szovjetek jelenlétének sehol nem örültek ennyire, sőt a megszállt területeken az 1953-as kelet-berlini felkeléstől kezdve rendszeressé váltak a tüntetések, olykor fegyveres lázadások, ami nem igazán tette olyan megbízható szövetségessé a keleti tömb államait, mint amilyen a NATO volt az USA-nak. Érdekes viszont, hogy a harmadik világ népei gyakrabban kérik a szovjetek támogatását, bár ennek inkább történelmi okai voltak. Leginkább ugyanis az amerikai szövetségesekkel szemben bontakoztak ki az antikolonialista mozgalmak, így kézenfekvő volt a kommunistáktól – akár Kínától – segítséget kérni. S még egy adalék: a szovjetek olykor erősítették az európai szövetségesek amerikai elkötelezettségét, hiszen bizonyos válságokban a két szuperhatalom együttműködött egy „rég nagy” féken tartásában. Gondoljunk a szuezi válságra, ahol szovjet fenyegetés²⁰ burkolt amerikai támogatása révén került sor Anglia és Franciaország visszalépésére, akiknek világossá vált, hogy amerikai támogatás nélkül nem léphetnek ki a „nagyok játszóterére”. Még Németország esetében sem sikerült a szovjeteknek erkölcsi és bizalmi tőkét kialakítani, ami leginkább a Vörös Hadsereg polgári lakossággal szembeni brutális viselkedésére vezethető vissza. Az emberek féltek, ráadásul a nyugati zónákban a nemi erőszakok száma messze a szovjet zónáé alatt maradt.²¹ A Marshall-segély nyomán kibontakozó I. berlini válság 1948-1949 során végleg eldöntötte, hogy a németek az őket szintén legyőző, de nem megalázó USA mellé állnak. A szovjetek itt elszámították magukat, meglepődve látták, hogy a német nép végelegesen a szövetségesek mellé áll.

Az amerikai politika demokratikus rendszere hosszútávon erősebbnek bizonyult a diktatúránál. A katonai megszállás ellenére elősegítették az NSZK és Japán demokratizálását, bár a gazdaságukat tekintve a megválasztott vezetők függő helyzetben lesznek az Egyesült Államoktól. A NATO kialakítása, illetve az irányításában megengedett európai befolyás erősítette a bizalmat a szövetségesek körében, a Varsói Szerződés viszont soha nem működött

¹⁹ GADDIS: i.m., p. 533

²⁰ WINOCK, Michel: *Le temps de la guerre froide. Du rideau de fer à l'enfoncement du communisme* Seuil, Paris, 1994, p. 333(továbbiakban: *Le temps de la guerre froide*) Hruscsov és Bulganyin Edent és Mollet-t egy esetleges szovjet rakétatámadással fenyegeti meg.

²¹ GADDIS i.m. p. 535

így. 1956 után pedig esély sem nyílt a kölcsönös érdekek érvényesítésére. Mindent Moszkva irányított, gyakorlatilag kézi vezérlést alkalmazva. A demokráciába pedig belefért az, hogy valaki ellentmondjon, így az amerikai politika jóval rugalmasabban tekintett azokra a helyzetekre, amire a szovjetek erővel reagáltak volna. Az ellentmondás nem egyenlő számukra az árulással, így az európai integráció franciák által elképzelt de gaulle-i változata sem készítette őket durva fellépésre, inkább politikai praktikákkal igyekeztek puhítani az EGK politikáját. Mindezek azonban inkább erősítették az amerikai törekvéseket, míg a szovjet fegyverek beavatkozása a megszállt közép-európai országokban 1956-ban vagy 1968-ban a Szovjetunió maradék erkölcsi tőkét is felemésztette.

A szuezi válság végleg rádöbbsentette a nyugat-európai országokat arra, hogy összefogás nélkül súlytalanok maradnak a világpolitikában. 1957-ben ezért született meg a Montánunió – ami annak idején az I. berlini válság hatására alakult meg – továbbfejlesztéseként az EGK, ami nagyobb súlyt adott Európának.

A világpolitika 1956 után ismét éles fordulatot vett. Ugyanis a Szputnyik sikeres pályára állítása következtében a szovjetek ismét önbizalomra tettek szert, hisz pillanatnyi előnyt szereztek a fegyverkezési versenyben. Az amerikaiakkal el kellett hitetni, hogy a nukleáris tölteteket célba juttatni képes nagy számú rakétával rendelkezik,²² és az erőfitogtatás részét képezhette a II. berlini válság kirobbantása 1958-ban. Ezután következett az U-2-es kémrepülőgép lelövése 1960. május 1-jén, amely a 4 éve zajló berepülések eddigi elhallgatását botránnyá dagasztotta.²³ Ez a szovjet propaganda számára jó lehetőséget adott ismét arra, hogy félelmet keltsen Nyugaton. Közben Mao Tajvant támadta (1959) azzal a céllal, hogy az ebből fakadó amerikai felháborodásra hivatkozva hozzájusson Hruscsov engedélyéhez, hogy szovjet fegyvereket, különösen az atomtitkot megismertessék vele.²⁴ Közben Mao saját magát igyekezett a harmadik világ vezetőjeként feltüntetni, és megkísérelte átvenni a kommunista tábor irányításának terheit is. Ez pedig szakításhoz vezetett a két nagy kommunista állam között, ami 1963-ban véglegessé vált. A kínai atombomba léte Mao konfliktuskezelését még agresszívabbá tette, pedig a bomba célba juttatása komoly nehézségekbe ütközött volna. A szakítás viszont új politikai lehetőségeket teremtett, mert így Kína még érdekesebb partnerré válhatott. Majd Gagarin űrrepülése sokkolta az amerikaiakat, akik egyre inkább attól tartottak, hogy elvesztik űr és légi fölényüket. Hruscsov pedig ennek tudatában élezte a végletekig 1961-1962 során a kubai válságot. Azonban mindegyik igazából

²² Gaddis: i.m. p. 467

²³ GADDIS: i.m., pp. 462-465

²⁴ CHANG, Jung – HALLIDAY, Ion: *Mao – Az ismeretlen történet*, (továbbiakban: Mao) Budapest, Európa, 2006, pp. 442-449

a szovjetek visszakozásával zárult, hisz a berlini fal felépítése, és a kubai szovjet rakéták kivonása is azt jelezte, hogy a céljaikat nem tudták elérni. Kuba után Európára lényegében nyugalom köszöntött, mivel a szovjeteket egyre inkább lekötötték a Kínával kapcsolatos vitáik, határincidenseik. Amerika pedig fokozatosan süllyed el a vietnámi dzsungelben. Az algériai válságot lezáró eviani egyezményvel (1962) újabb gyarmat szabadul meg az európai függésből, és Franciaország is megszabadult egy olyan tehertől, ami igazából akadályozta az európai hatalmi pólus felépítésében. Így de Gaulle egy új politikát nyitott meg, ami az enyhülés néven vált ismertté.

A franciák nemcsak a keleti blokkal kívánták normalizálni a nyugatiak viszonyát – amivel az „Európától Urálig” tartó Európa koncepciót²⁵ kívánták megvalósítani –, hanem lazítani kívántak az amerikai függésen is. Ezek a folyamatok rendkívül sokoldalú politikai machinációkat eredményeztek, miközben gazdasági és katonai függésből fakadó ténszerúségek miatt eleve behatároltak a lehetőségeik. A folyamat elindulását számtalan lehetőség elősegítette. Kína és a Szovjetunió szakítása 1963-ban Mao törekvései miatt következett be, aki küzdött a vezető szerepért a kommunista országok között és a harmadik világban, illetve nagyhatalmi ambícióit a fegyverkezési versenyben való részvétellel is erősítette. Mao „a három világ teóriát”²⁶ kívánta megvalósítani, ami a világot fejlettség szerint bontotta részekre, és a fejlődő országok élére Kínát állította. Ezek a törekvések időnként fegyveres incidenseket provokáltak a szovjetekkel, amely arra készítette a belső válsággal is küzdő szovjet vezetést – ti. Hruscsovot 1964-ben megbuktatták és Brezsnyev került a főtitkári székbe –, hogy keletre fordítsa a tekintetét. Ez pedig érdekeltté tette a szovjeteket az európai enyhülés támogatásában. Nem beszélve a kibontakozó vietnámi válságról, ami az egész korszak központi világpolitikai konfliktusa lett 1964-1973 között. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió figyelme is ide irányult, ami nagyobb teret adott az európai politizálásnak, mert mindkét hatalom érdeke az európai válság kiéleződésének elkerülése. A fegyverkezési verseny nem állt le, a szovjetek látszólagos úrfölényét az 1958 óta működő NASA kutatásaival próbálta az USA ellensúlyozni, amit a Szputnyik-sokk váltott ki. Brezsnyev pedig atom-tengeralattjárók és hordozórakéták kifejlesztését szorgalmazta.

Ezek a nemzetközi körülmények adtak esélyt Európának arra, hogy harmadik hatalmi pólust próbáljon képezni, bár ennek vezetésére a gazdasági nehézségekkel küzdő Nagy-Britannia és a gazdaságilag igen gyorsan fejlődő, de politikai előítéletek miatt szűkebb

²⁵ LARCANE, Alain: L'Europe de l'Atlantique à l'Oural In: Vaïsse, Maurice (dir.): *De Gaulle et la Russie*, CNRS, Paris, 2006 pp. 181-197

²⁶ vö. VÁMOS Péter: A kínai nagyhatalom születése In: *História 2006/1*
<http://www.historia.hu/archivum/2006/0601vamos.htm> 2013-03-24

mozgásterű NSZK is jelentkezett a franciák mellé. Igazi ambíciói azonban de Gaulle-nak voltak, aki az NSZK-val való szoros együttműködést nemcsak arra nézve képzelte el, hogy az amerikai befolyást csökkentsék Európában – ezért nem akart a britekkel együttműködni –, és közben felügyeljük azt is, nehogy az NSZK a fejükre nőjön. A többiek azonban nem voltak elég bátrak, vagy inkább reálisan mérték fel a lehetőségeket? Ezen lehet vitatkozni, az tény, hogy az EGK-n belül diplomáciailag elfordultak a franciáktól, bár ezzel az is céljuk lehetett, hogy a francia agrárdominanciát megtörjék a Közös Piacon belül. Az biztos, hogy a francia védelmet nem tartották elegendőnek a szovjet fenyegetéssel szemben, és az 1966-os NATO vita során egyértelműen az amerikai védelmi stratégiát fogadták el, ami a lépcsőzetes védelemről szólt, és az atomfegyver azonnali bevetése helyett először hagyományos fegyverekkel harcolnának a szovjetek ellen.²⁷ A francia nyitási politikára és az ezt jelző NATO kilépésre válaszul az USA inkább a szövetségeseit fogta szorosabban, és minden lehetőséget megragadott a francia törekvések gyengítésére, akiknek még az NSZK-val is megromlott a viszonya a német határok értelmezésében a lengyeleknek tett engedmények miatt. Így Európa feltámasztása világpolitikai téren nem sikerülhetett, mert a franciák egyedül ehhez gyengék, és fel kellett ismerni, hogy Európa a két szuperhatalom ütközőterületévé vált, ami erősen korlátozta az itt elhelyezkedő országok mozgásterét.

Közben a Közel-Keleten zajló válság is újabb fejezethez érkezett 1967-ben. Az arab-izraeli konfliktus gyökerei szinte a bibliai időkig nyúlnak vissza, de a helyzet kiéleződése is legalább a Balfour-nyilatkozattól (1917. november 2.) ered. A második világháború után Izrael megalakulása lehetőséget adott a beleszólásra az amúgy is rendezetlen, stratégiailag – ld. Szezei-csatorna, arab olajkészletek – fontos hídfő birtoklása kérdésben. Izrael létének elismerése folyamatos feszültséget keltett 1948 óta, a terület kevés ivóvizének ellenőrzése, Jeruzsálem szent helyeinek kérdése, a palesztin menekültek megoldatlan ügyei és a szabad tengeri hajózás problémája bármikor ürügyet adhatott egy háborúra. Ráadásul a szovjetek és az USA is meg akarta vetni itt a lábát, és ezért a szezei válság után Egyiptom lényegében szovjet, míg Izrael véglegesen amerikai érdekszféra lett. Mikor 1967-ben a szovjetek által is bíztatott Nasszer a Tirani-szoros lezárásával Izraelt megfosztotta a vörös-tengeri kijárattól, rögtön kitört a háború. Izrael preventív csapást mért az ún. hat napos háború során (1967. június 5-10.) a környező arab államok seregeire, és elfoglalja az ivóvíz ellenőrzés miatt kulcsfontosságú Golán-fennsíkot, a palesztin bázist Gázát, a Sínai-félsziget birtoklásával biztosítja a Vörös-tengert, és a vallási-ideológia szempontból létfontosságú Kelet-

²⁷ VAISSE, Maurcie: *La puissance ou l'influence. La France dans le monde depuis 1958*. Fayard, Paris, 1958 pp. 182-183 (továbbiakban *La puissance*)

Jeruzsálemet. A háború több következménnyel is járt. Izrael fegyverbeszállítója az Egyesült Államok lett Franciaország helyett, miközben az arab államokban megnőtt a franciák támogatása. Nasszer és szövetségesei csalódtak az orosz fegyverek erejében, így Moszkvának is fokoznia kellett a jelenlétét a térségben, hogy kivívott tekintélyét megőrizze. A konfliktus igazából fokozódott, és mindenképpen újabb háborút követelt, hisz a felek lényegében továbbra sem ismerték el egymást. Az arabok a visszavágás esélyét lesték.²⁸

Az 1968-as év első felében egyértelmű enyhülés volt megfigyelhető, mivel az Egyesült Államokban elnökválasztási év lévén, a jelöltek versengése árnyalta az amerikai diplomáciát, ráadásul egyre többen foglalkoztak a polgárjogi mozgalom kérdéseivel, és a Tet-offenzíva a vietnámi háborúban kiváltotta a háborúellenes mozgalmak erősödését. Mindez a Vietnámról szóló párizsi tárgyalások megindítását eredményezte az USA és Észak-Vietnám kommunista vezetői között, ami egy lépés volt a béke felé. Ehhez járultak azon amerikai törekvések, amelyek a fegyverzetkorlátozás bevezetését sürgették. Ebben a szovjetekben partnerre találtak, hisz ezzel minden más ország nagyhatalmi fegyverkezését akadályozhatták volna, nem véletlen, hogy az 1963-as atomcsendegyezményhez sem a franciák, sem Kína nem adta a nevét.

Közben egy tiltakozó hullám is végigsöpört Európán, különösen az NSZK, Olaszország és Franciaország egyetemistái követeltek nagyobb szabadságot, több életörömet maguknak, és több lehetőséget saját életük irányítására. Mindez persze illeszkedett az amerikai mozgalmakhoz, megteremtve a teenager-buisneszt és teenager idoloikat, az extravagáns módszerekkel együtt. Ezek a mozgalmak bátorították a prágai tavaszt, amely a szovjetek bevonulásával ért véget (1968. augusztus 21.), és ez lényegében a további enyhülést ellehetetlenítette, Európa újraegyesülésének esélyét elodázta. A szovjetek egy olyan enyhülést már régóta szorgalmaztak, ami egy olyan európai biztonsági szerződést eredményez, amely az USA nélkül születik meg, amivel jeleznék, hogy Amerika idegen test Európában. Ez a törekvés vezet majd a helsinki értekezlethez 1975-ben. Prága azért törés, mert ennek révén még azoknak is muszáj elítélni a szovjet lépést – a demokrácia elvei, eszméi miatt –, akik amúgy gazdasági és politikai egység megteremtésén dolgoznak Kelet és Nyugat között. Ez magyarázza azt, hogy a szovjetek nyilvános elítélése mögött a szovjet diplomáciát gyakran nyugtatatták azzal, hogy az együttműködés nem fog megszakadni. A szovjetek pedig ezzel azt is jelezték, hogy nem fognak annyi függetlenséget megengedni a kelet-európai országoknak, mint amennyit azok akarnak. A hatvanas évek izgalmas, politikailag bonyolult világának egy

²⁸ Részletesebben ld. SOUTOU, Georges Henri: *La guerre de Cinquante Ans. Les relations Est-Ouest 1943-1990*. Fayard, Paris, 2001 pp. 468-469

speciális területe volt az ideológiai és propaganda-háború, amelyben megjelentek az 1960-as évek új eszméi, a társadalom kritikája. Az új generáció feltűnése új szintet hoz a világpolitikába.

III) Az eszmék és a politika – a hatvanas évek a világban és Franciaországban

1) Bálványok, új „hősök,” új gondolatok

A „hatvanas évek” kifejezés szimbolikussá vált, és alapvetően egy hosszú évtizedről van szó, amely minden országban hosszabb, mint 10 év. A különböző országokban a mozgalmak kezdő időpontjai eltérnek egymástól, miként a befejezésük is. Természetesen mást jelent a szovjet modellt kényszerből követő kommunista országokban, mint akár Kínában, Kubában, Latin-Amerikában vagy Nyugat-Európában, Amerikában. A végpontot könnyebben megállapíthatjuk, mert az 1973-as olajválság minden hatalmi tényezőt befolyásolt, illetve szellemi termékeit illetően eddigre a mozgalom veszített lendületéből, radikalizálódását némileg elvesztette, strukturái pedig beilleszkedtek, elfogadottá váltak. A hatvanas évek során lényegében a marxizmus újraértelmezése jellemző, mert az egyenlőségbe vetett emberi hit még nem rendült meg. Miközben a marxizmus erre valójában eredendően sem alkalmas, hisz a tulajdon elvételéről szóló tézise miatt paradoxon egyenlőségről beszélni a rendszeren belül. Mégis ennek mentén egy új baloldali filozófia indult meg, amit Kínában kulturális forradalomnak, a keleti tömbben emberarcú szocializmusnak, nyugaton új baloldalnak nevezhetünk. A cél közös: az eddig nem működő baloldali – marxista – ideológiát oly módon újraértelmezni, hogy az valóban egy emberibb, egyenlőbb, esetleg demokratikusabb társadalmat hozzon létre.

„Mindegyik felkelés közös jellemzője volt, hogy a forradalmárok vádat fogalmaztak meg a „régiből” szemben: megígérték, hogy átalakítják a világot, miután hatalomra kerültek, de nem tartották be az ígéreteiket. A világ mélyen egyenlőtlen maradt, világszerte és az országunkban egyaránt; a politikai rendszereink nem igazán demokratikusak, létezik egy kivételezett kaszt (nómenklatúra). Sokkal kevesebb dolog változott, mint amennyi változást ígérték – fogalmazták meg.”²⁹

A legáltalánosabb vélekedés szerint – az ún. „generációs probléma” robbantja ki 1968 mozgalmait, mivel a II. világháborút véglegesen az 1960-as években fejezik be. A „baby-

²⁹ WALLERSTEIN, Immanuel: A nyitott tér dilemmája: a Társadalmi Világforum jövője.
http://www.napkut.hu/naput_2005/2005_02/102.htm, 2011–10–16

boom” generáció 1958-tól került a fogyasztói korba. A generációs ellentét a világháború előtti korosztály neveltetéséből, normáiból fakadó elveinek, politikai felfogásának összeütközéseként értelmezhető az 1968-as ifjúság felfogásával, hiszen nekik már nincs közvetlen élményük a világháború borzalmairól, és belenőttek egy urbanizált, fejlett világba, ahol a tömegkommunikáció (pl. televízió elterjedése) szerepe hihetetlenül megnövekedett. Kialakult a tinédzserkultúra, amely a szüleiktől eltérő, önálló identitást is jelent, sajátos fogyasztási igényekkel, új életérzéssel.³⁰

Politikai értelemben is a hosszú ’60-as évek kezdetének általában véve 1958-at tekinthetjük, amikor a változásokra való igény megjelenik. Kínában a „nagy ugrás” már tart, az USA-ban *Kennedy* hatalomra kerülése vet véget az unalomnak, Angliában a *Beatles* feltűnése nyit új utat, *Castro* átveszi a hatalmat Kubában a marxizmus megújításának ígéretével, Franciaországban de Gaulle visszatéréstől várják a káosz felszámolását.

„Az egyik oldalon arról beszélnek, hogy a szocializmus nem valósulhat meg a tolerancia elvének érvényesülése, a képviseleti demokrácia intézményeinek folyamatos működése nélkül, a másikon, mint a manipulatív represszió egy formáját leplezik le a toleranciát, s kimutatják, hogy a képviseleti demokrácia csupán a valójában antidemokratikus döntési mechanizmusok díszlete.”³¹

Ne feledjük el, hogy nyugaton szinte mindenütt konszenzus volt olyan fontos kérdésekben, mint a jóléti állam elfogadása, vegyes gazdasági modell működése, politikai pluralizmus, decentralizált állam. A tiltakozások olyan problémákkal szemben bontakozik ki, melyek nem minden esetben nevezhetők klasszikusnak, mint pl. „*elidegenedés, elembertelenedés, elbürokratizálódás.*”³² Az értelmiség általában az ipari társadalmakra jellemző elidegenedésben, generációs ellentétben, a tudatváltozásban adja meg erre a választ – ld. pl. *Marcuse, Adorno*³³ műveit, bár ez korántsem adja vissza a valóságot. Európában gyakori érv, hogy „*ezeket az országokat továbbra is az az elit és az a felső középosztály uralta, amely – legjobb esetben – kétes szerepet játszott a nácizmus háború előtti előretörése és a háborús náci megszállás idején.*”³⁴ Az Egyesült Államokban pedig a legjobban megragadható témáknak a faji megkülönböztetés, a feminizmus, a szexuális szabadság követelése és a

³⁰ KOZÁK Gyula: Marwick szerint a (hatvanas évek) világ(a), In: *Évkönyv / 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete*. 9. 2001 –Budapest, 1956-os Intézet, pp. 9–41

³¹ KOVÁCS Gábor: Forradalom, életmód, kultúra In: „*Hatvanas évek*” *Magyarországon – Tanulmányok*, (szerk.:RAINER M. János), Budapest., 1956-os Intézet, 2004, pp. 198-238

³² *Öreg baloldaliak az új baloldaliakról*. In: Tagebuch 1968júl-aug. Közreadja: *Valóság 10 (1968)*, p. 118-120

³³ MARCUSE, Herbert: *Az egyszemélyes ember* Kossuth, 1990 és ADORNO, W. THEODOR : *Negatív dialektika (1966 – Negatív dialektika)*

³⁴ MCDERMOTT, John: Mai világunk eredete a hatvanas évek árnyékában. Ragadjuk meg a múltat! (ford. Füssi-Nagy Zoltán) <http://www.freeweb.hu/eszmelet/38/mcdermott38.htm> 2012-12-09

vietnámi háború témája mutatkozott. A társadalmi hierarchia lebontását, gyorsabb előmenetelt, kevesebb bürokráciát szintén mindenhol követeltek a tiltakozó diákok. Tudományos módon Kinsey már az '50-es években megdöbbentő kutatási eredményeket publikált a férfiak és nők szexuális szokásairól, egy olyan korban, amikor a házasságtörést, homoszexualitást még törvény büntette, az önkielégítés és a házasság előtti szex a társadalom szemében nem volt elfogadott. A Kinsey-skála szerint az emberek a teljes heteroszexualitás és teljes homoszexualitás közötti átmenetet foglalják el, így az egyén szexuális viselkedésének a kereteit csak és kizárólag a saját szerzett tapasztalatai és szokásai, illetve a társadalom által rákényszerített szabályok határozzák meg, nem a biológiai determináció. Állítása szerint a gyerek eredendő joga szexualitás gyakorlása bármely életkorban, és a felnőttek ehhez hozzá kell őket segítenie. Ebben a pornográfia nyújt segítséget, amit hasznosnak tart. Kinsey halála miatt meg sem érte a '60-as éveket, de óriási hatást gyakorolt rá, hisz a *Playboy* (1953) és a *Penthouse* is az ő kutatási eredményei miatt került a piacra. Kutatási eredményeit bírósági ítéletekben is felhasználták, így precedenssé váló esetek fűződtek a nevéhez, sőt az iskolai felvilágosítás is ennek mentén alakult ki.

A diákok a társadalom életébe beleszóló egyénekké akartak válni, nem pedig alkotórészévé. Ez a gondolat pedig 1968 talán legnagyobb hatású eszmei megalapozójának Marcuse-nak *One Dimensional Man* (1964) c. művének értelmezéséből ered. Azért őt emeljük ki, mert talán a legkevésbé ismert az „ikonok” – Che, Ho, Mao, Marx – közül, viszont tézisei talán a leginkább passzolnak nemcsak 1968, hanem napjaink jobb megértéséhez.

Marcuse koncepciójának lényege az ipari társadalommal való radikális szembeszegülés.

„Vajon nem az ipari fejlődés tette lehetővé, hogy demokratikus mázzal bevont társadalmak kifinomítsák uralmi módszereiket, elrejtsek önkényuralmi lényegüket, és még hatékonyabbá tegyék manipulációs és misztifikációs eszközeiket.”³⁵

Tehát Marcuse azt állította, hogy ha az ember integrálódik ebbe a rendszerbe, akkor az ember úgy válik robottá és irányítottá, hogy azt önmaga észre sem veszi. A folytonos műszaki haladás „*jeleként kényelmes, súrlódásmentes, józan és demokratikus szabadságnélküliség uralkodik.*”³⁶ Ez egy demokratikus rabság, mivel az ember elveszti igényeit a társasági életre, a természetre és az olyan dolgokra, amelyeket nem lehet előállítani. Az embernek céljává

³⁵: Herbert Marcuse, In: *Valóság* 7(1968) külföldi folyóiratokból, pp.116-119

³⁶ MARCUSE: i.m., p.23.

válí a fogyasztás, és emellett nincs ideje elutasítani, illetve kritizálni azt. A szabadság uralma csak gazdasági és technikai szempontból létezik. Az automatizálás folyamata biztosítja az állandó fejlődést, és a több szabadidőt. Csakhogy ez határozza meg az egyén törekvéseit, szükségleteit, időbeosztását. Így demokratikus rabságba kerülve az ember akarva-akaratlanul integrálódik ebbe a közegbe, rendszerbe. Magyarán a „fogyasztói társadalom technikája” váltja fel a terror intézményét.³⁷ A technológiai fejlődés fátyla rejti el az egyenlőtlenségeket. A de Gaulle-i *participation* (részvétel) egy sajátos megelőlegezését is említi Marcuse, a munkások tényleges részesedése a vállaltok irányításában megvalósul, s egész mást jelent, mint amit a szocialisták értenek alatta. „*Szakmai, szociális és anyagi kötelek*” kötik össze a céget és dolgozóit, mert a céggel való kapcsolat határozza meg az öregségi, betegségi, halálozás utáni stb. ellátást is.

Másik probléma, hogy nincs társadalmi csoport, aki tudna tiltakozni. Kik lehetnek azok, akik kitörhetnek ebből? A feszültségek levezetését a sokféleséggel oldja meg az ipari társadalom. Mindennek teret enged, ami nem veszélyezteti pl. zen-buddhizmus, beat, egzisztencializmus stb. csak a gondolkodás korlátozása maradjon meg. A tőkés erejét jól mutatja, hogy a médiát és politikát tökéletesen pacifikálták – értsd: legalizálták saját céljaikat –, mert a jóléti államot (*welfare state*) és hadviselési államot (*warfare state*) sikerült ötvözniük.³⁸ Külső fenyegetés miatt összetartásra van szükség – ld. katonai tömbök kialakulása –, a társadalom bajait pedig elfedi a technikai fejlődés szemfényvesztése, a magas életszínvonal.

Marcuse nem a „történelem forradalmi csoportjában” a munkásságban látta kitörés lehetőségét, hanem a társadalom azon marginális csoportjaiban, amelyek még nem teljesen integrálódtak a fogyasztói társadalomba, elnyomva, lenézve és megszegyenyítve élnek. Ilyennek találta például az amerikai feketéket, a munkanélkülieket, a munkaképteleneket, a faji vagy gyarmatosítás által kivetetteket, vagy valamilyen szinten a diákságot, aki egyértelműen magára ismert a filozófus téziseiben. A tudatlan társadalmi csoportok harcát azonban csak az intellektuálisan képzett, erős szociális érzékenységgel rendelkező értelmiség vezetheti. A hatvanas években valóban a diákság, az egyetemisták alkották a vietnámi háború, a faji megkülönböztetés, a fejlődő és gyarmati országok kifosztása elleni demonstrációk tömegbázisát. Daniel Cohn-Bendit francia diákforradalmár által tett kijelentés is ezt tükrözi: „*a diákságot nincsen olyan társadalmi csoport, amely elnyomná* – pl. munkás - burzsoá

³⁷ MARCUSE: i.m., pp. 14-15

³⁸ MARCUSE: i.m. p. 41

ellentét –, *hanem őket maga a rendszer nyomja el!*”³⁹ Marcuse a munkásság be nem vonásában tett kijelentésének legnagyobb ellenérve a franciaországi forradalom volt, mivel az egyetemisták csak elindítói voltak egy folyamatnak, amely aztán tovább bővült a munkásság és többi dolgozó csoport bevonásával, és hozott létre olyan nagy mértékű politikai válságot, amelyre Franciaországban ezelőtt már több évtizede nem volt példa.

A korszak liberális társadalma mellett Marcuse a szovjet rendszert is keményen bírálta. A kommunizmus kezdetleges ipari szinten áll, ezért a katonai és politikai fejlődésre helyezte a hangsúlyt. A technikai haladás náluk is az uralom eszköze.

„A mai kommunista társadalom tényleges fejlődése a minőségi változást a második szakaszra halasztja (vagy kényszerül halasztani, a nemzetközi helyzet következtében), s a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet a forradalom ellenére még mennyiségi változásnak tűnik. Munkaeszközei erősen racionalizált, roppant hatékony és ígéretekkel kecsegtető formában továbbra is leigázzák az embert.”⁴⁰

Kérdés az, hogy ki tud ebből az ipari társadalomból kitörni? A bipoláris világ ellentétes társadalmi globálisan azonos cél mentén ténykednek: a bürokrácia fenntartása a technikai fejlődés kontrolálásával, életszínvonal (látszólagos) növelésével zajlik.

A harmadik világ lehet-e harmadik erő? Igazából a forradalom esélyeit a harmadik világ területein látja. A harmadik úttá válásnak előfeltétele: társadalmi forradalom, földreform, túlnépesedés korlátozása. Így lenne mód, hogy a termelő erők saját sorsukat irányítsák a majdan bekövetkező iparosítás során.⁴¹ Helyette azonban az autonómia feladását kell megérniük, ami gazdaságilag végbe is megy, a vezetőréteg látszólag teljesen elfogadja a nyugati kultúrát – ez nem jelenti azt, hogy átveszi! –, de a civilizációjukat nem kívánják átadni, ezért lesz egyre nagyobb tere a vallási fundamentalizmusnak. Ezt a küzdelmet látjuk napjainkban a korábbi harmadik világ területén.

Sokat vitatott – főleg a marxisták által – tézise szerint éppen ezért a munkásság is már integrálódott, képtelen a forradalom vezetésére, így azt csak a társadalom peremén élő, szűk, marginális csoportok vezethetik. A diákság lehet ilyen marginális csoport, mert ők félúton vannak az önállóság felé, és még nincsenek beépülve a kapitalista vagy kommunista rendszerbe. Ugyanilyenek lehetnek a gettóban élő afro-amerikaiak, bár náluk egységes és világos politikai cél tükröződik: a faji egyenlőtlenségek felszámolása. Ez azonban nem alkalmas jelszó az egész rendszer megdöntésére. Az uralom tiszta formájával szemben a

³⁹ Uo.

⁴⁰ MARCUSE: i.m. p. 64

⁴¹ MARCUSE: i.m. pp. 67-70 alapján

tagadás tiszta formáját kell állítani, ami a kivetettekhez állhat közel: faji üldözöttek, munkaképtelenek, munkanélküliek, diákok.

Az 1960-as éveket meghatározó tényezők eredményeként alakult ki a *New Left* mozgalma, amely szintén szerepet játszott a diáklázadásokban. A vita tárgyát képezi, hogy szerepük milyen mértékű, illetve egyáltalán mit takar az új baloldal elnevezés. Általában inkább életérzésnek lehet tekinteni, mert nincs egységes eszmerendszere. Amiben talán megegyezés van: ez egy imperializmus elleni, de nem kommunista baloldali „életérzés,” amely nagyon sokrétű. Franciaországban – s általában szinte mindenhol nyugaton – az eseményeket „*az új baloldal irányítja, amely mind a demokratikus pártokat, mind pedig a kommunistákat elveti, azon az alapon, hogy egyaránt részei ugyanannak az államgépezetnek.*”⁴²

Nincs együttműködés a fennálló rendszerrel. Heterogén összetételű baloldalt képzelnek el, nem egy párton belül kell pl. nőtagozat, vagy ifjúsági tagozat stb., hanem minden kérdésért küzdhet egy-egy különálló csoport, mert ezek annyira fontos kérdések, hogy érdemes velük külön foglalkozni. *Lukács György* is ezt a megosztott állapotát emeli ki az új baloldalnak, ami „*spontán terméke a polgári társadalom bomlási folyamatának, kezdete a spontán felháborodásnak.*”⁴³ Az új baloldal újraértelmezi a marxista teóriát, elsősorban Marx fiatalkori műveit véve alapul. Szociológia és a pszichológia elemeit használja, s új szocialista perspektívát kínál. Felszabadítani az elidegenedés emberét a mindennapokban, családban, szexualitásban. A kulturális átalakulás az előfeltétele a társadalmi és politikai átalakulásnak, ahol a kreativitást szabadjára engedik, mert az ember ennek révén megtalálhatja újra a helyét a világban. S mindez új szervezeti formában jelentkezik: akciócsoportok – pl. *SDS (Német Szocialista Diákszövetség, NSZK)*, *Club-Argument*, vagy az ún. *situacionista* mozgalom* (Franciaország) – jönnek létre, amivel előidézhető ez a változás.

Az „életérzésben” egyesülnek anarchisták, trockisták, maoisták és a többi utópia képviselői. Nincs azonban világos céljuk, szemben például az afro-amerikaiakkal. Békevágy és a tagadás tartja egyben az új baloldalt, ahol leginkább a modern életforma elleni lázadásról van szó: „*generációs ellentét, elidegenedés, paternalizmus elleni lázadás, utópiák feléledése a*

⁴² A francia új baloldal és háttérbe szorított kommunisták – <http://terebeess.hu/keletkultinfo/1968.html> 2012-12-09

⁴³ Öreg baloldaliak az új baloldaliakról. In: *Tagebuch 1968 júl-aug.* Közreadja: *Valóság 10 (1968)*, pp. 118-120

* Szituacionisták: kreatív és az adott helyzethez igazodó válaszokat adó csoport. Céljuk egy olyan megmozdulás, alkotás, amely a tekintélyelvű rendszernek kérdést jelent, míg a „performance” során az egyén átalakul, felszabadul, kimutatva saját erejét.

*racionális világban. Talán ez utóbbi a legfontosabb.*⁴⁴ Ezek mind együttesen közös tényezőként tűnhetnek fel a korszak forradalmi mögött.

Számtalan ellentmondás létezett, ami társadalmi feszültségeket alakíthatott ki. A győzelem mámore és a fellendülő gazdaság ellenére a világ többsége nem érezte a pozitív változásokat. Ekkor született meg a világfalu elmélet (*global village*) McLuhan tollából, amely a kommunikációs társadalom – és annak minden veszélye – első kinyilvánítása volt, valamint az a felismerés, hogy a médium maga az üzenet (*the medium is the message*). Világhírűvé vált könyve a Gutenberg-galaxisról, máig a kommunikációelmélet alapműve.⁴⁵ Ez játszotta az egyik legalapvetőbb szerepet 1968 mozgalmaiban, mert ennek köszönhetően ismerték meg egymást, és a módszereket, melyekben sok közös pontot találunk majd.

Fontossá válik az ellenállás a hatalommal szemben – annak jellegétől függetlenül –, s ebben részt kell venni. A diákság így éli meg 1968-at. Romantikus, közös, idealizált, spontán, újszerű, emberközeli, érzelmes – sorolhatnánk az 1968-as „életérzés” jelzőit. Nincs benne semmi megfontoltság, Cohn-Bendit az „*ellenőrizhetetlen spontaneitás*”⁴⁶ gondolatát emeli ki. A mozgalmak önmaguk számára párhuzamot leltek a rosszul felfegyverzett vietnámi népben, mely az USA ellen harcolt. Ez erősödött meg a nem teljes értékűség érzésében, hisz „*teljesen erőtlene vagyunk, hogy a szuperiparosodott társadalmakkal felvegyük a harcot.*”⁴⁷ Nem véletlen hogy a Tőzsde épülete lángol Párizsban, (1968. május 24.), mint a kapitalista világ szimbóluma. Így válhat a „harmadik világ” a létezés új formáinak szimbólumává nyugaton, akik képesek – olykor sikerrel – harcolni az imperializmus és a neokolonializmus ellen, s ez a szabadság olyan szintjét jelenti, amit a demokrácia nem volt képes biztosítani.⁴⁸

A '68-as nemzetközi összefonódások a sajtónak, a zenének és néhány félreértelmezett bálványának, s bizonyos ideológiai kapcsolatnak köszönhető. A Beatlestől a Rolling Stonesig az új zene generációs ismertetőjeggyé vált, a májusban elfoglalt Sorbonne udvarát Ho, Mao és Che portréi uralták.

„Ezért fordulnak Latin-Amerika és Délkelet-Ázsia romlatlan idillje felé, agrárvilág szemben áll az ipari világgal, hőse Castro, Che és Ho Si Minh. Cél: egyéni élet feloldása csoport melegében.”⁴⁹

⁴⁴ FEST, J.: Korunk romantikus ellenforradalma, In: *Valóság 12 (1971)* pp. 117-119

⁴⁵ MCLUHAN, Marshall: *A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötte.* (Ford. Kristó Nagy István) Budapest, Trezor, 2001, p. 331

⁴⁶ HERNÁDI Miklós: Reform vagy forradalom, In: *Valóság 5 (1970)*, pp. 106-108

⁴⁷ MJALO, K.G.: A „harmadik világ” a szélsőséges baloldali elképzelésekben. In: *Valóság, 4 (1972)*, pp. 22-30

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ FEST: i.m.pp. 117-119

Ez mutatja a mozgalom kettős életerzését: a jólét materializmusát – értékelni kéne azt, ami haladást hoz –, illetve a társadalmi egyenlőtlenség kritikáját. A válság annak is köszönhető, hogy ez az évtized egy átmeneti korszak, mert a szocializmus háború utáni dicsősége megkopott, Hruscsov leleplezte Sztálint, de politikája kudarc volt. Amerikában Kennedy akart javítani a gyarmatok nélküli imperialista állam képén a tudományos kutatás és a harmadik világ segítése révén. Ezzel szemben a korszakban Franciaország volt a gaz elnyomó, aki harcolt a gyarmataiért pl. Algéria. Az évtized közepétől a helyzet megváltozott, a két karizma nélküli vezető – Brezsnyev és Johnson – politikája miatt. Amerika beszállt a vietnámi háborúba, míg Brezsnyev 1965-ben letartóztatta *Julij Danyiel* és *Andrej Szinyavszkij* írókat, akik állítólag szovjetellenes agitációt hajtottak végre műveikben, amiket külföldre küldtek, és a rendszer ellenségei ezt felhasználták a Szovjetunió ellen.⁵⁰ Politikai idolként velük szemben alakulnak ki a saját országukért harcoló harmadik világbeli hősök, mint *Nehru*, *Sukarno*, *Nasszer*. A harmadik világ csodálata is közös vonás lesz nyugaton. Valójában a bipoláris világ két szuperhatalmával szemben ezek a hősök – ti. a Sorbonne plakátjain – jelképezik az amerikai imperializmus elleni harcot, a gyökeres társadalmi átalakulásért zajló küzdelmet, a szovjet normák újraértelmezésének igényét.⁵¹ Mégis hasonló alapokon nyugvó mozgalom bontakozik ki szinte mindenhol. Nukleáris leszerelés, Vietnám elítélése, feminizmus, az individuum kiszabadítása az ipari társadalomból, a tekintély alól, mindenhol megjelenik, az adott térségekre, országokra jellemző speciális kérdések mellett.

2) Hatvanas évek a világban

A hatvanas évek csúcspontja 1968, mint minden országban a nagy gazdasági fellendülés vége, és a felnövekedett új generáció a „*ancien régime*”-et lebontani szándékozó követeléseinek ideje. Erre a politikai elit itt sem volt felkészülve, amely a háborúból építette nimbuszát, vagy a háború utáni újjáépítésből megpróbálta a háború előtti normákkal vezetni az országát. Nem volt olyan politikai erő, amely az ifjúság kezdeményezéseire képes lett volna válaszolni. A pártok nem vették figyelembe a megújuló világot, a társadalom teljes megújulásának igényét – különösen a szokások, életmód terén –, mert csak önmagukkal, saját

⁵⁰ Szinyavszkijt (irodalmi álnévén Abram Terc) *Ljubimov* és *Folyik a per* című kisregénye, valamint a *Mi a szocialista realizmus?* c. esszéje miatt 7 évre ítélték.

Danyiel (irodalmi álnévén Nyikolaj Arszak) *Itt Moszkva beszél* című kisregénye, valamint a *Kezek*, *Vezeklés* és *Egy férfi a Tudományprofanizációs Intézetből* című novellái miatt 5 évet kapott. Büntetéseket a mordóviai lágerben töltötték el. Részletkéért ld.: ALEKSZANDR DANYIEL: Nyilvános tárgyalás — zárt ajtók mögött (ford. Kiss Iлона) <http://beszelo.c3.hu/97/89/16.htm> 2013-03-24

⁵¹ A bekezdés FRANK, Robert: *Imaginaire politique et figures symboliques internationales: Castro, Hô, Mao et le «Che»* In: *Les années 68 – Le temps de la contestation*, – szerk: R. FRANK, G-D ARMAND, M-F LÉVY, M. ZANCARINI-FOURNEL, Coll. Histoire du temps, Éd. Complexe 2000, pp. 31-47 alapján készült.

pozícióik megőrzésével törődtek, csak nehogy más oda kerüljön. Az utca – ahol 1968 csoportjai kialakultak – minden politikai oldal helyzetét egyaránt veszélyeztette, így csak annyit törődtek velük, amennyi hasznot húzhattak belőlük.

A világban úgy tűnik, hogy szinte egyszerre mindenhol a diákoknak olyan érzésük van, hogy nem veszi őket figyelembe az államigazgatás, az ipari világ pedig olyan, mint egy technikai rendszer, amiben mindennek megvan a maga helye, és a jövő kapatalista vagy szocialista fogyasztói társadalom eszközeivé válnak.⁵² A világ bármely pontján tüntetőket – meggyőződésünk szerint – sokkal jobban zavarták saját életkörülményeik, amellyel szeretnék elhagyni unalmas, paternalista életmódjukat. Mindig magukkal foglalkoznak, nem egy jobb társadalmat akarnak létrehozni, az egyéni örömök fontosabbak lesznek. Az izgalmas élet – *feu de joie*, *Lebensglut* – lesz a cél. A valóság tagadása a lényeg, ezért jó a drog. A tudat időleges kikapcsolása, menekülés a jelenből, ezt jelentett számukra a drog. *Drop-out*: életundor jellemezte '68 fiatalságát. Kilátástalannak tartják a jövőt, de megváltoztatni nem tudják a helyzetet, kétségbeesetten próbálnak menekülni a drogon és a szexuális örömeikön keresztül. Egyfajta „*carpe diem*” szemlélettel rendelkeznek, és nem akarnak „hősi halált” halni Vietnámban. Ez vezet az ún. szexuális forradalomhoz, a miniszoknyához és a forró nadrághoz, és a jólétet is jelképező „autókázás” is egyre mindennaposabbá vált. S mindez a korábbiakban soha nem látott sebességgel terjedt el. Ennek oka a média felértékelődése volt.

Az 1960-as években a tömegkommunikáció óriásit fejlődött, különösen a televízió elterjedésének köszönhetően. A hírek gyorsabban, könnyebben és nagyobb tömegekhez jutottak el – a képi hatások miatt hatékonyabban –, mint ezt megelőzően bármikor. A reklám és a propaganda olyan lehetőségeket kapott az emberek befolyásolására, ami azóta is példátlan. 1968 szempontjából viszont elsősorban a bakeliten terjedő rock és beatzene vitte az ígét, valamint a megjelenő rétegműsorok. Franciaországban 1959-ben jött létre a *Radio Europe No. 1.*, amely a fiatalokat célozta meg műsoraival. A hatvanas évek fordulójára izmosodott meg a filmes *Nouvelle Vague*, amely a XX. század legerőteljesebb filmes irányzata lett. S a franciák a pop-rock területén sem hagyták magukat kiszolgáltatottá válni az angolszász kultúrának, saját sztárjaik a tengerentúliaknál is népszerűbbek voltak (*Johnny Hallyday*, *Françoise Hardy* stb.). Megalakult a *J2* magazin, amely a fiatal lányokat választotta célközönségének. Klasszikussá váltak olyan új területeken, mint a filmek, gondoljunk csak *Bertolucci*, *Truffaut* vagy *Fellini* műveire. A különböző országok mozgalmában résztvevők a médián keresztül megismerték egymást, hatottak egymásra, s átvettek bizonyos módszereket.

⁵² VAÏSSE, Maurice: *Mai 68, vu de l'étranger*, CNRS, Paris, 2008 bevezetés pp. IX-XI alapján 1968-as várakozásokról. (továbbiakban: *Mai 68*)

A korszakban szinte minden földrészen kialakult valamilyen tiltakozó mozgalom, amelyek között az egyik összekötő kapocs az oktatással kapcsolatos kérdések voltak. Az oktatást, mint varázsszert emlegették a korszak problémáinak megoldásában. Johnson amerikai elnök célja a „Nagy Társadalom” (*Great Society*)⁵³ létrehozása, amelyben gazdagság és szabadság dominál. Elnöksége alatt született meg a *Civil Rights Act*, az új oktatási program, valamint a *Food Stamp Act* (a szegényeknek juttatott élelmiszerjegy-akció), illetve a *Social Security Act* (egészségügyi ellátás, járadéktámogatás törvénye). Programjának előzményei Kennedy elnökségére nyúlnak vissza már, aki a nagy kormány koncepciójával állt elő, amely megoldja a nagy problémákat. 1963-tól tett kísérletet a szegénység felszámolására.⁵⁴ Johnson 1964. január 8-án indította el harcát a szegénység ellen. Az 1964. május 22-i *Ann Arborban* a *University of Michigan*en meghirdetett elnöki programjának címe és elnöki időszaka szlogenjévé vált a Nagy Társadalom, amelyben az oktatást nevezi meg minden baj orvosának. Itt meghatározta a Nagy Társadalom tartalmát is, amiben el kell sajátítani „*azt a bölcsességet, amellyel gazdagságunkat nemzetünk gazdagítására és fölemelésére tudja használni,*” hogy „*ne csupán gazdag és erős társadalom legyünk, hanem még följebb lépve, Nagy Társadalommá is váljunk.*”, amely mindenki szabadságán alapul, és minden gyermek „*megtalálja azt a tudást, amellyel gazdagíthatja elméjét és gyarapíthatja tehetségét,*” és mindenki képes lesz kielégíteni „*vágyát a szépség és éhségét a közösség iránt.*”⁵⁵ Számtalan bizottság alakul különféle szociális problémák orvoslására, elsősorban a szegénység megszüntetésére és az oktatás javítására.

„Majdnem ötvannégy millióan – azaz Amerika lakosságának több mint egynegyede – nem fejezte be a középiskolát... A legtöbb helyen az osztálytermek túlszűfoltak, a tananyag elavult. Ami még ennél is fontosabb: képzett tanáraink alulfizetettek, megfizetett tanáraink alulképzettek. Minden gyereknek adnunk kell egy iskolapadot, ahova leülhet, és egy tanárt, akitől tanulhat. A szegénység nem lehet a tanulás akadályá, (sőt) a tanulásnak kell kiutat jelentenie a szegénységből.”⁵⁶

Az illúzió a következő volt: egyedül az általános oktatás képes elviselhetővé tenni a demokráciát. Az oktatás ügyében *McLuhan* is felhívta a figyelmet arra, hogy a gyerekek sokkal több ismerethez jutnak a környezetükből, mint az iskolából. Ő ekkor még csak a nagyvárosi életre és az új médiumok veszélyeire hívta fel a figyelmet, nem ismerte az internet

⁵³ JOHNSON Paul: *A modern kor*, XX. Század Intézet, 2000 p. 724

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Lyndon B. Johnson: „A Nagy Társadalom” In: *A XX. század nagy beszédei* (szerk.: DR. VAJDA BARNABÁS) Agave Könyvek, pp. 211-213

⁵⁶ Uo.

mai hihetetlen hatásait. Az iskolának ehhez alkalmazkodni kell. Jóslata szerint nem lesz szükség hagyományos nyelvre, könyvekre, olvasásra, mert a jövő embere az információt gépekben fogja tárolni, és gépek segítségével fogja közölni társaival. A sematikus ismereteket adó tömegiskola nem lehet eredményes, a verseny pedig ugyanazon területen mutatkozik meg, azaz: adott részmunkát ki végzi el jobban. Ezt az eredetiség és a különbözőség váltja majd fel, a személyiség teljes kiformálása lesz a tanítás célja. Nála is megjelenik az oktatás mindenhatóságába vetett hit, mint Johnsonnál. A tanulás lesz „*magának a létezésnek boldog teljessége.*”⁵⁷

A másik nagyon népszerű és Kínán kívül alaposan félreértett gondolat a kulturális forradalom volt. A kifejezés Kínából terjedt el, és a „nagy demokrácia” megteremtését értették ezen a nyugati világban, míg Kínában ez volt a nagy tisztogatás „beceneve.” Azaz nyugaton a gyülekezés, a sajtó- és a szólásszabadság megvalósítóját látták Maóban. Ma már biztosan tudjuk, hogy a kulturális forradalom egy felülről levezényelt – a Kulturális Forradalmi Kiscsoport irányításával –, Mao Ce-tung által mindvégig ellenőrzött folyamat, melynek célja a tudat megváltoztatása, illetve a belső, párton belüli ellenzékkel való leszámolás volt. Mao kezdetben nem tért el a sztálini irányvonaltól, sőt kifejezetten lemásolta a Generalissimus rendszerét: ötéves terv és iparosítás, a mezőgazdaság kollektivizálása. Mégis volt egy nem elhanyagolható különbség: a szovjeteket nem érdekelte, hogy az emberek mit gondolnak, elég volt, ha csak látszólag alkalmazkodnak, míg Maoék „*a valódi intellektuális és lelki alkalmazkodást akarták elérni.*”⁵⁸ Erre azért volt feltétlenül szüksége, mert úgy látta, hogy a Szovjetunió revizionista útra tévedt, mert nem vitte végbe ezt a változtatást az emberekben. Ez a „fantasztikus” kísérlete is rengeteg emberi életet követelt, mivel az értelmiség „átnevelése” leggyakrabban koncentrációs táborokban zajlott. A folyamat egyik mozgatórugója *Csiang Csing*, Mao felesége, aki 1963 óta a Kulturális Minisztériumban dolgozott, mint revizor, a másik pedig *Lin Piao*, Mao régi harcostársa, a hadsereg parancsnoka volt. Utóbbi ötlete volt a *Vörös könyv* is, amibe Maotól származó rövid idézeteket gyűjtöttek össze, s az agymosás fő eszköze lett. Lin vált a tisztogatások vezetőjévé is.⁵⁹

A mozgalom kiindulópontja a Pekingi Egyetem – ez figyelemreméltó párhuzam a többi mozgalommal –, ahol követelik a túlbürokratizált állam felszámolását, azt, hogy a Kínai Kommunista Párt vezetői ismét érintkezzenek a néppel, valamint válasszanak új vezetőket.

⁵⁷ Egyetem, falak nélkül. In: *Science et vie, 1968 aug.* In: *Valóság 10 (1968)*, pp.125-126

⁵⁸ PIPES, Richard: *A kommunizmus*, Bp., Európa, 2004, p. 155

⁵⁹ *Mao*: pp. 550-551

Látszólag demokratikus, alulról jövő kezdeményezésnek tűnt, pedig a Mao védelmére megalakult Vörös Gárda az erőszak törvény által támogatott „kulturális” csoportjává vált. Magyarán Maoék meg akarták tisztítani a pártot a belső ellenségtől – *Liu Sao-csi* államelnök, *Peng Csen*, Peking főpolgármestere, a kulturális élet irányítója, *Peng Tö-huaj* vezérkari főnök, *Jang Sang-hun* orosz kapcsolatokért felelős vezető, amihez felhasználták az egyetemek ifjúságát is, akik követelheték a régi vezetéssel szemben a demokratikus jogokat, mint szólás- és gyülekezésszabadság. Ez Kínán kívül tovább erősítette azt az illúziót, hogy itt tényleges forradalomról van szó.

Maónak a kulturális forradalom a tömegek támogatását jelenti az alábbi célokkal:

- a párt megtisztítása a véletlen és passzív elemektől, a karrieristáktól, a befurakodottaktól
- bürokrácia-mentes és a néphez maximálisan közel álló állami és pártapparátus létrehozása
- burzsoá ideológia likvidálása, marxizmus-leninizmus propagálása
- a népi tömegek politikai aktivitásának növelése, bevonása az államügyekbe
- új kommunista generáció felnevelése.⁶⁰

Ennek a programnak a véres gyakorlata már nem jutott el a társutas nyugati értelmiséghez, így csak a félreértés maradt. Valójában azonban ez véres harc volt azok ellen, akik vissza akarják vezetni Kínát arra az árulást jelentő útra, amelyen a Szovjetunió halad. Így az értelmiségiek és a párt tisztviselői ellen zajlik a küzdelem.

Mao a „hatvannyolcasoknak” az önálló személyiséget mutatta meg. Aki képes volt szakítani a Szovjetunióval, új forradalmat kezd, a szocialista bürokrácia és a konformizmus ellen. Forradalmat hirdetett a forradalomban, melynek során támadta a hagyományos kultúrát, elitet, aki szembe ment a tömegek forradalmi akarásával. *Malraux*, *Peyrefitte*, *Benny Lévy* rohantak Kínába, hogy szemügyre vegyék a kulturális forradalmat. Fegyver nélküli forradalomként emlegetik ezt Franciaországban. A maoista hatás azonban gyenge, inkább a „cool Mao” jellemző – vö. *Godard: A kínai lány*. A filmben az FKP-val szemben propagálja Mao nézeteit, és egyben harcot is hirdet az amerikai mozi monopóliuma ellen.⁶¹ A párizsi maoizmust egy baloldali romantika jellemzi, a munkások és a diákok közti kapcsolat megteremtése a cél, a kulturális forradalmat az új társadalom harcának értelmezi.⁶²

A kulturális forradalom romantikája – véleményünk szerint – azonban kevés lett volna az 1968-as mozgalmak kirobbanásához. A legnagyobb gond a végzett diákokat az egyetem

⁶⁰ A bekezdés a következő levéltári irat alapján készült: *A szovjet Sztálin-csoport* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–001539/1 (56 d.– Kína) A magyar diplomácia azért veheti észre a kulturális forradalom árnyoldalait, és ad ezáltal némileg pontosabb képet az eseménysorról, mert Moszkva és Peking viszonya 1964 óta feszült, ebben pedig a szovjet irányvonal útmutatásai szerint kellett eljárniuk, kritizálniuk.

⁶¹ WINOCK, Michel: *Chroniques des années soixante* Seuil, Paris, 1987, p. 231 (továbbiakban: *Chroniques*)

⁶² A bekezdés FRANK, Robert: i.m. pp. 31-47 alapján készült.

végén váró munkanélküliség volt. Mindenhol túlképzés volt jellemző, ami nemcsak a diplomás munkanélküliek számát növelte, hanem rontotta az egyetemi képzés színvonalát is, mivel a hirtelen megnövekvő hallgatói létszámhoz nem alakították át a felsőoktatási képzés rendszerét. A diákok élni akarnak – *Make Love Not War!* –, nem akarnak háborúban, pl. Vietnámban meghalni, ezért minden polgárjogi mozgalom bőséges utánpótlásra talál soraikban. Így inkább a modern – nevezzük az egyszerűség kedvéért kapitalista – életforma ellen törnek ki 1968 mozgalmi, melynek szimbolikus alakjaivá válik Che, Mao vagy éppen Marx. Azonban az egész messze nem tekinthető sem marxistának, sem kommunistának sokkal inkább az önmegvalósító egyént előtérbe helyező, nagyobb szabadságra vágyó (sic! sok esetben szabad, demokratikus országokban) diákok mozgalmának, mely közelebb áll a liberalizmushoz, mint a kommunizmushoz.

Jelképeiket mégis ebből az általuk a két rendszer közti átmenetet képviselő politikusok közül veszik, bár mai szemmel tömeggyilkosokról, diktátorokról van inkább szó. Castro jelképezi Latin-Amerika harcát, sőt az egész harmadik világ küzdelmét. A nemzeti függetlenség kivívóját látják benne a Disznó-öbölbeli sikerével (1961), majd az 1962-es akcióval. Úgy tűnik, hogy adaptálta a szocializmust Latin-Amerikába, mert trópusi sármjával feljavított változata vonzó lehet a külső megfigyelőknek. A kubai politikai turizmus igen hamar nagy népszerűsége tett szert, egyfajta ideológiai zarándoklat indult *Sartre*-ral és *Beauvoir*-ral az élen. Imperialista alatt értik a tekintélyuralmi rendszereket USA-tól a Szovjetunióig, a szocializmust túlzottan bürokratikusnak tartják, mert elveti a közvetlen demokráciát, és nem számol a tömegek spontenitásával.⁶³ Az imperializmus frontján Vietnám kérdése köti össze a világ két pólusát, s ne feledjük, hogy a mozgalmak nagyjából szintén egykori gyarmatosító vagy gyarmati országokban lángoltak fel. *Ho Si Minh* azt a reményt jelképezi, hogy minden lehetséges. A kicsik a nagyokkal szemben sokat tehetnek. Még 1969. szeptember 5-én bekövetkezett váratlan halála is használt mítoszának, éppúgy, mint Che esetében. Ho vált a patrióta, kommunista tudat felébresztőjévé, a béke emberévé, aki csak kényszerből háborúzik. Személye a szegénységet jelképezi, ahogy mezítláb, túl méretes szandáljában gyapjú köpenyében megjelent a sajtóban. Ho lesz a harc példája, sokkal inkább sikerült mintává válnia, mint Castrónak Dél-Amerikában, mert a kubai gazdasági modell nem volt túl sikeres. Ho lett a marxista Gandhi, a kedvesség és kegyetlenség ötvözete, aki kevésbé fanatikus, mint Mao.⁶⁴

⁶³ KÖPECZI Béla: Hogyan vitatkoznak a forradalom gyermekei, In: *Valóság* 3(1968) pp. 469-475

⁶⁴ A bekezdés FRANK: i.m. pp. 31-47 alapján készült.

Japánban pedig a *Zengakuren* a legérdekesebb egyetemi szerveződés, mely eredetileg a Japán Kommunista Párt irányítása alatt állt. A '60-as évek kommunizmusból való kiábrándulása megtörte a *Zengakuren* egységét, s kialakultak a szokásos frakciók (szocialista, trockista stb.). A japán társadalomban mélyen gyökerező Amerika ellenességet felkorbácsolta az 1959-es amerikai-japán biztonsági szerződés, majd a vietnámi háború. A *Zengakuren* és különböző szárnyai militáns eszközökkel lépnek fel az ügyben, ráadásul egymással is hadakoznak. Az egyetemi oktatás már 1965-től halódott, még a császári egyetem is bezárt 1968 során, ahol a karhatalom ostroma tette látványosabbá az összecsapásokat.⁶⁵

Latin-Amerikában a diákság nem olyan erős tényező, mint az USA-ban, vagy Európában. Itt a nacionalizmus főleg az USA ellen irányult, de ez párosult az alacsony életszínvonal miatt állandó sztrájkokkal és politikai harcokkal. A gerilla harcmodornak jóval nagyobbak voltak a hagyományai. A gerillák többsége *Che Guevarát* tekintette példaképének, az államot akarták irányítani s a munkásosztályt öntudatra ébreszteni, megmutatva a tömegeknek a követendő utat. A gerillák igen nagy lendületet adtak a latin-amerikai '68-nak.

Che volt a legnagyobb hatással a mindennapokra. Ő a halhatatlan, köszönhetően *Alberto Korda** 1960-ban készített fotójának. 1967-ben Che halálakor erről a fotóról készíti el *Feltrinelli* a Che-plakátot, ami igazán ismertté tette. Che népszerűsége Franciaországban csak 1965-től érezhető, mikor franciául mondott beszédet Algírban. Itt kijelentette, hogy a szocialista országokból hiányzik a szolidaritás a harmadik világgal és bűnrészesek a nyugati imperializmus terjedésében is. Castro realista, aki a szocialista Kubát építi, Che romantikus, aki terjeszti a forradalmat a világban. Személye köti egybe Afrikát, Ázsiát és Latin-Amerikát, mert Che célja, hogy több Vietnámot teremtsen a világban. Halála mártírrá tette, minden tiltakozó ismeri. Mikor Dutschkét eltalálja a merénylő, akkor mindenki Chehez hasonlítja. A kultusz körülötte óriási, még vallási párhuzamok is vannak, ami a krisztusi külsővel való hasonlóságból táplálkozik. A fekvő, halott Che képe hívei számára a fekvő Krisztus.⁶⁶ A kultusz tehát nagyon erős, dél-amerikai harcai és halála pedig jól illeszkedett az itteni események sorába.

Dél-Amerika ugyanis folyamatos hatalmi harcai közepette kerül bele az 1968-as eseményekbe, melynek – még új színtérnek sem nevezhető – csak egyik terepe lesz az egyetem. Nem érintett azonban olyan jelentős dolgokat, mint például az egyház és a világiak harca, hisz ez a küzdelem még az egyetemi csoportokat is megosztotta. Alapvetően itt is –

⁶⁵ FREI, Norbert: *1968 – Diáklázadások és globális tiltakozás*, Corvina kiadó, 2008 pp. 146-154 alapján

* Eredeti nevén *Alberto Diaz Gutierrez* (1928-2001) fotós, 12 éven át dolgozott Kubában többek között Castro fényképészként is.

⁶⁶ A bekezdés FRANK, pp. 31-47 alapján készült.

mint szinte mindenütt – megjelent a diákok mérsékelt és radikálisabb csoportja, akik nem a reform szükségességét, hanem módszerét vitatták. A radikálisok szerint csak akkor lehet a reform sikeres, ha társadalom is átalakul. Ennek megvalósítása pedig leginkább Dél-Amerikában mehetett végbe, ahol a gyakori hatalomváltások esetleg lehetőséget adtak erre. Persze alapvető céljaik egyeztek a többi ország diákjaival: egyetemi reform, esélyegyenlőség (elitizmus megszüntetése), konzervatív nézetek elvetése (ez párosulhatott a vallás elvetésével), és a jenki ellenességben megmutatkozó nacionalizmus. Elmondható tehát, hogy a diákság itt is, mint a többi országban, a felsőoktatásban résztvevő tömeg a rendszerbe való beilleszkedéshez szükséges papíráért küzd. Mivel ez képtelenség volt – sok esetben –, az elégedetlenség robbantotta ki 1968 mozgalmait.⁶⁷ Argentínában 1966-tól szinte nem volt olyan nap, hogy ne lett volna valamilyen megmozdulás. A mindennapos problémáktól, a hadsereg kritizálásától, a szexuális problémáktól, a „harmadik világért” való szolidaritástól kezdve a rendszer teljes elutasításáig szinte életük minden problémája miatt az utcára mentek. A megmozdulások csúcsa Argentínában 1969. május-június volt, ahol a hadsereg egységeinek bevetésével és 1973-ig tartó szükségállapot bevezetésével nyomták el a sztrájkokat, tüntetéseket, amelyben a diákság is résztvevő volt, de az igazi erőt a munkásság adta.

Ankarában 1968 májusában NATO ellenes tüntetés zajlik, diáksztrájk van Dakarban és Buenos Airesben. Montevideo gimnáziumait elfoglalják a diákok. La Pazban a diákok és munkások tárgyalnak a követendő stratégiáról, Peruban szolidaritási napot tartottak a francia munkások és diákok támogatására. Castro népi egyetemeket nyit a gyárakban, Mexikóban utcai tüntetések zajlottak, míg Rióban sztrájkoltak.⁶⁸

Európában az igazi nagy megmozdulásokat hozó országokban sokféle módszerrel találkozunk. *Hollandiában* a *provok*⁶⁹ laza akcióikkal az egyén autonómiáját hirdették. Figyelemfelkeltő akcióik békések és ártalmatlanok voltak, olykor igen naivnak tűntek pl. fehér tervek. Cél az ellenállás, az egyén önfelszabadításával.

Anglia is fellázadt a 'fejesek' értelmetlen háborúi ellen, lázadt szülei erkölcsé ellen, új popszámokat énekelt, és ezáltal magáévá tett egy olyan életstílust, amire addig a történelemben nem volt példa. Vajon melyik ország volt az, melyik város, ahol a tiltakozás művészete, divatja, irodalma, és főleg zenéje ennyire együtt lett volna minden összetevőjével, és ami ilyen hallatlan kisugárzással vonzotta volna magára világ szemét? Ez az ország az Egyesült Királyság volt, a város pedig Anglia fővárosa, *London*. Azaz a hatvanas évek

⁶⁷ LOVE, J.: A latin-amerikai diákmozgalmakról In: *Valóság* 3(1970) pp. 125-127

⁶⁸ HÉBARD, Monique: *De mai 68 aux JMJ 97* Desclée de Brouwer, Paris, 1998 p. 25

⁶⁹ Nevük tulajdonképpen a provokátor rövidülése, 1965-től működött ezen a címen egy lap, amiről a nevüket vették. FREI: i.m. p. 164

második felétől inkább *Swinging London*.⁷⁰ A *Swinging London* mindent imádott, ami új, modern és botrányos volt. A *Beatles*, a *Rolling Stones*, a miniszoknya, *Twiggy* és a metal: mind a kor termékei. A hedonizmus és az optimizmus korszaka volt ez, kulturális robbanás, a fiatalok lázadása. Az *Encounter* 1963-as különszáma – melynek címe „*Egy nemzet öngyilkossága?*” – három indokot sorol fel, hogy vajon miért lehet ilyen siralmas az Egyesült Királyság helyzete. Az első, hogy Anglia birodalma széthullott, és ennek társadalmi feldolgozása sokkal lassabb, mint amire számítottak. Ezt mutatják *Acheson* amerikai külügyminiszter szavai is: „*Anglia elvesztett egy birodalmat és még nem találta meg a szerepét.*” A második ok az lehet, hogy végleg szertefoszlott az illúzió, miszerint Anglia képes lesz Amerikával egyenlő mértékben osztozkodni a világhatalmon. A harmadik ok az a felismerés lehet: Anglia gazdasága lemaradt a nemzetközi versenyben, lekészte az „európai buszt.” *Harold Wilson* (1964-1969) munkáspárti kormánya sokat költött közoktatásra. A tipikusan angol elitképzők, a *public school*ok (pl. *Eton, Harrow, Winchester*) folyamatosan nevelték ki az angol gentlemaneket, de nyilvánvalóan csak a legkiváltságosabbak engedhették meg maguknak az ilyen iskolákat. A világháborúk utáni demográfiai robbanásra nem voltak felkészülve az államok, az oktatás, az iskolák. Anglia *grammar school*jai és egyetemei hirtelen nagyon nehezen tudtak mit kezdeni az iskolákba betóduló diákok megnövekedett számával. És a fiatalok meg is érezték, hogy „*egy avított, fogyatékos és erején felül igénybevert felsőoktatási rendszernek lettek kiszolgáltatva.*”⁷¹ S itt is kimutatható a világszerte érezhető jogos elégedetlenség, hogy a születéskori környezet tulajdonságaitól (elsősorban anyagi téren) függ a siker. Itt is megvoltak a szokásos elemek. Eleinte csak a nemzetközi *CND*, a „*Kampány a nukleáris leszerelésért*” szervezet tartotta meg minden évben húsvétkor békemenetét Angliában, majd *Harold Wilson* rasszistának kikiáltott intézkedései – ilyen volt például a bevándorlók letelepedésének korlátozása, és a tengerentúlról érkező diákok tandíjának emelése – hamar kivívták a kritikus szellemű fiatalság nemtetszését. Ezek a lépések azt sugallták nekik, hogy a kormány érzéketlen a harmadik világban élők nyomorára, sőt, diszkrimináló, rasszista. 1966 őszére már kialakult az első terebélyesebb tiltakozóhullám, s mikor a *London School of Economics* egyik diákja ellen fegyelmi eljárást indítottak, diáktársai úgy döntöttek, mellé álltak, és „*meg fogják bénítani ezt az iskolát is!*” 1967 júliusában megalakult a *VSC*, a *Vietnammal való szolidaritási kampány*, mely még ezen év októberében megtartotta első nagy angliai tüntetését. *Denis Haley* honvédelmi minisztert csak nagy nehézségek árán tudták csak kiszabadítani a Vietnám ellen tüntető diákok gyűrűjéből

⁷⁰ A *swinging* szó a kor szlengjének terméke, körülbelül menőt jelent.

⁷¹ Politikai helyzet forrása: EGEDY GERGELY: *Nagy-Britannia története 1945-1987*, HVG kiadó 1991 p. 95

Cambridge-ben.⁷² 1968 októberében már százezer embert mozgósított a kampány, de ennek ára az volt, hogy vonulásuk nem volt teljesen rendbontásmentes. Bejelentették október utolsó hétvégéjére, hogy lefoglalnak egy épületet menedékként, ám itt a rendőrség sokkal rugalmasabb volt, a diákok pedig kevésbé voltak militánsak, mint másutt, úgyhogy végül nem egyetemfoglalás, hanem egy óriási egyetemi buli lett a rendezvényből. Itt is megmutatkozik a brit diákság szélsőbaloldali ideológiájának hiánya, sokkal inkább az anarchizmus, a nihilista jelleg tűnik fel.⁷³

Angliának a '60-as évekre szembe kellett néznie még egy súlyos problémával: a droggal. A rock and roll égisze alatt a fiatalok *LSD*-t, kokaint és fűvet használtak, 1970-re körülbelül 1 millióra tették a drogosok számát. Ezért ragasztották Angliára a '*sex, drugs and rock'n'roll*' címkét, amit máig is büszkén használnak a '68-asok.⁷⁴

A hatvanas évek Angliájának zenéit a világ más pontjain, főleg Amerikában, csak *British Invasion*ként emlegették. A *Beatles*, a *Rolling Stones*, a *Yardbirds* és a *The Who*: az Amerikát gombákként elárasztó feltörekvő pop és garázsrock bandák példaképeik lettek. Londonban is több ezer fiatal rajongott értük, az együttes tagjainak életvitelét, ruházatát, beszédét utánozta. Ekkor alakult ki az a popénekes kultusz, mely mára már *celeb* kultusszá fejlődött.

Olaszország lassabban ébredt, lassabban csatlakozott a nagy trendhez. Ifjúsági magazinjuk ekkor nem volt, csak a kommunisták 1958-ban indított *Nuove Generazione* című lapja szolgált némi „forradalmi” munícióval, de aztán 1963-ban megindult a *Ciao Amici*, amely már a kulturális forradalom toposzaihoz igazodott. Az ő nemzeti sztárjaik – *Bobby Solo*, *Celentano*, *Modugno* – hozzánk könnyebben jutottak el „legálisan”, mint az amerikai és az angol sztárok, s a san remoi fesztivál sem tartozott a tiltott gyümölcsök közé. A muzikális olaszok pop-rock magazinja lett a *Sorrisi e Canzoni*. Az olasz fiatalok számára a lázadás első lépése a családtól való szabadabbá válás volt, s ebben a zene, a bulik, a nagy közös együttlétek jelentették az első, ám meghatározó lépést.

„*Veneziani* szerint '68 volt az utolsó kísérlet rá, hogy egy nemzedék a kreatív rendetlenség révén álmodjon új világot, újfajta embertípust magának. '68 volt a záróakkordja a forradalmi utópiáktól fémjelzett 20. századnak, legyen az kommunista, fasiszta, technológiai forradalom, avagy amerikai, orosz-ázsiai, olasz-európai eredetű utópia. '68 valamennyitől örökölt egy-egy ismertetőjegyet, színét pedig még a kubai „revolúción” trópusi napfénye is árnyalta. '68 legalább három volt: a vietnami háború ellen a campusokon felvirágzó amerikai; a

⁷² Jankovszky János: *Ne az élettemmel játszatok* In: Népszava, 1968. ápr. 27.

⁷³ Mai 68 p. 10

⁷⁴ FREI: i.m. p. 168

májusban kirobbant, majd egész Európára áterjedt francia; végül a szovjetellenességet még a Szovjetunió szatellit-országai is megfiatalító antikommunista 68. A többi jelenség egzotikus vagy marginális maradt. Az olasz 68 a kevésbé jelentékenyek közé tartozott, ám a többinél jóval tartósabbnak, krónikusabbnak bizonyult.”⁷⁵

Az NSZK esetén 1966-ban létrejött nagykoalíció (SPD és CDU) – *Kurt Georg Kiesinger* (CDU) vezetésével – lényegében annulálta az ellenzéket, így a parlamenten kívüli ellenzék igyekezett ezt kihasználva megerősödni. Itt a kormányon belül is komoly ideológiai különbségek mutatkoztak, amit a közvélemény is érzékelt, a diákság különösen kritikus volt az elvek és a gyakorlat közti különbségekre. A kommunista terror elítélése például csak addig tartott, amíg egy kommunista ellenes diktatúrát nem kellett éppen támogatnia. A vietnámi háború volt itt is a *casus belli*, de valójában a demokrácia fogalmának újraértelmezése, vallás, család, művészet, gazdasági helyzet felülvizsgálatáról van szó. A folyamatok radikalizálódására *Reza Pahlevi* perzsa sah nyugat-berlini látogatásán (1967. június 2.) történő haláleset adott okot. A városban a sahot támogatók és ellentüntetők megmozdulásai zajlottak. *Karl Heinz Kurras* rendőrfőhadnagy az ellentüntetők között lelőtte *Benno Ohnesorg* 26 éves pacifista diákot. Az azóta nyilvánosságra került Stasi-akták szerint a rendőrtiszt az NDK állampártjának tagja volt, az állambiztonsági minisztériumnak dolgozott, de valószínűleg nem volt utasítása a diák leölésére. Erre utal a Kurrasnak küldött utasításuk: „*Minden anyagot azonnal megsemmisíteni, a munkát egyelőre beszüntetni. Nagyon sajnálatos balesetnek tekinteni a történeteket.*”⁷⁶ A diákok számára ez olaj volt a tűzre, Ohnesorg hős lett. A diákok politikai döntésnek vélték, hogy Kurrast a bíróság bizonyítékok hiányában felmentette 1967-ben, majd 1970-ben is. A zavargások szinte állandósultak, a városvezetés nem tudott megbirkózni ezekkel.

A diákság nem tudta elfogadni – az általuk barna egyetemekként aposztrofált intézményekben születő – a múlt feltárására vonatkozó magyarázatokat:

„Hiszen amivel a professzorok szolgálhattak, nem volt más, mint két egyformán hamis válasz: a totalitarizmuselmélet jegyében fogant, nemzetiszocializmus és kommunizmus közé egyenlőségjelet tévő antikommunizmus, vagy a «visszavonulás a tiszta, politikamentes tudományba.»”⁷⁷

A diákok a *Német Szocialista Diákszövetség* (SDS) révén antifasizmust képviseltek, követelték a polgári demokrácia átalakítását a szocializmus felé, mivel a kapitalizmus és a

⁷⁵PINTÉR Judit: Az olasz örökség In. *Mozgó Világ*, 8 (2008), <http://mozgovilag.com/?p=904>, 2011–10–30

⁷⁶ Keletnémet rendőr miatt radikalizálódott a nyugati ifjúság http://mult-kor.hu/20090522_keletnemzet_rendor_miaut_radikalizalodott_a_nyugati_ifjusag 2012-12-09

⁷⁷ FREI: i.m. p. 81

fasizmus között egyértelmű összefüggést látnak. *Rudi Dutschke* személyében karizmatikus vezető állt a mozgalom élére, s a nyugat-berlini *Freie Universität* megfelelő keretet is biztosított számukra. A diákok könyveket égettek 1968-ban, megtámadták az ellenük író *Springer*-lapok székházát, majd 1968. április 11-én Dutschke merényletben súlyosan megsebesült.⁷⁸ Május 1-jén 50 ezer fiatal tüntetett Vietnám és a politikai rendszer ellen. A német mozgalom éppúgy megérne egy külön dolgot, mint a francia, mert itt is annyi kérdés, ellentmondás és önellentmondás feszül egymásnak, mindez megfejlve látványos utcai és egyéb akciókkal, valamint a merényletét túlélő Dutschke mártírrá válásával.

Még Közép-Európában is felütötték a fejüket 1968 eszméi, de mint minden új, elsősorban azon elnyomó, véres diktatúra ellen irányult, ami kommunizmus néven vonult be a történelembe. Magyarországon tömegmozgalom nem létezett. Az új gazdasági mechanizmus meghirdetésétől a társutas értelmiség azt várta, hogy a gazdasági változás magával hozza a politikai változást is. Kétségtelen, hogy előrelépésnek tűnt, hogy „*különböző közgazdászok különböző javaslatokat tehettek, egymással vitába szállhattak, s különösen az, hogy ezek a javaslatok többnyire a központi irányítás ellen és a piaci mechanizmusok beindítása mellett érveltek.*”⁷⁹ Magyarországon a beat, a farmer, a miniszoknya, a hosszú haj, az erkölcsök fellazulásaként jelentkezett, míg „*Az újbalos üzenetekre azonban a hazai ifjúság süket maradt: itthon nem lett népszerű Mao, és a vietnami szolidaritás, valamint a béketüntetések is a hivatalos politika részét képezték, s mint ilyet a fiatalok igyekeztek elszabotálni.*”⁸⁰ Volt néhány újbalos csoport, de leginkább az *Illés*, *Kex* és a *Syrius* együttesek számai, néhány film – pl. *Fényes szelek*, *Sípoló macskakő* – merítette ki a magyar '68-at. Engedték az értelmiség bizonyos vitáit az eseményekről, az új baloldali ideológiáról, de itt nem volt olyan hatalmi harc, mint Lengyelországban *Gomułka* és *Moczar* között, ami némileg több, élesebb kritikát megengedett volna. Hisz ott ennek mentén alakult ki egy kritikus, liberális–revizionista értelmiség, *Michnik*, *Kuron* és *Mickiewicz Ősök* c. darabjával, aminek következtében még utcai megmozdulásokra, bebörtönzésekre is sor került. Csehszlovákia kevésbé volt szerencsés, bár az ottani események vizsgálata teljesen más lapra tartozik, hisz a táboron belüli és kívüli események karaktere oly mértékig tér el.

A diákmozgalmat veszélyesnek tartják, ezért a hazai sajtó negatív képet fest a diákokról, hisz még jól emlékeznek, hogy 1956-ban kik adták a felkelők tömegeit. A Dutschke merénylettel kapcsolatban a *Népszabadságban* április 14-én jelent meg *Rényi Péter*

⁷⁸ LE GOFF, Jean-Pierre: *Mai 68, l'héritage impossible*, Paris, La Découverte, 1998 p.100

⁷⁹ HELLER Ágnes: 1968 <http://beszelo.c3.hu/97/11/13.htm> 2011–10–30

⁸⁰ Szex mint forradalom <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=20526> 2011–10–30 idézett történész: SCHMIDT MÁRIA

elemzése *A játék komolyra fordul* címmel. Az egyetemi diákokat „avantgardistának” nevezi, akiknek a konzumtársadalom, a nyárspolgárok bosszantása a fő célja, ezért a meghökkentő viseletek, különféle szabadosságok. A mozgalmuk mögött az új szórakozási formák vágyán túl nem lát más tartalmat. A Berkeley egyetem ülősztrájkja is a rendőri brutalitás, a túlzott reakciók révén válik fontossá. Anyagi és politikai függetlenség csak álom, a diákok a szikra, és a diákcsínyekre túlzott reakciók születnek. A Magyar Nemzet már egy nappal korábban ír a témáról. Elsősorban az okokat keresi, a diákság állhat a forradalmi átalakítás élére, mert a diák független, nem tagja még a tőkés csoportoknak, nem része a termelési láncnak.⁸¹ A diákoknak pesszimista jövőképük van, nincs előttük utópia, míg a múltban mindig volt.⁸² Ezt az életformát testesítik meg a beatzenekarok és a kommunák. A pesszimizmus még annak esélyét is elvette, hogy változtassanak. Problémát a *Kodak-Pathé* vezetője a következőkben látta:

„Nem jó olyan országban élni, ahol túl sok magasan képzett személy van, mert válság idején egy olyan ifjúság, amelyik sokáig tanult és nincs kielégítő helyzetben, nemcsak tiszta veszteséget jelent tekintettel a beruházásokra, hanem kockázatot is a fennálló rend számára.”⁸³

Ahogy Malraux látta, a lét oka (*raison d'être*) a valódi kérdés, s ez okozza a válságot.⁸⁴ A diákok a civilizáció általános válságát tapasztalják – háború, két blokk szembenállása, harmadik világ problémái, létbizonytalanság stb. –, amely morális válságot is jelentett. Erre pedig már többször utaltunk: elidegenedés, elembertelenedő világ, háborúellenesség, félelem a jövőtől.

„1968 gondja, hogy a magasabb emberi értékeket – amit szerettek volna megragadni – csak állapotokkal tudnak helyettesíteni: ez a szex és a drog. A fiatalságnak a reményt kellene megtestesíteni, ami viszont nem kötődhet állapotokhoz, csak magasabb értékekhez. Most az a baj, hogy a fiatalság az állapotokhoz kötődik, így a jövőtlenség felé rohan.”⁸⁵

Az individualizmus ritkán teremt értékeket, és 1968 után nem születnek új értékek, sőt az „értékek elpusztulását jelzi, hogy a fizikai értékek helyettesítik ezeket: drog, szex, erőszak,

⁸¹ Vámos: *Merénylet a „frontvárosban”* In: Magyar Nemzet, 1968. április 13.

⁸² FEST: i.m. pp. 117-119

⁸³ Kis János: Rejtett forradalom In: *Új Írás 3 (1969)* pp. 88-96

⁸⁴ *Interjú André Malraux-val*, In: Encounter 1970 szeptember Közreadja: *Valóság 12 (1970)* pp. 126-128

⁸⁵ *Interjú André Malraux-val*, In: Le Figaro, 1971. április 30. és Contemporanul 1971/16 Közreadja: *Valóság 8 (1971)* pp. 113-115

anyagi jólét.”⁸⁶ Mindez pedig a nagyobb szabadság követelésének jelszava alatt történik. Ezt nevezhetjük neoliberalizmusnak, amit nevezhetünk az új baloldal maradandó politikai ideológiájának.

A '60-as évek eszméi szinte új vallásként hatnak saját korukra, óriási kihívás elé állítva a hagyományos vallásosságot. A katolicizmus a marxi utópiába vetett hittel szemben is megpróbált új utakat találni, a szociális tevékenységével, a munkáspapok támogatásával. A kor változásaival azonban a pápák lassan néztek szembe. *XII. Pius* (1939–1958) már némileg modernebb volt elődeinél, bár alapvetően követte a *Rerum novarum* óta bekövetkezett egyházi nyitást a társadalom felé. Azonban a világpolitika borzalmas eseményei más irányú fellépést igényeltek. A pápa elítélte a háborút, s szinte egész pápaságát a békéért tett erőfeszítések mozgatták, amit kifejezett pápai jelmondata is: „*Opus iustitiae pax*” („A béke az igazságosság gyümölcse”). Diplomáciai tevékenysége azonban nem sok sikert hozott, humanitárius ténykedése, az üldözöttek segítése sokkal nagyobb eredménnyel járt. A bipoláris világ kialakulását sem nézte jó szemmel, hisz a világbéke megvalósulását kívánta. Elítélte a kollektív bűnösség elvét, mert az igazságosság előrébb való. A kommunista veszélyt is felismerte, hisz ez a katolikusok számára sem jelentett semmi jót.

„...az ember, mint társadalmat alkotó lény személyiségében és társadalmi mivoltában Isten képmására alkotott teremtmény, ezért társadalmi életét úgy kell berendeznie, hogy az minél jobban elő tudja mozdítani mind az egyén, mind a társadalom egyre hasonlatosabbá válását teremtőjéhez és urához, Istenhez. Az ateista kommunizmus ezt a leghatározottabban tagadta, és a társadalmi életből Istennek, valamint az Istennel kapcsolatot létesítő vallásnak fokozatos kiirtására törekedett.”⁸⁷

A modern kor vívmányaival szemben általában megértő volt, sőt ő használta ki először a tömegkommunikáció megújulásából fakadó lehetőségeket. Vallási téren viszont konzervatív volt, a Mária-kultuszt erősítette, a biblikus tudományokat megreformálta.

Utóda *XXIII. János* (1958-1963) – más néven a „Jó Pápa” – lett. Az egyszerűséget, szeretetet sugárzó személyisége jó humorral és közvetlenséggel párosult, ezen tulajdonságok hamar népszerűvé tették. 1962. október 11-én megnyitotta a II. Vatikáni Zsinatot, amelynek összehívása némileg váratlanul ért sokakat, pedig a pápa jól érzékelte, hogy a II. világháború után egy teljesen új világ vette kezdetét. A szemléletmód megváltozott, valamint kezdett felnőtté válni a háború utáni első nemzedék. A bipoláris világ, a béke állandó féltésére sarkallta a pápákat. A másik visszatérő gond az a nyílt támadás, amelyet a kommunizmus

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ SZÁNTÓ Konrád: *A katolikus egyház története II.* Bp., Ecclesia, 1988, p. 545

indított az egyház ellen. A harmadik pedig az volt, hogy az ún. szabad világban az emberek többsége, különösen a fiatalok elfordultak a vallástól, a vallás nem tartozott már a „trendi” kategóriába. A zsinat jelszava: *aggiornamento* lett, ami nyitást jelent. Értelmezni többféleképpen lehet, hisz gondolhatunk az egyház liturgikus reformjaira, vagy éppen arra az igazodásra, amivel a mai világgal keresi az aktívabb, vonzóbb kapcsolatot. Az egyház igyekezett bekapcsolódni a kor nagy változásaiba, amit a II. Vatikáni Zsinat összehívása, és újításai is igazolnak. Természetesen a zsinat eredményeit, sikerét lehet vitatni, de ez most itt nem téma számunkra. Az viszont vitathatatlan tény, hogy az egyház és a világ kapcsolatát sokkal közvetlenebbé tette a zsinat, ennek igazolására elég csak a misék megtartásában bekövetkező változásokra gondolni.

Azt látjuk, hogy az egyház igenis felismerte a helyzet komolyságát, bár kissé lemaradt az eseményekről. Keresték 1968 megmozdulásainak okait. Szerintük az ifjúság elégedetlensége abból fakadt, hogy az egyre gyorsabban változó világban az ifjúság prédává vált, mert az ifjúságra senki nem figyelt. Vajon nem a szülők, az idősebbek dolga lett volna-e, hogy átadják azokat az értékeket, amiket ők kaptak, hiszen minden generáció átmegy azon az úton, amikor értelmét és értékeit azon a módon gyűjti össze, ami a leginkább bizonyított.⁸⁸

Az egyház számára kétségtelenül a szexuális forradalommal járó életmódbeli változások jelentették a legnagyobb kihívást. Ezért a házasság kérdésével sokat foglalkoznak a zsinaton, több dokumentum is körüljárja a témát, így a *Gaudium et Spes* (GS – 1965. december 7.) és a legnagyobb visszhangot kiváltó *Humanae Vitae* (HV – 1968. július 25.)⁸⁹. A dokumentumok a korszak filozófusaihoz hasonlóan felismerik az elidegenedés problémáját, amit ráadásul az egyháztól, Istentől való elfordulásként értelmeznek, amire visszavezetik ezt a jelenséget. Ugyanis az anyagi világ túlzott hangsúlyozása üzletszerűvé teszi a társadalmi viszonyokat, s felbontják a hagyományos közösségeket, értékeket is. Az ember lényegében Isten helyére kíván lépni, mégis bizonytalan és szorongó társadalommal találkozunk a '60-as években, melynek frusztráltsága 1968-ban kidomborodott. Az egyház megkísérel választ adni a korszak nagy, feszültségeket keltő kérdéseiben. Így a házasság, a házasság előtti szexualitás és a fogamzásgátlás témakörével is foglalkoznak. Állásfoglalásai vitatottak, hisz az abortusz és az eutanázia kérdése a liberális társadalmi felfogás szerint része az emberi szabadságnak, az egyház azonban bűnnek tartja, s emberölésnek tekinti.

⁸⁸ AMAE SE Vat 140–30–23–2 1969. jan.2 René Brouillet jelentése Debré külügyminiszternek alapján.

⁸⁹ A *Gaudium et spes* és a *Humanae Vitae* szövegét ld. <http://www.katolikus.hu/zsinat/gs.html> 2013-03-24 - a továbbiakban az intenetes címet nem adom meg, a dokumentum itt érhető el.

A HV nagy visszhangot váltott ki. A püspökök és a Vatikán üdvözli ugyan az enciklikát, de a hívekkel találkozó alsópapság nem, mert az egyéni problémákra nem tudnak erre hivatkozva gyakorlatias válaszokat adni. A laikusok szerint a pápa egy olyan örvénybe került a dokumentum tartalmával, ami azt mutatja, hogy nem érti a hívők kérdéseit, pl. lelkiismereti szabadság, az ember biológiai szükségletei stb. Az egyház azonban úgy érvel, hogy a fiatal nemzedék morális és intellektuális éretlensége miatt szükséges egy fékező erő a szabadosság ellen. Az Olasz Kommunista Párt engedetlenségre és közömbösségre számít a szöveggel kapcsolatban.⁹⁰

Nagy-Britanniában a *Daily Mirror* szenvedélyesen támadja a pápát, kiemelve, hogy a legtöbb kormány jóváhagyta a születésszabályozást, a családtervezés pedig magánügy. A nőtlen papok különben is hiteltelenek a kérdésben, s végül a korábban létrehozott bizottság – ami 1966-ig készítette elő a szöveget – véleményét a pápa figyelmen kívül hagyta, s az egész üzenete „egy fiatal és életerős nemzedéknek, amely a maga új normáit keresi, azt mondja, hogy voltaképpen nincs mondanivalója a számára.”⁹¹

A HV-t a francia hivatalos egyház inkább kikerülni igyekszik – miként általában minden utcán heverő problémát –, ami nem tükrözte mindenkinek a véleményét. A francia püspökök *Lourdes*-ban adtak ki magyarázatot a HV-hez, ami nyit a társadalom felé, a pirulát ugyan rendellenesnek nevezi, de ez nem mindig bűn. A párok lehetőségeit mérlegelni kell. Természetesen nem mindenki gondolkodott így, *Lefebvre* érsek vezette a konzervatívokat, akik egyetértettek a pápai állásponttal. A liberálisok is kiadták a jelszót: *Laissez les vivre*⁹² (Hagyjátok élni őket!). Augusztus 15-i La Croix felmérést készített és véleményezte a HV hatásait, fogadtatását. A szerkesztőség sok olyan levelet kapott, ami támogatja a pápai tanítást, a tudat megváltozására van szükség. A különböző eszközöknek nincs erkölcsi értékük. A hívek 50%-a nem követi a pápai tanítást, csak 36% igen. A leginkább érintett 15-24 éves korosztály 91%-át a pápai megnyilatkozás nem hatja meg, ők nem változtatnak ehhez való viszonyulásukon.⁹³ Ráadásul az egyetemisták, akik olyan nagy szerepet töltenek be az 1968-as eseményekben egy felmérés szerint szinte teljesen elutasítják az egyházi álláspontot. A fiatalság 44%-a fogadja el a fogamzásgátló tablettát, de az egyetemisták között ez az arány 89% volt! A házasság előtt nemi életet a fiúk 83%-a, a lányok 67%-a megengedhetőknek

⁹⁰ A bekezdés az alábbi irat alapján készült: *VI. Pál Humanae vitae c. enciklikájának olaszországi visszhangja* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-003385/1968 (86. d – Vatikán)

⁹¹ BARABÁS Tamás: Az enciklika visszhangjáról *In: Világosság 10 (1968)* pp. 629-632

⁹² HÉBARD: i.m. p. 37

⁹³ Adatokat ld.: HÉBARD: i.m. p. 38

tartja.⁹⁴ Így nem csoda, hogy a püspökök őrlődnek Róma szigora és a pasztorális igények között. A férfiak azt nehezményezik, hogy olyan idős, egyedülálló emberek döntenek róluk, akik a páros életről mit sem tudnak. A rítus megváltozása sem volt jó hatással, mindenki elégedetlen, nehéz a szokások átalakítását elfogadni. Ugyanakkor a korszellem – amit elsősorban a fiatalok képviselnek – egyre inkább eltávolodik az egyháztól, a hittől, így annak érdekében, hogy mérsékeljék a veszteségeket, egyre nyitottabbá kellett válniuk a baloldal felé. Ugyanakkor egy keresztény népfront⁹⁵ kialakulását sem kívánják, ebből fakad az eszmei és politikai zűrzavar, amit a II. Vatikáni Zsinat csak tovább fokoz, hisz minden átmenet, megújulás döccenőkkel, bizonytalansággal járt. Az egyházi „jobboldal” a liturgia terén az egész zsinattal szembefordul, néhány lap a hangadó – pl. *Lumière, Le Monde et La Vie, Défense du Foyer* –, amelyek a hagyomány elárulásának vélték a zsinat döntéseit. Az „*Action Française és Pétain örökösei*”⁹⁶ a fő képviselők. Ezt is a kommunisták összeesküvésének tartják. Valójában a hippik is elmenekülnek a felelősség elől, ezért nő meg a szerepe a fogamzásgátlásnak is. A feminizmus korabeli írói, élükön *Simone de Beauvoir*ral – aki a *Deuxième sexe* (Második nem) c. művében harcol a hagyományos női szerep léte ellen, pl. anyák napja – kifejtik, hogy női természet nem létezik, csak emberi természet van. „*Nem születünk nőnek, azzá válunk...*”⁹⁷ Ők ünneplik a *Neuwirth-törvényt*, amely legalizálja a tablettát 1967. december 28-án. Az egyház kérte a híveket, hogy ne alkalmazzák a pirulát. Az abortusz elfogadtatásáért is harcolnak, ami 1975-re sikerült

PAUL JOHNSON szerint egy múltba irányuló lépés volt, pedig az irány egész jó, mert a hívő végre felnőtt, személyes felelősségét hangsúlyozza az irat. XXIII. János pápa által felállított bizottság szerint a „*katolikusok maguk döntsék el, hogy a családtervezésnek mely formáját választják.*”⁹⁸ VI. Pál viszont elvetette ezt az álláspontot, ez pedig elborzasztotta a gondolkodó katolikusokat is. A Guardian és a Times is az értelem elvesztéséről szól, a papság megosztottságát hangsúlyozzák. A Times emlékeztet arra, hogy az anglikán egyház már jóváhagyta 1958-ban a fogamzásgátló tabletták alkalmazását. Valószínűleg nem lesz jó fogadtatású és nagy hatású az enciklika, ez a cölibátushoz hasonló parttalan viták része. Franciaországban a gyakorló katolikusok 56%-a mond igent a fogamzásgátló tabletták használatára. A másik kérdés: mi lesz azokkal, akik korán elvesztik a szüzességüket

⁹⁴ Adatokat ld.. MONCHABLON, Alain: *Le mouvement étudiant* In: Les années 68: évènements, cultures politiques et modes de vie : *Lettre d'information* n°6

http://irice.univ-paris1.fr/IMG/pdf_Lettre_6Monchablon.pdf 2011–10–30

⁹⁵ PETHŐ Tibor: Három „robbanás” a francia egyházban In: *Világosság* 7-8 (1965) pp. 489-494

⁹⁶ SZIGETI Endre: A francia püspöki kar az integrizmus ellen In: *Vigília* 11 (1966) pp.769-771

⁹⁷ HÉBARD: i.m. p. 29

⁹⁸ Uo.

fogamzástátlók nélkül? Ez a pillanat ugyanis egyre korábban következik be, Ausztriában a 17 évesek 52%-a már nem szűz.⁹⁹ Ezek az adatok is mutatják, hogy az enciklika nem reagál a valódi helyzetre.

A hívek egyháztól való eltávolodása nem a II. Vatikáni Zsinat reformjai miatt következett be, sőt a reformok pont ennek a folyamatnak a megállítására születtek, mert a hívők fogyása a fiatalok vallástól való elfordulása már korábban elkezdődött. A szexuális álláspont ezt a folyamatot nem állította le, sőt ösztönözte. Így rövid távon az egyházi álláspont nem ért el pozitív visszhangot.

3) A francia '68 eszméi, jelenségei

A '68-as szellem Franciaországba elég lassan ért el, de annál nagyobb viharral járt.. Azzal a közismert ténnyel érdemes kezdeni, hogy mint szerte a világban – még a francia diákoknál valamilyen rejtélyes okból követendő mintának vélt Kínában is – egyetemisták indították el a tiltakozó mozgalmakat. A szinte mindenhol jelentkező diákmozgalmak mögött nagyon eltérő a politikai, szociális háttér, mégis találhatunk néhány közös pontot. A technológiai fejlődés miatt szakképzettebb munkaerőt várt a piac, aminek következtében az egyetemi képzés tömegességé vált, ez ugyanakkor egzisztenciális bizonytalanságot szült, amit erősített az egyetemek túlzott bürokratizmusa.¹⁰⁰ A könnyebb és szabadabb élet reménye is mindenhol megtalálható, és legkisebb közös többszörösékként elfogadható. Franciaországban az oktatás éppúgy kulcskérdéssé vált, mint Johnson Nagy Társadalma számára. A legrészletesebben az oktatás általános helyzetével a hazai iratok közül Valkó nagykövet összefoglalása¹⁰¹ törődik. A fejlett ipari társadalom korában hatalmas igény mutatkozik jól képzett értelmiségre, ezért növelik a diáklétszámot. Az oktatási feltételek azonban nem javultak ilyen gyorsan. Az új kampuszok sebtiben tákolt, rossz közlekedésű helyeken épültek a külvárosokban, hagyományok, szórakozási lehetőségek nélkül, szinte internátusi jelleggel. A tanárok csak kijárnak ide, hogy a tömegeknek órákat adjanak, majd rohannak vissza a „civilizációba.” Nincs kapcsolatuk a diáksággal. A Napóleon korabeli egyetemi szabályzat elmaradott, technikai, könyvtári ellátottság, laboratóriumok felszereltsége gyenge, a professzorok pedig kis számú elit képzéséhez szoktak hozzá. A bölcsész- és társadalomtudományi karok ontják magukból a hallgatókat, akiknek elhelyezkedési lehetőségeik csekélyek. Aki sikeres érettségit tett, azt kötelező felvenni az egyetemre, nincs

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ KOVÁCS G.: i.m. pp. 198-238

¹⁰¹ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/4/1968 (37. d – Franciaország)

felvételi vizsga, a diákok – az érettségizett diákoké is – száma ugrásszerűen megnőtt, ágazonkénti megoszlásuk véletlenszerű. Az elhelyezkedés nehézségeit a kormány felismerte, ezért reformokat kísérelt meg. Ennek fő iránya volt a szelekció, orientáció erősítése, tananyag korszerűsítése, felszerelésbeli hiányok kezelése, tanítási módszerek megváltoztatása stb., de érdekes módon a változtatások legnagyobb ellenzői a tanárok voltak! A felvételi hiányát az érettségi szigorításával próbálták orvosolni, kb. az érettségizők fele megbukott. De Gaulle Pompidouhoz írt levelében elárulja, hogy „*Meg kell határozni az ellenőrzés és a felvételi formáit a felsőoktatásban egyéni képességek és a nemzet szüksége szerint.*”¹⁰² Fouchet ebben a szellemben megalapozta a felvételiztetés rendszerét 1967-ben, ami viszont elvetette a diákság ellenállásának magját, mivel megfosztotta attól a jogától a diákokat, hogy az érettségi automatikusan felvételt adott az egyetemre. Sokan így soha nem érettségiztek le. Az egyetemeken ugyanez a folyamat játszódott le a diplomaszerezésig, és vannak olyanok, akik 7-10 évet is eltöltöttek a végzésig. Az érettségi és az egyetemi vizsgák is szelekciós célt szolgálnak, hisz ezeket a központi apparátus bürokratikus úton adja ki a tanintézeteknek, ahol emiatt a tanári kar is becsapva érezheti magát, sem morális, sem anyagi feltételei nincsenek meg a túlzottnak érzett elvárások teljesítésére. Gyakorlatilag a tanárokat hóhér munkára kényszerítik, hiszen tömegeknek kéne megtanítani olyan dolgokat, amihez nem biztosítottak a feltételek. A diákok pedig a sor végén álló szenvedő alanyokként jelentkeznek. A diákok között nem véletlen, hogy teret nyert a *carpe diem*, a világnak hátat fordító szellemiség.

A magyar Külügyminisztérium francia referatúrájának anyagai is foglalkoznak a kérdéssel, bár jóval szárazabb formában. Szinte csak néhány megállapítást tartalmaz az irat, s gyakorlatiasabb megközelítésben. Kevés a tanterem, a tanmenet elavult, az intézmények túlszűfoltak, nem korszerű a vizsgarendszer, nem elég gyakorlatias a képzés. A kb. 600 000 egyetemistának állásproblémái vannak, míg a felvételi eljárások során a gazdagabb diákokat részesítik előnyben. A társadalomtudományi karokon – különösen a *nanterre*-i bölcsészkaron – politikai vitákat szerveztek a fenti kérdések megoldására. A műszaki és orvosi karokat kevésbé érintették a viták, mivel itt a többség nem kispolgári származású¹⁰³ – indokolt a dokumentum szerzője.

¹⁰² DE GAULLE, Charles: *Lettres, notes et carnets juillet 1966 – avril 1969* Plon, Paris, 1987, (továbbiakban LNC) p. 195

¹⁰³ *A franciaországi 1968. májusi tömegmozgalom* MNL–OL KÜM XIX–J–1–j–002510/1/1968 (37 d – Franciaország)

Az események során az UNEF (Francia Egyetemi Hallgatók Nemzeti Uniója)¹⁰⁴ próbálta vezetni a diákokat, amely azonban annyira megosztott volt, hogy képtelen volt egységesen működni. Követeléseik:

- vizsgarendszer módosítása, vizsgák egy részének eltörlése
- szociális és kulturális körülmények javítása
- oktatás korszerűsítése
- egyetemi önkormányzatban növelni a diákok befolyását
- szabad politikai viták joga
- ösztöndíj helyett fizetés biztosítása.¹⁰⁵

A követeléseket kiegészíthetjük még a tekintélyellenességgel, hisz a tanszékvezetők hatalma óriási, miközben az egyetemi autonómiát az ipari és kereskedelmi csoportok révén jutott pénzeken át a magánszektor korlátozhatja. A diákoknak szükségük lenne az együttrendelkezési jogra is, beleszólást akarnak az egyetem ügyeibe.¹⁰⁶

Mindenesetre elegendőnek tűnő indokot össze tudunk szedni, hogy ne is gondoljunk külső beavatkozásra a diákok mozgalmai mögött. Ezt azonban maguk az iratok cáfolják, hiszen több dokumentum is utal, vagy nyíltan kimondja ennek a lehetőségét. Köztük olykor egészen önellentmondásba keveredő feltételezéseket is olvashatunk. Úgy tűnik, hogy a diákokkal a kommunista rendszerek sem tudtak mit kezdeni.

A francia katolikus diákszervezetek is érzékelték az oktatásban jelentkező nehézségeket. Az UNEF-vel jó kapcsolatot ápoló JEC (Keresztény Diákszövetség) 1964-ben a francia püspöki kar oktatási bizottságának vezetőjével való tárgyalásai nagy vitákkal jártak. A JEC is szóvá tette az iskolarendszer egyenlőtlenségeit, igazságtalanságait. Az iskola kizárólag polgári értékrendet közvetít a „*paraszt, munkás, kisiparos fia számára*.” Az iskola egyedüli célja „*a jó családból*” született emberekből az „*elit kiválasztása*” és a „*szakemberek mértékszerinti sorozatgyártása*.”¹⁰⁷ A Keresztény Diákszövetség radikális csoportjai a rendőri fellépés éltetésétől sem riadtak vissza, amitől a papság nagy része elhatárolódik. A *Nation* és *Mauriac*, a híres író is támadta a JEC nézetét a *Figaro Littéraire*-ben. A *La Croix* (A kereszt) nevű lap május 28-i számában *Renard* bíboros szerint az események a „*civilizáció válsága, ami az emberről és a társadalomról szól*.”¹⁰⁸ A püspöki kar június 20-án kijelenti, hogy az

¹⁰⁴ MNL-OL anyagai között az UNEF szerepéről 1968-ban ld.: *A francia diákmozgalom néhány új vonása* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002515/1/1968 (37 d – Franciaország)

¹⁰⁵ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/1/1968 (37 d – Franciaország)

¹⁰⁶ MIHELICS Vid: *Eszmék és tények* In: *Vigília 7 (1968)* pp. 477-481

¹⁰⁷ PETHÓ Tibor: i.m. pp. 489-494

¹⁰⁸ HÉBARD: i.m. p. 23

„*élet okait keresik a fiatalok.*”¹⁰⁹ ALAIN TOURAINE *A kommunizmus utópiája* c. elemzésében azzal indokol, hogy kiüresedtek a régi értékek, amiben a fiatalok már nem találják az élet értelmét. A falusi, családi, monarchista, egyházi Franciaország nem érintkezik a most született generációval.

A francia események mögött nem a hagyományos politikai erőket kell keresnünk, hanem a hasonló német és amerikai mozgalmak hatásait. A vietnámi háború egységes ellenzése, a kizsákmányolásra épülő – pl. munkásosztály, harmadik világ – társadalmi jólét ostromozása nem lenne elég ilyen mértékű mozgalom elindításához.

„Az új baloldal azt vallja, hogy az egyetemek, amelyeket a francia intézményrendszer a status quo fenntartására használ, aktívan részt vesznek ebben az elnyomásban. A jelenlegi tüntetések célja az, hogy változásokat idézzon elő az egyetemeken és aztán a társadalom egészében.”¹¹⁰

Valójában a diákság megtalálta a közvetlenül őt érintő problémát, amit összekapcsolt a világot uraló *feelinggel*. A *Télémaque*-ban megjelenő (1968-69 telén) felmérés szerint májusban a diákok elégedetlenségét az alábbi három tényező így motiválta:

- a fiatalság társadalomban betöltött helye és az állástalanságtól való félelem – 72%
- a fogyasztói társadalom ellenzése – 72%
- az egyetem irányításában és az életben való részvétel vágya – 65%.¹¹¹

A világot uraló problémák tehát itt is jelentkeztek. Nanterre-ben már 1967 márciusában elfoglalták a lányok kollégiumi épületét, majd 1967 novemberében volt egy 5 napos sztrájk, amely során jobb körülményeket követeltek maguknak a diákok. Ironikus módon a túlzásfoltosság, felszerelés hiánya nem is olyan jelentős gond Nanterre-ben, bár erre nem mindenki így emlékszik. Nanterre-nek 1964-ben még csak kétezer hallgatója volt, tizenöt professzorral és mintegy hatvan tanársegéddel. Három évvel később már közel tizenkétezer hallgató, a tanácsteremben már a professzorok sem férnek el, és körülbelül kétszáz tanársegéd „*akiknek a felét sem ismerem, nagyüzem, hatalmas gépezet, nem is működhet simán. Az igazi problémákra már nem is igen tudok odafigyelni, elárasztanak a közvetlenül megoldandó sürgős feladatok, úgy kell adminisztrálnom, hogy semmivel sem vagyok közvetlen kapcsolatba, minden kicsúszik a kezemből...*”¹¹² – adja az író Grappin dékán szájába a helyzet jellemzését.

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ A francia új baloldal és háttérbe szorított kommunisták, <http://tereless.hu/keletkultinfo/1968.html> 2012-12-09

¹¹¹ Felmérés adatait ld. MONCHABLON, Alain: i.m. http://irice.univparis1.fr/IMG/pdf_Lettre_6Monchablon.pdf 2011-10-30

¹¹² MERLE, Robert: *Az üvegfal mögött* Európa, Budapest, 1974 p. 85

Az 1968 tavaszán lezajló nagyobb tüntetéseket felsorolja a referatúra feljegyzése,¹¹³ amelyből kiemelkedik a március 22-ikei nanterre-i egyetemfoglalás. Kezdetben az anarchista Cohn-Bendit csoportja volt a hangadó, akik *Március 22-e Mozgalom* néven már ekkor elfoglalták a nanterre-i egyetem dékáni hivatalát (vö. R. MERLE: *Az üvegfal mögött*). A veszettek (*Les enragés*)* 150 fős csoportja hajtotta végre az akciót. Cohn-Benditet még a Népszabadság is provokatőrnek minősíti, amit avval indokol, hogy *Missoffe* ifjúsági és sportminiszter lányának udvarol, így ebbe a családba bejáratossá vált. Ráadásul a kommunizmus ellen beszél.¹¹⁴ Erre a Népszava is ráerősít, igaz az Humanité álláspontját idézve elítéli:

„kampányt indítanak annak a Benditnek az érdekében, akinek politikai karrierje Franciaországban és Missoffe gaulle-ista miniszterrel való kapcsolatok jegyében kezdődött. Újságírókörök szerint Bendit Missoffe egyetemista lányának udvarol, és így jár a miniszter családjához.”¹¹⁵

Ha ez mind igaz, akkor egy előre megírt színjátéknak tekinthetjük azt a mozzanatot, amit sokan az egész franciaországi eseménysor elindításaként szoktak emlegetni. Amikor Missoffe személyesen ment ki Nanterre-be – 1968. január 9. –, ahol Cohn-Bendit számon kérte rajta, hogy a szexuális problémákat miért nem lehet megvitatni. „*Ha nem bír magával, miért nem ugrik a hideg vízbe?*”¹¹⁶ – küldte el a vörös diákok a miniszter.

Cohn-Bendit szerint a mozgalom alapvetően szervezetlen, trockista, liberális, maoista, anarchista, baloldali katolikus csoportokból áll, akik sem kapitalisták, sem kommunisták. A német mozgalommal való szolidaritás hozta össze a különböző csoportokat. A német SDS-sel volt kapcsolatuk, és a Március 22-e Mozgalom arra volt jó, ezen belül legalább fórumot teremtettek egymás között, hiszen ez volt a sarokkő a különböző csoportok között. A másik összekötő elem a beat mozgalom volt, mindenki fújta a *Stones*, *Bob Dylan* és *Joan Baez* számait. S Nanterre valóban alkalmas terep volt, nem köttöték a tradíciók, kívül esett mindenen, a diákok ismerték a munkásságot, akik a közelben épült új gyárakban dolgoztak. Ez egy újító légkört teremtett Nanterre-ben.¹¹⁷

¹¹³ *A franciaországi májusi tömegmozgalom áttekintése és értékelése* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/1968 (37. d – Franciaország)

* les enragés: veszettek, utalás a jakobinus diktatúra (1793-1794) szélsőbaloldali csoportjainak nevére

¹¹⁴ *De Gaulle népszavazást hirdet* In: Népszabadság, 1968. május 25

¹¹⁵ *De Gaulle bejelentette: júniusban népszavazásra bocsátja programját* In: Népszava, 1968. május 25.

¹¹⁶ FREI: i.m. p. 9

¹¹⁷ DREYFUS-ARMAND (Geneviève) et GERVEREAU (Laurent) (dir.), *Mai 1968: les mouvements étudiants en France et dans le monde*, Paris, Bibliothèque de documentation internationale contemporaine, 1988. pp. 125-127 alapján készült a bekezdés

Közben egyre erősebb kampány indult a vietnámi háború ellen. Húsvét után a nanterre-i fakultást a dékán bezárta, Cohn-Benditet és két társát május 2-ára a fegyelmi bizottság elé idézték. Május 3-án volt az első nagy tiltakozó gyűlés a *Sorbonne*-on Cohn-Benditék mellett, ebből nőttek ki az első tömegtüntetések, s tulajdonképpen a május 13-ig a diákok vívták csak harcukat az utcán a rendőrséggel. Cohn-Bendit az események végére már 57%-os elutasítottságnak¹¹⁸ örvendett. A döntő hiba az immunitást élvező egyetemre való rendőri behatolás volt rektori kérésre, ami az addigi tüntetések eskalációját eredményezte.¹¹⁹ A jelentéktelen létszámú új baloldal sikerét ez a felháborodás szülte, amivel a diákok többsége egyetértett politikai irányultságtól függetlenül. A *Le Monde* „*hidegvérrel elkövetett baklövésnek*”¹²⁰ nevezte a rendőri beavatkozást.

A magyar napisajtóban ekkor még nincsenek hosszú hírek, elemzések a párizsi zavargások kezdetéről, a fordulatot a barikádok éjszakája (május 10-11), és a munkások csatlakozása jelenti. A számokat olykor eltúlozzák, és általában az FKP álláspontját adják vissza. Azaz a jogos követelések ellenére nem valódi forradalmi mozgalom ez, és a diákokat kalandor irányzatok kerítették hatalmukba.¹²¹ Érezhető örömmel fogadják a május 13-i eseményeket, az általános sztrájkot és a tüntetéseket „*a Negyedik Köztársaság végét jelentő és a jelenlegi Ötödik Köztársaság megszületéséhez vezető katonai puccs 10. évfordulóján.*”¹²² Mindvégig ez a szemlélet érezhető, ahol várják a munkások, diákok és tanárok összefogását, mert a dolgozó népnek bizonyítani kell, hogy a tőkés rendszerek csak boldogtalanságot, törvénytelenégeket adnak a népnek. *Jean Cardonnel* domonkos szerzetes megjósolta, hogy „*az igazi nagybőjt egy általános sztrájk lenne, ami megbénítja a fogyasztói társadalom mechanizmusait.*”¹²³

Az események meglepetésként érték a kormányt és az elnököt is, akik csak egy ismétlődő *monom*-nak vélik az eseményeket, azaz a vizsgák közeledtével szokásos törni-zúzni jelenségnek, amikor a diákok nem akarnak vizsgázni. De Gaulle egy szóval intézi el az első nanterre-i híreket, még május elején: „*Enfantillage!... Néhány rossz tanuló csinálja, aki megrémült a vizsgáktól.*”¹²⁴ A francia események háttéréről *A francia diákok* c. cikkben tájékoztat *Várkonyi Tibor*. Itt elmeséli a tavasz főbb eseményeit, kezdve a nanterre-i

¹¹⁸ IFOP felmérés május 27 – közölte France Soir május 31-én ld. ANF – 19920564 ART. 2 A 4-es számú közölt forrás a mellékletben

¹¹⁹ A francia új baloldal és háttérbe szorított kommunisták – <http://terebess.hu/keletkultinfo/1968.html> 2012-12-09

¹²⁰ Uo.

¹²¹ *Folytatódnak a párizsi diákmegmozdulások*, In: Népszabadság, 1968. május 9.

¹²² *Hatalmas tüntetés a francia fővárosban* In: Népszabadság 1968.május 14.

¹²³ BRILLANT, Bernard: *Les clercs de 68*, PUF, Paris, 2003 p.358

¹²⁴ LACOUTURE, Jean: *De Gaulle III*, Paris, Seuil, 1984, p. 670., jelentése: Gyerekesség!

történesekkel, a vizsgák bojkottjára szerinte Cohn-Bendit szólított fel. Ennél számára fontosabb azt kiemelni, hogy anarchistákról, maoistákról van szó, akik felforgatják a rendet, bár a rendőri fellépést túlzásnak tartják. Vizsgálja azt is, hogy kik a résztvevők. A polgárság gazdag gyermekei – vö. *Bertolucci Álmodozók* c. filmjével –, akik majd diplomával a zsebükben visszatérnek a papa cégébe és nagytőkések lesznek, ezt a hibát majd elfelejtik.¹²⁵ Ugyanezt a gondolatot viszi tovább különben a *Milliomos csemeték iskolája Párizsban* c. cikk is, melyben egy francia pedagógus házaspár szemüvegén keresztül mesélik el a történetet.¹²⁶

Marcuse korábban emlegetett érvrendszerével szemben gyakran kiemelik, hogy itt a diákság soraiból induló mozgalom a munkásságra áttérjedve hatalmas politikai válsággá változott.¹²⁷ Bár véleményünk szerint Marcuse épp a marginális csoportok – pl. diákok – katalizátori szerepét emelte ki, ez viszont nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy más csoportokra is áttérjedjen. A párizsi mozgalom megtörése éppen arra utal, amiről Marcuse beszél: a marginális csoportoknak nincs elég erejük, a munkásság pedig integrálható, esetleg egy kicsit többbe kerül ez időnként. A könyve végén addig jut, hogy a központosított hatalom és a közvetlen demokrácia keverékére lenne szükség, ami végső soron az életmód forradalmával járna együtt. Érdekes módon az amerikai, vagy a francia berendezkedés talán ezt a keveredést a legjobban megvalósító rendszer.

Kezdetben a politikai elit nem veszi túl komolyan az ügyeket, Pompidou és de Gaulle is elutazik aktuális hivatalos útjára, és megbízza *Peyrefitte, Fouchet, Louis Joxe* (aki Pompidout helyettesíti) triászt, és Maurice Grimaud párizsi rendőrfőnököt a rend helyreállításával. A helyzetet igen rosszul mérték fel. Az IFOP közvéleménykutatása – ami az 1968 szeptemberi *Réalités*-ban jelent meg – kereste, hogy az emberek szerint mi volt az egyetemisták és gimnazisták célja májusban. Három kategóriát állítottak fel:

- 1) vesztettek: akik nemcsak egyetemi, hanem radikális társadalom átalakítást is elképzelnek
- 2) reformerek: akik oktatási módszerek, programok megváltozásával az egyetemi életet kívánják megújítani
- 3) konformisták: akik csak a vizsgáikat kívánják elhalasztani, elpasszolni.

A felmérés érdekes eredménnyel zárult: A vesztettek csak 12%-ot kaptak, a reformisták 54%-ot, míg a konformisták 31%-kal zártak.¹²⁸ Ez jól mutatja, hogy politikai téren a mozgalom nem volt túl erős – ezt az oldalt a vesztettek képviselték –, míg a kormányzat okosabb

¹²⁵ Várkonyi Tibor: *A francia diákok* In: Magyar Nemzet, 1968. május 12.

¹²⁶ Móricz Virág: *Milliomos csemeték iskolája Párizsban* In: Magyar Nemzet, 1968. május 16.

¹²⁷ MARCUSE: i.m., p. 67-70

¹²⁸ MONCHABLON, Alain: i.m. http://irice.univ-paris1.fr/IMG/pdf_Lettre_6Monchablon.pdf 2011-10-30

politikai viselkedéssel, az erőszak kerülésével, a veszettek elszigetelésével az egész eseménysort elkerülhette volna. Ugyanakkor a veszettek szűk köre pont annyi, amennyit kívülről is jól lehet mozgatni, támogatni, s az események elindításában, provokálásában éppen ők játszották a főszerepet. A Tábournok május 7-én, a véres összecsapások után már más hangot üt meg:

„Az egyetemet át kell alakítani, és korszerűsíteni kell. Ez mélységes meggyőződésem. De nem szabad megengedni ellenfeleinknek, hogy betelepődjenek az egyetemre, s hogy az erőszak teret nyerjen az utcákon.” Később így folytatja: „Ez azt jelenti, hogy erőpróbáról van szó. Nem tűrünk ilyen helyzetet. Mindenek előtt helyre kell állítani a rendet... Kínai kulturális forradalmat akarnak. Semmiképpen! Szó sem lehet engedményekről.”¹²⁹

De Gaulle a minisztertanácson is hasonlóan erőteljes hangot üt meg: „*Nincs lehetőség eltérni az utcai erőszakot, ez az ami soha nem lesz olyan módszer, hogy bevezesse a párbeszédet...*”¹³⁰, bár közvetlenül távol tartja magát az eseményektől. Távollétükben a hatalom erőszakosan válaszol a valóban minden várakozást felülmúló tömeg követeléseire. Május 10-e éjjelét – az ún. barikádok éjszakáját – de Gaulle alvással töltötte.

„Senkinek sem volt joga felébreszteni – idézi fel mosolyogva a prefektus (Maurice Grimaud – K.Ö.), aki csak hajnalban – miután több tucat rendőr megsérült a feljűk dobált macskakövektől – rendelte el a barikádok felszámolását. «*Hihetetlen. Ez is jellemző volt a korabeli Franciaországra. Az 1871-es Kommün óta nem látott események zajlanak Párizsban, és senki nem ébreszti fel a köztársasági elnököt!*» – mondja nevetve a volt diákvezér (Cohn-Bendit – K.Ö.).”¹³¹

Ez mutatja azt is, hogy még mindig nem igazán vette komolyan a történeteket, amit alapozhatott a SDECE (francia titkosszolgálat) jelentéseire is, melyek sajnos még nem hozzáférhetőek. Joxe kelti fel hajnali 6-kor, mire a rend nagyjából helyreállt.¹³² A követségi elemzés szerint a diáktüntetések csak a szikra szerepét töltötték be a mozgalom során, hiszen a dolgozók helyzetének folyamatos romlása állt a háttérben.¹³³ A tüntetésekhez innentől – látva a rendőri brutalitást – középiskolások és pedagógusok is csatlakoztak. Ezt a viselkedést némileg alátámasztotta az IFOP *France Soir*-ban közzétett felmérése május 17-én, ami a május 7-14 közti időszakban készült 350 Párizs és környéki felnőtt bevonásával. Az események

¹²⁹ MOLCSANOV, Nyikolaj Nyikolajevics: *De Gaulle tábournok*, Budapest, Kossuth, 1974 p. 530

¹³⁰ LACOUTURE: i.m. p 671

¹³¹ De Gaulle átaludta a párizsi diáklázadás kitörését <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=20535> 2012-12-09

¹³² LACOUTURE: i.m. p. 674

¹³³ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/1968 (37 d – Franciaország)

kiváltó okát 53% látja a vizsgaidőszak közeledésével, az egyetemi felvételi nehezítésével. A május 13-i sztrájkban is csak a kérdezettek 27%-a vett részt. A diákság követeléseiről úgy vélekednek, hogy egyetemi problémákról szólnak a követeléseik (56%) és nem politikai jellegűek (37%).¹³⁴ Talán ez a közhangulat – mely a mozgalmat már az elejétől kezdve körülvette – magyarázza, hogy júniusban miért nyert olyan fölényrel a jobboldal.

Az egyházon belül is viták indultak arról, hogyan viszonyuljanak az eseményekhez. Az egyház éppen annyira vált vita tárgyává, mint minden egyéb régi intézmény. „Az egész civilizáció számára véget ért a *transzcendens* egyház.”¹³⁵ Ez azt jelent, hogy az emberi sors átlép a teljes civilizáción, még a keresztényen is. A lakosság zömének a vallás a hétköznapiak során semmit sem jelentett, pedig naponta kb. 1 millió példányban jelennek meg különféle katolikus lapok, magazinok, az ország 50 millió lakosából 10 millió gyakorló hívő. A reformok jegyében került sor az állandóan ülésező említett püspöki tanács megválasztására. Létezik munkásokkal foglalkozó bizottság és munkásmisszió is. Nagyjából 19 000 férfi szerzetes él 84 kongregációban, és 130 000 az apácák száma.¹³⁶ A katolikus sajtó igen jelentős, amelyen keresztül mégis igyekeztek befolyásolni a hívők szavazatait. A *Le Pelerin* (A Zarándok), *La Vie Catholique Illustrée* (Képes Katolikus Élet) együtt kb. 900 000-es példányszámával, valamint az *Ouest-France* (Nyugat-Franciaország) nevű regionális lap is egyházi befolyás alatt állt. Egy új vasárnapi kultúra bontakozik ki a templom helyett: a pop, a szerencsejáték, a sport és a televízió. A legnagyobb veszélyt az egyetemi mozgalmak jelentették, ahol elhagyták a hitüket.

Az *Osservatore Romano* június 2-i számában jelent meg a laikus *Bernucci* elemzése az eseményekről, ami lényegében hivatalos állásfoglalásnak tekinthető. Az aggódó hangvételű írásban ezt olvashatjuk:

„Franciaország valójában nemcsak a legelső hatalom Európában, hanem az Európai Közösség vezetője is. Jövője tehát meghatározza nemcsak Európa, hanem az egész nemzetközi élet jövőjét is.” (...) *Az okokról szólva megállapítja, hogy* „a mozgalom azokról is szól, akiknek nem tetszett a párizsi kormány által folytatott külpolitika az utóbbi években.” (...) „Valójában rendkívül erősek azok a kötelek, melyek Franciaország és a világ más részei között fennállnak, mivel a válság motívumai általánosak és mélyben gyökerezőek, és igazából minden népet éppúgy érintenek, mint a francia nemzetet.” (...) „Mondjuk nemet az erőszakra, semmivel nem igazolható, nincsenek enyhítő körülmények.” – fejezi be a szerző.¹³⁷

¹³⁴ ANF – 19920564 ART. 2

¹³⁵ TOULAT, Pierre: *Les évêques français prennent une position: la société, la civilisation, l'économie, les pouvoirs publics, le socialisme, la politique*, Paris, Centurion, 1972 p. 257

¹³⁶ PÁLFY József: A francia katolicizmus az idők sodrában In: *Világosság* 3 (1967) pp. 145-151

¹³⁷ AMAE SE Vat 140–30–23–2

Ennek szellemében lépett fel már az események elején a május 2-án párizsi érseknek beiktatott 64 éves *François Marty*, korábbi reimsi érsek, amikor *Grappin* dékán bezáratta Nanterre-t. Az új érsek paraszti családból származik, a nép embere. Sokáig vidéken szolgált, főleg Toulouse-tól északra eső *rodezi* egyházmegyében. Egy vidéki figura került vele Párizsba. Nagyon más volt, mint az elődei, amit május 11-én történtek is igazolnak. Hajnali 3:50-kor a médiában nyugalomra szólította fel az utcán küzdő feleket.

„Párizs érsekeként a nyugalomra szólítok fel. Az erőszak azonnali beszüntetésére van szükség. Akik egyik illetve másik oldalról felelősséggel bírnak, kérem újra találkozzanak egymással. Gyorsan igazságos megoldást kell találni. Mindnyájan érintettek vagyunk.”¹³⁸

Egy semleges és rövid a felhívást olvashatunk, ahol tárgyalásokat szeretne elérni. Majd Marty érsek testőrök nélkül látogatta meg a Sorbonne-on a sebesülteket. Május 11-én délelőtt az *ACO* (Katolikus Munkások Akciója) *Issy-les Moulinaux*-i országos találkozásán beszél a barikádok éjszakájáról.

„Mindaz, ami történik Párizs ezen részén, amit igyekeztem felfedezni, és mindezért az evangéliumi felelősséget is viselem. Mennyi különböző világ él Párizsban, mennyi világ él egymás mellett, mennyire gyakran anélkül, hogy tudnának egymásról. Létezik itt egyfajta diákvilág, ami most új és izgatott állapotában mutatkozik be nekünk. Ugyanakkor létezik egy munkásvilág is, ami elsőbbséget élvez a szívemben, gondoskodásomban, mivel az általuk sürgőséggel küldött felhívásaik elsőbbséget élveznek.» Az érsek tehát munkások által felvetett problémákról beszélt, különösen a «legalacsonyabb sorban élőkéről: az idegeneké, a fiataloké, az időseké, és a mozgássérülteké.»¹³⁹

Marty az *ACO* részvételét kéri az események során, támogassa a munkásokat, mert hiába dolgoznak papok és szerzetesek munkásközegben, igazából az egyház valódi arcát a világiak mutathatják meg.¹⁴⁰ Az egyház ezzel próbált szolidaritást vállalni a szenvedőkkel. Pedig ez mindazok forradalma volt, akik szenvedtek egy főnök elnyomásától, bármi is legyen az. A diákoknak a professzorok gyámsága, a családokban az apák, munkásoknak a főnökeik, a polgároknak a vallás, pénz, politikai hatalom okoz problémákat. Nem véletlenül olvashatunk ilyen szlogeneket: „*Sem Isten, sem főnök!*,” „*Isten én vagyok!*”¹⁴¹ A pap, püspök, pápa is

¹³⁸ Revue de la vie diocésaine de Paris Créteil, Nanterre, Saint-Denis Mai 1968 – Documents 1968/21-23 – május 25, jún 1, jún. 8 p. 369 ld. ANF – 19920564 ART. 4

¹³⁹ Forrás: AFP 256, 1968. május 11. ld. ANF – 19870191 ART. 26-27 a mellékletben 5. számú közölt forrás

¹⁴⁰ Forrás: AFP 262, 1968. május 11. ld. ANF – 19870191 ART. 26–27

¹⁴¹ HÉBARD: i.m. p. 19

tekintélyt képvisel. A marxizmus, a szexuális szabadság kérdése a lényeg, az életmód átalakításához kell a drog is. Különböző szlogenek mindezt jól tükrözik:

„Átalakítani a világot, megváltoztatni az életet.”

„Élvezzünk itt és most!”

„Vágyaim adják a valóságot.”

„Olyan gyakran kapcsolja ki az agyát, mint a sliccét.”

„Az alkohol öl. Használj LSD-t!”¹⁴²

Valójában az egyház nem reagál, illetve későn reagál az eseményekre. Az ACO kijelenti május 12-én, hogy az evangélium nem semleges, mint Marty beszéde, szolidaritást vállalnak a munkásokkal. A munkások jogait az egyház is karolja fel, s ők elítélik a fogyasztói, kapitalista társadalmat. Az események kitörése után tíz nappal még semmit nem mond a párizsi egyház a híveknek. Majd egy igen féloldalas, a zavart csak növelő szöveg jelenik meg, ami a keresztényeket arra buzdítja, hogy viselkedjenek katolikusokhoz méltóan, vegyenek részt a pasztorációban, párbeszédet hirdessenek, és próbálják megérteni a változásokat. Ez a semmitmondó álláspont komoly zavart jelez, nem ad választ a fennálló helyzetre. Ez a *Le Monde* (1968. május 17.) szerint félelemből fakad.¹⁴³ Ez amúgy igaz volt. Az egyház valóban kívül akarta magát helyezni az eseményeken, mintha nem értené az új nyelvet. Az evangélium aktualitásának hirdetése, Isten szavának megismertetése, és a részvétel a világ dolgaiba gyakorlatban nem látszódik. Az utcán harcoló katolikus csoportok az elköteleződés hangját várták. Marty május 18-án már elmondja azt az RTL televízió híradójának, hogy az egyház nem csak a püspök, azaz nem kell mindig rájuk várni. Párizs érseke tehát továbbra is apolitikus marad.¹⁴⁴ Május 25-én Marty érsek hivatalos nyilatkozatot tesz közzé este 8 órakor:

„Az erőszak feltűnt számos helyen. Elterjedése fenyeget a többség akarata ellenére. A válság súlyos mind a városokban, mind vidéken. De nem megoldhatatlan. Az emberek szabadok maradnak, ők felelnek a jövőjükért.

Jelenleg, amikor a szakszervezetek, a munkaadók és a kormány tárgyalásokat folytat, kifejezzük azon reményünket, hogy ezek a legigazságosabb eredményre vezetnek, és a jövő építésében az alapok megújulását célozzák.

A munkásvilágban nagy várakozások vannak. Igazat kell adni abban, anélkül, hogy a gazdasági követeléseket félreismernénk, ami az alkotás és fejlődés minden erőfeszítését kíséri. Elérkezett az óra, hogy fel tudjunk számolni bizonyos kiváltságos helyzeteket, hogy együtt valósítsuk meg a társadalmunk átalakítását.

¹⁴² HÉBARD: i.m. p. 21

¹⁴³ BAREAU, Grégory: *Le Mai des catholiques* Édition de l'Atelier, Paris, 1998 p. 32

¹⁴⁴ A műsorról ld. *Revue de la vie diocésaine de Paris Créteil, Nanterre, Saint-Denis Mai 1968 – Documents* 1968/21-23 – május 25, jún 1, jún. 8 pp. 370-376

- 1) Bizonyára, a vállalatoknak szüksége van az egységes irányításra, pedig azoknak, akik gyakorolják a hatalmat, el kell fogadniuk a részvétel és a felelősség új formáit, ahol a munkások szervezetei is jelen vannak.
- 2) A fejlődés jelenlegi keretei nem engedik meg, hogy egyaránt kielégítsék az összes követelést, – azok közül a magasabb fizetések valósuljanak meg –, el kell fogadni, hogy a legrosszabb helyzetben lévők helyzetének javítása váljon elsődlegessé.
- 3) Az egész nemzet közösségének el kell fogadnia olyan áldozatokat, amelyek garantálják azt a biztonságot, amire az emberek vágnak a mindennapi és a családi életükben. (...)

Teljes meggyőződésből kérem Önöket, utasítsák vissza a megosztást, vessék el a gyűlöletet, győzzék le a félelmet, vágyjanak a békére.”¹⁴⁵

Az érsek jól láthatóan igyekszik szolidáris maradni a munkás- és diáktömegekkel, de nem gondolja, hogy a gazdasági csapással felérő válság követeléseit feltétel nélkül teljesíteni kell, ezáltal egy középső, semleges pozíciót foglal el. *Jacques Foccart* visszaemlékezése szerint Madame de Gaulle-nak az alábbi módon kritizálta ezt a beszédet:

„Nézze, őeminenciája Marty bíboros az, aki szítja a tüzet, és prédikál a forradalom szeléről. Borzasztó demagógiával veti bele magát ő is a fennálló hatalom elleni támadásba.”¹⁴⁶

Ez máris mutatja, hogy az érsek őrlődő, nem túl egyértelmű álláspontja sem a hozzá politikailag közelebb álló irányzat tagjainál nem okozott sikert, de a baloldaliak sem érzik azt, hogy kiállna mellettük. Az egyensúlyozás a különböző érdekek és politikai csoportok között egy forradalminak látszó helyzetben az egyház részéről nem könnyű, mert mindenki ilyenkor világos elköteleződést vár, amit viszont nem mertek meglépni. Ugyanakkor a vidéki püspökök közül május 10-én számtalan fejezte ki:

„Lehet a keresztényeknek vállt vállnak vetve minden jóakarátú emberrel együtt jelen lenni a harc minden területén, ahol az ember sorsa alakul.” – mondta a metzi püspök. „Ma építjük a holnap társadalmát”¹⁴⁷ – jelentette ki Toulouse érseke.

A haladóbb katolikusok lapja a párizsi egyház tétlenségét megunva május 16-án jelentkezik kritikus írással. A *Témoignage Chrétien* „*A hit az utcán él*”c. cikkében az egyetemi és társadalmi reform fontosságáról, párhuzamosságairól ír.

¹⁴⁵ Revue de la vie diocésaine de Paris Créteil, Nanterre, Saint-Denis Mai 1968 – Documents, 1968/21-23 – május 25, jún 1, jún. 8 pp. 388-389

¹⁴⁶ FOCCART, Jacques: *Le Général en Mai – Journal de l'Élysée 1968-1969*, Fayard 1998, p. 144

¹⁴⁷ BAREAU: i.m. p. 34

„A jelenlegi egyetem ugyanis kulturális, gazdasági és szociális síkon visszatükrözi annak a burzsoá társadalomnak ellentmondásait, amelyet ideológiai és kulturális tartalmával együtt vissza kell utasítani. (...) A legfőbb feladat – jelentették ki a Sorbonne hallgatói – az egyetem kritikája, utána a társadalom kritikája...”¹⁴⁸

Majd a cikk felhívja a fiatalok figyelmét, hogy „*ott a helyük, az igazságért, szabadságért, nem máshol.*”¹⁴⁹ Ugyanis éppen ezekben a napokban (május 4-5.) tartották az ifjúsági zarándoklatot *Chartres*-ban. A Sorbonne diákjainak követeléseit május 7-én már a katolikus diákszervezetek is elfogadják: a bebörtönzött diákok elengedését, a Sorbonne ismételt megnyitását, a rendőri erők kivonását a *Quartier Latin*-ból. A katolikus szervezetek immár azon vitatkoznak, hogy mennyire lehet részt venni az eseményekben, vagy teljesen távol kell tőle maradni. A barikádok éjszakája azonban fordulópont volt, elítélik egységesen az erőszakot, de továbbra is csak szolidaritásuk kifejezése a jellemző, mivel a püspökök visszautasítják a politikai harcokat. *Georges Montaron* inkább azt állapítja meg, hogy a „*keresztény tömeg képezi a konzervatív tábor legszilárdabb magját.*”¹⁵⁰

A Saint-Yves Központban szervezett viták délután 2 órától éjfélig tartottak, általában 50-100 fő részvételével. A cél: forradalom az egyházon belül. A baloldal által legfertőzöttebb csoport a kb. 20 főből álló CARÉ (*Akcióbizottság a Forradalomért az Egyházban*), „*Isten nem konzervatív*” – idézték Marty érseket. A CARÉ-nak sikerült az V. kerületi Saint-Séverin templom híveinek szórólapokat osztva felhívni a figyelmet magukra, és itt még vitákra is sor került az egyházon belüli forradalom témájában.

A *Mouvement chrétien de France* (Franciaországi Keresztény Mozgalom) a Saint-Yves Központban adta ki első szórólapját a május 13-i héten. Ezek az evangélium iránt elkötelezett keresztények felhívásuk szerint minden diákok és munkások által szervezett tüntetésen való részvételre szólított fel. Követelték, hogy papok és a laikusok is jöjjenek el az egyetemekre, és ismertessék az álláspontjukat. A május végén, június elején közreadott második felhívás már maoista hatásokat mutat. Itt ugyanis a misék idején túl egy népgyűlés összehívását követelték, ahol az egész egyházat Isten népgyűlésének nevezték.¹⁵¹ A *Mouvement chrétien de France* a „felszabadított” Sorbonne-on standot tartott fenn, közvetlenül a szélsőbaloldali mozgalmak mellett. Itt az egyház „elfoglalását” kívánták, ami valójában az intézmény „népesítését” jelentette a hierarchikus tekintéllyel szemben. Azonban

¹⁴⁸ MIHELICS Vid: *Eszmék és tények* In: *Vigília 7 (1968)* p. 477-481

¹⁴⁹ BAREAU: i.m. p. 34

¹⁵⁰ BAREAU: i.m. p. 41

¹⁵¹ BAREAU: i.m. p. 71

ezek kis létszámú, radikális csoportok igazán nem tudták befolyásolni az egyház vélekedését, májushoz való viszonyát. Miközben jezsuita növendékek is részt vesznek a harcokban, nem rettenek vissza az erőszaktól sem, ha szükséges, hogy „megvédjék vallási, erkölcsi és polgári értékeiket.”¹⁵²

A legérdekesebb vitát a Sorbonne *Richelieu* előadójában rendezték *Che Gueavarától Jézus Krisztusig* címmel június 8-án 17-21 óra között. A mintegy 1000 résztvevő között – többségében katolikus diákok – találunk ateistákat, más keresztény felekezethez tartozókat, marxista, leninista csoportokat, munkásokat és papokat a polgárság és a nép soraiból. A vita elsősorban az egyházi tekintély, hierarchia kérdéséről szólt, valamint arról, hogy mennyire vesznek részt a keresztények a májusi eseményekben. Néhány mondat, ami jól visszaadja a vita hangulatát:

„Az egyház ugyanattól a rossztól szenved, mint a társadalom. Az egyháznak is megvan a maga de Gaulle-ja és a maga Séguye.”

„Az egyház egyetemesnek mondja magát. Nos, én megállapítom, hogy Franciaországban francia, Spanyolországban spanyol, Olaszországban olasz etc. Az evangélium azonos-e?”¹⁵³

Mindenesetre számtalan gyűlés volt vidéken és párizsi parókiákon, miként volt még két vita a Sorbonne-on is. A La Croix ezt úgy fogalmazta: „*Mikor a párbeszéd meghonosodik a plébánián.*”¹⁵⁴ A haladónak nevezhető Témoignage Chrétien május 24-én így biztat:

„A keresztényeknek nem szabad megriadniuk ettől a mozgalomtól. Ellenkezően, örvendeniök kell. Amit észlelünk az emberiség megújhedása, azoknak az embereknek testvéri összefogása, kik humánusabb és szolidárisabb társadalmat építenek.”¹⁵⁵

Pünkösdkor *Kérimel* abbé már a májusi eseményeket is úgy értelmezi, hogy abban „*az emberi méltóság keresése történt, amit a Szentlélek inspirált.*”¹⁵⁶ Az egyháznak is vállalnia kell a politikai konfrontációt, elhagyta a bizalmatlan magatartását a földi dolgokba való belekeveredéssel szemben. A politika májusban belépett az egyházba, a vitákhoz a püspökök hallgatása is hozzájárult, akik sem így, sem úgy nem reagáltak, ezzel lehetőséget adva egy nyitottabb párbeszédre. 1968 még VI. Pál pápa szerint is a krízis éve volt az egyházban.¹⁵⁷ A

¹⁵² BAREAU: i.m. p. 74

¹⁵³ BAREAU: i.m. p. 77

¹⁵⁴ BAREAU: i.m. p. 79

¹⁵⁵ MIHELICS: i.m. pp. 477-481

¹⁵⁶ BAREAU: i.m. p. 80

¹⁵⁷ BAREAU: i.m. p. 123

pápa május 24-én Franciaországért tartott imát, az erőszak ellen szólt, és világosan látszik, Franciaország sorsa a nemzetközi közösség sorsával függ össze.¹⁵⁸ Az tény, hogy komoly törésvonalakat érzékelhetünk az egyházban – zsinati rendelkezések, marxizmus kérdése, oktatás, nevelés ügyei stb. –, és azt állapíthatjuk meg, hogy „*A francia katolikus egyháznak azért nincs határozott politikája, mert az egyház és a különböző katolikus rétegek immár nem alkotnak monolitikus tömböt.*”¹⁵⁹

IV) A francia politikai kultúra jellemzői

1) A IV. Köztársaság

A pártok sajátossága, hogy a társadalom bizonyos részeinek (*lat. pars-tis, f.*) érdekképviselőt látja el. Közben minden párt úgy véli, hogy ő képviseli a többséget, netán a nemzet egészét. Valójában Franciaországban nem létezik automatizmus valamely társadalmi réteghez illetve párthoz tartozás mögött. A baloldali, munkáspártok azok, amelyek kijelölik a megszólítandó társadalmi kört, amely természetesen a társadalom többségét teszi ki, míg a jobboldaltól idegen, ha „*a társadalomnak a gazdasági szerkezet által meghatározott alapvető osztályaihoz, csoportjaihoz kössék magukat.*”¹⁶⁰ Ők inkább politikai programokat kínálnak, és társadalmi alapértékeket határoznak meg követőik számára. Franciaországban hagyományosan alacsony a párttagok száma – pl. 1963-ban 1,5% –, ami azonban nem jelentette azt, hogy az embereket ne érdekelte volna a közélet.

A pártok földrajzi befolyási övezetei is érdekesek. Szinte mindenhol kialakultak az inkább baloldali, inkább jobboldali választási területek, illetve a bizonytalannak mondott térségek, amelyeket leginkább érdemes egy kampány középpontjába tenni. A pártokat Franciaországban nem illethetjük a regionális jelzővel, mégis kialakult némi rendszer. Vendée, a kevésbé iparosodott Bretagne, a vallásosabb Elzász és Lotaringia inkább konzervatív, míg az iparosodott északi országrész, Párizs iparvidékei, a mediterrán térség és a Pireneusok vidéke inkább baloldali, radikális bázis.¹⁶¹

Európa világpolitikai súlyának csökkenését elfedte a két háború közötti eufória, amely a háborús győzelemből táplálkozott, Franciaország pedig a világ legerősebbnek tartott haderejét tartotta fegyverben. Pedig a gyarmatokon már ekkor megmutatkozott a

¹⁵⁸ DDF 1968 I. N°368 (Róma, 1968. június 18.) pp. 959-960

¹⁵⁹ Egyház és hatalom a francia elnökválasztás évében *In: Világosság I (1966)* pp. 61-62

¹⁶⁰ JOHANCSIK János: *A demokratikus pártrendszer Franciaországban a XX. században*, Napvilág, Budapest, 1998, p. 43

¹⁶¹ Az utóbbi két bekezdés JOHANCSIK: i.m., pp. 43-44 alapján készült

függetlenedés vágya, sőt időnként már sikerrel is jártak (pl. Szaúd-Arábia), ami addig nem fordulhatott elő. Az I. világháború után azonban a megszületett Szovjetunió még önmagára figyelt, zajlott a diktatúra kiépítése, megerősítése. Az USA pedig izolacionalizmust választotta, mivel az „átlag amerikai” nem foglalkozott a világgal, és csak a gazdasági előrelépés, Amerika boldogulása érdekelte. A világgazdasági válság kellett ahhoz, hogy a világhatalmi álmokat dédelgető amerikai politikusok helyzetbe kerüljenek, illetve, a kitörő II. világháború, hogy ezeket a törekvéseket érvényesíteni tudják, elsősorban az amerikai társadalomban, elég csak a semlegességi törvény szabta akadályokra gondolni.

A II. világháború után egyértelműen az amerikai-szovjet tandem kezébe kerül a világpolitikai irányítás, amihez kapaszkodni kívánnak a régi nagyok, így Nagy-Britannia és Franciaország, akiknek egyetlen esélyük az lett volna, ha a gyarmataikat képesek megtartani a háború után. Ehhez képest épp az ellenkezője zajlik le, az angolok gyorsabban, a franciák küzdelemmel, nagyobb ellenállással, lassabban vesznek el Európán kívüli területeiket.

A francia politikai palettán a royalizmus lényegében megszűnt, a szélsőjobboldal Vichyvel leszerepelt, a szélsőbaloldal megerősödött. Ez pedig felborította a korábbi jobb és baloldali centristák alkotta politikai erőteret, amiben eddig a radikálisok játszottak még szerepet. Most pedig a választásokon többször is a kommunisták nyertek, az *Herriot* fémjelezte radikálisok háttérbe szorultak. Tovább élt a III. Köztársaság szelleme, ami az individualizmusra épült, az egyén védelmét pedig a parlamenttől várták. Alapértékké vált a parlamenti túlsúlyt biztosító intézményi berendezkedés. A köztársaságpártiak fő célja a szociálpolitika érvényesítése, amely elsősorban a kistulajdonosi középosztályt célozta. A társadalmi fejlődést ugyanis a köztársaság biztosította. Erre szolgált *Jules Ferry* óta az oktatás, amely a társadalmi csoportok közti különbségek csökkentését a kultúrán keresztül kívánta elérni. A gazdaság területén leginkább a kistulajdonosi modell megteremtése volt a cél, ami a falusi gazdaságokra és a nagyüzemi struktúra korlátozására épült. A vállalati koncentráció mind az első, mind a második világháború után bizonyos stratégiai ágazatokban szükségszerű volt, így az ipar területén nem érvényesült teljesen a szociálpolitika, ami teret hagyott a szakszervezeteknek az érvényesülésre. A középosztály elég heterogén réteg volt, egyik fele a vállalkozói területen tevékenykedett (pl. gazdálkodó, kistulajdonos iparos, kereskedő, szabadfoglalkozású orvos, ügyvéd stb.), a másik fele a bérből és fizetésből élő közalkalmazott, köztisztviselő. Közös pont, hogy értelmiségiek és/vagy bizonyos nagyságú tulajdonnal rendelkeznek. A bérből és fizetésből élő csoport 1906-ban csak 7% volt, az 1930-

as évekre már 13%, a háború után a számuk tovább nő.¹⁶² A szociálpolitikai stabilitás a gazdaság fejlődését viszont gátolta, különösen a modernizációtól zárkózott el, ami gazdasági versenyben lépéshátrányba hozta Franciaországot. Ez különösen kiütöközött a gazdasági világválság idején, amikor a vidéki és kisvárosi polgárság nyomására nem lehetett radikálisan változtatni – pl. adóemeléssel – a szociálpolitikán. A szinte félévente cserélődő kormányok okozta káoszt a végrehajtó hatalom erősítésével kívánták megoldani, azaz a parlament feloszlatási jogának a kormányra ruházását tartalmazta. Ez azonban csak a IV. Köztársaság alkotmányában kerül megvalósításra. A demokrácia erejét, intézményi hagyományait jól jelezte, hogy az 1930-as években sincs erőteljes jobbratulódás, ami fakadhatott a győztes hatalom fensőbbbsége mellett a nácizmus agresszív külpolitikai lépéseinek elítéléséből is. A németeknél, az ellenségénél lévő szélsőjobbaldali rendszer csak rossz lehet, főleg Franciaországban.

Az első probléma – mint szinte mindenhol Európában – a nácikhoz fűződő viszonyból ered. Az első törésvonal tehát az, hogyan bánnak el, vagy nem bánnak el a németekkel kollaboráló Vichy állam vezetőivel, vagy éppen a civil lakossággal, akik elsősorban a túlélésüket tartották szem előtt. Itt sem lehetett mindenki hős, azaz a belső ellenállás (Résistance) tagja. A tisztogatások első hullámát inkább az indulat jellemezte, legalább 10000-re tehető az áldozatok száma. A hatóságok összesen 126000 embert internáltak, közülük 45%-uk került bíróság elé, 767 kivégzésre került sor.¹⁶³ De Gaulle azonban nem engedte, hogy a bosszúállás országává váljanak, ezért nem engedte egykori parancsnoka, Pétain kivégzését sem. Az 1945 utáni időszakban több olyan politikus is vezető szerepben találja magát, akik kollaboráltak, időnként szimpatizáltak Pétain rendszerével. Ilyen volt például *Lionel Jospin* későbbi francia miniszterelnök (1997-2002) édesapja *Robert Jospin*, akit Laval nevez ki Meudon tanácsosának, amiért még a SFIO is kizárta, vagy *Maurice Papon*, aki Gironde megye prefektusaként aktívan részt vett a deportálásokban, de a háború után de Gaulle híveként Párizs rendőrfőkapitánya lett, és később a nehéz ügyek megoldásában játszott szerepet. 1978-1981 között költségvetési miniszter volt. Igaz, 1981-ben nyilvánosságra került a világháború idején játszott szerepe, de csak 1999-ben ítélik el 10 évre, amiből csak 3-at töltött le, rossz egészségi állapota miatt, így végül 2007-ben halt meg.¹⁶⁴ Vagy Antoine Pinay, aki 1952-ben úgy lett miniszterelnök, hogy egykor a Vichy Nemzeti

¹⁶² NAGY Miklós: A francia republikanizmus főbb kérdései Szeged, 2001 pp. 63-64
http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3/1/nm_szte_koztars.pdf 2012-12-09

¹⁶³ Adatokat ld. GAZDAG Ferenc: *Franciaország története 1945-1988* Kossuth, Budapest, 1989 p. 16

¹⁶⁴ A kollaboránsok listáját ld. <http://www.fonjallaz.net/MLH/collabo/roparz-1.html> 2012-12-09

Tanács tagja volt.¹⁶⁵ Azaz, mit látunk? Franciaországban Vichy vezetői nem rúgtak labdába – ellentétben az NSZK-val az egykori náci párt tagjai esetén, ahol ez szinte megoldhatatlan lenne – de a másodvonalából a szimpatizánsok egy jó része átmenti magát, és akár vezető pozíciót is betölthetett. Ez a bélyeg a francia politikusoknak a pályájuk végét is jelenthette. Azt viszont látni kell, hogy Franciaországban a háború utáni hatalom az Ellenállás soraiból kerül ki, akik között egy hatalmas politikai ellentét feszült.

De Gaulle és az Ideiglenes Kormány az állam működőképességének helyreállítását tűzte ki célul, illetve, hogy a III. Köztársaság rendszerének restaurálását elkerülje. Az Ellenállás ihletett időszakában a kommunistáktól a kereszténydemokratákig szinte minden politikai irányzat helyet foglalt, de a kommunistákat kezdettől fogva gyanúval kezelték a többiek, miként de Gaulle-t is, bár más-más indokkal. A kommunisták a szovjetek megerősödéséből, illetve az Ellenállásban elért sikereik miatt reménykedhettek a hatalom megszerzésében, és ha a szovjet csapatok elérték volna Franciaországot, lett volna reményük egy közép-európai folyamathoz hasonló hatalomátvételre. De Gaulle esetén a katonai rendszer bevezetése, az autoriter vezetéstől való félelem okozta az elutasítást. Így a III. Köztársaság pártjai összefogtak, tulajdonképpen de Gaulle politikai szándékai ellen, akinek nem volt saját pártja, az MRP-ben pedig nem bízhatott. De Gaulle-t azonban az erős elnöki pozíció létrehozásában nem támogatták, így a választások következtében kialakult patthelyzet – ahol az MRP, SFIO és az FKP közel azonos eredményt ért el – okán az ő együttműködésük fogja meghatározni a jövőt.

De Gaulle-nak talán azért nem volt esélye még elképzelései érvényesítésére, mert Vichy is a személyi hatalmat testesítette meg, amire a Tábournok elképzelései némileg hasonlítottak. A Nemzetgyűlés kapta a vezető szerepet, de a köztársasági elnök jogköre gyenge – 7 éves időtartam miatt az ügyek ismerete lehetővé vált számára, illetve a miniszterelnöki kinevezés is őt illette meg –, a felállított Köztársasági Tanács (kb. felsőház) csak tanácsadó szereppel bírt. Az így megalakult IV. Köztársaság valójában az 1940 előtti párturalmi rendszer folytatása lett. A köztársasági elnöknek korábban sem volt feloszlatási joga, ehhez a III. Köztársaság örököséiként jelentkező pártok ragaszkodtak az 1875-ös alkotmány óta. Csak 1955-ben, a IV. Köztársaság káoszába belátva hatalmazzák majd fel az elnököt erre. A felsőház sem kaphatott olyan jogköröket, mint a III. Köztársaság idején, ahol megvolt a kormány lemondatásának a joga, hiszen ezt a kommunisták mellett a szocialisták

¹⁶⁵ GAZDAG: i.m., p. 50

sem támogatták. Blum népfrentja kétszer is ily módon bukott meg (1937, 1938).¹⁶⁶ A háború utáni állam a hagyományos társadalmi és szociális igények orvoslására is nagy hangsúlyt fektetett, hisz Franciaországban mindig is erősek voltak a szakszervezetek, és már a két háború között is igyekeztek javítani a munkavállalók helyzetén – vö. *Matignon-egyezmény* –, és az emberek a szerzett jogokról nem szívesen mondanak le. A dolgozók jogot kaptak arra, hogy részt vegyenek a munkafeltételek meghatározásában, az állampolgári jogok szélesítésében, pl. sztárjkjog, nők egyenjogúsága stb. A szakszervezetek is nagy lendülettel kezdtek új életet, már 1944 nyarától újra működött a szocialistákhoz, kommunistákhoz húzó *CGT* (Általános Munkásszövetség), illetve a kereszténydemokrata jellegű *CFTC* (Francia Keresztény Munkavállalók Szövetsége). 1947-ben a *CGT*-t otthagyják a nem kommunista irányzatok, létrehozva a *FO*-t (Munkáserő), valamint a nagy pedagógus-szakszervezet, a *FEN* (Nemzeti Nevelési Szövetség) is önállósult.

A pártok közül az *FKP* volt a legerősebb, a munkásmozgalom vezetőjeként tekint önmagára, bár a hidegháború következtében folytatott merev politika, amivel Sztálin politikájának hű szolgálói maradtak a moszkovita *Thorez* vezetésével nem okozott osztatlan lelkesedést Franciaországban. A *SFIO*-val meglévő ellentétek a közel 800 000 fős párttagság ellenére is a hatalom elvesztését eredményezték. Sajátossága, a centralizmus és a pártfegyelem. A politikai kérdések természetesen egy világnézettel jártak együtt, és ennek elfogadását az élet valamennyi területén megkövetelték a párt követőitől. A *PCF* hidegháborús elszigeteltsége, majd a munkásosztály számának csökkenése folyamatosan apasztotta a párt valós politikai és közéleti befolyását, munkásmozgalmi hagyományai ellenére. Pedig 1952-ben és 1959-ben is a fizikai munkások közül került ki a párt tagjainak 40%-a, és egy jelentős értelmiségi réteg támogatta (pl. *Sartre*, *Aragon*, *Joliot-Curie*), a párt azonban 1979-től előregedett, nagyipari munkásbázisát elvesztette, illetve osztozni kényszerül a szocialistákkal.¹⁶⁷

A *SFIO* ellenben egyre inkább elszakadt osztálypárti jellegétől, és igaz, hogy nem 1958-ig, de később messze túlnőtt (szélső)baloldali riválisán. Viszont a IV. Köztársaság egyik nagy vesztese lett, mivel szavazói folyamatosan elapadtak, miközben a párt támogatói inkább az alkalmazotti (60%), mint a munkásrétegből kerülnek ki. A párt választóinak csak egyötödét alkották munkások, 40%-át munkások és alkalmazottak, jellemző volt a pedagógusok nagy

¹⁶⁶ NAGY Miklós: A francia republikanizmus főbb kérdései Szeged, 2001 http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3/1/nm_szte_koztars.pdf p. 44

¹⁶⁷ Adatokat ld. JOHANCSIK: i.m. pp. 52-53

száma.¹⁶⁸ *Guy Mollet* vezetésével (1946-1969) a kommunizmust elutasító politikát folytattak. A SFIO lényegében a háború előtti kudarcos politikai útját járta tovább, amit jól mutatott, hogy a taglétszáma az 1947-es 280 000-ról 1951-re 130 000-re apadt, és 1951 után szocialista miniszterek csak elvétve kerültek be a kormányba,¹⁶⁹ egyértelműen a jobbközép irányította az országot.

A IV. Köztársaságot jellemző tripartizmus során, miután az FKP-t kiszorították a hatalomból, ismét teret kaphattak a III. Köztársaságban a SFIO-val együtt már megégett radikálisok. A Radikális Párt 10% körüli támogatással rendelkezett a IV. Köztársaság idején. Tulajdonképpen a gazdasági liberalizmusuk nem felelt meg a keynes-i állami beavatkozást kérő politikának, valamint a társadalmi bázisa is átalakult, így nem csilloghattak régi fényükben. Bár *Edouard Herriot* és Daladier újbóli felemelkedése jelezte, hogy komolyan kell velük számolni, és Herriot hosszú időn át a Nemzetgyűlés elnöke volt a IV. Köztársaság korában. A legjelentősebb kísérletük pedig *Pierre Mendès-France* nevéhez köthető (1954-1955), de ő sem járt sikerrel.

A radikálisok helyére a kereszténydemokrata MRP került. Európában szinte mindenhol jelentős a kereszténydemokraták előretörése (ld. NSZK, Olaszország), de a francia MRP más jellegű szervezet. Ez a párt 1944-ben alakult meg, de nem volt előzmények nélkül. Az 1924-ben létrejött PDP (Népi Demokrata Párt) nyomdokain alapult, jelentős politikai személyek biztosították a kontinuitást, mint *Georges Bidault* vagy *Robert Schuman*. A PDP a centripolitizálás jegyében ténykedett, hisz a politikai szabadságjogok és a társadalmi igazságosság eszméje hatotta át. Az ember és a közösség felemelését a keresztény humanizmus középpontba állításával képzelték el. A pártot mind jobbról, mind balról hevesen támadták, így már az is nagy eredmény, hogy a két háború között parlamenti erőként képes volt megjeleníteni értékrendjét. A CFTC megalakulásában is aktívan részt vettek, de konzervatív tömegpárttá csak az Ellenállásban nyújtott sikereknek köszönhetően váltak. A kereszténydemokraták – több vezető egyházi tisztviselővel egyetemben pl. *Verdier* és *Gerlier* bíborosok – elítélték a náciizmust, külön hangsúlyozva a rasszizmus negatív hatásait, bár a klérus a Vichy idején hozott zsidótörvények kapcsán már többnyire hallgatott.¹⁷⁰ Az MRP vezetői nem kompromittálódtak, és sokaknak hiteles volt, hogy a totalitáriánus sztálini

¹⁶⁸ Adatokat ld. JOHANCSIK: i.m., p. 46

¹⁶⁹ PRICE, Roger: Franciaország története, Maecenas, 1994, p. 298

¹⁷⁰ M. SZEBENI Géza: A francia kereszténydemokrácia történetéről In: *Múltunk 3 (2007)* p. 190, pp. 166-201
<http://www.polhist.hu/regi/multunk/letoltes/mszebenig.pdf> 2012-12-09

rendszert is elítélték. A háború utáni céljai között az egyház és a köztársaság, valamint a munkásosztály és az egyház kibékítésére törekedett.¹⁷¹

„... MRP hívószava a politikai szabadsághoz elengedhetetlen gazdasági feltételek megteremtése, a hitel, az energiaforrások államosítása, általános betegbiztosítás megteremtése, és a munkavállalók bevonása a termelési-döntéshozási mechanizmusokba volt.”¹⁷²

Az MRP sikere a világháború után nemcsak programjának volt köszönhető. Az egyház támogatását is élvező párt, melytől az egyház a „világi és antiklerikális törvények”¹⁷³ eltörlését várta, a marxizmus ellenes erők bázisa lett. Egyre több olyan konzervatív került az MRP soraiba, akik a kollaboránsok közül kerültek ki, ez a párt szociális törekvéseinek rovására ment, míg hosszabb távon a párt hitelvesztését eredményezte. Az MRP harmadik erővé kívánt válni a gaulle-isták és az FKP között, de hamar vitába került a felső papsággal, mikor annak Vichy idején kompromittálódott vezetőinek távozását kívánta elérni. A szocialistákkal és a radikálisokkal alkotott szövetsége belső feszültségeket teremtett. A laicizmust támogató partnerekkel sok ideológiai vitát folytatattak pl. az oktatáspolitikai terén. A közös pont a népszuverenitásból eredő demokrácia védelme, és a másik két erő – FKP, RPF – hatalomtól való távortartása volt. A párt nagy sikerei közé tartozott az újjáépítésben való részvétel, illetve az európai integráció elindítása. A gyarmati politika teljes kudarc volt, miközben a párt katolikus bázisa is fogyott, mivel a szövetségesei miatt is önmagát balközépre orientáló párt karizmatikus vezető hiányában 1951 után erodálódott. Az 1962-es közvetlen elnökválasztásról szóló referendum elvesztése után lényegében megszűnik, az ún. centrista irányzatként él tovább.

A megosztottságot tovább fokozta *Pierre Poujade* papírkereskedő mozgalmának¹⁷⁴ színrelépése 1955-ben. A technikai változások a kiskereskedőkre, boltosokra, kézművesekre a tőkekoncentráció miatt nem voltak jó hatással, akik a Poujade híveinek döntő többségét tették ki. A középső és délnyugati térség kisvállalkozói által felkarolt párt erőteljesen bírálta a parlament tehetetlenségét, Indokina elvesztése iránti keserűségből is sok követőre talált. Az afrikai, különösen az algériai válság kialakulása is lendített a párt szekeren, hisz ők határozottan francia Algériát követeltek, valamint a kisembereket sújtó adórendszer átalakítását.

¹⁷¹ PRICE: i.m., p. 294

¹⁷² M. SZEBENI Géza: i.m. p. 194, <http://www.polhist.hu/regi/multunk/letoltes/mszebenig.pdf> 2012-12-09

¹⁷³ GAZDAG: i.m., p. 23

¹⁷⁴ Union de la Défense des Commerçants et artisan – Kereskedők és kézművesek védelméről

Vichy szakított az individualista szemlélettel, és de Gaulle-hoz hasonlóan nemzete vereségét a liberális demokrácia és a párturalom anarchiájára vezette vissza. Az egyén és a társadalom kölcsönös felelősségvállalásán és a tekintély tiszteletén alapult a rendszer. De Gaulle is hasonló elveket alkalmazott már az 1946-os bayeux-i beszédében, majd az 1958-as alkotmányban is. A paraszti réteg volt mindkét rezsim legstabilabb támasza. De Gaulle-nál azonban az egyszemélyi vezetés, a hatalmi ágak összpontosítása nem szerepelt a repertoárban.

„A köztársaság de Gaulle felfogása szerint a római « res publica » értelmében az állammal kapcsolódott össze, amely a népszuverenitásra és az erős kormányzat gyakorlatára épül, egyenlőségelet téve a törvényhozó és a végrehajtó hatalom forrása között, hangsúlyozva ugyanakkor a hatalmi ágak szétválasztásának szükségességét.”¹⁷⁵

A IV. Köztársaság problémája abban állt, hogy nemcsak de Gaulle-t, hanem a kommunistákat is elutasította, nyilván információt kaphattak a Kominformon lezajlott eseményekről, ahol megfedték a PCF-et addigi parlamenti munkát előtérbe helyező politikája miatt. Így az MRP és a SFIO rákényszerült egy folyamatos együttműködésre, de mivel szinte soha nem rendelkeztek abszolút többséggel, így visszatértek az állandó kormányváltásokhoz. Ebbe a struktúrába betört de Gaulle 1947-ben létrehozott mozgalma, az RPF (Francia Népi Tömörülés). Az RPF ugyan párt volt, de nem hasonlított a korabeli pártokra. Országos vezetőség alá nem tartozó, pártszerű keretekben működő szervezet volt. Inkább egy, a nemzet egészét átfogó, valamennyi társadalmi csoportot egyesíteni szándékozó mozgalomról beszélhetünk, amelynek az FKP-val általában többsége lenne a nemzetgyűlésben. Ez a jelenség a rendszer fokozatos jobbrtolódását eredményezte, és mind az MRP, mind a SFIO bázisa apadt. A RPF nagyjából ugyanazt a kereszténydemokrata, agrárius, antikommunista polgári és paraszti rétegekre koncentrált, mint az MRP. Az RPF a pártpolitika felett kívánt állni, miként ez volt a Táborkok önképe is. A tagság szédítően növekedett, 400 000-en vannak 1948 végére. Az RPF végül egyedül maradt porondon, hiába lett az övé a legnagyobb frakció az 1951-es választások után, senki nem volt hajlandó együttműködni velük, mert a Táborkok célja a IV: Köztársaság felszámolása és egy új alkotmány létrehozása. Így 1953-ra az RPF-et de Gaulle feloszlatta. Az RPF felszámolása után *Chaban-Delmas* vezette *Republicains-Sociaux* (RS) már csak a gaulle-izmus felszínén tartására elegendő.

A IV. Köztársaság rendszerének működésképtelenségét nemcsak a korábban már említett 23 kormány/12 év adat támasztja alá. Az 1953-as elnökválasztás lényegében kabarévá

¹⁷⁵ NAGY M.: i.m., p. 90

silányult, azáltal, hogy a 13 választási forduló után a két esélyes jelölt helyett egy ismeretlen és jellegtelen harmadik jelölt *René Coty* lett az elnök. A gyarmatokon elszenvedett sérülések sem okoztak olyan nagy törést, mint az EVK vita négy éve (1950-1954), amely végül a Pleven-terv elbukását eredményezte, többek között de Gaulle határozott elutasításának következtében is. Az integráció sikeres elindítás a Schuman-tervvel, gazdasági szempontok mentén jót hozott Franciaországnak, de egy közös európai hadügyminiszter, brit részvétel nélküli katonai szerveződés elutasításra talált, nem beszélve arról, hogy ez az NSZK felfegyverzésének veszélyét is magában hordta. Erre különben a NATO-ba való 1955-ös belépése után, korlátozott módon, de amúgy is sor került, mert a hidegháborús helyzetben ez elkerülhetetlen volt. A gyarmati háborúk szétszakították a költségvetést, míg az EVK vita lényegében szétzilálta az integrációt támogató pártok (MRP, SFIO, radikálisok) belső szerkezetét. Algéria és a szuezi válság lehetetlen helyzetbe hozta a pártokat, a közvélemény többsége elfordult a pártoktól, és de Gaulle bayeux-i elképzelései mentén születendő megújult államtól várta a megoldást. Ezt az új alkotmány megszavazása világosan tanúsítja. Kétségtelen, hogy a hadsereg is a Tábornok visszatérését támogatta, és a IV. Köztársaság végére gyakorlatilag a kormány már csak papíron tudott intézkedni, ezért sem tudtak fellépni Massu Közjóléti Bizottsága ellen Algériában. Így a IV. Köztársaság megbukott.

A társadalom tudatát az 1960-as években élő három generáció esetén súlyos szocializációs különbségek formálták. A legidősebbeknek az első világháború és a vidéki életformához közvetlen kötődés alakította. Viszonylag kevés gyermekük született, akikre a II. világháború volt döntő hatással, különösen a nélkülözések ideje. A harmadik generáció viszont a bőség korában született meg, a fogyasztói társadalom gyermekei, jóval népesebb réteget alkottak az előzőnél. A gazdasági növekedés okán szemléletük élesen eltért apáik, nagyapáik szemléletétől. A városok irányába ismét elindult a vándorlás. Mindez együtt járt a mezőgazdasági népesség apadásával, a fizikai munkások számának stagnálásával, az alkalmazotti, irodai, hivatalnoki, értelmiségi rétegek növekedésével.¹⁷⁶ A népesség robbanásszerűen nőtt, 1946 és 1962 között 0,8 %-os a természetes szaporodás országos aránya. A harmadik generáció viszont ugyanakkor már szembefordult a hagyományos értékekkel, vallással, kiharcolva a fogamzásgátlás újabb módszereinek legalizálását, miközben fontos maradt a nők számára a munka. Élettársi kapcsolatok, válások száma is folyamatosan emelkedett.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Adatokat ld. PRICE: i.m., p. 280

¹⁷⁷ A bekezdés PRICE: i.m., pp.278-281 alapján készült.

A IV. Köztársaság kétségtelenül sikereket is elért. A IV. Köztársaság a háborús újjáépítés során a Monnet-terv mentén sikerrel indította el a gazdasági fejlődést, ami elsősorban a nehézipar fejlesztésére és az európai integráció elindítására koncentrált. Az ország újjáépítése az 1950-es évekre már az életkörülmények ugrásszerű javulásában is érzetette hatását. 1947-től van minimálbér, megszületett a társadalombiztosítás (1945-1946), munkanélküli-segély került bevezetésre, a bruttó nemzeti termék pedig 1950 és 1958 között 40%-kal nőtt.¹⁷⁸ A mezőgazdaságban gyorsan ment végbe a gépesítés, a nagyipari központok fellendültek, és még az órabérek is számottevően növekedtek. Az átlagemberek egyre nagyobb számban jutottak hozzá a háztartási gépekhez (hűtő, mosógép, televízió), és az autógyártás eredménye, hogy 1960-ra 5 millió gépkocsi szelte az utakat, s ez a szám 15 év múlva már megháromszorozódott. A gazdasági helyzet tehát inkább javult – a költséges gyarmati háborúk azonban sokat rontottak az összképen. A politikai teljesítmény miatt azonban nem csoda, hogy de Gaulle visszatérése megnyugtatóan hatott.

2) A gaulle-izmus és az V. Köztársaság jellemzői 1969-ig

A gaulle-izmus a bonapartista hagyományok sajátos folytatásaként értelmezhető, amely a pártok és a parlament szerepének korlátozását helyezi előtérbe. A III. Köztársaság korában Barrèsnél jelent meg először „– természetesen mint a nemzet egységének előmozdítója – az erős, elnöki, népszavazásokon megerősített végrehajtó hatalom igénye.”¹⁷⁹ A pártokkal szemben politikaellenes irányzat volt, mely a személyi tekintélyen nyugodott. Ráadásul de Gaulle ahhoz a katolikus réteghez tartozott, amely a kapitalizmus vadhajtásait gyanakodva figyelte, és nem a gazdagodni vágyás volt az életöszöne. Azt viszont nem lehet de Gaulle-ra ráfogni, hogy vele bárki zsákbamacskát fogott volna, mert 1946 óta világossá tette elképzeléseit.

Végül 1958. június 1-jén beiktatták a Tábarnokot egy koalíciós kormány vezetőjének. De Gaulle-t ehhez hozzásegítették az algériai puccsisták is, miközben a Tábarnok kettős játékot játszott. *Massu* és *Salan* által kezdeményezett polgárháborús veszélyt kihasználva, bár francia Algériát nem ígérte meg, a párturalom korszakának végét igen. A puccsistákat sem ítélte el, így végül a közvélemény elfogadta *Coty* elnök bejelentését de Gaulle visszahívásáról. Ezt jól mutatták a közvélemény-kutatási adatok és a szeptember 28-i alkotmányról szóló

¹⁷⁸ GAZDAG: i.m., p. 86

¹⁷⁹ BALÁZS Gábor: Egy francia jelenség: a gaulle-izmus <http://beszelo.c3.hu/cikkek/egy-francia-jelenseg-a-gaulle-izmus> 2012-12-09

referendum eredményei (80% mond igent) is. Alapvetően de Gaulle az állam tekintélyét és cselekvőképességét kívánta helyreállítani, különösen politikai értelemben.

Az 1958-as hatalomátvételt gyakran puccsként emlegetik, amiből annyi feltétlenül igaz, hogy a hadsereg egy része viselkedésével előmozdította az eseményeket, gondoljunk csak a korzikai partraszállásra. A törvényességet azonban de Gaulle betartotta, és a hadsereget alárendelték a civil hatalomnak. A nemzetgyűlés felhatalmazása alapján kerülhetett sor az alkotmány revíziójára, amihez 6 hónap rendkívüli hatalommal ruházta fel a Tábornokot. Ugyanakkor a törvények olyan alapelveket is rögzítettek, amit az alkotmány felülvizsgálata nem érinthetett, pl. az általános választójog, a hatalmi ágak szétválasztása, bírói hatalom függetlensége.¹⁸⁰ A köztársasági eszme továbbélését hangsúlyozta azzal is, hogy az alkotmánytervezet nyilvánosságra hozatala szeptember 4-én történt, utalva a III. Köztársaság alapításra. A Tábornok kormányában a kommunistákat leszámítva szinte minden jelentős politikai erő – MRP, SFIO, radikálisok – részt vett, de a jelentősebb tárcákat szinte kivétel nélkül személyes híveinek tartotta fenn, vagy pártonkívüli szakemberek kapták meg.¹⁸¹ Az algériai válság okozta trauma nagyban hozzájárult ehhez a nemzeti egységhez, amit de Gaulle személyében mindig is megtestesíteni szándékozott. Sokan tekintettek úgy a kialakult helyzetre, mint egy átmeneti állapotra – itt főleg azon baloldali értelmiség, amely soha nem fogadta el a gaulle-izmust –, amely csak addig tart, amíg nem stabilizálódik a helyzet, és azután visszatérnek a „demokráciához,” azaz a pártok visszanyerik a IV. Köztársaságban betöltött szerepüket.

Az új alkotmányt *Michel Debré* vezetésével dolgozták ki. A fő cél az volt, hogy megerősítsék a köztársasági elnök intézményét, miközben fenntartották a parlamentáris rendszer értékeit is. A bonapartizmus jegyében az elnök referendumot írhat ki, amivel kikerülheti a parlamentet, ugyanakkor teret enged a klasszikus népszuverenitás érvényesülésének. A Nemzetgyűlés feloszlatási joga is megfelelő nyomásgyakorlás arra, hogy a pártokat hatékonyabb, racionálisabb politikára kényszerítse. Kinevezi a miniszterelnököt, és a minisztereket, tevékenységért nem felelős a nemzetgyűlés előtt. Ekkor még elektorok, majd az 1962-es referendum óta közvetlenül választják az elnököt 7 évre, amit 2000-ben 5 évre csökkentettek. Az elnök bizonyos területeket magának fenntartott: külpolitika, nemzetvédelem, gyarmati ügyek, biztosítja a közhatalom működését, a nemzeti függetlenség képviselőjét. Az elnöknek rendkívüli hatalom bevezetésére is van lehetősége az alkotmány értelmében, ha súlyos veszély fenyegeti a Köztársaság intézményeit, rendjét. A közvetlen

¹⁸⁰ NAGY M.: i.m., p. 107

¹⁸¹ GAZDAG: i.m., p. 93

elnökválasztás is erősítette az elnök hatalmát, mert a néppel való kapcsolat is őt erősíti. A nemzetgyűlést évi két időszakra korlátozták, nincs interpellációs jog, bizalmatlansági indítványra van szükség a kormány megbuktatásához, ahol a tartózkodó szavazatokat kormányt támogató voksként értékeli. A napirendet is a kormány határozza meg. Ráadásul a szenátus, mint felsőház bejegyzése is szükséges a törvények meghozatalához. A szenátus elnöke helyettesíti az elnököt, ha valamilyen átmeneti időszak következik be.

Ismét kétfordulós választási rendszer alakult ki, némileg ez hasonlít a jelenlegi magyar rendszerre. A pártok az első fordulóban többnyire még önállóan indulnak, itt a választók kiselejtezik a gyengébb jelölteket, így itt derül ki, hogy mely pártoknak van tényleges esélyük a győzelemre. A második fordulóban általában összefognak az egymást valamilyen okból támogatni akaró pártok, így a középutas megoldások – azaz a magukat korábban idesoroló IV. Köztársaság vezető pártjai – háttérbe szorulnak, újra világosabbá válik a határvonal az ún. bal- és jobboldal között. A rendszer kedvezett a nagyobb pártoknak, és a szélsőséges erőket is negatívan befolyásolta. A két háznál azonban a szenátust közvetett úton választják, és ha a két ház nem ért egyet, akkor közös bizottságnak kell megoldást találnia, ha ez nincs, akkor a nemzetgyűlésé a döntő szó.

A rendszer igencsak érdekes, de talán a francia lelket jól megérező Tábornokot igazolja, hogy még mindig működik a „republikánus monarchia.” A közvetlen demokrácia – referendumok rendszere – pozitívumnak tekinthető, és a francia felvilágosodásban (pl. Rousseau) gyökerező eszme. A politikai pártok korlátozására nagyon is alkalmas, miként a megerősített elnöki funkció is. A pártok 1870 óta zajló tevékenysége viszont az bizonyította, hogy a szükségesnél több hibát követtek el. A jogállamiságot pedig az Alkotmánytanács felállítása biztosította. Az elnöki teljhatalom bevezetésének lehetősége viszont egyértelműen gyengítette a demokratikus rendszert.¹⁸² A referendumokat, viszont de Gaulle 1969 kivételével mindig megnyerte, így sikerrel gyorsította fel az eseményeket, hallgatatta el politikájának ellenzőit. Ilyen volt az 1962-es eviani egyezmény referendummal történő megerősítése – 90% mond igent a franciák távozására.

Az 1958 novemberi választásokra a Tábornok számára sikeres alkotmányról döntő referendum után került sor. Az újonnan létrejött gaulle-ista párt UNR segítségével kezdődött a kormányzás. Az UNR 1967-ben nevet cserél, így lesz UDR. A pártrendszer alapvetően néppárti jelleget öltött, bár az RPF-hez az új gaulle-ista tömörülés nem hasonlítható, inkább egy olyan káderpárt alakul ki, ahol különböző irányzatok egy-egy befolyásosabb politikus

¹⁸² A bekezdés NAGY M.: i.m., p. 114 alapján készült.

körül csoportosulnak. A törésvonalak 1962-ben lesznek először olyan élesek, hogy távoznak a francia Algéria hívei, illetve azok a mérsékelt, liberálisok, akik nem értettek egyet a közvetlen elnökválasztás intézményével. *Louis Vallon* körül alakult ki a gaulle-izmus szociálisan érzékeny, baloldali szárnya, akik a participation megvalósítását kívánták elérni, valamint a korporatív állam modelljével kívántak hidat verni a szocialista és a kapitalista modellek közé. Az *Esprit* folyóirat köré szerveződött 29-ek értelmiségi csoportja pedig a keresztény humanizmus jegyében kívántak párbeszédet folytatni a világpolitika két domináns erőtere között.¹⁸³ A Tábormok idején a nemzetgyűlési választásokat mindig sikerült a gaulle-istáknak megnyerni, sőt általában még szövetségesekre is szert tettek, pl. Giscard d'Estaing függetlenjei is támogatták őt az 1962-es választásokon. Ezek a folyamatok jól mutatják, hogy a néppárti jelleg miként vált meghatározóvá, amihez az ellenzéki struktúrának is alkalmazkodnia kellett.

A baloldalon is elindult egy hasonló változás 1962-től, mivel a IV. Köztársaság bukása elsősorban annak vezető erőit erodálta 1958-tól. A radikálisok és az MRP is tovább töredezett, és még a szocialisták között is új erő alakult ki a *PSU* (Egyesült Szocialista Párt), ami új centrista irányzatként egy VI. Köztársaság megteremtését hirdette, és önmagát az FKP és a SFIO közé pozicionálta. A függetlenek táborában pedig a megjelent egy a városi, de főleg falusi középrétegeket megszólítani kívánó alakulat, amely a tőkekoncentráció meggátolását tervezte (*CNIP* – Parasztok és Függetlenek Nemzeti Központja). Ezek a pártok az 1962-es alkotmánymódosítás ellen létrehozták a *cartel de non-t*, amely a Pompidou-kormányt meg is buktatta. A népszavazást viszont 62%-kal de Gaulle nyerte, súlyos vereség volt ez a pártokra – különösen a centrumra –, és a velük egyetértő, de a *cartel*ből kihagyott FKP-ra nézve is. A novemberi választásokat szintén elveszítették. Hiába a liberális és européer címkék, az UNR mellett az FKP tört előre. Közben a szélsőséges OAS is mozgolódott, ami a már korábban említett de Gaulle elleni 1962-es merényletben csúcsosodott ki. Az erőszak és a merényletek azonban a világban is igen jellemzőek voltak erre az évtizedre.

A centrum feloldódása 1962 után felgyorsult, az MRP és a radikálisok egy része is alapvetően az elnök támogatóihoz csatlakoztak, ismét Pompidou alakított kormányt. A baloldalnak egyre határozottabban kellett újra meghatároznia önmagát. A szociális igazságtalanságokat és az elnök személyi hatalmát illeték kritikával. Az 1965-ös elnökválasztáson már megmutatkozott a baloldal új stratégiájának helyessége. Az ellenzéki erők összefogására a SFIO-ból, radikálisokból és más baloldali csoportokból alakult meg az

¹⁸³ BALÁZS Gábor: i.m., <http://beszelo.c3.hu/cikkek/egy-francia-jelenseg-a-gaulle-izmus> 2012-12-09

FGDS (Demokrata és Szocialista Baloldali Szövetség) Mitterand vezetésével, és törekedett arra, hogy a baloldalon belül megváltozzanak az erőviszonyok, és az FKP végre alárendelt szerepbe kerüljön. De Gaulle politikájának ellenzőit összekötötte az EGK ellenesnek titulált politikája, illetve az atlantista vonal egyre határozottabb háttérbe szorítása is. Így kialakult ismét egy centrista szárny, Jean Lecanuet vezetésével, aki az MRP maradéka köré szervezte a mérsékelt (CNIP), atlantista irányzatot. Három fő mondanivalója volt: Európa kérdése, demokrácia és társadalmi haladás. Elfogadta az V. Köztársaságot, és egy olyan új politikai erőnek kell átvennie az állam vezetését, amelyekből a szélsőséges konzervativizmust, illetve a kollektivistá ideológiákat vallókat hagyná csak ki. Az adók egyszerűsítését, decentralizációt követelt, és számtalan szociális követeléssel állt elő, mint pl. lakáskérdés, nyugdíjasok helyzetének javítása, családi gazdaságok eltűnése stb. Olyan Európáról álmodott, amely Nagy-Britanniával kiegészülve méltó partnere lehet az USA-nak, amit politikai szövetség erősítésével, nemzetek feletti európai kormány felállításával képzelt el.¹⁸⁴

De Gaulle a választásokon nagy meglepetésre második fordulóra kényszerült, amit 54,5%-kal nyert meg. A Tábournok személyére, karizmájára, tekintélyére épülő politika ezzel mély sebet kapott, és az 1967-es választásoknak így komoly tétje volt, hogy a gaulle-izmus gyengülése folytatódik-e. A baloldal azonban megosztott maradt, mert külpolitikai alternatívákban közel sem értettek egyet. Lecanuet az atlanti kötelek gyengítését bírálta az *FGDS*-sel együtt, miként az európai integráció mélyítését is szorgalmaták volna, miközben az *FGDS* egyetért az FKP-val a keleti tömb felé nyitás politikájában. Így nem csoda, hogy az *FGDS*-en belül is két elképzelés versengett egy esetleges teljes ellenzéki összefogásról. Az egyik szerint a kereszténydemokraták bevonásával nagykoalíciót kell létrehozni az FKP és a gaulle-izmus ellen. Mitterand azonban az FKP irányába is nyitott együttműködést tervezett. Lecanuet felbuzdult az MRP-nél nagyobb támogatottságot mutató eredményén, így 1966-ban a korábban rá szavazó 4 milliós tömegnek *Centre Démocrate* (Demokrata Centrum) néven új pártot szervezett.

„Az új párt hívószava a „szabadság és szolidaritás” volt, mondván, hogy az ember szabad, szabadságát tisztelni kell, és ehhez olyan intézmények szükségesek, amelyek fellépnek az önkény csábításával szemben. Tiszteletben kell tartani a magánkezdeményezést, a vállalkozás szabadságát, s el kell utasítani az elnyomó rezsim gyakorlatát. A szolidaritás elve igazolja az állam bizonyos szerepvállalását a gazdaságban és a

¹⁸⁴ Lecanuet programjáról ld. M. SZEBENI Géza: i.m. pp. 198-199
<http://www.polhist.hu/regi/multunk/letoltes/mszebenig.pdf> 2012-12-09

társadalompolitikában, de főként a külpolitikában, amely a szövetségek tiszteletben tartásán és az Európa-építésen nyugszik.”¹⁸⁵

Lecanuet az egész programban ott tévedett, hogy a gaulle-izmussal jelentős mértékig megegyező célokat tűzött ki, illetve tévedett abban, hogy a Táborkok nacionalista jobboldalnak bélyegzett táborával centrista szavazói is szimpatizáltak. Közben a hatalmi párt is új néven működik tovább (UDR), és épp a centristák rovására a választásokon győzelmet is aratott 1967. március 5-én. Az FGDS számára a baloldal vezetőpártjává válás nem sikerült, hiába szavaztak többen a baloldalra, mint korábban, az FKP nyert 1 millió szavazót.¹⁸⁶

1967 tehát jelezte azt, hogy a Táborkok irányvonala gyengült, elkezdte elveszíteni azt a jellegzetességét, hogy képes mind a bal-, mind a jobboldali szavazók megszólítására. Itt viszont érdemes szétválasztani azokat, akik az elnökválasztáson, a referendumokon és a parlamenti voksolásokon támogatták az elnököt. Ne felejtsük el, hogy de Gaulle 1965-ben kb. 3 millió baloldali szavazatot¹⁸⁷ kapott.

„Ami az elsőt illeti, magának de Gaulle-nak személyében sikerült áthidalnia a jobboldal/baloldal törésvonalat: ezt mutatják kitűnő eredményei a legiparosodottabb „vörös” Észak-Franciaországban (főleg Nord, Pas-de-Calais megyében), elsősorban a kommunista szavazók körében. A népszavazásokon való többség (mely egyrészt az alkotmány elfogadását jelentette 1958-ban és 1962-ben, illetve Algéria függetlenségének elismerését), mint láthattuk, elolvadt 1969-re, elsősorban a baloldali és a mérsékelt jobboldali szavazók elpartolásával.”¹⁸⁸

A parlamenti választásokon viszont mindig szorosabb volt a verseny 1958-hoz viszonyítva. Egyértelműen egy középjobb politikai mozgalom lett, és a franciák itt fejezték ki leginkább elégedetlenségüket az ország belpolitikai helyzetével, netán külpolitikai irányvonalával szemben.

De Gaulle több mint tizenegy éves elnöki periódusa alatt számtalan kihívással szembesült. JEAN-JACQUES SERVAN-SCHREIBER *Le réveil de France* című műve alapján néhány fontos kérdést tekintenénk át. SERVAN-SCHREIBER a világháború alatt csatlakozott de Gaulle ellenállási mozgalmához. A családjáé volt a *Les Échos* c. gazdasági hetilap, így mérnöki diplomája ellenére belőle is újságíró lett. A dekolonizációt és a női emancipációt támogatók táborába tartozott, Pierre Mendès-France bizalmasa volt. A hetilap *L'Express* társalapítója. A centrista irányzathoz tartozott, ebből kifolyólag kritikus De Gaulle-lal

¹⁸⁵ M. SZEBENI Géza: i.m. pp. 199-200 <http://www.polhist.hu/regi/multunk/letoltes/mszebenig.pdf> 2012-12-09

¹⁸⁶ A bekezdés GAZDAG: i.m., pp. 141-144 alapján készült

¹⁸⁷ BALÁZS Gábor: i.m., <http://beszelo.c3.hu/cikkek/egy-francia-jelenseg-a-gaulle-izmus> 2012-12-09

¹⁸⁸ Uo.

szemben is, akinek visszatérését ellenezte. Az 1967-es *Le Défi Américain* (Az amerikai kihívás) c. műve tette igazán híressé. Ebben az európai gazdaságba betörő amerikai térnyerés ellen emelte fel a hangját, és ellenszerként az európai nemzetek közötti együttműködést ajánlotta. Láthatjuk, hogy néhol mégis egyetért De Gaulle-lal.

Szerinte a társadalom rendkívül beteg 23 év után, 1968-ban ezért a vezetőket teszik felelőssé. A legnagyobb ellentét az országban végbemenő ipari fejlődés, a modernizáció és a tekintély- és a hagyománytisztelet mentén működő társadalom között feszül. Új dialógusra lenne szükség, 1968-ban azonban a kormány rendőrséget küld, ami nem megfelelő válasz. Az egész század hazugságok, hibák tömkelege. A gyarmatbirodalom megteremtése, az imperializmus együtt járt az elnyomással, amiért a *Belle Époque* hazugsága lett a „fizetség.” Az első világháború rettenetes vérfürdőjének sikere a nemzet végeleges lesüllyedését vetíti előre. *Poincaré* és utódai olyan „jól” kezelték a dolgokat, hogy az ipari termelés a háború előtti szinttől 20 %-kal maradt el. Majd jött egy olyan népfront, amely elhagyta a spanyolokat, München szégyene és Pétain a végállomás. A felszabadulás után az infláció és a gyarmati háborúk jelentették a legfőbb problémákat. Emellé olyan mérvű politikai válság társult, amelynek szimbolikus eseménye az 1956. február 6-i *Mollet* elleni paradicsomos támadás az algériai válság kirobbanása alkalmából, mire a CRS belelő a tömegbe és 14 sebesült marad a színtéren. De Gaulle 1958. május 13-i visszatérését szinte mindenki nagy reményekkel várta, főleg a francia Algériát kívánó kisemberek tömege. Azonban de Gaulle jelképezte a rendet is, amire szintén nagy igény volt. Az ő rendjét viszont sokan tekintik elmaradottnak. Rendszerének, személyének ezen ellentmondása, belső feszültsége végig nyomon követhető elnöki periódusa idején.

De Gaulle jól ismerte a francia mentalitást. Az európai mentalitásra ható görög, latin és zsidó-keresztény kultúrkör nem fedi le teljesen a francia identitást, miként sok más európai népet sem. A szabadság, a nemzeti és személyi autonómia, a verseny, a tolerancia, a demokrácia fogalmai mellé egy *liberum veto* érzése társul a franciáknál. A franciák nem szeretik a pragmatizmust, ám az abszolutizmus, és a szocializmus sem megfelelő számukra. A merkantilista állam pedig nem biztosítja számukra az egyenlőséget, ezért nyerhetett teret a marxista ideológia, aminek következtében a munkavállalók egyre több kedvezményt csikartak ki. Nagyon figyelnek a tolerancia jegyében az egyenlőségre, ezért szinte mindent patikamérleggel mérnek, darabolnak, ami gátolja a fejlődést. Konzervatív társadalomként nehezen értik meg az álláspontjuktól eltérő nézeteket. A nagy forradalom mítosza egy mítikus államot teremtett, amit valójában Bonaparte Napóleon valósított meg 1799-től, bár némileg másként, mint amiről a mítosz szólt. Az autonómiával igazából nem tudnak élni, ezt mutatta a

jakobinus diktatúrához vezető út is, vagy éppen a Tábournok visszahívása a IV. Köztársaság útvesztői, eltévelyedései után. Nincsenek olyan alapító atyák, mint Amerikában, hisz itt megölik a királyt, de az identitás matriarchális, ezért lesz a *Marianne*-kultusz. A vallás, a kereszténység elutasítása sem könnyíti meg az európai identitáshoz való kapcsolódást. A franciáknak is van egy szenvedő hajlama, ami szerintük értéket teremt, a heroikus áldozatokhoz a hazafiság adja az alapot. Ez a sajátos látásmód de Gaulle politikáján is érezhető, a szemlélete sem keleti, sem nyugati. Tudja, hogy erőt sugárzó vezetőre van szükség, akit viszont folyamatosan szid a nép, mert a személyes autonómiáját veszélyben érzi. De Gaulle 11 éven át hatalmon maradva azt bebizonyította, hogy nemcsak ismeri, hanem gyakorlatban is érzi, mikor mit kell csinálni.

3) Gazdasági és társadalmi változások Franciaországban

A világháború után mindenhol a neokollektivista¹⁸⁹ gazdasági modell érvényesült. Ennek egyik pillére az állam szerepének erősítését jelentette a stratégiai ágazatokban, míg másik pillére a gazdaság tervezhetősége lett. Truman törekedett arra, hogy mindenkire vonatkozó szabályok szülessenek, ahol alacsony munkanélküliség magas bérekkel párosul. Az egész modell az állam, a magánszektor és a szakszervezetek kölcsönös kapcsolati rendszerén nyugodott. Az 1960-as évekre alapvetően a gazdasági fellendülés volt jellemző. Szinte minden téren jellemző volt a '60-as évekre: a demográfiai robbanás és a javuló gazdasági helyzetből fakadó idealisztikus társadalom átalakító elképzelések, s mindezek az oktatás mindenhatóságának illúziói mögé bújva jelentkeztek, amihez társult a háborúktól való félelem érzése, amely az egész világot érintette. A háborúban – anyagi értelemben – ismét az USA győzött, hisz a nagy hadviselő országok közül ez volt az egyetlen, melynek területén nem zajlott háború – Hawaii gazdasági értelemben nem releváns –, így a termelés zavartalanul folyt. Az újjáépítés valamennyi államnak lehetőséget nyújtott arra, hogy munkahelyeket

¹⁸⁹ KAPOSZI Zoltán: *A XX. század gazdaságtörténete II*, 1945-1990, Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2001

teremtsen és fejlessze gazdaságát, de pénzügyi támogatásra volt szükség, amit 1944-es *bretton woods*i rendszerrel hoznak létre. Az *IMF* (Nemzetközi Valutaalap) és a *Világbank* (IBRD) segítségével az amerikaiak tökéletesen képesek befolyásolni a világ pénzügyi viszonyait. A Marshall-segély pedig biztosította az amerikai cégek terjeszkedésének lehetőségét Európában, és megteremtette a vásárlóképes keresletet Európában. Szinte minden országban jelentősen csökkent a mezőgazdasági népesség, stagnált az iparban foglalkoztatottak száma, és nőtt az úgynevezett harmadik szektorban foglalkoztatottaké. Mindenütt – a prosperációt felhasználva – harcot hirdettek a szegénység felszámolása ellen, és jobb életet akartak biztosítani. A szegénység inkább a lehetőségek beszűkülését jelentette, s ebből akarnak kitörni az egyetemeken és a gyárakban. A feketék egyenjogúsításáért zajló küzdelem pedig csak egy résztema volt a '60-as években, amely ugyanakkor megalapozta valamennyi egyenjogúsításra váró csoport harcának létjogosultságát (nők, homoszexuálisok, drogosok stb.). Általában optimista hangulat uralkodott, mert a bérek, egészen ragyogóan emelkedtek Európában. Amennyiben az OECD országok keresetnövekedési mutatóit grafikonra vetítjük, a görbe valamennyi ország esetében éles kanyart vesz fölfelé az 1970-et közvetlenül megelőző években. Ez a változás olyan drámai mértékű volt, hogy *Henry Phelps Brown* brit közgazdász a „bérrobbanást” egyenesen a korszak uralkodó gazdasági sajátosságának nevezi.¹⁹⁰ A fogyasztói társadalom a csúcsra lett pörgetve. Alapvetően a Marshall-segélynek köszönhetően a beruházások teremtette munkahelyek párosultak jóléti bérezéssel, s nagyarányú fogyasztással. A technológia fejlődése azonban nemcsak kényelmet jelentett, hanem a munkahelyek létszámának csökkenését, illetve jellegük átalakulását, ami elmaradt a fejlődés és a fiatalok számának növekedése mellett. Az oktatás nagy beruházás volt, mint láttuk Johnson elképzeléseiben. Sokan hittek ebben.

Valamennyi országban nőtt az egyetemisták száma is. Ezt gazdasági szempontból úgy tűnik, nem igazán vizsgálták. Egyrészt megugrott mindenhol a hallgatók száma, akiket a campusok nem bírtak befogadni. Ráadásul csak kb. egy negyedük kapott diplomát. Állást meg talán még kevesebben. Így ez a képzett ifjúság ráért foglalkozni a politikai szerepével, helyével, s változást követeltek. A fogyasztási cikkek termelése is befulladt eddigre, ami leplezte a társadalom értékválságát, akik az életmódváltozással, önbizalommal telve új „életet” szerettek volna kezdeni. A hatalom ezt 1968-ban meggátolta. Mindez a fejlődés lelassulását eredményezte. Ennek ellenére 1968 fő mondanivalóit nem a gazdasági helyzetre adott válaszként találhatjuk meg.

¹⁹⁰ MCDERMOTT: i.m., <http://www.freeweb.hu/eszmelet/38/mcdermott38.html> 2012-12-09

Bizonyos feszültség azonban létezett az 1945–1960 közötti lendületes gazdasági növekedés, illetve az időszak politikai változásai között. Az Egyesült Államokban például mind az afro-amerikaiak, mind a nők jelentős szerepet játszottak a második világháború idején a katonai szolgálatban, illetve az otthoni életben – és mégis, a faji és nemi megkülönböztetés politikája, különösképpen 1946–47 után, visszatért a háború előtti kerékvágásba. A fegyveres ellenállási és partizánmozgalmak terén a korábban megszállt Európában a nők által tanúsított hősiesség helytállást látszólag elárulták a kereszténydemokrata és egyéb, amerikai támogatottságú kormányok, úgy mond a harmincas évek „szociális stabilitásának” visszaállítása érdekében. A munkások Európa-szerte, úgy tűnik, learathatták a háborús hozzájárulásaik és a nácizmus elleni fegyveres ellenállásban való aktív részvételük gazdasági gyümölcseit, viszont saját országaikban is társadalmi és kulturális peremhelyzetbe kerültek: ezeket az országokat továbbra is ugyanaz az elit, és az a felső középosztály uralta, amely – legjobb esetben – kétes szerepet játszott a nácizmus háború előtti előretörése és a háborús náci megszállás idején. Dél-Afrikában még ennél is szembeötlőbb volt a háború utáni dinamikus gazdasági növekedés és a politikai stagnálás – sőt visszaesés – ellentéte. A nemzetközi fontosságú termékek (kőolaj, szubtrópusi mezőgazdasági termények, faanyag, fémányászati termékek) áraitól függő, akkoriban „harmadiknak” nevezett világ hatalmas területein a hatvanas évek, máról visszatekintve, valamiféle lehetőséget jelentettek a viszonylagos fölvirágzásra, ami politikai reményeket is ébresztett az akkoriaknál valamivel egyenlőbb viszonyok iránt e világ, illetve az Európa és Észak-Amerika alkotta, ún. Észak között.

A modern kapitalizmus 1945 után egyértelműen növekvő bőséget teremtett, szó sincs a munkásosztály kizsákmányolásáról. Sőt, inkább a hagyományos munkásosztály létszámának csökkenése jellemző, a szakképzett munkaerőre, a gépeket kezelni képes munkaerőre lett inkább igény. Egyre inkább a technológia határozta meg a társadalom szerkezetét.¹⁹¹ Ezt a korszakban elég sokan az elidegenedés társadalmának látták, mert az reálisan nem állítható, hogy a növekvő jólét a kizsákmányolás társadalmát hozná létre.

A francia gazdaság esetén 1946 és 1973 között minden évben 5% fölött volt a gazdasági növekedés. Az 1950-es évekre a gazdaság tervezése volt jellemző – most nem a kommunista országokról van szó –, különösen a háború után államosított stratégiai ágazatok befolyásolásán keresztül. A *dirigizmus* két pillérre épült: az amerikai pénzügyi segélyre és a franciák erőfeszítéseire. Szinte mindenhol államosítják a bányászatot, az energiaszektor,

¹⁹¹ KOVÁCS G. i.m. pp. 198-238

közlekedést, nagy nehézipari cégeket stb., s ezek felügyeletében az ún. burzsoázia mellett a szakszervezetek is szerepet kaptak. Maga az újjáépítés erősíti a nemzeti összetartozást és a politikai összefogást is. A tervezés alapvetően a munkák koordinálását jelentette, s majd koreai háború idején válik fontossá a modernizáció érdekében a komolyabb tervezés. *Jean Monnet* – akit az EU egyik atyjának tartanak – nagy szerepet töltött be nemcsak a *Montáunió*, hanem a francia gazdaság tervezésében a keynes-i elképzelések szerint. Korábban a költség egyensúlyba tartásán kívül más nem érdekelte az államot. Monnet szerint azonban a Közös Piac működését csak egyeztetésekkel és tervezéssel lehet működőképessé tenni, és elő kell készíteni Franciaország belépését. Ez indokolja a modernizáció felgyorsítását, mert versenyképes országnak kell belépni az EGK-ba. A modernizáció kétirányú volt: az állami nagyvállalatok előnybe részesítését jelentette a versenytársak félreállításával, másrészt pedig a tudományos kutatásba, területrendezésbe investálnak a hatékonyság növelése érdekében. A francia gazdaságot némileg segítették a gyarmati háborúk, hisz ez folyamatos állami megrendeléseket biztosított, viszont a vereségek demoralizáltak, és felborították a pénzügyi egyensúlyt.¹⁹² Az infláció különben is folyamatos volt, néhány évet leszámítva, és leértékelésekkel próbáltak ez ellen védekezni. Az inflációs ráta 1965-1968 között már elérte az évi 3,3%-ot.

De Gaulle hatalomra kerülése után visszatértek a háború utáni gyakorlathoz, azaz kizárólag a pénzügyi egyensúlyra figyeltek, az állami beavatkozás a francia érdekek védelmére korlátozódott, jobban engedtek a piac törvényeinek. A tengerentúli területek elvesztése viszont erősítette az európai integráció folyamatát, és a gazdaságpolitikát globálisabb szemlélettel kezelte. Az 1960-as években *Jacques Rueff* hozza rendbe a gazdaságot, – *Giscard d’Estaing* volt a pénzügyminiszter –, aki az infláció megállítása érdekében növelte az adókat, csökkentette az állami kiadásokat, új franc-t vezetett be, eltörli a külkereskedelmi korlátozásokat, és a *Közös Piacban* mérsékelte a vámokat. Az aranytartalékokat sikerült növelnie.¹⁹³ Újjáépítések, építkezések és fejlesztések sora indult meg: *Versailles, Louvre, Notre-Dame, Orly, Concorde* stb.¹⁹⁴ A legfőbb cél az volt, hogy a francia ipar alkalmazkodjon a nemzetközi piac szintjéhez. A rendszer csak ott avatkozott be a gazdaságba, ahol feltétlenül szükség volt a támogatásra az EGK-en belüli gazdasági verseny megnyerésére. A kiemelt szektorokban bátorították a beruházásokat, vállalati fúziók során olyan hatalmas vállalatok jöttek létre, mint a *Renault, Michelin, Sud-*

¹⁹² A francia tervgazdálkodásról MORSEL, Henri: Pour une histoire de la planification française In: *Histoires, économique, social*, Presses Universitaires de Lyon pp. 217-228 alapján készült.

¹⁹³ SHENNAN, Andrew: *De Gaulle*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1997 p. 105

¹⁹⁴ SALGÓ László: *De Gaulle diplomáciája*, Bp., Kossuth, 1972, p.109

Avitation, Saint-Gobain (üveg- és vegyipar) stb., amelyek az amerikai, japán és az NSZK cégeinek versenytársaivá tudtak válni. Az állam ezen nagyvállalatokban jelentős tulajdoni hányaddal bírt. Az iparban foglalkoztatottak száma folyamatosan nőtt – 29,2%-ról 1962-re 39%-ra –, akik főleg a multinacionális cégeknél dolgoztak. Ez nagyarányú tökekoncentrációt is mutat, a kisebb cégek lemorzsolódtak, lényegében a francia export 90%-át 1500 vállalat¹⁹⁵ állította elő. Az egykori gyarmati piacok aránya fokozatosan csökkent, miközben az EGK vált elsőszámú partnerré.

A fellendülés nagyban köszönhető a Római Szerződésnek. A meginduló európai integráció kínálta gazdasági lehetőségeket Franciaország igyekezett tökéletesen kihasználni. Új piacokat nyitott meg, növelte a versenyszellemet, ami azonban a rosszul strukturált francia gazdasági szerkezet számára rendkívül sok kihívást tartogatott. A feldolgozóiparra óriási hatást gyakorolt a csatlakozás, és az EGK államai váltak a legfőbb piaci partnerekké az export terén is. A kivitel terén az agrár- és élelmiszeripari termékek játszották a főszerepet, csak ezt követték a gépek, berendezések, közlekedési eszközök. A francia ipar alapvetően energiafüggő, amit csak importból tudnak fedezni, ez hátráltatta a gazdasági fejlődést, és adott különös jelentőséget a gyarmatok, különösen a szaharai olajkincs feletti ellenőrzésnek. A Közös Piacot de Gaulle egy olyan lehetőségnek tekintette, amelyben a francia gazdasági érdekek fognak érvényesülni, mivel Franciaország irányításával fog működni.

Franciaország számára érdekeinek érvényesítése az EGK-n belül létkérdés volt. Az aktív népesség 30 százaléka élt a háború után a mezőgazdaságból. De ez az arány 30 év alatt egyharmadára csökkent. Ugyanakkor a mezőgazdasági termelés 1946 és 1947 között megkétszereződött, annak ellenére, hogy a vetésterület 10 százalékkal csökkent. Természetesen a modern technológiák, gépesítés, műtrágya-felhasználás eredményezte a növekedést. A kereslet stagnált, így a mezőgazdasági jövedelmek zuhanni kezdtek, így a mezőgazdasági népesség is a városok felé vette az útját. A kormányzat életképes – kb. 15-25 hektáros – birtokok kialakítását tűzte ki célul, ami a versenyképtelen kisgazdaságok csökkentését eredményezte. Ezek a parasztságot negatívan érintő folyamatok sorozatos tüntetéseket eredményeztek. Ennek ellenére a parasztság, a vidéki lakosság lesz de Gaulle legkitartóbb bázisa, amelynek a Tábornok biztonságot nyújtott. Ez is magyarázza azt, hogy 1968 júniusában ez a vidéki bázis miatt támogatja az elnökhöz közelálló pártot. Ennek okát pedig a Közös Piacban harciasan érvényesített francia mezőgazdasági szektor érdekeinek védelmében találhatjuk meg. Az 1962-re kidolgozott Közös Mezőgazdasági Politika

¹⁹⁵ GAZDAG: i.m., p. 110

árgaranciákat, bevételi támogatást ígért. Másrészt a francia mezőgazdaságot az ipari típusú termelőegységek felé közelítették. A piacok kiszélesedtek, 1968-ra lebontották az EGK-n belüli vámokat, de ezek a nagyüzemi gazdálkodóknak kedveztek. A közös agrárárakat is a francia érdekek mentén szabták meg. A kisbirtokos rétegeknek pedig különböző támogatásokat biztosítottak, amellyel a struktúra átalakítását is gátolták. A gazdákat állandóan védelemben kellett részesíteni a szabadpiaci hatásokkal szemben, ezért törekedtek mindvégig a verseny korlátozására. Így a parasztság szavazatokkal hálálhatta meg azt, hogy a francia mezőgazdaság vezető szerepet tölthetett be a Közös Piacon belül. A verseny veszesei azonban elsősorban az 50 hektár alatti gazdaságok lettek.¹⁹⁶ A mezőgazdasági népesség fogyásával párhuzamosan a falvakban „pusztásodás” indult meg. Elkezdtek megszűnni a templomok, iskolák, a kis boltok, a falusi posták, és egyre gyakoribb lett, hogy a falvak a városiak hétvégi nyaralóivá váltak.

Franciaország a háború után – mivel a háború harctereinek egyike volt – újjáépítésre szorult. Alapvetően egy gazdag ország, kitűnő adottságokkal, hisz mindenféle tájegység a magas hegységtől az alföldig megtalálható, ráadásul jelentős tengerparttal is rendelkezik. A IV. Köztársaság viszont olyan volt, mint egy szülein élősködő gyermek, aki alkalmatlan arra, hogy elengedjék a kezét. A nép ugyanezt érezte 1958-ban, mikor ismét a kipróbált, biztonságot nyújtó megmentőhöz de Gaulle-hoz fordult. Ő pedig nemcsak a válságot hárította el, hanem *Jacques Rueff* segédletével gazdasági fellendülést adott országának. A hagyományos és modern gazdasági technikák keverése teljes sikert hozott.

Rueff elfogadta „a deflációt, vagyis a forgalomban lévő pénz mennyiségének csökkentését, a kormányzati kiadások szigorú visszafogását, a valuta leértékelését és konvertibilissá tételét, valamint az új franc bevezetését, amely százszor többet ért, mint elődje; ugyanakkor a tervet összekapcsolta a külső vámtarifák és kvóták... teljes körű csökkentésével vagy visszavonásával. Ezekkel a lépésekkel röviden szólva átadta Franciaországot a szabad vállalkozásoknak és a piacnak.”¹⁹⁷

A nemzeti függetlenséghez gazdasági megerősödéssel is szükség van, Pinay és Rueff révén Már 1962-re van tartalék a büdzsében, a leértékelések útját elvetették. A frank stabilitása adja meg a lehetőséget a Közös Piac ipari és mezőgazdasági politikájához, ez a feltétele a gazdasági és pénzügyi politika sikerének. Az erős frank egy presztízs, ami Franciaország erejét mutatja. 1963-ban az infláció megállítására egy sokat kritizált stabilitási programot hoztak létre, míg 1968 novemberében a frank leértékelését utasította el. Pinay-

¹⁹⁶ A bekezdés GAZDAG: i.m. pp. 112-114 alapján, illetve PRICE: i.m., pp. 270-272 alapján készült

¹⁹⁷ JOHNSON i.m. p. 675

Rueff terv sikerének hála, Franciaország expanzív gazdasági fejlődést produkált, iparosítás, 5,5-6% közötti adók, mind a nemzeti függetlenség politikáját segítik, miközben megnyílik a gazdasági verseny a Közös Piacban. Az energia terén a szénről olajra való átállás, a nukleáris energia jobb kihasználása könnyítette az energiatülszórásen. Az űrkutatás a Concorde-dal, elektrotechnika a színes TV-vel (SECAM), az informatikáról szóló Calcul-terv, a nukleáris kutatások mind elősegítik a modern ipari állam fejlesztését. Ezeket de Gaulle felhasználta országa befolyásának és hatalmának növelésére. Új tudományos intézetek, kutatóközpontok jönnek létre. A tőkekoncentrációt igénylő üzemek a '60-as években összeolvadnak, és az 500 legnagyobb francia vállalat adja a 40%-át 1960-ban, 1970-ben már a 60%-át a cégeknek. A vállalatok azonban nem elég exportorientáltak, ez a baj.¹⁹⁸

A frank így vált keményvalutává, és jelentős tartalékok halmozódtak fel 1968-ra. Főleg a nagy pénzügyi csoportok támogatását élvező Pompidou miniszterelnöksége (1962-1968) alatt zajlott a fejlődés. Programjai ösztönzőleg hatottak a kutatói és szolgáltatói szektorokra is, amit könnyített, hogy az államnak jelentős tulajdonhányada volt a különböző stratégiai ágazatokban (gáz-, víz- és elektromos ellátás, vasút, posta, szénbányászat, hadiipar). A nemzetközi piacra való kijutást is állami segítekkel támogatták. A társadalmi változások törvényszerűen követték a gazdaság változásait. Így nem csoda, hogy utólag Fukuyama így ítélte meg a helyzetet:

„azoknak a diákoknak, akik egy időre hatalmukba kerítették Párizst, és csaknem megbuktatták de Gaulle tábornokot, nem volt semmiféle racionális okuk a lázadásra, hisz többségükben a földkerekség egyik legszabadabb és leggazdagabb társadalmának vatta között nevelt magzatai voltak.”¹⁹⁹

Érdekes módon a polgárjogi küzdelmek is mindenütt szerepet kaptak a mozgalomban, a diktatórikus Görögországban éppúgy, mint a demokratikus Franciaországban. *Abbie Hoffman* megjegyzése megmagyarázza, miért vitték az utcára a politikát: „*miszerint ő semmit sem kíván kezdeni olyan pártokkal, amelyeknek nincsen saját fagylaltjuk*”, ami jól kifejezi e régi mozgalmak oly sok résztvevőjének mélységes ellenszenvét a hagyományos pártok és egyben a konvencionális politikai ideológiák iránt.²⁰⁰

¹⁹⁸ A bekezdés VAÏSSE, Maurice: *La grandeur. Politique étrangère du général de Gaulle 1958-1969*, Fayard, 1998 (továbbiakban: *La grandeur*) pp. 42-44. alapján készült.

¹⁹⁹ FUKUYAMA, Francis: *A történelem vége* (Ford. Somogyi Pál László. A jegyzeteket ford. M. Nagy Miklós) Budapest, Európa, 1994, p. 468

²⁰⁰ MCDERMOTT, John: i.m. <http://www.freeweb.hu/eszmelet/38/mcdermott38.html> 2012-12-09

„Szembeötlő volt a széles körű nemzetközi meggyőződés: többé semmiféle határa sincs a javak és a bennük részesedők számbeli gyarapodásának. Még a hivatásos közgazdászok is, akik abban az időben az ortodox keynesianizmus hullámainak hátán lovagoltak, úgy vélekedtek, hogy mindössze némi gazdasági «toldozásra-foldozásra» van szükség a nagyarányú növekedés, az alacsony szinten tartott munkanélküliség és a viszonylag stabil árak biztosításához. A technológiai haladást a legtöbben egyszerűen e fejlődés elősegítőjének tekintették.»²⁰¹

A társadalmi helyzet megváltozását eredményezte a gazdasági fejlődés. A parasztság változásait már említettük, az iparos réteg is jelentős szerkezetátalakuláson ment át. A hagyományos kisvállalkozói terület csökkent, aminek oka a tőkekoncentrációból fakadó nagyipari réteg erősödése volt. A nagyipar alacsony önköltséggel, nagy mennyiségben volt képes termelni, amivel az egyedi dolgokat készítő kézműipar számára szűkítette a piacot. Az iparban dolgozók száma főleg ezen nagyüzemekben növekedett. A munkásság azonban tovább differenciálódott, a fizikai munkások száma a mezőgazdaságból érkezőkkel, nőssel, illetve a külföldi vendégmunkásokkal növekedett, de a modern gépesítés miatt nőtt az ún. fehérgalléros munkásság létszáma is. Nagy értékű gépeket kezelvén, komoly szaktudással rendelkeztek, amit a munkáltatók a vállalatba való erősebb kötődés kiépítésével – pl. részvényekkel – jutalmaztak, mert leginkább szakmunkáshiány jelentkezett. Így komoly különbségek alakultak ki a munkásságon belül, a szakképzettség és bérezés terén. A munkások nem kedvelték sem az igazgatóságot, sem a művezetőket, akik arra törekedtek, hogy minél inkább automatizálják az üzemeiket, ami miatt alacsony bérű szakképzetlen munkaerőt alkalmazhattak. A munkások azt sem érzékelték, hogy az átlagbérük folyamatosan növekedett, így továbbra is a létbizonytalanság érzésével éltek együtt, ami igaz is volt a szakképzetlen részükre. Hisz bármely a céget érő negatív gazdasági hatásra a tulajdonosok gyakran elbocsátásokkal reagáltak.

A jóléti állam kiépülését jelezte, a bérrobbanás, a magas foglalkoztatottság és a magas fogyasztási színvonal. A tartós fogyasztási javak vásárlása növekedett leginkább. A társadalmi egyenlőtlenségek felszámolását igyekeztek elősegíteni a társadalombiztosítás bővítésével, amely már minden munkavállalót elért. Bevezették a minimálbért, növelték a családi pótlékot, a nyugdíj és a tanulmányi ösztöndíjak is javították az emberek helyzetét. Az egyenlőtlenségek viszont megmaradtak a szórakozási és kulturális területen, ami a szabadságok eltöltésében, továbbtanulási lehetőségekben jól kimutatható. A földrajzi mozgás növekedett, miként a társadalmi mobilitás is, bár az jóval korlátozottabb formában. A

²⁰¹ Uo.

parasztok és a munkások, illetve a kistisztviselők és a középvezetők körében lehetett átlépni a csoportok között. A francia társadalomban a középréteg jelentősen megerősödött, és élesen elkülönült a munkásoktól. A bérből élők száma ugrásszerűen nőtt, ami a szolgáltatási szektor növekedésére vezethető vissza, illetve az értelmiségi réteg bővülésére. Eleve felsőfokú végzettséggel lehetett ide bekerülni, és új elem, hogy a hagyományos pedagógus, orvosi és jogi értelmiség mellé egyre nagyobb számban emelkedni kezdett a menedzseri és technikai munkatársak száma. Egy új értelmiség alakult ki.

A vezető réteg a párizsi nagypolgári rétegből került ki. Összeköti őket a közös származás, a neveltetés, a házasság, valamint a közös célok: a demokrácia menedzselése, és a társadalmi rend megőrzése. Általában két vagy három generáció munkájának eredménye az, ha valaki ide új emberként be tud kerülni, amihez tehetség, valamint vagyoni és az említett szociokulturális tőke szükséges. Az újaknak is alkalmazkodni kell a konvenciókhoz, így az újak összeolvadnak a régiekkel. Az újak leginkább a magasabb szintű menedzseri állásokat tölthették be, a nagyvállalatok felső vezetésébe kerülhettek, médiumok vezetői közé, esetleg a politikai elitbe nyerhettek bebocsátást.

Az életkörülmények javuló tendenciát mutattak, nemcsak a jóléti társadalom kiépülése miatt. A tartós fogyasztási cikkek vásárlása nőtt, de a lakáshiány miatt nagyon sokan bádogvárosokban nyomorogtak. Csak 1954-től kezdődött a bérlakások és lakótelepek építése, de ezek a rossz minőségű kivitelezés miatt az 1960-as évekre új nyomornegyedekké váltak. Folyamatosan növekedett a vezetékes vízzel, fürdőszobával, központi fűtéssel ellátott lakások száma, bár 1980-ra még mindig csak 70% körüli ellátottságot regisztráltak. Az egészségügyi helyzet is javult. Az ingyenes egészségügyi ellátásnak köszönhetően nőtt az átlagéletkor, visszaszorultak az olyan népbetegségek, mint a TBC. A fogyasztási kedv növekedését jelezte, hogy megjelentek a szuper- és hipermarketek – pl. *Carrefour*, *Euromarché*, vagy az olyan specializáltabb üzletláncok, mint a FNAC (fotó, könyv), a *Darty* (háztartási gépek), vagy a Bernard-hűshálózat. Pompidou 1962 után a sikeres fejlesztések hatására állt elő *A gazdasági és társadalmi fejlődés tervével*,²⁰² amely elsősorban politikai hasznot akart húzni a gazdaság javuló helyzetéből, és megkísérelte a társadalom átalakítását, szinte párhuzamosan Johnson tervével. Iskolák, kórházak autópályák stb. fejlesztése a cél, széles népi tömegtámogatást akart szerezni, s ehhez felhasználja a TV és a rádió növekvő társadalmi befolyását. A pénzköltés – amivel a társadalom átalakítása együtt járt, és ami Johnson esetében is problémákat jelentett –, azonban nem tette lehetővé a fizetések emelését, de az infláció

²⁰² MORSEL: i.m. p. 224 A terv neve: Plan de développement économique et social

növekedését elősegítette. Ez pedig lényegesen hozzájárult 1968 sztrájkjaihoz, pedig az életkörülmények a mindennapi ember számára is kézzelfoghatóan javultak. Egyre nagyobb tömegben jelentek meg az autók, terjedt a rádió, televízió és egyre több háztartási gép került a lakásokba. A gazdasági növekedéssel együtt járt a nők munkába állása is. A leggazdagabb és legszegényebb (kb. 5 millió ember) réteg közötti különbségek növekedtek, és probléma volt az is, hogy a bérből élők állandó hátrányt szenvedtek azokkal szemben, akik javukat a piacon értékesítették. Összességében megállapítható, hogy a világháború után, a politikai rendszerek váltakozása közepette is állandó gazdasági növekedés mutatható ki, az V. Köztársaság stabil rendszere pedig képes volt irányítani ezt a folyamatot, bár kétségtelen, hogy a változások sebessége, területei nem mindenre hatottak kedvezően.

Franciaország ebben az időben nem vesz részt eléggé az innovációban, a fejlesztésben. Nincs eléggé előtérben sem tudományos, sem filozófiai területen. A technológiai, informatikai elektronikai téren²⁰³ is elmarad a többi fejlett országhoz képest, mégis önmagához mérten nagyot fejlődött. A politikai elit az amerikai társadalmi modellt kívánja utánozni 15 év késéssel. A szegényebb rétegek inkább a szovjet modellre voltak fogékonyak, a kettő összegződött a bürokrácia szövevényes hálójában. Eredeti, emberibb és igazságosabb társadalom lesz a posztindusztriális korszakban.²⁰⁴ A májusi válság gazdasági okait a Népszabadság részéről *Vajda Péter* próbálta feltárni a *Forró május Nyugat-Európában* c. cikkében. A Közös Piac és USA közötti feszültség növekedésének jelentős szerepet tulajdonít, mint a válság oka. A két terület közti verseny legfőbb indoka, hogy társadalmi robbanás alakult ki, mert csak az árak nőttek, de a bérek nem, mert Európa nagy cégei csak így őrizhették meg versenyképességüket. Növelték a munkaidőt, és közben nőttek az adók is. Az önálló Franciaország sokba kerül, bár azt elismeri, hogy a politikai széljárás kedvező volt 1965 után ezen önállóság elismertetésére, mert Vietnám ügyében az USA az egész világban propaganda terén hátrányba került.²⁰⁵ A legnagyobb probléma abban az ellentmondásban rejlik, ami a gazdaság növekedése és a politikai rendszer zártsága között feszül. 1968 mozgalmi a hatalomgyakorlás tekintélyalapú módszerei ellen törtek ki, s minden ezt támadó ideológia meglovagolta a mozgalmat. Az egyén nemcsak alanya akar lenni a társadalomnak, immár teljes értékűvé kívánt válni. Minden szabály működik, az egész személytelen, nincs párbeszéd. Ahol lehetne – egyetemen, gyárakban – ott sincs párbeszéd, mert túl veszélyes. A vita az illető állásába, egyetemi előmenetelébe kerülhet. „Visszavonulás vagy felkelés?” – ez

²⁰³ SERVAN-SCHREIBER, Jean-Jacques: *Le réveil de France*, Paris, DeNoël, 1968, p. 31 – ez a szerző egyik fő tézise, amiről az 1967-es *Az amerikai kihívás* c. művében is értekezik, ezért ez gyakran felbukkan érvelésében.

²⁰⁴ SERVAN-SCHREIBER: i.m. p. 32.

²⁰⁵ Népszabadság, 1968. május 27.

itt a kérdés. Biztonságos stagnálás jellemzi a rendszert társadalmi szempontból, s a gazdaság szerkezete, technológiája is lemaradó jeleket mutat. Az elmaradt nagy reformok azonban növelték a társadalmi igazságtalanság érzését. A legfőbb igény azonban a kezdeményező és döntéshozó központok számának növelésére mutatkozott. A decentralizálás kibontakoztatására, történjen nyitás az elitben, a hierarchián belül, az emberi kapcsolatok megváltozása menjen végbe. Új megegyezésre volt szükség. A gaulle-izmus tekintélyre épült, ami 1968 májusában elveszett, ezért megbukott.²⁰⁶ Ennek ellenére azt gondoljuk, hogy 1968 franciaországi mozgalmainak nem a gazdasági helyzetben találjuk meg igazi okait.

V) A májusi válság okai a külpolitikai térben

1) A gaulle-ista külpolitika elképzelései: a grandeur

De Gaulle tábornok nevéből ered ez az ismert politikai fogalom, hogy gaulle-izmus. A fogalmat sokan értelmezték már – pl. PIERRE VIANSSON-PONTÉ, SERGE BERSTEIN, RAYMOND ARON²⁰⁷ – így erre most nem térnénk ki. A Tábornok a társadalmat megosztó „izmusoktól” legendásan tartózkodott, és elsősorban a nemzet felemelését, annak organizmusként való felfogását jelentette számára. A belpolitikában idegenkedett a túlzásba vitt demokráciától,²⁰⁸ ezért a pártok uralma alatt sínylődő IV. Köztársaság rendszerét alapvetően változtatta meg 1958-ban. A másik fontos belpolitikai elem az erős elnöki hatalom, amit a népszavazások erősítettek meg. A végrehajtó hatalomban korporatívizmus és regionalizmus együttesen

²⁰⁶ SERVAN-SCHREIBER: i.m. p. 61

²⁰⁷ VIANSSON-PONTÉ, Pierre: *Les Gaullistes, Rituel et annuaire*, Edit du Seuil, Paris 1963
ARON, Raymond: *Mémoires*, Juilliard, 1983.

BERSTEIN, Serge: *Histoire du Gaullisme*, Perrin, 2001,

²⁰⁸ „Három megoldás képzelhető el. Vagy visszatérünk a tegnap tévelygéseibe, tehát külön-külön választunk képviselőházat meg szenátust és a kettőt Versailles-ban nemzetgyűléssé egyesítjük, amely aztán vagy módosítja, vagy nem az 1875-ös alkotmányt. Vagy halottnak tekintjük ezt az alkotmányt és neki látunk egy alkotmányozó nemzetgyűlés megválasztásához, amely azt teszi, amit akar. Vagy pedig megkérdezzük az ország véleményét az alkotmány alapelveiről, és képviselőinek ahhoz kell majd tartaniuk magukat.” (*Háborús emlékiratok*, p. 682)

jelenik meg. A törekvés egyértelmű: a nemzet egyesítése, amelyben természetesen jobb-és baloldali gaulle-istákat is megkülönböztethetünk. Így már látjuk, hogy maga az irányzat is nagyon sok különféle gondolatot ölel fel, és igazán nagy törések de Gaulle életében kétszer fordultak elő. Amikor a közvetlen elnökválasztás ellenzői és a független Algéria hívei távoztak 1962-ben, így egy jobb- és baloldali törésvonalon felülemelkedő politika alakult ki. Az 1968-as mozgalom viszont végleg a jobboldalra tolja a gaulle-izmust, mivel az itt megjelenő új ideológiákkal semmit nem tudott kezdeni. A párizsi eseményekkel szembeni fellépés eredményezte az 1969-es népszavazást, amely szociális kérdésekkel kívánt foglalkozni – vállalati részvétel és a Szenátus korporatív átalakítása – és talán ezzel próbálta meg helyreállítani a gaulle-izmus májusban megtört nemzeti egységet szimbolizáló nimbuszát, amivel újra felülemelkedhet a jobb-bal törésvonalon.²⁰⁹ A népszavazáson azonban a baloldali és a mérsékelt jobboldali szavazók elpártolása miatt ez már nem sikerült, pedig a korábbi referendumok éppen azt bizonyították, hogy „*június 18-a embere*”²¹⁰ képes volt személyében egyesíteni a nemzetet, ami egy köztársasági elnök feladata is. Nem volt Napóleon, mert a demokráciát végig tiszteletben tartotta,²¹¹ ezt a lemondásai is bizonyítják, hisz számára a hatalom alapvetően a nép akaratából eredt.

De Gaulle a külpolitikai koncepció terén is a nemzetet helyezte a középpontba. Neveltetéséből fakadóan mély hazaszeretet és küldetéstudat jellemezte.²¹² A Táborkok értelmiségi, polgári, katolikus családból származó, konzervatív értékeket valló, tekintélyt tisztelő ember volt. Nagy, antik műveltséggel (is) megáldott, világosan gondolkodó, céltudatos személyiség. Talán magasságából (1,93 m) is fakadt, hogy olykor felsőbbrendűnek vélte magát, szigorú volt önmagához és másokhoz is. Organikus következetesség jellemezte, képes volt küzdeni, ami a katonai pályán elengedhetetlen. Ugyanakkor megvolt benne az igazi konzervatív reformer, mindig igyekezett megtalálni az új dolgokat, gondoljunk hadászati elképzeléseire a két világháború között, vagy elnöksége idején a fejlődést elősegítő lépésekre.

Nagyon jó megállapítás PAUL JOHNSONTÓL, hogy de Gaulle igazi értelmiségi volt, igazán nem volt sem tábornok, sem politikus.²¹³ Mindig fontosnak tartotta, hogy jó viszonyt

²⁰⁹ BALÁZS Gábor: Egy francia jelenség: a gaulle-izmus, <http://beszelo.c3.hu/szerzok/balazs-gabor> 2012-09-30

²¹⁰ A dátum utalás a Táborkok BBC-ben elhangzott londoni beszédre, melyben felhívással fordult a megalázott, legyőzött Franciaországhoz, és buzdította az országot a náci elleni harcra.

Vö. <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/1-homme/accueil/discours/pendant-la-guerre-1940-1946/appel-du-18-juin-1940.php?searchresult=1&sstring=discours+de+18+juin> 2012-12-09

²¹¹ Vö. Shennan: i.m., p. 72, ahol a *Le fil de l'épée* (A kard éle) c. munkájában megfogalmazott és egész életében hű maradt ars poeticát olvashatjuk.

²¹² GARADNAI Zoltán: *Kelet—Közép—Európa helye és Magyarország szerepe De Gaulle tábornok Európa—politikájában (1958—1969). A francia „détente—entente—cooperation” politika lehetőségei, külső és belső korlátai*, Bp. 2005, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/110/1/garadnai_zoltan.pdf 2012-12-09 p. 24

²¹³ JOHNSON: i.m. p. 672.

ápoljon az értelmiséggel, gyakran eszébe jutottak apja szavai: „*Ne feledd, amit Napóleon mondott: «Ha Pierre Corneille ma élne, herceget csinálnék belőle.»*”²¹⁴ A francia politikai és társadalmi vezetőrétegek pedig szépen lassan rádöbbenek, hogy de Gaulle épp olyan értelmiségi, mint ők. Jelszava – *Kezdetben volt a tett!*²¹⁵ – is tükrözi, mit tartott a legfontosabbnak, de mindig medítált a hatalom és az emberi gondolkodás kérdésein, kapcsolatán is. Úgy vélte, hogy a franciák képesek világosan gondolkodni, de hiányzik belőlük a tettere való hajlandóság. Ezen igyekezett változtatni.²¹⁶

Véleménye szerint országa két út közül választhatott: *facilité* (középszerűség, és másoktól való függés) és a *grandeur* (kemény, független, meredek út a nagyság felé, mert a múlt kötelez)²¹⁷ közül. Természetesen ez utóbbiért dolgozott. Ezt tűzte ki közös nemzeti célként – lényegében egy veszített háború után –, amihez egységre van szükség, amit személyében igyekszik megtestesíteni. A koncepcióját a legjobban ez a mondata adja vissza: „*Franciaországot szerintem a nagyság teszi azzá, ami.*”²¹⁸ Különleges és kivételes sors vár Franciaországra, és csak a nagy vállalkozások segítik előre, ezek képesek kiegyensúlyozni a bomlasztó erőket, a középszerűség maga az eltévelyedés.²¹⁹ A külpolitikában a nemzeti érdek az elődleges, ez minden más fölött állt.²²⁰

A francia külpolitika már a háború alatt is erősen függött a nemzetközi körülményektől, mivel a háborút lényegében katonailag elvesztő Franciaország önerőből nem volt képes megszabadulni a németektől. Ebből az alárendeltségi helyzetből próbált meg szabadulni, miközben a hidegháború idején pedig egy harmadik utat kívánt járni, ahol mereven elutasította a kommunizmust, amit éppoly ártalmasnak tekintett, mint a náciakat. Elutasította azonban a szabadpiaci kapitalizmus mögött található szellemi áramlatok jelentős részét, bár politikai téren itt Franciaország érdekei miatt nyitottabb politikát folytatott. Ez azonban elsősorban ideológiai és katonai – hatalmi téren inkább küzdelmet jelentett a nyugati szövetségesekkel. A *grandeur* két célt takar: az erős államon, hadseregen alapuló nemzeti függetlenséget, és a nemzetközi status quo – Jalta, Truman-doktrína – megváltoztatását.²²¹ A függetlenség Amerikával szemben, de a blokkok között nem maradhatnak szövetségesek nélkül, ezt pedig az európai politikájával kívánta megszerezni. Sem a belügyekbe, sem az

²¹⁴ JOHNSON: i.m. p. 672

²¹⁵ JOHNSON p. 673

²¹⁶ Uo.

²¹⁷ SHENNAN, Andrew: *De Gaulle*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1997, p. 188

²¹⁸ *Háborús emlékiratok* p. 7.

²¹⁹ Uo.

²²⁰ GARADNAI: i.m., p. 25

²²¹ Vö. GARADNAI: i.m. p. 27

európai ügyekbe nem tűri el a két szuperhatalom beleszólását, de az Európa képe az Atlanti-óceántól az Urálig terjed, ami megelőlegezi a szovjetekkel való párbeszédet. Ideája az egyenlőség megteremtése, amit nem a nemzetközi, szupranacionális szervezetektől várja. A nemzeti függetlenség erősíti a békét, és különösen a harmadik világban az emberi jogok bajnokaként tűnik fel. A béke szavatolásához szükség van a hatalom korlátozására, a blokkok hegemoniájának visszautasítására és az értékek közösségének megosztására (értsd: erőforrások egyenlő megosztása). A béke a végcél, miközben a politikája anti-amerikainak tűnik, pedig valójában csak hegemonia-ellenes. Az együttműködés kibővítése állandó célja, ezért törekszik a NATO-t hármass irányítás alá vonni, az EGK-t a németekkel közösen irányítaná, az ENSZ BT vezetését a világ ügyeiben, ami meghatározza az atomfegyverek ügyét is, vagy a Fouchet-tervet ajánlja az angolszászoknak és Nyugat-Európának.²²²

A Tábornok – talán katona mivoltából fakadóan is – természetesnek vette a védelmi- és a külpolitika összehangolását. Reálisan felmérte, hogy a szovjet fenyegetés ellen csak az atlanti szövetséggel képesek védekezni, de ez nem jelentheti a nemzeti függetlenség feladását. Ezért tesz kísérletet a NATO vezetési reformjára, majd ennek kudarca után fokozatosan kivonja a francia erőket a NATO parancsnoksága alól. Az 1966-os szakítás nem jelenti azt, hogy Franciaország egyedül védi meg magát, mert megőrzi a legszorosabb együttműködést, a fegyverzet szabványosítását, a közös logisztikai szerveződést, a stratégiai tervezés lehetőségét, háború idején akár egységes parancsnokság alatt. A katonai függetlenség politikai függetlenséggel jár, ezért szükség van autonóm erőre. Ezt pedig az atomfegyver és a *tous azimuts*²²³ biztosítja. A NATO a francia atomfegyver használatát is akadályozza, ugyanekkor a nagyhatalmi asztalhoz csak atomfegyver birtokában ülhet le Franciaország. Az erős haderő ad akciószabadságot de Gaulle számára. Az uránt és a nehézvizet Észak-Afrikából kéne biztosítani, ami ösztönözte a dekolonizációt, hisz cserébe kaphat támogatást ezen területektől a fegyverkezési célokhoz. Dekolonizációs politikájának gyümölcseit épp leszedhetné, amikor az ENSZ elítélte a sikeres atomrobbantások miatt 1960-1961-ben. Majd a moszkvai atomsorompó-egyezményt sem írta alá 1963-ban, amivel az atlanti partnereivel mélypontra

²²² *La grandeur* pp. 38-40 és BERSTEIN, Serge: *La France de l'expansion. La République gaullienne (1958-1969)*, Seuil, Paris, 1989 pp. 220-224

²²³ Charles Ailleret (1907-1968) tábornok által kidolgozott francia védelmi stratégia a körkörös védelemről. Az atomfegyvernek bármely irányból érkező támadás esetén meg kell védenie az országot, a támadás előtt kell atomcsapásokkal elrettenteni az agresszort, és nagyobb veszteségeket okoznak, mint amit a támadó Franciaország legyőzésével nyerhetne. vö. LACOUTURE, Jean: *Charles de Gaulle – Le souverain 1959-1970*, p.457, 461 és 476-483. illetve: FREGAN Beatrix: *A Francia Köztársaság katonai stratégiája az európai védelem alakításában a hidegháborút követő időszakban* Bp., 2006, http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/phd/2006/fregan_beatrix.pdf 2012-12-09 BERSTEIN, Serge: *La France de l'expansion* p. 243
GAZDAG: i.m., pp. 122-123

került a viszonya. Látható, hogy kemény vitákat vállalt fel saját szövetségeseivel szemben a nemzeti függetlenség érdekében. De Gaulle meg volt győződve arról, hogy egy több pólusú világ egyenlőbb, mit a bipoláris, így természetesen biztonságosabb is. A blokkok rendszerét kívánta feltörni. De Gaulle látta, hogy Franciaországnak nincs elég ereje ahhoz, hogy szuperhatalommá váljon, de független és önálló államok politikáját szeretné a nemzetközi szervezetek és a blokkpolitika helyett. Korlátai világosak: geopolitikai helyzete és erőforrásai miatt sem érhetette el ezt a célt a gyakorlatban, a szándékok és a realitások közti ellentmondások között kellett arra törekednie, hogy jó helyzetbe hozza országát. Nincs illúziója, már ami az ipari kapacitásokat, az állam erejét, az erőforrások és az emberek hiányát illeti. De van történelmi, morális és kulturális Franciaország, amihez hűséges és ebből indult ki politikájában. A világpolitika revíziójára törekedett azzal, hogy többpólusúvá kívánta formálnia világot. A külpolitikai fordulatot 1962-1963 hozta el, amikor véget ért a berlini és kubai válság, Anglia előtt bezárta a Közös Piac kapuját és megszületett az Élysée-szerződés az NSZK-val, így kezdődött az enyhülés. Csak a multipoláris világ engedné meg Franciaországnak, hogy manőverezzen, hogy kiaknázza a politikai lehetőségeit, mert ez egyenlőbb és stabilabb, mint a bipoláris rendszer. 1963-ig a nemzeti függetlenség politikája csak hirdette ezt, szinte konkrét lépések nélkül, 1963-tól kezdve sok olyan lépés volt, ami azt mutatta, hogy Franciaország szabadon cselekszik. Diplomáciai kapcsolatokat létesítettek Kínával, közeledtek a Szovjetunióhoz, a harmadik világban kedvező képet alakítottak ki magukról, kiléptek a NATO katonai szárnyából, a közel-keleti francia politikát felülvizsgálták, szolidaritást vállaltak a québeci franciákkal. Ez a politika viszont szükségszerűen sok ellenzőt is teremtett, mert a bipoláris világban a két szuperhatalom féltette saját befolyását a „*nemzetállamok együttműködésére alapozódó kétoldali kapcsolatok*”²²⁴ fejlesztésétől a multilaterális diplomácia helyett.²²⁵

A francia közvélemény általában támogatja a külpolitikát, a társadalmi és a gazdasági területen viszont szigorúbb a Táborkokhoz. Sokan úgy vélték, hogy a kormány több gondot fordít Franciaország nagyságára, mint a franciák jólétére. A két tábor szavazói integrálhatóak a nemzeti függetlenségi politika jelszavával, de a külpolitika igazán nem játszott nagy szerepet a választásokon. Még a kommunisták sem szabták meg egy baloldali kormány támogatása esetén a Közös Piac és az atlanti szövetség felbontását. A nemzeti függetlenség nem jelenti azt, hogy szakítanak a hagyományos szövetségekkel. Kelet-Európa és a harmadik világ a francia külpolitika és a saját semlegességi törekvései között sok

²²⁴ GARADNAI: i.m. p. 33

²²⁵ A bekezdés *La grandeur* pp. 44-52 és GARADNAI: i.m., pp. 28-34 alapján készült.

hasonlóságot látott. A vietnámi amerikai beavatkozást a baloldali francia kormány sem támogatná. A nem elkötelezett népek ezért is szimpatizáltak a franciákkal, és miként tíz évvel ezelőtt az amerikai közvélemény elítélt minden fegyveres beavatkozást a függetlenségért harcoló afrikai és ázsiai népek esetén, így tesz most a francia közvélemény is. Látszik tehát, hogy nemzeti egységet lehet teremteni.²²⁶

A nemzeti függetlenség azt jelenti, hogy a francia állam önmaga ura legyen, beleértve a belügyi autonómiát, és a külügyek önálló kezelését. Elutasítanak minden külföldi intervenciót, a függetlenség képes nemzeti koherenciát teremteni.²²⁷ Ha a választás elkerülhetetlen a körülmények miatt – ld. pl. NSZK esete – akkor is inkább a semlegesség, mint a függés. Franciaország igazából nem semleges, a földrajzi környezet sem engedi meg ezt, amit a Közös Piac és atlanti szövetség jelez. A függetlenségnek viszont hangot kell adnia, mert ez ad neki tekintélyt a nemzetközi porondon, és így játszhat nagyhatalmi játszmákat. A francia politika elsősorban az USA-val szemben mutatta meg az önállóságot, hogy visszaszerezze a nemzet rangját. Az ideája szerint a germánok, latinok és szlávok egyensúlyát kívánta Európában, egy kiegyensúlyozott Európát, amely belsejében Németország újraegyesülhetne a szomszédaival egyetértésben.²²⁸

Ha ezeket a szálakat összekötjük, akkor a külföldi riválisok számára a krízis célja lehetett a Tábornok lemondatása vagy a Franciaország oly mértékű gazdasági meggyöngítése, hogy kénytelen legyen az USA irányába enyhíteni politikáján, a Közös Piac szupranacionális irányba mozduljon el – amit az atlantisták támogatnának – és a szocialista országok felé nyitott politika akadályozása, a túlzott politikai önállóság visszavágása. Semmiképpen nem cél a gaulle-ista rendszer teljes bukását elérni, hiszen az megbontaná a nyugati országok kialakult politikai kölcsönhatásait, mindössze egy „angolszászabb” – értsd: együttműködőbb – francia vezetést kívántak.

2) Volt-e külföldi érdek a májusi események mögött?

Az egyik legizgalmasabb kérdés a májusi tömegmozgalom kapcsán, hogy a '68-as mozgalom Franciaországon kívülről lett-e megtervezve, ösztönözve, finanszírozva, szervezve stb. A külföldi szál kihagyásával is sokan magyarázzák 1968-at Franciaországban, s ha megnézzük a korabeli tudósításokat erre is, és arra is találunk példát. A barikádok éjszakája után *Grimaud* párizsi rendőrfőnök 468 letartóztatásról számol be, közülük 61 külföldi volt,

²²⁶ ARON, Raymond: *Les articles du Figaro. Les Crises, Tome III.*, Fallois, Paris, 1997, (továbbiakban: *Les articles*) pp. 171-173 alapján

²²⁷ *Les articles* p. 181

²²⁸ *Les articles* p. 183, pp. 187-188

ami 13%-nak felel meg.²²⁹ A külföldi szál bizonyítása azonban jóval nehezebb, hiszen titkosszolgálati anyagok, módszerek feltárásáról lenne szó, miközben a belpolitikai okok, a résztvevők visszaemlékezései, emlékiratai könnyebben elérhetőek, arról nem beszélve, hogy ezen iratok titkosítása nem nehezíti oly mértékig a feltételezések bizonyítását, mint az a külföldi szál esetében fennáll. Akik nem hisznek ebben – pl. MARK KURLANSKY, NORBERT FREI –, általában nem is foglalkoznak vele. *Jacques Foccart* visszaemlékezésében azt írja:

„Azt mondják nekünk, hogy a CIA által az izraeli szervezet szisztematikus beszivárgása zajlik, amit nem hiszek el. Robbanóanyagok fontos raktáraként említik a Sorbonne-t, és egy fegyverraktár létezéséről szólnak a tudományegyetemen és a Censier-én, amit csak részben hiszek el. Ez túlzott és része a méregkeverésnek.”²³⁰

Felhívnám arra a figyelmet, hogy *Foccart* vaskos könyvében csupán ennyit ír erről a kérdéstről, ami nem feltétlenül hihető, hiszen az ő pozíciójában éppen ő ne jutott volna hozzá több információhoz erről a kérdéstről. Az államtitok természetesen az ő nyelvét is korlátozta. Amint látjuk, sokan próbálják bizonygatni – pl. VINCENT JOUVERT – vagy éppen cáfolni a külföldi szál létét, bár a cáfolat kérdése már eleve felveti azt a lehetőséget, hogy ez előfordulhatott.

A külföldi szála a Figaro május 13-án megjelent számában S.B, monogrammal aláírt cikke is tesz utalást. A kis csoportoskák külföldről kapták a pénzt, az információkat, csak ez magyarázhatja a gyors és hatékony szerepüket. Az arab lapok megjelennek bizonyos külföldi hatalmakat, akik pénzelték az utcai akciókat, „*amelyek eredményei felülmúlták reményeiket.*”²³¹ A kommunista ideológiával átitatott korabeli hazai sajtó is tesz a külföldi szála utaló megjegyzéseket. A *Népszabadságban Szabó L. István* 1968. május 21-én eképpen fogalmaz a *Morajló Párizs* c. cikkében:

„...az amerikai harapófogót szétfeszíteni törekvő francia monopoltőke, bár szándékai több síkon egybeesnek más Amerika-ellenes erők törekvésével, ettől még megmaradt monopoltőkének, saját munkásai, szellemi dolgozói önző kizsákmányolójának.”

Az első tagmondat rámutat arra a meglévő ellentétre, ami az Egyesült Államok és Franciaország között feszült, még akkor is, ha az ellentét okainak megjelölése nyilvánvalóan csak részigazságokat tartalmaz. A *Marshall-segélyre* szorult francia gazdaság jelentős pozíciókat, piacot veszített az amerikai árukkal, cégekkel szemben és a dekolonizáció során,

²²⁹ A forrás a mellékletben olvasható! AFP193, 1968. május 11. ANF – 19870191 ART. 26-27

²³⁰ FOCCART: i.m., p. 141

²³¹ FOHLEN, Claude: *Mai 1968. Révolution ou psychodrame?* PUF, Paris, 1973 p. 69

ami valóban zavarta a francia politika és gazdasági élet bizonyos szereplőit. Az is tény, hogy az állam még mindig jelentős munkáltatóként vett részt a termelésben is.

Nem sokkal később a Népszabadság újabb tudósításában május 26-án *K.I. az Estétől hajnalig* c. cikkében – igaz, minden érdemi kommentár nélkül – megosztja az olvasóval az alábbiakat:

„Hivatalosan jelentik: elfogtak egy mentőkocsinak álcázott rádió adó-vevő berendezéssel felszerelt autót, amely szervezte és irányította a különböző helyeken folyó akciókat.”

Ez a mondat is igen sejtelmes, mindenesetre ez alapján igen komoly szervezetségre lehet következtetni. A diákoknak rendkívül sok pénzzel és kiváló technikai felszereltséggel kellett rendelkezniük, ha ezt ők üzemeltették...

A *Magyar Nemzet* 1968. június 22-i számában Z. T. számol be: *A francia miniszterelnök burkolt vádjai Washington ellen* c. cikkében Pompidou véleményéről az eseményekkel kapcsolatban, amit Mme Tabouis-n a *Paris Jour* újságíróján keresztül ismertet. Pompidou állítólag kifejtette, hogy „a franciák a szubverzió ellen küzdenek saját hazájukban. Az aknamunkát Franciaország némely partnere és szövetségese közvetve támogatja.” A szerző hozzáteszi: „Miközben a francia kormány az országban támadt válságért a kommunistákat tette felelőssé. Tabouis asszony szerint a miniszterelnök a kulisszák mögött igazat beszél.” A *Magyar Nemzet* újságírója ezt így értelmezi: „a tengerentúlról és bizonyos NATO körökből intrikálnak de Gaulle ellen.”²³² Azt hiszem, ez már sokkal konkrétabb jelzés, mint az eddigiek. Az USA mellett tehát mások keze is benne lehet a dologban. Azt is megértjük a híradásokból, hogy Magyarországon egyáltalán miért kerülnek be ilyen hírek a sajtóba. A Francia Kommunista Párt szerepét a hazai közvélemény előtt minél pozitívabb színben igyekeztek beállítani. A *Munkát jövő héten kezdik* c. cikkben pedig de Gaulle-t idézi a lap:

„Kísérlet történt a sztrájk és az ország benuktóságának meghosszabbítására, a köztársaságnak, mindenekelőtt sarokkövének, a köztársasági elnöknek megdöntésére, hogy ezen erőszakos úton totalitárius kormányt hozzanak létre, segédeszközként és ideiglenesen bizonyos más elemek részvételét is felhasználva. (...) A nép összeszedte magát, amit azt a Concorde térről a Champs-Élysée-re vonult gigantikus felvonulás, valamint a más városokban lezajló tüntetések bizonyították, ezt jelezte a polgári akció megszervezésének kezdete, és végül az, hogy megkezdődött a munka újrafelvétele.”²³³

²³² Z.T.: *A francia miniszterelnök burkolt vádjai Washington ellen* In: *Magyar Nemzet*, 1968. jún. 22.

²³³ *Magyar Nemzet*, 1968. jún. 2.

Újabb sejtelmes fogalmazással találkozunk, már ami a „*más elemek részvételét*” illeti. Nem eldönthető, hogy mire gondol: diákok, vagy titkosszolgálatok?

Ezek a rövid felvetések a hazai sajtóból azt mutatják, hogy a külföldi szál gondolata még hozzánk is begyűrűzött, így azzal a szokásos érveléssel – „kerüljük az összeesküvés elméleteket” – elütni ezt a lehetőséget felelőtlenység. Az események teljes bizonyítása azonban még mindig várat magára.

Némiképp meglepő, hogy de Gaulle 1968-as újévi beszédében még így fogalmazott:

„Megelégedéssel üdvözlöm az 1968-as esztendőt, mivel a beköszöntő év fontos szakaszt nyit meg az új szociális rend felé tartó előrehaladásunkban. Arra gondolok, hogy a dolgozók közvetlen részesevé felé haladunk, közvetlen részeseivé válnak az eredményeknek, a tőkének és a felelősségnek a mi francia vállalatunkban.”²³⁴

„...helyzetünk folyamatosan javul, mindenki megtalálja a maga számítását. Miközben megannyi ország gondokkal küszködik, a miénk továbbra is példamutató lesz az ügyvitel hatékonyságát illetően.”²³⁵

Bár ebben a pár sorban benne van, hogy érzekelte a társadalom problémáit, de a megoldási javaslatáról – ami Európában nem volt egyedülálló elképzelés, hisz Baszkföldön és Jugoszláviában is hasonlóval próbálkoztak – 1968 váratlan forrongása ítélkezett. Ezt az országban uralkodó hangulatot ragadta meg *Pierre Viansson-Ponté* is 1968 március 15-én a *Le Monde*-ban megjelenő *La France s'ennuie* (Franciaország unatkozik) c. cikke profetikus jellegű írásával. Taéán valamilyen előzetes információkkal rendelkezett a várható eseményekről?

De Gaulle 1968-tól nyugalmat vár, eddigi politikája gyümölcsként nem is remélhet mást a hidegháborús környezetben. Hiszen az Egyesült Államok és a Szovjetunió szorításban számtalan véres konfliktus ellenére a békére, az együttműködésre törekszik. Nem véletlen, hogy tiltakozik a vietnámi háború ellen és az arab-izraeli válság ügyében is az új háború elkerülése a célja. Az erőszak elég erősen jelentkezik a világban: a kulturális forradalom Kínában, melynek során francia és szovjet diplomatákat is bántalmaznak, az Egyesült Államokban faji zavargások vannak, Latin-Amerikában a kubai forradalom hatására imperializmus elleni harcok indultak meg, amit Che kultusza köt össze. 1968 elején a francia diplomácia nagy tekintélynek örvendett a „tiszta kéz és szabad hang” politikája miatt, ami 1967-ben vált nyilvánvalóvá a québeci és lengyelországi utazás, a hat napos háború és következményei kapcsán. A Közös Piac országai elszigetelték Franciaországot a brit belépési

²³⁴ MOLCSANOV: i.m. p. 528

²³⁵ ROUSSEL, Eric: *Charles de Gaulle*, Paris, Gallimard, 2002. p. 850.

szándék megakadályozása miatt, míg Johnson végre leállította Észak-Vietnám bombázását, és elfogadta Párizst a béketárgyalások helyszínének. A szovjet blokkal folytatni szándékozik az enyhülési politikát, elutazik majd a legfüggetlenebbnek tűnő szatellit-országba, Romániába. A harmadik világban is megnőtt a franciák presztízse. Az hagyományosnak mondható, hogy a frankofón területeinek vezetői minden támogatást Párizsból kaphatnak törékeny uralmuk fenntartásához, ezért ügyeskednek minden módon, hogy megőrizzék ezt. Az arab világ felismerte, hogy a Tábornok elítéli az izraeli agressziót, és inkább az ő szövetségeseik, mint Izraelé. Hiába ismerte el Kínát, Mao a Vörös könyv terjesztésével nagy hatást gyakorolt az értelmiségre és az egyetemistákra, akik csalódnak a szovjet típusú kommunizmusban. Ez magyarázza a kínaiak ellenséges érzületét az FKP és a francia kormány ellen.²³⁶ De Gaulle szovjetek felé való nyitása zavarta a kínai politikát.

Miként már a bevezetőben utaltunk rá a Tábornok és környezete is azt gyanította, hogy a májusi események mögött más nagyhatalmak állhatnak. Először talán érdemes néhány ismert analógiával kezdeni. A dollárdiplomácia ismert módszerei között találjuk a dél-amerikai kontinensen titkosszolgálati eszközök segítségével létrehozott instabil helyzeteket, melyek során az Egyesült Államok – olykor egészen nyíltan is – beavatkozott ezen népek vezetőinek megválasztásába, így képviseltetve saját érdekeit. Erre talán a legismertebb eset *Batista* és *Castro* „cseréje.” Már Batistát is a *CIA* tette Kuba élére, írta *W. Wieland* a karibi osztály vezetője: „*Tudom, hogy Batistát sokan ördögfajzatnak tartják... de első Amerika érdeke, ... legalább a mi ördögfajzatunk.*”²³⁷

Magyarán az ilyen típusú beavatkozások egy másik állam belügyeibe nem álltak távol az amerikaiaktól. Ez azt is mutatja, hogy ha itt igen, akkor miért ne működhetne a módszer Európában? Ami biztos, hogy a lázadás szervezésének árnyaltabb módszereit kellett alkalmazniuk Európában, ahol természetesen a vetélytárs is erősebb volt. *Gordon McLendon* amerikai politikus, újságíró így nyilatkozott:

„Mindenki számára világos, hogy de Gaulle személyében kivel van dolga az Egyesült Államoknak: egy hamis kártyással, akit már évekkel ezelőtt le kellett volna leplezni.”²³⁸

Ez azért arra utal, hogy de Gaulle útban volt az amerikaiaknak. Ő maga is tett utalást arra, hogy az események mögött mások mozgathatják a szálakat, 1968 májusában így nyilatkozott:

²³⁶ Mai 68, pp IX-XI alapján

²³⁷ JOHNSON: i.m. p. 705

²³⁸ KURLANSKY, Mark: *1968 –Egy év, amely felrázta a világot* (Budapest, HVG kiadói Zrt. 2006) p. 192

„Nem lehetséges, hogy az összes mozgalom egyszerre szabadul el az összes országban, anélkül hogy valaki mozgatná a szálakat.”²³⁹

Ezt KURLANSKY is úgy értelmezte, hogy „*mindezt külföldről finanszírozzák. A CIA és az izraeliek is gyanúba kerültek.*”²⁴⁰ A fenti idézetet azonban KURLANSKY cáfolni igyekezett: „*Nem volt azonban senki, aki mozgatta volna a szálakat, sem nemzetközi szinten, sem Franciaországon belül.*”²⁴¹ Ezt Cohn-Bendit szavaival igyekezett megerősíteni, aki „*szerint májusban minden olyan gyorsan történt.*” Azt mondta: *Nem volt időm kidolgozni semmit. A helyzet provokálta a döntéseket.*”²⁴² MONCHABLON viszont azt írja:

„az Egyesült Államok diákszervezeteinek finanszírozása 1950 óta, legalább 80%-ban, nem egyenes úton a CIA által történik, ami általánosan elveszi a diákszervezetesi fogalmának minden erejét.”²⁴³

Ha ez igaz, akkor érthető, hogy már a kortársak, sőt a résztvevők között is elterjedt a hír, hogy külföldiek keze van a dologban.

A magyar diplomácia egyik jelentéséből indulunk ki. Az alább olvasottak részletesebb elemzésével foglalkozunk majd, körüljárva az érintett országok és a de Gaulle-i Franciaország viszonyát.

A párizsi magyar nagykövetség 1968-as rendes éves jelentését vehetjük alapul,²⁴⁴ amely a hivatalos állásfoglalásnak, összefoglalásnak tekinthető a franciaországi eseményekről. Az éves jelentés mindig július 1-június 30-ig terjedő időszakot öleli fel, így ez az anyag is 1967-ben indul. Ráadásul nagykövetségváltás is bekövetkezik a párizsi magyar követségben, Valkó Márton utolsó összefoglalóját küldte Párizsból, őt Mód Péter váltja fel.

Az adott időszakból három fontos eseményt emel ki a jelentés: a hatnapos háborút, Fock Jenő miniszterelnök látogatását Párizsban 1968 márciusában, és a májusi eseményeket. A jelentés áttekintést ad a francia kül- és belpolitika mellett a bilaterális kapcsolatokról is, és előre leszögezi, hogy a francia külpolitika „*még a május-júniusi krízis után is – lényegében változatlan.*”²⁴⁵

Franciaország viszonya az USA-val 1966 óta romlott meg, mióta nem tagja a *NATO* katonai szárnyának, 1963-ban és 1967-ben megvétózta Nagy-Britannia belépését a Közös Piacba, míg a hat napos háború (1967 június 5-10. arab-izraeli háború) idején de Gaulle

²³⁹ KURLANSKY: i. m. p. 204

²⁴⁰ Uo.

²⁴¹ Uo.

²⁴² Uo.

²⁴³ MONCHABLON, Alain: i.m., http://irice.univ-paris1.fr/IMG/pdf_Lettre_6Monchablon.pdf 2012-12-09

²⁴⁴ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-003011/1968 (36. d – Franciaország)

²⁴⁵ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-003011/1968 (36. d – Franciaország)

Izraelt nemcsak elítélte, hanem a *Mirage*-ok alkatrész utánpótlását leállította. Így ez a három ország mindenképpen érdekelt volt de Gaulle rendszerének elbizonytalanításában. Nem feltétlenül gondoljuk azt, hogy várhatnak a franciaországi lehetőség kihasználásával, noha a Tábornok életkora miatt lehet, hogy nem is lenne szükséges egy kockázatos beavatkozás. Az elnöki ciklus viszont 1972-ig tart, és láthatóan de Gaulle-nak esze ágában sincs előbb távozni, négy év pedig nagy idő, különösen egy ilyen feszült időszakban. Másrészt a francia belpolitikai helyzet olyan, hogy nem látható a színen egy biztos váltópárt a gaulle-istákkal szemben, csak egy olyan baloldali tömörülés, amit népfrontnak lehetne nevezni. A kommunista kormányrésztétel azonban nem kívánatos, hisz a szovjetek felé lökni Franciaországot nem állt e három ország érdekében sem. Mi lehet a megoldás? A gaulle-istákon belül kell erősíteni az atlantista irányzatot, amely a Tábornok *Atlanti-óceántól Uralig* terjedő Európa koncepcióját gyengíti, s lehetőséget ad az USA és Anglia erőteljesebb befolyására Franciaországban.

Ezt elég jól elemzi Valkó nagykövet éves jelentése, amelyben külön is kitérünk a szocialista országokhoz fűződő viszonyra. A de Gaulle-i elképzelés nyitottabb volt a szocialista országok felé, mint az atlantista, amely teljesen elutasító, és ellenséget lát bennük. Gazdasági erő helyzetéből kezelik a szocialista tömböt, s szépen lassan leszalámiznák a Szovjetunióról az ingadozó államokat. Mellesleg de Gaulle is dédelget ilyen álmokat, ezért is aktivizálódott a keleti tömbben a francia külpolitika az 1960-as évek második felében. A gaulle-ista irány és az atlantisták között az alábbi különbségeket állapítja meg:

- elsődleges a francia érdekek védelme, ezért akadályozták az atlantista vonal erősödését, Nagy-Britannia felvételét.
- szocializmus felszámolása náluk is cél volt, de a *status quo* fenntartásától nem zárkóznak el. Itt az Uralig tartó együttműködés a kulcs, mert ez a két rendszertől azonos mértékű elmozdulást kért volna, ami lehetőséget adott volna az átalakulásra, s az USA-t is távol lehetne tartani a túlzott európai befolyástól. Az összefogás éppen ezért szükséges, sőt a kölcsönös együttműködés mentén az információk beáramlása gyengítené a kommunista ideológiát, az életszínvonalból adódó különbségek pedig a szocialista országok társadalmában kételyeket ébreszthetnek, s lassú liberalizálás kezdődhetett volna el, így fokozatosan, evolúciós módon menne végbe a szocializmus felszámolása.
- de Gaulle a német egyesítést nem kívánta, hiszen az veszélyeztetné Franciaország európai helyzetét, de szívesen működik együtt a németekkel minden – különösen gazdasági – kérdésben.

– Franciaország kilépett a NATO katonai szárnyából, ami Amerikát egy szovjet-francia katonai együttműködéssel fenyegethette, így máris jobban képesek lehettek saját érdekeiket képviselni.

– a kínai-szovjet viszonyt is másként látták. Kínában az atlantisták jó szövetségest láttak, ami képes lehet lekötni a szovjeteket keleten, s lehetőség nyílhatott a „burzsoá megoldásokra” Európában: Németország újraegyesítése, Kelet-Európa leválása a kommunista blokkról. A gaulle-izmus a nacionalista érzelmek túlfűtöttségét érzékelteti ebben az ellentétben, a nemzeti érzés szétvetheti a szocializmust, kínai-szovjet ellentét éppen olyan, mint a magyar-román, albán-jugoszláv stb. kapcsolat. Ebből a játszmából számára a kölcsönös akcióképtelenség bontakozott ki, így a francia külpolitikai mozgástér bővíthetett.²⁴⁶

Itt találhatunk utalást arra, hogy Kína miért is kaphatott nagy szerepet az események mozgásában. 1964-ben de Gaulle sietett elismerni Kínát, ami elsősorban a szovjet vonalat követő FKP gyengítését szolgálta. Nem beszélve arról, hogy az atomfegyverkezés területén Kínával együttműködésre törekszik. Látszólag Kínának sincs oka egy franciaországi politikai, társadalmi válság előidézésére, hisz még a vietnámi kérdésben is hasonló – Amerikát elítélő – álláspontot foglaltak el. Ugyanakkor jelentős külpolitikai nyomás nehezedik de Gaulle-ra, akit megtörhetnek egy ilyen válsággal. Melyik állam ne használná ki az adódó lehetőséget? Kína sem tett mást, hisz a diákcsoportok jelentős része²⁴⁷ Mao eszméit tartotta iránymutatónak, az értelmiség egy része pedig idealizálta a kínai rezsimeket (pl. *Lionel Jospin*, *José Manuel Barroso*). Az pedig nem lett volna Mao ellenére, ha növelhetné európai befolyását, miközben a szovjet típusú rendszer is veszített támogatottságából.

Az angolszászok és Izrael érdekeit is megvilágítja a Valkó-jelentés:

„Az USA, a NATO, a dollár, a vietnámi, a közel-keleti fellépések megtorlásáról a „fekete bárány” visszatérítéséről nyilván nem mondott le. Ismeretesek eszközei, beleértve a CIA-t is.

– Izraelnek mindenképpen érdeke volt a gaulle-izmus megbuktatása, de legalábbis alkura kényszerítése, mert de Gaulle az agresszióval szemben foglalt állást, megtagadta az izraeli légierő repülőgépekkel, más fegyverzettel való ellátását, pedig Izrael kizárólag francia gépekkel van felszerelve.”²⁴⁸

Magyarozatként pedig hozzáfűzte, hogy a Tábarnok mindezt szíve ellenére teszi, mert a félmillió franciaországi zsidóságnak nagy a lobbij ereje, a francia nép elítélte az arab terrorizmust, bár a neokolonista pozícióit országa megerősíti ezzel az arab világban.

²⁴⁶ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-003011/1968 (36. d – Franciaország)

²⁴⁷ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002515/1/1968 (37. d – Franciaország)

²⁴⁸ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/4/1968 (37. d – Franciaország)

- „Anglia a közös piaci elutasítás miatt érthető módon alig várja, hogy de Gaulle-t egy számára kedvezőbb „európaibb” politikai koalíció váltsa fel.
- Közös piaci partnereit 10 év alatt számtalanszor megszarolta de Gaulle. Nem engedett teret a francia burzsoázia érdekeinek, döntési szabadságát korlátozó törekvéseknek, szupranacionalista elgondolásoknak.
- de Gaulle Kelet felé nyitó, Atlantique-től Urálig hirdetett politikájának is megvannak a külső-belső ellenzői.”²⁴⁹

Az iménti megállapítások alátámasztják azokat a feltételezéseket, amelyek elsősorban az USA, Izrael, Anglia, titkosszolgálatainak részvételét sejtik az események mögött, indokaik pedig világosak.

A bevezetőben már megemlítettük mely országoknak állhatott érdekében a Tábormok gyengítése: Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Izrael és Kína, de az EGK országok közül Olaszországban is örültek de Gaulle meggyengülésének, itt is megjelennek azok a várakozások, amelyek szerint az elnök távozása után könnyebbé válhat az együttműködés Franciaországgal, bár egy túlzott baloldali fordulatot nem kívánnak.²⁵⁰ A magyar diplomácia irataira nem merhetünk túlzottan támaszkodni, mivel azokban mindig kiemelten foglalkoznak az adott ország munkaspártjával, olykor talán eltúlozva ezek befolyását, míg politikusaikat elsőrangú forrásként használják. Ez némileg torzítja a kapott képet, ráadásul közben a szovjeteknek is meg kell felelni, így a kiegyensúlyozottság is sérül.

3) Az atlanti (v)iszony

Az Egyesült Államok és Franciaország hagyományosan baráti kapcsolatokat ápolt egymással, gondoljunk a francia segítségekre a függetlenségi vagy a polgárháború idején. A II. világháború után mély és őszinte választás volt az atlanti szövetség. Ez nemcsak a körülmények miatt alakult így, hanem az amerikai szerepvállalás miatt is, ami az európai egységet, és az európai újjáépítést segítette, miközben felépít egy igazi nyugati közösséget a szovjet fenyegetés ellen. A IV. Köztársaság vezetői azt követelték, hogy az együttműködés ne csak az atlanti szövetségre szűköljön, hanem terjedjen ki oda, ahol vannak nyugati érdekek, így a Mediterráneumra és a Közel-Keletre is. A szövetség stratégiai irányításában is részt akartak venni, szerepük arányában, mert Franciaország a NATO gócpontja a területén számtalan amerikai és kanadai bázissal. A vietnámi katasztrófa, a szuezi válság, és az afrikai

²⁴⁹ MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/4/1968 (37. d – Franciaország)

²⁵⁰ *A francia események hatása Olaszországban* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/8/1968 (37. d – Franciaország), a forrásból a nagyköveti jelentés közölve a mellékletben

francia gyarmatok felszabadulásának amerikai támogatása miatt 1958-ra erős Amerika-ellenesség van a francia társadalomban. De Gaulle eleve bizalmatlan velük szemben, ki akarta szabadítani az amerikai függésből az országot, a NATO kereteken is lazítani akart, nem nézte jó szemmel idegen csapatok állomásozását országában.²⁵¹

Ráadásul már a Tábornok személyisége sem nyerte el amerikai partnerei szimpátiáját, emlékezzünk csak Gordon McLendon korábbi szavaira, ami egybecseng a CIA jellemzésével:

„De Gaulle jelleme neveltetéséből, tapasztalatából és néhány olyan sajátos vonásból fakad, mint a hatalmas egocentrizmusa, ami megalomán jegyekkel keveredik. (...) Az Ügynökségi tájékoztató magányos embernek írja le őt, egy áthatolhatatlan rezervátumból (réserve impénétrable), akit sokan meglátogatnak, de csak önmagában hisz, mivel miniszterei többségét akadályozta minden egyéni ténykedéstől, hogy ő dönthesse a nemzeti politika nagy kérdéseiről. (...) A de Gaulle-i Franciaország hétről hétre, észrevétlenül egyre abszolutistábbá válik, amíg (sic!) a franciák hosszú politikai vakációt tartanak, a felelőtlenség hosszú indián nyarának egy fajtája ez. A Tábornok lerombolván a pártszerkezetet – kivéve a kommunista pártét –, eltörölte az intézményes módszereket, hogy ellenálljon a kommunizmusnak.”²⁵²

Amerikában úgy ítélték meg, hogy a Tábornok rendszere szilárd, és személyes befolyása óriási, de a hidegháború egyik nagyhatalmaként – érthető módon – különösen a kommunizmus szempontjából vizsgálták más országok politikáját. De Gaulle-ról viszont közismert volt – hisz ezt korábban már bizonyította –, hogy elvek, ráadásul kizárólag a demokratikus elvek mentén politizál, ami nem nélkülözte a pragmatikus elemeket sem, de a személye eleve garancia a kommunizmus távoltartására, hisz mindenféle elnyomó rendszert elítélt. A pártszerkezet lerombolása nem ezért rossz számukra, inkább a Tábornok gyengítését nehezíti meg, ha az ellenzék gyenge, nincs hova beépülni. Már ekkor érezték, hogy itt valamilyen nagyobb eseménnyel lehet csak változást elérni, mert a franciák éppen nem foglalkoznak igazán a politikával – talán mert a többségnek megfelelt ez a rendszer. Úgy gondolták, ha ennek a politikai vakációnak vége lesz, akkor lesz esély a Tábornok gyengítésére, kérdés, hogyan lehet ennek véget vetni?

De Gaulle „bűnei” és konfliktusai igen régóta mérgezték a francia-amerikai viszonyt. Már a második világháború idején kialakult a feszültség a felek között, elég csak a jaltai konferencia de-Gaulle-i fogadtatására gondolnunk²⁵³. A világháború után a francia gazdaság is eladósodott az Egyesült Államok felé, ami törvényszerű piacvesztéssel járt együtt. A

²⁵¹ *La puissance* p. 175

²⁵² DECUGIS, Jean-Michel, LABBÉ, Christophe és RECASENS, Olivia: Les archives secrètes de la CIA, In: *Le Point* 2009. ápr.2 <http://www.comite-valmy.org/spip.php?article341> 2012-12-09

²⁵³ GARADNAI: i.m. p. 42

dekolonizáció során Franciaország ismét a vesztesek oldalát gyarapította, Szueznél csúnyán leégyve. A nemzeti önbecsülés is hanyatlott. De Gaulle politikájának egyik alappillére volt a nemzeti önbecsülés visszaadása, amit bizony gyakran az amerikaiak rovására igyekezett végrehajtani, nagyobb önállóságot mutatva. A gaulle-izmust a nemzetet mindenek fölé helyező politikaként látták, ez magyarázza a franciák viselkedését a nemzetközi konfliktusokban. Ez nem egy szűken vett sovinizmus, hanem egy világlátás, amely hosszú távú tétet tesz, ideológiai alapokra építve. Az amerikai elemzések ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy de Gaulle politikáját érdemes két részre bontani, mert pragmatizmusra is képes, taktikai manővereket is gyakran végrehajt, de soha nem felejt el fő célját: nemzete felemelését. Éppen ezért nem zárták ki, hogy 1969-ben a nemzetközi körülmények megfelelő alakulása esetén visszatér Franciaország a NATO-ba. De Gaulle-t nem tartották kiszámíthatatlan fanatikusként, inkább egy kicsit elavult politikai világnézet képviselőjét látták benne. Az amerikai elnöknek az elemzők azt tanácsolták, hogy inkább vegyen fel egy türelmes és rezignáló pózt, és de Gaulle kezdeményezéseit állandóan relativizálják, abból a célból, hogy elkerüljék a folytonos vitatkozást, takarékoskodjanak a jövőnek. Azt is jól látták, hogy a francia hatalmi politika kevésbé táplálkozik az ország erőforrásaiból, inkább saját presztízséből, amit jól táplált június 18-a emberének mítosza. Különbséget tettek tehát a realitások és egy ember retorikája között.²⁵⁴ Igaz, hogy az amerikaiaknak sem volt túl jó véleménye róla, de de Gaulle sem ájult el Johnstól, „*egy minden hájjal megkent, lépcsőházi praktikákban járatos öreg politikus*”²⁵⁵ volt a szemében. Még személyes ellenszenv is feszült a két politikus között, miközben az amerikaiak pontosan érezték, hogy mivel bosszanthatják leginkább a francia elnököt. Mindenképpen érdemes külön ciklusként kezelni – akár a francia-amerikai kapcsolatok mélypontjának tekinteni – az 1966-os NATO kilépéstől az 1969-ig tartó időszakot, amely de Gaulle lemondásával, illetve Nixon hatalomra jutásától javuló irányba fordul.

A *grandeur* helyreállításának első fontos lépése volt, hogy az atlanti szövetségben betöltött alárendelt szerepet meg kellett szüntetnie. A NATO kilépés régi ötlet volt, már 1958-ban felmerült. Ezt ekkor kifejezték egy memorandumban.²⁵⁶ Már csak egy kérdés maradt, mikor hajtják végre. Nem történhetett meg az algériai válság vége előtt, és csak a kubai és

²⁵⁴ Az amerikai álláspontról ld. BAULON, Jean-Philippe: Mai 68 et la réconciliation franco-américaine. Les vertus diplomatiques d'une crise intérieure Presses Universitaires de France, *Guerres mondiales et conflits contemporains* 2/2005 – n° 218, pp. 115 – 131
http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2011–10–30

²⁵⁵ Apám, *De Gaulle*, p.327

²⁵⁶ *La grandeur*, i.m., p. 294

berlini válság után lehetett, hiszen ezek szinte egy időben történtek. Nem volt még önálló fegyveres erő, és az enyhülés sem volt biztos, a válságos pillanatban nem lehetett átszervezni a nyugati védelmet. A vietnámi háború és az amerikai beavatkozás Dominikában meggyorsították a döntést. 1965-ben merültek el az amerikaiak egyre inkább a vietnámi dzsungelben. Kérdezték is az amerikaiakat, hogy nem vonják-e ki a németországi erőiket a vietnámi frontra? De Gaulle emellett megvárta az újválasztását is 1965-ben, hogy belefogjon egy ilyen döntés végrehajtásában. Szándékát soha nem titkolta, Bohlen nagykövet már 1964-ben úgy látta, hogy 1969 után Franciaország nem lesz a NATO tagja, tehát 1965-től szokták a gondolatot az USA-ban.²⁵⁷

Az ok prózai: a NATO reform nem a franciák szája íze szerint zajlik le. A franciák a britekkel közösen kívánták az atomfegyvert fejleszteni, amire javaslatot is tettek Macmillannek, aki azonban Nassauban (1962. december 17-21.) az amerikaiakat választotta az atomprogram fejlesztéséhez. A franciák pedig elutasították a sokoldalú nukleáris együttműködésre tett javaslatot, mert az a NATO korlátai közé szorította volna a francia atomfegyvert. De Gaulle 1962 után azt állapította meg a szovjet-kínai szakítás következtében, hogy az USA maradt az egyetlen szuperhatalom. Az amerikaiak ellenkezése ellenére sem írta alá, lényegében ugyanezért az 1963-as atomcsend egyezményt. Az amerikaiak úgy ítélték meg, hogy de Gaulle célja nem más, mint „kizárni őket a francia vezetésű Nyugat-Európából” és „ugyanakkor Nyugat- és Kelet-Európa között széleskörű, szoros együttműködés esetleges megteremtése”²⁵⁸ szintén Amerika rovására. Amerikai kérés ellenére vétózta meg a brit közös piaci belépést, és az MLF²⁵⁹ program elutasítása de Gaulle-t veszélyes rendzavarónak mutatta az USA-ban. A franciák úgy értékelték, hogy a nyugat-európai országok bevonása tulajdonképpen biztosította volna az amerikaiak számára a nemzeti atomerők ellenőrzését, amelyet ők elfogadhatatlannak tartottak. Különösen megerősödött e hitük akkor, amikor a britek Nassauban az amerikaiak mellett döntöttek, amely egyben az MLF stratégiájának brit részről történő támogatást is jelentette. Az NSZK számára az MLF azt jelentette volna, hogy az ország úgy lenne képes beleszólni a NATO nukleáris erejének alkalmazásába, hogy maga nem rendelkezik (nem is rendelkezhetett)

²⁵⁷ *La grandeur*, i.m., p. 383

²⁵⁸ BAULON : i.m. pp. 115 – 131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

²⁵⁹ Multilaterális atomhaderő (Multilateral Force) felállítására tett kísérlet, ahol a NATO országok atomfegyverekkel rendelkező közös alakulatot hoztak volna létre. A tervek szerint a nukleáris fegyverek bevetését egy amerikai vétó az utolsó pillanatban még megakadályozhatta volna.

atomfegyverekkel. A nyugat-németek esetleges részvételét az MLF-ben a Szovjetunió és a franciák is hevesen támadták.²⁶⁰

Ennek ellenére a nagy válságok idején de Gaulle ismét megmutatta, hogy milyen ellenséges a szovjetekkel szemben.²⁶¹ A berlini válság ügyében mindvégig támogatta Kennedyt, hogy ne engedjen Hruscsov követeléseinek. A kubai válság idején, miután az amerikaiak megszakították a diplomáciai kapcsolatokat is, a havannai francia nagykövetség osztotta meg megfigyeléseit, információit Washingtonnal, mert Macmillan félt a közvéleménytől, de Gaulle nem. Támogatták itt az USA-t, bár a szövetségesek itt csak tájékoztatást kaptak, érdemi tárgyalás köztük nem volt. De Gaulle a függetlenséget folyamatosan erősítette. Az érvelése ismert: az alárendelődéseket elutasítja, ezért nem engedi a francia atomfegyverbe az amerikai beleszólást. Amerikai segítséget nem kapott a fejlesztésekhez, és nem óhajtott olyan konfliktusba keveredni, amihez semmi köze. A védelmi stratégia megváltozása is vita tárgyát képezte. Míg az '50-es években az USA az azonnali, teljes erővel – nukleáris erőt is beleértve – felelne minden agresszióra, a berlini és a kubai válságok után ez a válasz nem lenne azonnali, totális és nukleáris sem. Sokkal inkább a hagyományos fegyverzet erősítését kérte a szövetségeseitől, és a válaszcsepés is először így történne, csak legvégső esetben vetné be az atombombát. Ez a „*rugalmas válasz*” stratégiája. De Gaulle viszont a nukleáris fegyver azonnali alkalmazását követelte szovjet agresszió esetén. Alapvetően az derült ki, hogy az amerikaiak nem alkalmazzák minden körülmény esetén a saját atombombáikat, ha az nem közvetlenül saját védelmükre szolgál. De Gaulle igazából azt akarta elérni, hogy egyenlő felek vegyenek részt a katonai szövetségben, és ha ez megvalósulna, eszébe sem jutna kilépni onnan. Nem óhajtotta a jaltai szellem továbbélését, ahol az államok nem képviselheték saját érdekeiket.²⁶² Tulajdonképpen a Tábarnok javaslatai folyamatosan ezt a célt szolgálták, és az állandó elutasítás sarkallta újabb, a kilépéshez egyre közelebb vivő lépéseket, amivel az amerikaiakat kívánta politikájuk megváltoztatására bírni. A kommunista fenyegetés azonban nem engedte meg, hogy teljesen elvesse az atlanti szövetséget, még a kilépés után is erős kapcsolatok maradtak a két fél között.

A NATO kilépés okai mögött a hármas vezetés elérésének kudarcra húzódik meg, amire a franciák, mint láttuk, oly sok erőfeszítést tettek 1958-1963 között. De Gaulle javaslata arra irányult, vétőjoggal rendelkezessen az amerikai nukleáris erő alkalmazása

²⁶⁰ NÉMETH József: A NATO és a transzatlanti kapcsolatok I. [www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1031&title=A NATO %C3%A9s a transzatlanti kapcsolatok I.](http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1031&title=A_NATO_%C3%A9s_a_transzatlanti_kapcsolatok_I) 2012-10-12

²⁶¹ Vö. *La grandeur*, i.m., p. 381, *La puissance*, pp. 175-178 és GAZDAG: i.m., pp. 119-122

²⁶² BERSTEIN, Serge: *La France de l'expansion* pp. 231-232

felett. A javaslatát természetesen elutasították, ezután megkezdődött a NATO-tól való látványos eltávolodás. A korszak NATO főtitkárai, a holland *Dirk Stiker* (1961 április-1964 július) és az olasz *Manilo Brosio* (1964 augusztus-1971 szeptember) az amerikaiak mellett álltak, és óvták a francia politika vészes befolyásától a NATO-t és a többi tagállamot. A szövetséges erők európai főparancsnoka is mindig amerikai tábornok volt Eisenhower-től kezdve. Így folyamatosan lazították az integrációt, előbb kivonták a földközi-tengeri flottát a NATO kötelékből, ami indokolható az Észak-Afrika és Franciaország közti kapcsolat szükségleteivel, majd a francia légtér teljes francia ellenőrzés alá vonása, francia területeken a nukleáris fegyverek tárolásának tilalma is meglepetést okozott az amerikaiaknak.²⁶³ Az 1962-ben Algériából hazatérő erők sem kerültek NATO kötelékbe, 1963 júniusában az atlanti flottát is kivonták a NATO-ból, 1964 áprilisában a közös tengeri parancsokságból a francia tiszteket hazarendelték, és nem vettek részt közös tengeri hadgyakorlatokban sem. De Gaulle fenntartotta magának a közvélemény tájékoztatásának jogát a döntéseiről, mielőtt figyelmeztetette a szolgálatokat. Az 1966. február 21-i sajtótájékoztatón általánosságokra szorítkozott. A miniszterelnök, a külügy- és hadügyminiszter tudták, de a kormány egésze csak március 9-én kapott tájékoztatást, két nappal a Johnsonnak küldött levél után. Nem volt vita a minisztertanácson, még egy kerekasztalmegbeszélés sem. A NATO kilépés a Tábornok saját döntésének tipikus példája volt.²⁶⁴

Szinte nincs olyan év 1963-1968 között a két ország kapcsolatában, ami konfliktusmentes lenne. Az amerikaiak jól érzékelték de Gaulle vágyait: egy francia vezetésű, Amerikától független „kis Európa” lebegett szemei előtt. Erre irányulva született meg az 1963-as szerződés az NSZK-val. A szerződés technikai jellegű, de a külpolitikai egyeztetések kötelezettségei miatt mégis fontos. Az NSZK-ban a szerződés ratifikálásakor minden olyan részletet hozzátartottak, ami ellen de Gaulle az egészet létrehozta: így az amerikai szövetséget, az integrációt a NATO-ba, a nemzetek feletti Európa eszméjét, és a brit belépés támogatását.²⁶⁵ A diplomáciai kapcsolatok felvétele 1964-ben a kínaiakkal szintén rossz fogadtatásra talált. A Tábornok latin-amerikai utazása kihívás az amerikai hatalomnak. 1965-ben kezdte el a dollár elleni támadását, célja az volt, hogy a dollár helyett az arany legyen az értékmérő. Végül 1966-ban kilépett a NATO katonai szárnyából és a Szovjetunióba utazott, 1967-ben fokozódott a dollár körüli harc, majd a *Szabad Québec!* beszéddel provokálta Amerikát. Szeptemberben Phnom-Penh-i beszédében kizárólag az Egyesült Államokat tette

²⁶³ GAZDAG: i.m., pp. 120-121

²⁶⁴ *La grandeur*, p. 386

²⁶⁵ GAZDAG: i.m., p. 131

felelőssé a vietnámi háborúért.²⁶⁶ A májusi események és a szovjet bevonulás Prágába viszont jelentősen csökkentette a feszültséget a két ország között.²⁶⁷

De Gaulle kétségkívül legnagyobb „bűne” a NATO katonai szárnyából történő 1966-os kilépése volt, amit március 7-i kézzel írt levelében közölt Johnsonnal.²⁶⁸ Bohlen megkérdezte Couve de Murville-t, hogy ez a levél későbbi tárgyalásokat készített-e elő, vagy célja egyenesen a szerződés nyílt felrúgása. Couve erre: „*Ha úgy tetszik, az.*”²⁶⁹ Ezzel megerősítve, hogy a szerződés felmondásáról van szó. A helyzetre jellemző, hogy az USA a franciák minden lépéséről előre tudott, mert a *Quai d’Orsay*-n (itt található a Francia Külügyminisztérium) egy magas rangú tisztviselő az amerikaiaknak dolgozott. Nemcsak a NATO ügyei, hanem de Gaulle valamennyi megbeszélése, szerződéstervezete eljutott hozzá, és tudta azt, hogy a megrendelői megkapták az általa küldött anyagokat. Neve az amerikai levéltári anyagban törölve van. Amit biztosan tudunk róla, hogy a legtitkosabb anyagokhoz is hozzáfért, Couve de Murville külügyminiszter bizalmasa volt. Philippe de Gaulle a téglaként felmerülő *Hervé Alphand* washingtoni nagykövet ebbéli szerepét cáfolja könyvében,²⁷⁰ s egy kissé bagatellizálja a kém szerepét a francia-amerikai kapcsolatok terén. Pedig a State Department és a CIA iratai igazolják az amerikai jelenlétet a gaulle-ista rendszerben. Különösen két aspektust vizsgáltak: diplomáciájának eredetiségét és az elnök személyiségéből fakadó politikai irányt, ahogyan meg akarta határozni Franciaországot.²⁷¹ A VINCENT NOUZILLE: *Des secrets si bien gardés* c. (Jól megőrzött titkok) Fayard kiadónál megjelenő könyve szerint a téglá nem más, mint *Jean de La Grandville*, az űr- és atomprogramokkal foglalkozó szolgálat illetékese, aki minden titkos szerződést ismert. Nos, ő informálta napról napra négy éven át az USA megfelelő szerveit.²⁷² A könyvben ismertetett levéltári dokumentumok tartalma kiterjed a francia szabadkőműves miniszterek nevéől kezdve az elnök egészségi állapotán át az atomprogramig, szinte mindenre. A mű leleplezi, hogyan

²⁶⁶ DE GAULLE, Charles: *Discours et messages. Vers le terme 1966-1969*, Paris, Plon, 1970 pp. 74-75 vagy www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/accueil/discours/le-president-de-la-cinquieme-republique-1958-1969/discours-de-phnom-penh-1er-septembre-1966.php 2012-12-09

²⁶⁷ *La puissance* pp. 179-180

²⁶⁸ Levelet és a választ ld.: FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 137 *Letter From President de Gaulle to President Johnson Párizs, 1966. március 7.* <http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS> 2012-12-09

²⁶⁹ FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 136 *Telegram From the Embassy in France to the Department of State Párizs, 1966. március 7.* <http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS> 2012-12-09

²⁷⁰ *Apám, De Gaulle* i.m. p. 389

²⁷¹ BAULON: i.m. pp. 115-131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2013-03-25

²⁷² A könyvet sajnos nem olvastam, DECUGIS – LABBÉ – RECASENS i.m., <http://www.comite-valmy.org/spip.php?article341> 2012-12-09 cikk alapján írok róla.

bátorította Washington de Gaulle ellenzékét, miként ujjongott 1968 májusában, mikor destabilizálódott az elnök helyzete, sőt még egy katonai beavatkozás terve is elkészült arra az esetre, ha megölik az elnököt.

Az informátor – bárki is volt – mindenestre jól dolgozott. 1965. október 8-án, mintegy 5 hónappal de Gaulle Johnsonnak írt tájékoztató levele előtt, az amerikai elnök elrendelte annak a sürgősségi tervnek az elkészítését, amely alapján az amerikai csapatoknak el kell hagynia Franciaországot a Tábornok hivatalos bejelentése után. Lényegében az egész történet előre ismert az amerikaiak előtt, a besúgó már azt is győzelemnek értékeli, hogy a franciák csak a NATO katonai szárnyát hagyják el, amit az 1967-es választásokkal indokol. 1967 februárjának végén az USA tudta, hogy a francia elnök pár nap múlva lépni fog. *Dean Rusk* – USA külügyminisztere, akihez a kém jelentései befutottak – a NATO országok amerikai nagyköveteinek írásos utasítást küld arról, hogyan fogadják a francia bejelentést.

„De Gaulle ellenzi az USA fő érdekeit, mint az erős NATO, egyesült Európa, szabad Dél-Vietnám. Kicsi az esély, hogy a francia elnök személyes gondolatai megváltozzanak. Ezek még mindig messiási hittel alapulnak a gloire-on és Franciaország fontosságán, nem ésszerűsödnek.” Jelenleg de Gaulle a vezető, de „ha egy olyan kormány helyettesíti majd őt, aki érzékenyebb a közvélemény óhajaira, kedvezőbb a NATO-nak.”²⁷³

Ez egy igazi politikushoz méltó eszmefuttatás amerikai részről, mindig szem előtt tartva többféle lehetőséget, számítva a másik félnél esetleg bekövetkező váratlan lépésekre. Úgy véljük, itt merész lenne azt feltételezni, hogy 1968 megszervezésének az ötletét olvashattuk, de nyilvánvaló az ellenszenv a Tábornok politikája iránt. Mi motiválhatta de Gaulle-t? Nem gondolta, hogy utódának lesz ehhez mersze.²⁷⁴ Moszkvai utazása előtt így teljes szabadságot nyer a szovjetekkel való tárgyalásokra,²⁷⁵ ráadásul fenyegetheti Amerikát egy francia-szovjet katonai megállapodás tervével. A semlegességi politika erősödését várta, például Görögország és Törökország elfordulását a NATO-tól, esetleg példa lehet a *Varsói Szerződés* államainak is. A Szovjetunió éppen ezért nem ünnepelte túlzottan a francia lépést, bár nem is ellenzik. A kilépés ezeket a célokat nem érte el.

1968 novemberében Debré külügyminiszter – az ekkor már érezhető gazdasági nehézségekkel küzdő országban – a korábbiakhoz képest jóval enyhébb hangot üt meg Amerikával szemben. A NATO kilépés nem befolyásolja:

²⁷³ JOUVERT, Vincent: *L'Amérique contre De Gaulle – Histoire secrète 1961-1969*, Paris, Éd. Seuil, 2000, p. 149

²⁷⁴ JOUVERT: i.m. p. 150

²⁷⁵ Uo.

„hogy támogatói maradjunk a katonai szövetségnek, saját magunk rendezzük el erőinket. Fenntartjuk az atlanti kapcsolatot. A csehszlovák események bebizonyították, hogy a biztonság két dologtól függ: az a szándék, hogy minden nemzet legyen képes megvédeni önmagát, és az oroszok azon érzésétől, hogy az amerikaiaknak sikerült használni az atomfegyvert Európa megvédeése érdekében. Franciaország képes megvédeni önmagát. Arra a kérdésre, hogy a szovjetek megváltoztatnák-e az európai helyzetet, úgy felelt, hogy nem, mert a csehszlovákiai beavatkozás arra irányult, hogy a status quo-t fenntartsák, és megakadályozzanak minden további liberalizációt a kommunista tömbön belül. Ez elsősorban a többi kommunista országnak szólt.”²⁷⁶

Debré szerint az intervenció ugyan rontott a politikai kapcsolaton, de az enyhülést folytatni kell, ezért a politikai kapcsolatok megjavítására kell törekedni. A francia külügyminiszter szerint a csehszlovák demokratizálódás rossz példa lenne az NDK-nak vagy Lengyelországnak, miközben a német befolyás erősödését is ezzel lehet megakadályozni.

A NATO tagjai általában a franciák semlegességi törekvésének értékelték a kilépést, a hivatalos amerikai válasz pedig elég visszafogott Johnson részéről, de az adminisztráció részéről már nem. Johnson nyitva hagyta az ajtót, remélve a francia politika megváltozását, hiszen mind az atlanti szövetség, mind pedig a NATO tagja maradt. Abból kell kiindulni, hogy a francia elnököt hamarosan leváltja majd egy olyan kormány, amely sokkal inkább nyitott a közakarat felé. Egy ilyen kormány ezáltal kedvezőbb lenne a NATO, az Egyesült Európa és az USA számára. Az USA véleménye, hogy udvariasnak, barátságosnak kell mutatkoznia de Gaulle felé, mert Franciaország jelentőségének lebecsülése azzal a következménnyel járhat, hogy hazájában a tömegek de Gaulle pártjára állnak, az USA ellenében.²⁷⁷ A kilépés csak pénzügyi, logisztikai és stratégiai problémákat vetett fel. Megnehezítette a stratégiai tervezést és a kommunikációt, és a védekezéshez szükséges területet csökkentette. Az 1966-os tárgyalások a kivonás módjáról nehezek voltak, mert de Gaulle moszkvai látogatásának árnyékában zajlottak, és bizonytalannak tűntek a szándékai. A kilépés ellenére sem sikerült átalakítani a Szövetséget, sőt az amerikaiak erősítették meg a vezető szerepüket a NATO-ban, elfogadtatva politikai és stratégiai terveiket (Harmel-jelentés)²⁷⁸. Az amerikai védelmi stratégia – a már említett „rugalmas válasz” – megerősítését jelentette

²⁷⁶ AMAE SA SsUSA, 607–9–5–3, 1968. nov. 22.

²⁷⁷ FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 55

Circular Telegram From the Department of State to All NATO Missions Washington, 1966. március 2.

<http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS> 2012-12-19

²⁷⁸ Vö. *La grandeur* pp. 390-395 és SZEMERKÉNYI Réka: A Harmel-jelentés. A NATO biztonságpolitikájának megújítása. In: *Rubicon 5-6 (1997)*

www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_harmel_jelentes_a_nato_biztonsagpolitikajanak_megujitasa 2012-10-12

Azonban az Egyesült Államokban a politikai közvélemény alakítói elítélik a francia elnököt. Nyíltan bírálják a héják és a galambok is de Gaulle-t. A *héják* fő vádja a szovjetekkel való kollaboráció, mellyel félelmet akarnak kelteni a franciákban, hogy a választásokon de Gaulle ellen szavazzanak (Dean Acheson) *Bohlen* párizsi amerikai követ szerint amúgy is a franciák kevesebb, mint 50%-a támogatja csak de Gaulle-t ebben az ügyben. A *galambok* elsősorban a szövetség előnyeinek élvezetét vonják meg a franciáktól, szerintük az értelmiséget meg kell győzni, hogy de Gaulle fenyegeti országa biztonságát, s védenünk és támogatnunk kell azokat, akik ellenállnak de Gaulle-nak. Ez a nyilvánvaló önvallomás a '68-as mozgalmak támogatására is megállhatja a helyét. *Robert Komer* – szintén az USA külügyminisztériumának tanácsosa – óvna a nyílt konfliktustól, hisz épp most választották meg de Gaulle-t 7 évre elnöknek, és egy nagyobb balhé kavarása a csatlakozni vágyó Portugália, Dánia, Norvégia, Görögország és Törökország eltántorításához vezethet. A franciáknak kéne azt elmagyarázni, hogy hol tévednek. De Gaulle személyes nézetei valószínű, hogy nem egykönnyen befolyásolhatók, mert Franciaország fontosságát mindenek felé helyezi, országának dicsőségébe vetett hite elapadhatatlan.²⁷⁹ Európában is sokan figyeltek rá, amikor azt mondta, hogy az USA bevonta a NATO-t egy háborúba, amit az európaiak nem akarnak. A Tábormoknak azonban nincs igaza abban, hogy a szovjet fenyegetés kisebb, mint korábban, s Franciaország kockázat nélkül elhagyhatta a NATO-t. Johnson végül a galambok álláspontját fogadta el, ahogy önéletrajzi könyvében a *The Vintage Point*-ban írta: „Amikor valaki arra kéri önt, hogy távozhasson a házából, akkor nem vitatkozunk vele, fogja a kalapját és menjen.”²⁸⁰ Rusk külügyminiszter viszont határozott fellépést sürgetett, és még azt is megkérdezte volna de Gaulle-től, hogy a francia katonai temetőkből lévő amerikai katonákat nem kell-e kivonni?²⁸¹ Az amerikaiak megvonnák a német területeken álmászó francia egységektől a rendelkezésükre bocsátott nukleáris eszközöket is.²⁸² Az ellenséges megnyilvánulások szaporodtak az Egyesült Államokban, a francia termékeket és a francia bort sújtotta ez leginkább, és a francia nacionalizmust okolták. A francia sajtó többsége elítélte a kilépést, miközben a közvélemény inkább támogatta, bár azt is hozzá kell tenni, hogy a franciák érdeklődése a külpolitikai kérdések iránt minimális, általában 10-ből 2 embert érdekel.²⁸³

²⁷⁹ FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 55
Circular Telegram From the Department of State to All NATO Missions Washington, 1966. március 2.
<http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS> 2012-12-19

²⁸⁰ Bekezdés JOUVERT: i.m. p. 153-156 alapján készült; az idézetet pedig i.m. p. 156

²⁸¹ *La grandeur*. p. 388

²⁸² MNL-OL XXXII–4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1966. július 1. 2-es sz.

²⁸³ *La grandeur*. pp. 347-351 (közvélemény-kutatások) és pp. 388-390 (sajtó- és pártvélemények)

A kiválást a francia lapok egy része a szovjet út előkészítésének látta, és ultimátumnak nevezték²⁸⁴ a francia döntést, amivel rá kívánták venni az amerikaiakat a NATO-reformjára, és a McNamara-féle védelmi stratégia megváltoztatására. Johnson nem véletlenül nevezte a „szövetség szívére mért csapás”²⁸⁵-nak ezt a döntést.

Mindenesetre az amerikaiaknak volt okuk de Gaulle elmozdításán dolgozni, elmozdításáért szorítani. Az amerikai diplomácia titokban szimpatizál a diákokkal és a sztrájkoló munkásokkal. Az USA közvéleményének francia ellenes hangulatát jól mutatja az a felmérés, melynek során 19 000 embert kérdeztek meg, akiknek 95,6%-a gondolta úgy, hogy fel kellene szólítani Franciaországot, hogy fizesse meg adósságát az USA-nak, amit az I. világháború óta felvett.²⁸⁶

De Gaulle számára a NATO kilépés, és az amerikaiakkal való szövetség lazítása azt a célt szolgálta, hogy megkönnyítse az amerikai hegemoniától felszabadított nyugat kelettel való együttműködését. Az amerikai választási év – 1968 – és a Tet-offenzíva várható nehézségei különleges alkalmat kínálnak a francia politikának, hogy erősebben érvényesítse elképzeléseit. Semmi nem mutatja a békülési hajlamot, *Ailleret-Lemnitzer* egyezmény (1967 augusztus 22.) ellenére sem, amely a montreali beszédet, Franciaország további NATO kapcsolatait, és a francia atomfegyver kérdését is érintette. Az pedig, hogy a vietnámi tárgyalások színhelyéül elfogadta Amerika Párizst, lehetett volna a közeledés első jele is, de a francia diplomácia ezt inkább korábbi álláspontja igazolásaként kommunikálta.²⁸⁷ De Gaulle az angolszász dominancia csökkentésének eszközét látta a Közös Piacban is. Erre irányultak azok a gazdasági törekvések, melyek vámokat vetettek ki az amerikai árukra a Közös Piacban, illetve a dollár helyett ismét az aranyat kívánta elszámolási eszközzé tenni. Ezzel az amerikai befolyást kívánták csökkenteni Európában.

A májusi események amúgy meglepték az Egyesült Államokat. A CIA az unalomig ismert belső okokat állapította meg: diákok követeléseinek elutasítása az egyetemi reformok terén, szélsőbalos csoportcskák kerülnek irányító szerepbe, akik egyszerre rajonganak a harmadik világ forradalmi mozgalmaiért, és utasítják el a PCF-et. Leginkább a társadalmi igényekkel szembeni rugalmatlanságot, működésképtelenséget hozza fel okként. A rendszer tekintélyelvű, ami szintén oka a krízisnek. Az 1967-es választások eredménye után a kormány nem fogalmazta újra a politikáját, nem kezdett valódi párbeszédet a társadalommal. Az

²⁸⁴ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1966. február 23. 162-es sz.

²⁸⁵ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1966. március 10. 67-es sz.

²⁸⁶ AMAE SA SsUSA, 1968. május 16.

²⁸⁷ Bekezdés BAULON: i.m. pp. 115-131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

ellenzék tehetetlensége is hozzájárult a heves sztrájkokhoz, melyek a diáktüntetések után bekövetkeztek. Viszont nem vizsgálták, mint motivációs tényezőt a vietnámi háború elleni érzelmeket. Pedig az ún. Vietnám-bizottságok szerepe azért fontos, mert úgy szervezték meg az ifjúságot, hogy nem volt köztük politikai pártokhoz, szakszervezetekhez. De Gaulle rendszerére a vietnámi háború kérdése nincs hatással, talán ezért nem törődnek vele. Sőt mivel Párizsban zajlottak a béketárgyalások, ez a nemzetközi felháborodás élet inkább elveszi Franciaországban.

A május 24-i de Gaulle beszéd után az amerikai sajtó igen bizonytalannak látta a bejelentett referendum megtartását, és lényegében az utolsó adunak tartotta azt, hogy a Tábornok személyes politikai jövőjét is hozzáköti ennek sikeréhez.²⁸⁸ Sargent Shriver új párizsi nagykövet szerint „(...) *üdtő látni félmillió franciát más dolog ellen tüntetni, mint Amerika vagy a vietnámi háború.*”²⁸⁹ Amerika azonban tisztában volt azzal, hogy a káröröme nem tarthat örökké. A felkelők 90%-a a középosztályból való, s oda is fog visszatérni, mikor visszamegy az egyetemre. A rend újra helyre fog állni, az egész olyan nagy legendává válik majd, mint a *Szmolnij Intézet 1917*-ből. A kommunista felbujtást az amerikai források kizárják. A kommunisták féltek elveszíteni politikai hitelüket, amit a felszabadító harcokban szereztek. Sőt, az *Humanité* (az FKP lapja) két újságírója az amerikaiaknak dolgozott,²⁹⁰ akik ismertetik a kommunisták követendő stratégiáját. Az amerikaiakhoz is eljutottak a városi híresztelések.

„Sok különböző korú külföldi és francia emberrel beszéltek, akik a fővárosba jöttek tüntetni. Kínai pénzről, Bernből vagy Brüsszelből érkező fegyverekről és a szokásos híresztelés a CIA-ról, ami az egész zavargás elindítója.”²⁹¹

A CIA valóban elég jól informált volt. Tudott de Gaulle elutazásáról május 29-én Colombeybe, és ekkor valóban borúsán látták a helyzetet. Johnson olyan javaslatokat kapott, amely szerint a választások kiírása a gaulle-isták ellenzékbe kerülését eredményezné, és elképzelhetetlennek tartottak egy „társbérletet” de Gaulle és Mitterrand vagy Mendès-France vezette kormány között. Különben a baloldali győzelem külpolitikai téren pozitív változást hozhatna, és a szomszédos országokra gyakorolt hatása minimális. A polgárháború esetére

²⁸⁸ DDF 1968 I. N°314 (Washington, 1968. május 25) p. 839

²⁸⁹ JOUVERT: i.m. p. 172

²⁹⁰ JOUVERT: i.m. p. 174

²⁹¹ JOUVERT: i.m., p. 175

viszont az amerikai állampolgárok evakuálását kéne előkészíteni.²⁹² Ami tény, hogy *Richard Helms* – CIA főnöke – többször tett de Gaulle ellenes javaslatot Johnsonnak pl. május 30-án.²⁹³ Helms itt ugyanis a lemondás elmaradását nyílt hadüzenetnek értékelte a diákok és a munkások irányába. De Gaulle beszéde szerint csak a polgárháború előkészítésére alkalmas, mert olyan fenyegetéseket tartalmazott, ami arra utalt, hogy a rendvédelmi és gaulle-ista erőkkel való véres összecsapásokat el kéne kerülni mindenkinek. Az „állam bomlasztását és megbénulását” fel kívánta számolni, ami épp annyira érdekes jelző, mint a „folyamatos államcsíny” kifejezés, amivel Mitterrand utal a Tábormok rendszerére.

„A gaulle-isták megsértették, és széttűllesztették a saját maguk által többször módosított alkotmányt. Közömbösen és megvetéssel kezelték az ellenzékot, amíg az mérsékelt volt. Mai bejelentésében de Gaulle újra megerősítette azt az elhatározását, hogy fenntartja a jobboldali dominanciát Franciaországban.”²⁹⁴

A CIA sokkal inkább de Gaulle rendszerét tartotta károsnak nem pedig a baloldalt, mert ezt elnyomó rendszernek érezték. Nem véletlen, hogy a beszéd antikommunista retorikáját is kritizálta Helms. Az Egyesült Államoknak azonban nem érdeke a polgárháború. Ezt érzékeltette Pierre Mathivet new orleans-i francia konzul is, mikor összefoglalta Charles Lucet washingtoni francia nagykövetségnek a közvélemény hangját.

„Mindenki, még a legkonzervatívabbak sem hagyták ki, hogy ironizáljanak a nehézségeinken, mert közeledésünk a kommunista országokhoz, valamint a dollárral való ellenséges bánásmódunk miatt ezt érezték helyesnek. Mindennek ellenére a reakciók ugyanannyira voltak meglepődöttek, mint nyugtalanok. Az USA azonban inkább egy erős és stabil Franciaországban érdekelt, még ha független is. Kelet-Nyugat egyensúly megtartása a fontos. Félték attól is, hogy Franciaország az anarchia vagy a kommunizmus útjára lép. A bizonytalanság inkább érzelmi volt, nem politikai: de Gaulle május-30-iki bejelentését komoly megkönnyebbüléssel fogadták.”²⁹⁵

Johnson is végül inkább ebbe az irányba mozdította a francia-amerikai viszonyt, nem pedig Helms várakozásainak tett eleget. Hiába a káosz, végül legalább a rendbe sikerült visszatérnie Franciaországnak egy meghatározatlan időre. Az amerikai sajtó fényképeket is közölt a május

²⁹² BAULON: i.m. pp. 115-131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

²⁹³ JOUVERT: i.m. p. 175

²⁹⁴ BAULON: i.m. pp. 115 – 131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

²⁹⁵ AMAE SA SsUSA, 1968. jún. 19.

30-án lezajlott gaulle-ista tüntetésről, a lapok kiemelik, hogy nagyobb számban vettek ezen részt, mint a szakszervezetek által szervezett május 29-iki tüntetésen. A lapok már ekkor emlegetik a sztrájk által a francia gazdaságnak okozott károkat és a frank leértékelésének lehetőségét. A Tábornok demokratikus értékekhez való ragaszkodását nem kérdőjelezték meg. A New York Times kiemelte, hogy a kommunisták hibáztatása a belpolitikai helyzetért csak taktika, hogy leplezze a munkásoktól elszenvedett vereséget. A washingtoni lapok a választásokat, mint alkotmányos megoldást jobbnak tartották, mint a polgárháborút Amerika legrégebbi barátjánál.²⁹⁶

Az amerikai magyar nagykövetség információi²⁹⁷ szerint a Tábornok képes lenne katonai erő bevetésére is, de végül jól döntött, hogy nem népszavazást, hanem választásokat tartanak az országban. A Tábornok hatalmon maradása előnyös az USA számára, mivel távozása esetén egy középbal, FKP-t is tartalmazó koalíció veheti át a hatalmat, ami népfront jellege miatt kiszámíthatatlan következményekkel járhat. Az FKP-nak jelenleg nincs esélye átvenni a hatalmat.

„Az Egyesült Államok csak közvetett formában tud segítséget nyújtani, mégpedig pénzügyi intézkedésekkel és az Amerika-barát politikai erők támogatásával.”²⁹⁸

A Közös Piac éppen de Gaulle miatt nem sikerült elég jól (ennek megítélése reaktív, hisz a gazdasági adatok inkább pozitívak), de egy baloldali – itt a nem kommunista baloldaltól van szó – hatalomátvétel az USA által támogatott államfeletti európai programot még inkább veszélyeztetné. Megítélésem szerint ez nem igaz, ennek a programnak a támogatása valószínűleg erőteljesebb lenne. Kommunista hatalmat értelemszerűen nem kíván az USA Franciaországban, de az elnöki politika gyengítésére egy ilyen megmozdulás sorozat, mint a májusi tökéletesen alkalmas.

Május 28-án Shirver még de Gaulle maradása esetén vázol fel lehetőségeket, másnap a lemondást várták. Ez jól mutatja a képlékeny helyzetet. Az események hatására újra a belpolitikai kérdések vették majd át a főszerepet a francia közéletben, és világpolitikai szerepük felülvizsgálatára kerül majd sor. De Gaulle a NATO-ban tartja majd országát, és enyhíti a nyomást az Európa Tanácsban. A kommunisták elleni szüntelen retorikája gyengíteni fogja a keleti nyitás politikáját mindaddig, míg a gazdasági fejtelenségből eredő veszteségek rákényszerítik Franciaországot, hogy csökkentse segélyezéseit a harmadik

²⁹⁶ DDF 1968 I. N° 325 (Washington, 1968. május 31.) pp. 857-858

²⁹⁷ *Francia események visszhangja* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/2/1968 (37. d – Franciaország)

²⁹⁸ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/2/1968 (37. d – Franciaország)

világban. A nagykövet nem titkolta elégedettségét az események ilyen alakulása folytán, mert így legalább a Tábarnok is a realitások irányába mozdul majd el.²⁹⁹

Az Egyesült Államok mennyire komolyan foglalkozott a francia belpolitikai erőviszonyokkal, s mennyire reálisan látta az FKP és a *Mitterrand*-féle csoportosulás helyzetét, azt egy 1968 februárjában született irattal lehet bizonyítani. A közelmúlt Amerika ellenes francia külpolitikájának eredményeként kibontakozott az USA-ban egy fajta francia ellenes kampány, aminek visszafogását javasolták, mivel a de Gaulle utáni időkre készülni kell. A kampány része volt különben még a francia áruk részleges bojkottja is.³⁰⁰ Május 29-én Shriver párizsi amerikai nagykövet – emlékezzünk arra, hogy ekkor még de Gaulle lemondásának bejelentését várták – két jövőbeni lehetséges forgatókönyvet vázol fel. Amerika számára kedvező lenne egy középbal kormány az *FGDS* a centristák és bizonyos gaulle-ista csoportok (itt feltehetően az atlantista szárnyra gondol) részvételével. Ekkor várhatóan Franciaország csatlakozna a tömegpusztító – főleg a nukleáris – fegyverek terjesztését gátló szerződéshez, űr- és nukleáris programját csökkentené, visszafogottabb külpolitikát folytatna, és erősítené az atlantista és az európai integráció folyamatát. Ha egy népfront jellegű kormány alakul a PCF részvételével – amit különben 1967-ben kevésbé harcosnak, egyre polgáribbnak és Moszkva felé kevésbé lojálisnak látnak –, amelyben a kommunisták akadályoznák az európai integráció erősítését, a NATO kapcsolatok javítását, ami komoly kormányon belüli feszültséget eredményezne az *FGDS*-sel. Mindenesetre olyan kormányra lenne szükség, amit nem feszítenek szét a belső problémák, és nem mérgecsik tovább a francia-amerikai kapcsolatokat.³⁰¹

De Gaulle további eltávolodása az USA-tól nem szerencsés, miként Amerika azt feltétlenül el kívánja kerülni, hogy de Gaulle után egy népfrontszerű társaság álljon Franciaország élén.³⁰² Az amerikaiak a káosz lehetőségével éppúgy számoltak, mint egy olyan kommunista kisebbséget is tartalmazó baloldali francia kormánnyal, amit már nem kívántak még azok sem, akik a francia külpolitikát kritizálták az USA-ban.³⁰³ A francia diplomácia is érzékelte, hogy Amerika negatívan állt hozzájuk. A chicagói konzul, *Jean-Louis Mandreau*

²⁹⁹ BAULON: i.m. pp. 115-131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

³⁰⁰ Kérdés: vajon már ekkor tudták, hogy valami történik majd Franciaországban, vagy csak objektíven a Tábarnok életkora motiválta ezt a felvetést.

³⁰¹ BAULON: i.m. pp. 115 – 131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

³⁰² *Javaslat magyar-amerikai megbeszélésekre* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–001610/1968 (8. d – Egyesült Államok)

³⁰³ DDF 1968 II. N° 3 (Washington, 1968. július 2.) pp. 7-8

jelenti *Lucet* amerikai francia nagykövetnek az utca hangulatát. A májusi események szimpátiát keltettek a franciák iránt, de de Gaulle győzelme miatt megőrizték a francophóbiát. Az ellenzők egy nagy része eltűnt. Még mindig elmondható, hogy a hangulat nem alakult át szimpátiává. Két csoport van: a Johnstont támogatók, akik értelemszerűen nem fogadták el a franciák vietnámi politikáját (katonai vezetők, jómódú polgárság, elkötelezett demokraták) valamint azok, akik támogatták, hogy a franciák ellenzik a háborút (egyetemek). Az utca emberét különben nem igazán érdeklte a kérdés, érzelmileg a hagyományos francia-amerikai barátságra lehet építeni, ha a kapcsolatok javítását elindítják.³⁰⁴

Washington egyébként komolyan zavarta a külön francia külpolitika, az enyhülési politika a keleti tömbbel, az atomfegyverkezés. A franciák Európa-koncepcióját egyenesen Amerika ellenesnek tartották,³⁰⁵ ideológia és hegemonia nélküliség ugyanis ezt is jelentheti. Szerintük az ebből adódó pénzhiány vezetett el a munkástüntetésekhez. Ha az amerikai stratégiát követte volna de Gaulle, és ad valamit a munkásoknak, akkor a diákok önmagukban semmit nem tudtak volna elérni, s politikai szerepet sem játszottak volna. A gondok kezdete szerinte a francia politika pozíciója az arab-izraeli konfliktusban, amely az itteni zsidó értelmiségi és üzleti körökben megbillentette a bizalmat.³⁰⁶

Az amerikaiak is vizsgálták azt, hogy milyen külső erők vehetnek részt a májusi események manipulálásában, alakításában. Saját szerepükről természetesen nincs szó. A PCF-et – amit a Tábornok retorikájában oly sokszor nevez meg fő akadálynak – az amerikaiak nem tartják komoly tényezőnek. Ugyanis pont arra hívják fel a figyelmet, hogy a PCF gúnyolja a polgári sarjak forrongását, és a tüntetők is sokszor ironizálnak a „sztálinista gazembereken.” Néhány mondattal lép túl a CIA a kínaiak által irányított összeesküvés teóriáján is. Szerintük a szovjetek sem álltak a májusi események mögött, mert szeretnék megóvni minőségi kapcsolataikat Franciaországgal, és megóvni a PCF-et egy zavarba ejtő helyzettől.³⁰⁷ Amint látjuk, az amerikai elemzésekről ezen a téren nem áll elegendő információ rendelkezésre ahhoz, hogy állást lehessen foglalni, hisz Anglia, vagy Izrael ügyében nincs információnk az amerikai állásponttól. Az ismertetett érvelés megítélésem szerint az amerikai politikát kevésbé érintő kérdésekről szól. Amerikát valójában a NATO részvétel, a bipoláris világrendet fenyegető – vagy legalább is nagyobb politikai súlyra vágyó – gaulle-ista politika zavarhatta,

³⁰⁴ AMAE SA SsUSA 607–9–5–3 vagy 579–9–4–1, 1968. júl. 18. alapján.

³⁰⁵ DDF 1968 I. N° 308 (Washington, 1968. május 20.) pp. 825-827

³⁰⁶ *Részvétel Goldberg USA követségi titkár koktéltján* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–001021/2/1968 (8 d – USA) 1968. május 31. Solti Béla az MNK kölni kereskedelmi képviselőtől jelenti. Goldberg, a kölni amerikai kereskedelmi képviselő titkára

³⁰⁷ BAULON i.m. pp. 115 – 131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

erről azonban itt nincs szó. Ez magyarázhatná az amerikai érdekeltséget, ennek jele a CIA vezetőjének leplezetlen ellenszenvé de Gaulle iránt.

Nem csoda, hogy szinte kizárólag belső okokkal magyarázzák a francia májust. Szerintük ugyanis a diktatúrákban valószínűtlen egy ilyen megmozdulás, míg a demokratikus országokban a diákok megmozdulása izolált jelenség, ha nem egyesül a munkásokkal. Erre a legjobb példa az NSZK. Szinte egyetlen demokratikus országban sem volt ilyen nagy a krízis, mint Franciaországban. Ezt azzal magyarázzák, hogy ez viszont egy olyan átmeneti állapotban lévő állam, ahol ugyan demokrácia van, ugyanakkor az állam nem elegendő erővel fojtja el a tiltakozásokat, hanem túl rendíthetetlenül kíván válaszolni a változásban lévő társadalom várakozásaira.³⁰⁸ Ez a magyarázat sem elég meggyőző, bármennyire is igyekezett nemzetközi összefüggésekbe elhelyezni a párizsi eseményeket. Hiába említi, hogy 25 országban voltak megmozdulások 1968 során, és többnyire ezek periférikus jelenségek maradtak, csak azzal a megállapítással tudunk egyetérteni, hogy bizonyos jól működő – ti. az államhoz lojális és erős karhatalom, hadsereg áll rendelkezésre – diktatúrákban ez a fajta tiltakozóhullám elképzelhetetlen pl. Franco Spanyolországában vagy Marokkóban. Azonban Dél-Amerikára ez már nem igaz, ahol szintén komoly tiltakozások voltak, és általában katonai diktatúrák működtek Ott ez valószínűleg része lehetett az ottani hatalmi harcoknak az egyes junták, politikai erők között. A vizsgálat így nem tűnik elég alaposnak, és csak a belső okok hangsúlyozása meglepően egyoldalú álláspont az amerikai szervek hatékonyságát, méretét és jelentőségét ismerve. Miközben május 24-én még azt várják az Egyesült Államokban, ha de Gaulle és Pompidou kikeverednek a bajból, akkor a külpolitikai arrogancia – ld. brit belépés ügyét a Közös Piacba – csökkeni fog.³⁰⁹ A válság utáni várható gazdasági nehézségek pedig kényszerpályára viszik a francia politikát. A válságot „véletlen szerencsének” értékelik, ami erősíti a monetáris rendszert, ösztönöztvén az NSZK-t a márka felértékelésére, valamint egy multilaterális terv elkészítésére a brit deviza támogatására. Így lehetőség nyílna egy brit-francia-amerikai együttműködésre.³¹⁰ De Gaulle tíz éven át ennek az angolszász befolyásnak a csökkentésért küzdött, a gazdasági problémák miatt azonban nagyobb alkalmazkodásra kényszerül, talán ez is magyarázhatja az elnök lemondását. Így azért itt is érezhető, hogy Amerikának milyen szándékai vannak, és valóban nem feltétlenül kívánja megbuktatni a rendszert, de gyengítése elemi érdeke. Arra számítanak, hogy enyhülnek az Amerika-ellenes politikai támadások, és sokkal inkább belpolitikai kérdésekkel foglalkozik majd a gaulle-

³⁰⁸ Uo.

³⁰⁹ Uo.

³¹⁰ Uo.

izmus. Az európai ügyekben pedig nem baj, ha nagyobb nyomás nehezedik a franciákra, mert az talán közelíti a francia külpolitikát az amerikai igényekhez.³¹¹

Megítélésünk szerint a baloldaltól való rettegés kizárólag a kommunista befolyás esetleges erősödése miatt létezik az USA-ban, hisz egy FKP nélküli baloldali kormány esetén erőteljesebb lenne a támogatása a nemzetek feletti programoknak. Az amerikai magyar nagykövetség információi tehát megerősítik a május 29-i fent említett Shirver jelentést, már ami az amerikai vélekedést illeti a francia politikában bekövetkező változásokról. A diplomatikusan, több értelmezési lehetőséget adva szól a szöveg az amerikai beavatkozásról, ami tehát tény.³¹² Ugyanakkor korábbi állításainkat, mint de Gaulle gyengítése, eltávolítása, és ezen irányvonal mentén egy Amerikával barátságosabb új vezetés felfuttatása Franciaország élére, nem cáfolja semmi, sőt az olvasható ki a sorok közül, hogy a tengerentúlon a gaulle-istákon belüli atlantista irányzatot látnák legszívesebben Franciaország élén, amiről már néhány fent idézett dokumentum is tanúskodott. A szöveg alapján úgy tűnik, hogy végül is Amerika beérte azzal, hogy megrendült de Gaulle rendszere, aminek megmaradása a jelen körülmények között azonban mégis szükséges volt.

A francia külpolitika a júniusi választáson elért gaulle-ista győzelem után a mozgástér beszűkülése ellenére – mivel a francia gazdaság mély sebet kapott az egy hónapos sztrájk következményeként – sem adják fel az amerikaiak által kritizált nacionalista politikájukat, amit Debré épp olyan patriotizmusnak nevez, mint az amerikaiakét.³¹³ Ennek jobb megértésére nagy szükség lenne mindkét országban. A két fél között a közeledés május után elindult a külpolitikában, a Wall Street Journal ezt annak tulajdonítja, hogy a belpolitikai problémák miatt nem lesz annyi lehetősége az Amerika ellenes kezdeményezésekre. Ezentúl reménykednek egy egységesebb európai politikában is.³¹⁴ Ennek leglátványosabb eleme Johnson elnök és Debré francia külügyminiszter 1968 október 11-i találkozója a Fehér Házban. Itt Debré dicsérte a leköszönő elnök tevékenységét, biztosította őt arról, hogy Franciaország a csehszlovák kérdésben támogatja az amerikai álláspontot, és örül, hogy a Párizsban zajló béketárgyalásokhoz visszatértek. Johnson beszélt arról, hogy soha nem voltak kibékíthetetlen ellentétek a két ország között, sőt a meglévő hagyományos barátságot hangsúlyozta, és dicsérte de Gaulle határozott politikai irányvonalát.³¹⁵ Ez jól mutatja, hogy

³¹¹ DDF 1968 II. N° 3 (Washington, 1968. július 2.) pp. 7-8

³¹² MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/2/1968 (37. d – Franciaország)

³¹³ DDF 1968 II. N° 34 (Párizs, 1968. július 18.) p. 76

³¹⁴ DDF 1968 II. N° 3 (Washington, 1968. július 2.) pp. 7-8

³¹⁵ BAULON: i.m. pp. 115-131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

valójában mennyire megfelelt/kapóra jött 1968 májusa az amerikaiaknak, mivel kényszerpályára téríthették/került a francia politika, ami növelte az amerikaiak lehetőségeit.

4) A májusi események a szovjet politika tükrében

A Tábournok külpolitikai koncepciói közül az egyik legismertebb az egyesült Európáról alkotott képe, amely Az Atlanti-óceántól az Urálig terjed. Erről a témáról nagyon sokan publikáltak már,³¹⁶ így ennek kérdéseit itt részletesen nem ismertetném, és csak a mi dolgozatunk szempontjából vizsgálnám a kérdést. A földrajzi igazságot politikai elvként szeretné használni, a formulát 1950-től 16-szor használta nyilvánosan,³¹⁷ ami a politikai élet és az európai népeket is szoktassa ahhoz a gondolathoz, hogy egyetlen Európa létezik. Az egyetlen Európának nem nemzetek fölötti egységbe kell tömörülnie, inkább a nemzetek szövetségének kéne kialakulnia. Ez a szövetség a Hatok létrejöttével elindult, és a távlati cél a

³¹⁶ BORHI László: *A nagyhatalmak kelet-közép-európai politikája 1918 után. Uniós kihívások az ezredfordulón*, (Szerk.: RÁCZ Margit), MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2005. pp. 51–59.

GARADNAI Zoltán: *Iratok a magyar-francia kapcsolatok történetéhez (1963-1968)*. Magyarország és a világ. (Sorozatszerkesztő: ORMOS Mária - GECSÉNYI Lajos - VIDA István), Gondolat, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2008. (továbbiakban: *Iratok*)

MORELLE, Chantal: A francia-magyar kapcsolatok De Gaulle elnöksége idején. In: *Magyar Szemle* (Új folyam 8.) 3-4. sz. 1999. pp. 63-77.

GARADNAI Zoltán: *Kelet—Közép—Európa helye és Magyarország szerepe De Gaulle tábornok Európa—politikájában (1958—1969). A francia „détente—entente—cooperation” politika lehetőségei, külső és belső korlátai*. Budapest, 2005 pp. 34-39

http://phd.lib.uni-corvinus.hu/110/1/garadnai_zoltan.pdf 2012-10-14

SOUTOU: i.m. pp.425-493.

VAÏSSE, Maurice: *La grandeur. Politique étrangère du général de Gaulle 1958-1969*, Fayard, 1998. Második rész. pp. 359-451.

La puissance pp. 878-897.

³¹⁷ LARCANE, Alain: i.m., pp. 181-197

függetlenség és a szabadság biztosítása a németek egyesülésével is számolva. De Gaulle szerint Európa a szlávok, latinok, germánok, gallok együttműködésére épül. Jelenleg azonban arra kell várni, hogy megunják az oroszok túlhaladni saját határaikat, a németek ne legyenek veszélyesek, s mivel a nemzetek akarata ellenére örökké nem tartható fenn egyetlen rendszer sem, ezután jöhet el az európai egység kiépítése. Ennek a vezetője Franciaország lesz a Tábornok szerint, ha azt megfelelően vezetik. A hosszú és rövid távú tervek némi ellentmondásban állnak egymással. Miközben az Urálig terjedő egység a hosszabb távú cél, addig rövid távon az USA-tól való függetlenséget Nagy-Britannia kirekesztésével képzei el, és a nemzetek Európáját úgy lehet együtt vezetni Bonnal, ha Németország kettéosztása megmarad, így a status quo fennmaradásában érdekelt. Természetesen ez beilleszkedik a blokkok széttörésére törekvő koncepciójába is, a jaltai rendszer status quo-ját kívánja felszámolni. Ennek nagyon fontos része a Szovjetunió, amiről de Gaulle megállapítja, hogy Oroszország mindig is Európa részét képezte. A szovjetek számára viszont a veszéllyel jár de Gaulle koncepciója, hogy az egyesülés hosszabb távon a kommunista államok leszakítását célozza Moszkváról, illetve a szovjet rendszer megváltozását is feltételezi. A francia európai Európa fogalma egyrészt egy politikai fogalom, amely gazdasági és politikai integrációt kiépítve független a két szuperhatalomtól, másrészt földrajzi, amely egy nagyobb területen képzei ezt el, mint a Közös Piac, ami jelenleg csak kiindulópont egy francia vezetésű Európa megteremtésére. A fogalom kedvező a „békés egymás mellett élés” politikáját hirdető szovjetek számára is, bár irreálisnak tartható, hogy a többi kommunista állam ezen liberalizáció hatására leváljon Moszkváról. A francia koncepció ráadásul angolszász ellenes, és a Közös Piac országai között is ellentéteket teremt, ezért mindenképpen érdemes pozitívan tekinteni rá. A németkérdésben is a status quo fenntartásával lehet békét teremteni, csak hosszútávon kívánnák a német egységet.³¹⁸

A francia-orosz kapcsolatokat a II. világháború idején baráti együttműködés jellemezte, de a hidegháború miatt a viszony megromlott. Az orosz-francia viszony nagy történelmi múltra tekint vissza, és alapvetően a két nép kedvező képet alakított ki a másikról, ami nem sokat változott az 1960-as évekre sem. Hruscsov a „békés egymás mellett élés” során gazdasági versenyt hirdetett, amihez nagy szükségük lenne a modern technikára. A társadalmi jólét megteremtése egyre fontosabb szerepet kap, ezért a nyugati kapcsolatok erősítése egyre fontosabb, de mindez úgy zajlik, hogy a nép maradjon bizalmatlan a külföldivel szemben. Továbbra sincs ugyanakkor valódi véleményszabadság, kritika és vita

³¹⁸ *Iratok* pp. 205-209

csak Sztálinra és követőire irányult, Hruscsov az egészet saját hatalmának megerősítésére használta. Az ideológia és a rendszer megújításában bízó értelmiségiek javaslatainak, kritikáinak a korábban már emlegetett Szinyavszkij-Danyiel ügy vetett véget. Az SZKP és az értelmiség közti feszültség is hozzájárult a pártvezetés elöregedéséhez, amire a franciák is felfigyeltek.³¹⁹ A szovjet társadalom érdeklődik a nyugati életmód, különösen a francia iránt, miközben a franciák elragadtatva szemlélik mindazt, ami a Szovjetunióban történik: Gagarin űrrepülését, a Vörös Hadsereg kórusának turnéit, Mojszejev balettjeit, *Gilbert Bécaud Nathalie* c. számát, Amikor a gólyák szállnak c. filmet, ami jó képet fest a Szovjetunióról.³²⁰ De Gaulle már 1960-tól várta a kapcsolatok javulását, hisz a Moszkvával való jó viszony több lehetőséget is kínál a franciáknak:

- az orosz nyersanyag biztosíthatja a francia gazdaság energiaszükségletét
- az angolszász befolyás csökkentését Európában, esetleg egy Bonn-Moszkva Párizs tengely menetén, ami hosszabb távon orosz-francia ellenőrzéssel végbemenő német egyesítést is jelenthetne
- az amerikaiakra nagyobb nyomást lehet helyezni a NATO vagy az ENSZ keretein belül is azzal a tudattal, hogy a franciák Moszkva esetleges szövetségét is jelenthetik, ebből kifolyólag a status quo felbontását is kikényszeríthetik
- Európa így válhat ismét a világpolitika jelentős tényezőjévé, melyben Franciaország vezető szerepet tölt be
- a német kérdésben köztes állapotot képvisel: az NSZK számára negatív, hogy támogatja a háborús határok fenntartását, és ellenzi a nukleáris felfegyverzését, de nem ellenséges az újraegyesülés kérdésében, és az NDK-t nem akarja elismerni, mert az mesterséges képződmény.

Alapvetően a francia nemzeti függetlenségi politika része az oroszokkal való viszony is. A megvalósításhoz a nemzetközi körülmények kedvező alakulását várták, amely majd csak 1963-ra lesz megfelelő. Az ideológiai küzdelmet minimálisra kéne csökkenteni, annak ellenére, hogy gyakran elítéli a totalitarizmust. A valódi békéhez ezen túl kell lépni, mert a két tábor elmélete akadályozza a békét. A leszerelésben az európaiaknak is el kell mondani a véleményüket, nemcsak a két szuperhatalom szava számít. Sok közös pontot látnak 1965 elején a két fél politikájában, ilyen volt a dél-ázsiai kérdés és az MLF (multilaterális atomhaderő) ügye is.³²¹

³¹⁹ DDF 1968 I. N° 170 (Párizs, 1968. március 6.) pp. 449-453

³²⁰ *La puissance* pp. 242-243

³²¹ *La grandeur* p. 420

A szovjetek mit remélhettek a javuló franciaországi kapcsolatuktól? A feszült kínai-orosz viszony miatt a francia támogatást pont az európai status quo fenntartásához kívánnák felhasználni, különösen miután megindult a vietnámi válság. A NATO bármilyen gyengítése is kapóra jött számukra, és egy gazdasági, tudományos és kulturális együttműködés elősegíthette a szovjet gazdaság technológiai lemaradásának enyhítését. A francia társadalom Amerika ellenessége lehetőséget teremtett a szovjetek számára, hogy jobb képet alakítsanak ki magukról Nyugaton. Ugyanakkor a szovjeteknek eszük ágában nem volt a francia példa követését megengedni a keleti blokkban, sokkal inkább az NDK elismerését remélték. Érdekes észrevétel, hogy a NATO kilépés, amit a Tábornok követendő példának kínált, a szovjetekből éppen ezért váltott ki mérsékelt lelkesedést, nehogy bárkinek eszébe jusson ugyanezt megtenni a Varsói Szövetségből. Ugyanakkor vannak kölcsönös érdekek, de a szovjetek számára mégis Amerika maradt az elsőszámú partner, erre ad jó példát az 1967-es izraeli válság kezelése. Brezsnyev célja, hogy egy európai biztonsági konferenciát tető alá hozzon, hogy elismertessék a második világháború után kialakult status quo-t, és az NSZK-t jelenlegi keretei közé szorítsák, valamint a franciákat végleg leválasszák az atlanti szövetségtől. Az egész konferencia végül csak 1975-ben Helsinkiben valósult meg, más nemzetközi viszonyok között, így addigra ezek a célok is módosultak.

Az enyhülés idején de Gaulle a kontinentális vezető szerep biztosításához a szovjetektől remélt támogatást. Párizs nem szerette volna, hogy a németek túlzottan megerősödjenek, ezért az újraegyesítést csak lassan és nagy nemzetközi ellenőrzés mellett kívánná. Az amerikai meglátások szerint de Gaulle egyre inkább tartott Németországtól, ezért arra ragadtathatja magát, hogy világvezető pozícióba juttassa Franciaországot. Ez a Szovjetunióval való egyezés megkötésére ösztönözheti. Ez különösen akkor valószínű, hogy ha de Gaulle visszavonul a NATO-ból. Az USA számára döntő fontosságú, hogy ezt elkerülje.³²² Ráadásul Vietnám és a Közel-Kelet kérdésében is hasonló a felek álláspontja, de Moszkva nem igazán tud/akar adni cserébe valamit. A katonai tömbök felbontása, a vasfüggöny lebontása érdekében az európai biztonság megteremtéséhez keresett partnert. Itt közös érdekeik voltak, hisz a szovjetek is támogatták az amerikai befolyás csökkentését Európában. Így fokozatosan készítették elő³²³ a két állam legfelsőbb vezetőinek találkozását,

³²² FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 55
Circular Telegram From the Department of State to All NATO Missions Washington, 1966. március 2.
<http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS> 2012-12-20

³²³ A különböző találkozókát ld.: GARADNAI Zoltán: Kelet—Közép—Európa helye és Magyarország szerepe De Gaulle tábornok Európa—politikájában (1958—1969). A francia „détente—entente—cooperation” politika lehetőségei, külső és belső korlátai. Budapest, 2005 pp. 105-108
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/110/1/garadnai_zoltan.pdf 2012-10-14

amire végül közvetlenül a NATO kilépés után került sor. Speciális kapcsolat kiépítésére törekedett Moszkvával, 1966-os megállapodások modellt kívántak nyújtania különböző társadalmi berendezkedésű országok együttműködésére. A szembenállás csökkentése elsődleges cél volt, ugyanakkor a nemzeti fejlődést kívánta erősíteni. A szovjetek szempontjából a nyugati hatalmak kohéziójának gyengítése elsődleges volt, és mivel voltak nemzetközi kérdésekben azonosságok, így ez közel sem esett nehezükre. A Táborkok lengyelországi útján azonban felismerhette, hogy a szovjet táboron belüli mechanizmusok máshogy működnek, a szovjet szövetséget nem adhatják fel. Aki ezt 1968-ban megkísérelte, azt tankok térítették vissza ettől az elképzelésétől. Prága pedig az enyhülés francia modelljét kérdőjelezte meg. A NATO-ból való kiválással igazából a szovjetek szemében Franciaország veszít a jelentőségéből.³²⁴

„A francia nagyhatalmi politikának de Gaulle által kezdeményezett felelevenítése egyébként félreérthetetlenül szemben áll a Vatikán és a nyugat-európai kereszténydemokrata pártok által szorgalmazott ún. «európai» politikával. A francia egyházfők természetesen óvakodnak attól, hogy nyíltan állást foglaljanak ilyen kérdésekben, és bármilyen formában elítéljék de Gaulle nemzeti politikáját Washington – Bonn együttműködés «nemzetek fölöttisége» jegyében. A személyes fenntartások mellett azonban ez a nyilvánvaló külpolitikai eltérés is okozója a püspökök «tartózkodásának.»»³²⁵

De Gaulle-t, mint látjuk, még az egyház irányából is támadások érték, pedig a „nemzetek Európája” koncepció zászlóvivőjének természetes, hogy nem fogadta el a mindenben közös európai politikát, sőt elvi téren is szembekerült az egyházzal a kommunizmus felé történő nyitása miatt. Pedig a Vatikán is lépéseket tett Moszkvával való viszonyának normalizálására. VI. Pál 1966-ban fogadta Gromikó szovjet külügyminisztert, majd Podgornij szovjet államfőt 1967-ben, 1970-ben ismét Gromikót. 1971-ben a vatikáni küldöttség Moszkvában csatlakozott az atomcsend egyezményhez.³²⁶ De Gaulle viszont csak 1966 nyarán érkezett Moszkvába, ami a szovjet külügyminiszter áprilisi vatikáni fogadása után történt. Ne feledjük, de Gaulle 1966-os moszkvai látogatásán a hivatalos program részévé tette a vasárnapi misét, amit értelmezhetünk akár a Vatikán felé tett gesztusnak is. A misét – Brezsnyev utasítására – egy teljesen frissen renovált, 50 év után kinyitott leningrádi székesegyházban tartottak. Egy

és GARADNAI Zoltán: Franciaország keleti nyitási politikája és a magyar-francia kapcsolatok jellegzetességei (1963-1968) In: HÁDA Béla-LIGETI Dávid -MAJOROS István-MARUZSA Zoltán-MERÉNYI Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves.* ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010. pp.161-175
<http://tortenelemszak.elte.hu/data/25721/GaradnaiZoli.pdf> 2012-10-14

³²⁴ WOLTON, Thierry: *La France sous influence*, Grasset, Paris, 1997 p. 443

³²⁵ Egyház és hatalom a francia elnökválasztás évében In: *Világosság I (1966)* p. 61-62

³²⁶ SZÁNTÓ: i.m. p. 674

litván pap tartotta latinul a misét „*Remélem tényleg felszentelt pap – súgta nekem később. – Lehet, hogy a Gulágról hozták ide nekünk.*”³²⁷ Ezzel, hogy itt áldozott, és misén vett részt, a szenvedő egyházzal kívánta kifejezni szolidaritását, de ezt a gesztusát sokan nem értették meg, félremagyarázták. Az idézett megjegyzés pedig jól mutatja, hogy nem tartozott azon értelmiségiek – „hasznos idioták” – közé, akik ne lettek volna tisztában a kommunista rendszer valódi működési elveivel. Az egyháznak viszont hierarchikus szervezetként működve képviselnie kell pápai álláspontot is, ami azért közeledett a politikai realizmus felé. Így máris érthető, hogy De Gaulle egész életében miért próbált semleges maradni egyházi kérdésekben.

A francia politikát erőteljesen kritizáló brit sajtó szerint a NATO kilépésnek nincs is más oka, mint a kommunizmussal való kapcsolatok javítása.³²⁸ A moszkvai utazásával kapcsolatban a brit lapok kiemelték, hogy Brezsnyev egy olyan európai biztonsági konferencia összehívását szorgalmazta, ami együtt járna az NDK elismerésével. Az NSZK nukleáris fegyverkezését pedig meg kívánták akadályozni egyetértésben a franciákkal. Az is világossá vált, hogy az Urálig tartó Európa még nem aktuális, fontosabbak az amerikai kapcsolatok Moszkvának. A szovjetek csak örültek de Gaulle felajánlkozásának, de az egésznek nem sok eredménye lett.³²⁹ Az biztos, hogy a Tábork mozgóterét némileg növelte a szovjetekkel való kapcsolatok látványos javulása, ami elsősorban fenyegetést jelentett más nyugati szövetségesek számára. A németek bevonása ebbe a szövetségbe nem sikerült, elsősorban az NDK kérdése miatt, valamint a szovjet katonai fenyegetés miatt. Sőt, ez a politika mind az amerikaiakat, mind az NSZK-t a katonai együttműködés fokozására készíti, a NATO-n belül új nukleáris bizottságot hoztak létre amerikai-brit-német-olasz részvétellel, ami egyértelműen jelzi, hogy az NSZK inkább bízott Amerikában, mint a francia-szovjet együttműködés hosszú távú sikerében. Az egész francia terv nem volt más, mint az amerikaiak kiűzése Európából. Dean Acheson a francia törekvéseket német ellenes szövetség létrehozásaként értékeli, amelyben igaz, hogy a két Németország újraegyesülhetne, de elszigetelten és lefegyverezve.³³⁰ Némileg a vietnámi háború is szerepet játszik a németek értékelésében, hiszen számtalan amerikai katonát innen irányítanak át Indokinába, így a francia katonai jelenlét esetleges megszűnése jelentősen gyengítené az NSZK biztonságát, így valamilyen védelmi együttműködésre továbbra is szükség volt, ami megvalósult 1967 nyarán USA és Franciaország között.

³²⁷ *Apám, De Gaulle* p. 677

³²⁸ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (62. d), 1966. június 7. 77-es sz.

³²⁹ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (62. d), 1966. június 7. 191-es sz.

³³⁰ *La grandeur* pp. 392-393

A hat napos háború és a fegyverzetkorlátozásról szóló glassboroi szovjet-amerikai tárgyalások (1967. június 23-25.) idején a franciák Moszkvához hasonló álláspontot képviseltek. Követelték az izraeli csapatok kivonását és a négy nagyhatalom külön tárgyalását a Közel-Kelet kérdéseiről (ez nem valósult meg), illetve az NSZK nem juthat atomfegyverhez. A vietnámi háború elítélésében is közös nevezőt találtak, amiben még a két német állam is egyetértett. Brezsnyev viszont soha nem értette meg az Urálig tartó Európa koncepcióját, és félt attól, hogy a határok megnyitása amerikai gazdasági befolyás erősödését jelentené.³³¹ Ráadásul arról nem beszélve, hogy az arab országokban a fegyverpiacon így Moszkva riválisává váltak.³³²

Az 1968-as májusi párizsi események igen lassan érték el a szovjet sajtó figyelmét. Mivel a szovjet sajtó cenzúra alatt működött, a sajtó feladata volt, hogy a közvéleményt a kormány és az SZKP érdekeinek megfelelően befolyásolja, nyilván a szovjet vezetők álláspontját tükrözi, amit részben a sajtótól kapott információk is formáltak. Részletesen foglalkozott a szovjet sajtó az eseményekkel, miután a munkások is csatlakoztak hozzá, tehát a barikádok éjszakája után (május 11.). Az események ismertetésében a kínai irányvonallal szembeni küzdelem áll a középpontban, lényegében az egész az arra használják fel, hogy bírálják a maoizmust, és bírálják a kapitalista rendszert. Azaz a hidegháborúra jellemző ideológiai kampány részévé tették az események elemzését. Elítélik a rendőrség brutális fellépését, és a francia kommunista sajtó alapján hozzátesszik, hogy az események egy kalandorpolitika eredménye, amit anarchista és neotrockista csoportok folytattak, akik Mao eszméit szajkózták. A lapok beszámolnak az eseményekről, idézik az FKP és a CGT nyilatkozatait, más politikai szervezetek és szakszervezetek véleményét, Pompidou és de Gaulle beszédeit, követték a parlamenti vitákat és a választási kampányt is júniusban. A lapok információi elég pontosak, de nem teljesek, és következetesen részrehajlóak. Tömegesen idézik a kommunista véleményeket, a baloldalt már kevésbé, a jobboldalt ritkán, a szélsőbalt soha. Megállapítják a munkások és a diákok szolidaritását, akik ugyanazon célokért küzdenek, a tüntetések és sztrájkok egyaránt védik a munkásosztály és a diákok érdekeit, jogait. Csodálják azt a hibátlan rendet, amit a munkások által elfoglalt gyárakban uralkodik és a francia munkások érettségét, ahogy elkerülik a kalandorpolitikát. Ezzel szemben a szélsőbalos csoportokat provokátoroknak minősítik, vagy legalább felelőtlennek, akik ürügyet adnak a hatalomnak a véres fellépésre. Május elején még csak az *Izvesztija* támadta a szélsőbalt és az őket követő diákokat. A *Pravda* és a *Troud* (szakszervezetek lapja) inkább

³³¹ *La puissance* pp.249-250

³³² WOLTON:i.m., p. 449

kedvezően állította be őket, mint a rendőrség áldozatait, a többiek hallgattak róluk. Körülbelül tíz nappal később, mikor a helyzet komolyra fordult, a szélsőbalos csoportok legnagyobb ellenségekké váltak a szovjet sajtóban. A fordulatot a május 22-i diáktüntetések és azt követően a második barikádok éjszakája jelentette. A diákok azon döntés ellen tiltakoztak, hogy megtiltották Cohn-Bendit visszatérését Hollandiából Párizsba. Az FKP és a CGT nem csatlakozott ehhez, mert a diákvezér sértegette őket, és sztálinista gazemberekként emlegette a pártot. Cohn-Bendit-et politikai provokátorként emlegetik, és a Latin-negyedben történő túlkapasokért is a felelőtlen fiatal szélsőbalos csoportokat tették felelőssé. Ezzel kívánták igazolni a szovjet vonalat képviselő FKP és saját álláspontjuk helyességét is. A szélsőbalos jelszavakat és vezetőik nevét sem közlik a szovjet lapok. Egész egyszerűen szemükben huligánok maradtak. Az ellenük való támadás valójában Kínának szólt, ahol rendszeresen voltak szervezett szolidaritási tüntetések a francia szélsőbalos csoportok mellett. A kínai sajtó nem győzi dicsérni őket, mint az igazi forradalmárokat, akik harcolnak a szovjet és a francia revizionistákkal. Az Izvesztyija kivételével minden lap közöl egy *TASZSZ* jelentést, ahol ellentmondást nem tűrően kijelentik, hogy a maoisták, így a trockisták és anarchisták jelentéktelen kisebbséget alkotnak a diákmozgalomban, semmi hatásuk sincs a munkásosztályra. A *TASZSZ* jelentés tagadja, hogy Mao eszméinek hatására alakult volna ki a munkások sztrájkja, miként a kínai propaganda ellenére a világ más országaiban sem volt ehhez köze a Vörös könyvnek. Milyen tényező mozgatja a szovjet sajtót? Az első az FKP-val való szolidaritás. Őket idézik nap mint nap, saját kommentárjaik helyett is. Egy különbség mégis van, amíg az FKP nyíltan kritizálja de Gaulle-t, a kormányát és a politikáját, addig a szovjet lapok igyekeznek semleges hangot használni. Csak egyszer kritizálják a Tábornokot, a május 30-ai beszéde miatt, ahol elindítja az antikommunista kampányt. Fontos, hogy megőrizzék a jó viszonyt Franciaországgal, amely két éve kilépett a NATO-ból, és az enyhülés fő kezdeményezője. Másodszor a szélsőbalt rossz színben tüntették fel, hiszen már néhány éve kampányt folytattak a kulturális forradalom ellen. Amikor a francia szélsőbal maoista szlogeneket használ, azonnali forradalomról beszél, a szovjetek szemében a maoizmus szövetségeseivé válik. Harmadszor be kell mutatni egy marxista-leninista lelkületet. Minden eseményt osztályharcos szemüvegen keresztül vizsgálnak, ami elhozza a szocializmus győzelmét. Bármilyen történik, mindenben azonnal a kapitalizmus válságát látják.³³³

A szovjet sajtó osztályharcról, proletár szolidaritásról, sztrájkok jelentőségéről ír, az egészet társadalmi és gazdasági jellemzők alapján vizsgálva, így az ideológiai köntös sem

³³³ A bekezdés SMIRNOV, Vladislav: La crise de 1968 au miroir de la presse soviétique. In: *De Gaulle et la Russie*, (szerk: M. VAISSE), CNRS, Paris, 2006 pp. 171-177

maradt el.³³⁴ Ezt a szolidaritást a legjobban az mutatja, hogy a szovjet szakszervezetek 1,5 millió frankot utaltak át a francia sztrájkolók támogatására.³³⁵ A pénzügyi piacokon pedig a frankot támogatták, hogy segítsenek a gazdasági nehézségekben.³³⁶ Ami pedig különösen rosszul esik a szovjeteknek, a júniusi választások előtt lezajló – szerintük – antikommunista kampány, ami a sztrájkok miatt tört ki. Miközben az FKP szerint maoista rágalomhadjárat zajlik ellenük, és a maoizmus miatt vannak az utcai harcok is.³³⁷ Sartre viszont a *Der Spiegel*nek adott interjújában az FKP-t a forradalom elárulójának nevezte, mert ha a baloldal győz, úgyis képtelen honorálni a munkások által kiharcolt javakat, és jobb, ha a gaulle-isták szenvednek ezzel a problémával. Ráadásul a Tábornok külpolitikája kedvező Moszkvának, ezért az FKP sem ágált ellene annyira.³³⁸

A sajtó alapján talán nem is állhat annyira távol a valóságtól, hogy nem állt érdekében a szovjeteknek de Gaulle megbuktatása, de az talán túlzás, hogy a Szovjetunió mentette meg a Tábornok rendszerét. Ez a gondolat megjelent már THIERRY WOLTONnál, is. Roger Garaudy az FKP PB tagja értesíti a baloldali gaulle-ista Lipowskit, hogy az SZKP nem akarja a Tábornok bukását, és kommunista kémek segítenek a társadalmi elégedetlenség lecsillapításában, ha a háború alatti ellenállási mozgalom, a *CNR* forradalmi programjából megvalósítanak valamit, és bevesz néhány kommunista minisztert a kormányba, ami biztosítja ennek a végrehajtását.³³⁹ Wolton információja azért különösen hihetetlen, mert de Gaulle már 1946-ban megmutatta, hogy a kommunistákkal való együttműködés számára elképzelhetetlen, így nem valószínű, hogy most éppen elfogadna egy ilyen ajánlatot, ha ez egyáltalán létezett. Valószínűleg nem is lenne rá szüksége a közrend helyreállításához. CHRISTIAN GIRAUD új könyvében – *L'accord secret de Baden-Baden* (A Baden-Baden-i titkos megállapodás) – szintén a szovjet segítségről beszél. Szerinte a döntő momentum az volt, hogy ekkor kapott garanciát a Szovjetuniótól: felszólítják a Francia Kommunista Pártot, hogy ne támogassák a továbbiakban a megmozdulásokat. Ezért cserébe de Gaulle megígérte: szemet huny egy Csehszlovákia elleni intervenció felett. GIRAUD, aki nem hoz fel bizonyítékokat egy esetleges „paktumra”, azzal magyarázza de Gaulle-nak ezt a lépését, hogy a francia államfő külpolitikájának alapja a Szovjetunióval minden áron való jó viszony volt, mert félt Németország újbóli felemelkedésétől. Utóda, Georges Pompidou, aki az 1968 májusi események idején miniszterelnök volt, 1969 januárjában tett is utalást arra, hogy de Gaulle

³³⁴ DDF 1968 I. N° 329 (Moszkva, 1968. június 4.) pp. 7-863-864

³³⁵ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1968. június 10. 61-es sz.

³³⁶ WOLTON: i.m., p. 453

³³⁷ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (67. d), 1968. június 5. 8-as sz.

³³⁸ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1968. június 16. 131-es sz.

³³⁹ WOLTON: i.m., p. 453

azért hagyta eltiporni a „prágai tavaszt”, mert nem akart ujjat húzni Moszkvával. Az FKP szerepét azonban mások is így értékelik.

„Gyakran rámutatnak, hogy az FKP elsőként fogadta el de Gaulle indítványát a május 30-i választásokra, véget vetve ezzel a forradalom reményének, vagyis azt hangsúlyozzák, hogy az FKP a status quo fenntartását akarta.”³⁴⁰

Sajnos azonban ezt a vitát sem tudjuk igazán eldönteni, mert a levéltári anyagok még titkosak ezzel kapcsolatban.

Mindenesetre tény az, hogy a világháború alatti ellenállásban volt egy kényszerű együttműködés a kommunistákkal – így a Szovjetunióval is –, de Gaulle alapvetően elutasította a kommunizmust. Bár emlékeztetnénk arra, hogy amikor Leclerc tábornok páncélosai elfoglalják Párizst, a németeknek szánt kapitulációs okmánnyal a kommunisták kihagyására törekedtek. Ennek ellenére létezett egy együttműködés a felek között a náciizmus ellen, és ennek a bizalomnak továbbéléseként értelmezhető, hogy 1968-ban a kommunisták és a Szovjetunió nem fordultak a Tábornok ellen. Ellentmond ennek a Tábornok folyamatos és erős kommunista-ellenes retorikája a májusi események alatt, de ez elterelés is lehetett. A korábbi érvelés ismeretében – erős kínai szál, USA barát irányzat franciaországi erősödése miatt – politikai baklövés is lett volna részükről. A „prágai tavasz” eltiprását nemcsak de Gaulle nézte végig, hanem az egész világ, valószínűbb, hogy itt nem egy háttéralkuról van szó, hanem a bipoláris világ 1945-49 között kialakított játékszabályai érvényesültek, mint 1956-ban is – vö. Truman-elv, két tábor elmélete. De Gaulle személyiségére nézve mindenképpen kellemetlen CHRISTIAN GIRAUD feltételezése, amiben valóban van logika, de igazából a politikai térben nem volt rászorulva ilyen mértékű szovjet támogatásra, mert a francia hírszerzés is tudott a májusi események háttéréről. Ráadásul az egységes Németország megszületése nem volt napirenden, ami még a rendszerváltáskor sem volt a franciák ínyére. A májusi események háttérében az NSZK szerepvállalása kevésbé kimutatható, és kevésbé indokoltnak tűnik, így ez az érvelés kissé légből kapott.

Ne felejtsük el ugyanakkor, hogy CHRISTIAN GIRAUD annak az *Henri Giraud* tábornoknak az unokája, aki de Gaulle katonai, majd politikai riválisa volt. Már a két háború között is éles nézeteltérés volt közöttük a fegyverkezési stratégiával kapcsolatban. Amíg de Gaulle a modern páncélosokra épülő, mozgékony hadviselést szorgalmazta, addig Giraud tábornok elfogadta a Maginot-vonalra épülő védekezési taktikát. Amikor de Gaulle-t 1937-

³⁴⁰ REYNOLDS, Chris: 68 májusa a viták kereszttüzében (ford.: Karádi Éva) In: *Lettre*, 2008 ősz, 70. szám <http://www.e3.hu/scripta/lettre/lettre70/reynolds.htm> 2012-12-09

ben kinevezik az 507. *harckocsizó* ezred parancsnokának Metzbe, ott Giraud így „bízatta”: „*Amíg én élek kis de Gaulle-om, sosem fogja alkalmazni elképzeléseit...*”³⁴¹ Egyébként a *Maghreb* megszállása idején az amerikaiak de Gaulle helyett Giraud tábornokot akarták az Ellenállás élére helyezni, mivel *Darlan* tengernagy – az eredeti jelölt – merénylet áldozata lett. *Casablancában* Churchill és Roosevelttel találkoztak 1943 januárjában, hogy meggyőzzék de Gaulle-t Giraud észak-afrikai mozgalmával való egyesülésről, alárendelődésről. Giraud a szövetségesek titkos kapcsolata volt Észak-Afrikában, mint főbiztos, aki támogatta Pétaint, de nem működött együtt a németekkel, hisz éppen tőlük szökött meg. Az amerikaiak szemében két érdeme is volt: magasabb volt a rangja, mint de Gaulle-é és a politika nem érdekelte. De Gaulle viszont ideiglenes kormányt akart, ami nagyobb önállóságot biztosít számára, és ebben Giraud legyen a katonai vezető. Végül hosszú egyezkedés után csak, 1943. május 15-én született meg az ötletet szentesítő egyezmény.³⁴² Végül tehát a Tábornok álláspontja győzedelmeskedik, mert politikai téren Giraud teljesen súlytalan volt, ráadásul ügyes politikai húzással nemcsak hatástalanította vetélytársát, hanem társelnöki posztot ajánlott neki. Az igazsághoz tartozik, hogy később személyes ellentéteik miatt hagyta el a mozgalmat a győzelem idején 1944 nyarán. Azonban felmerül az a gyanú, hogy a történész-unoka talán nagyapja háttérbeszorítása miatt némileg neheztelt de Gaulle-ra, és ezért is adta közre nagy visszhangot kiváltó, de bizonyítékokat lényegében nélkülöző művét.

Ez az ötlet különben nem egyedülálló. Hiszen május 28-án Waldeck Rochet az FKP főtitkára demokratikus egységkormány felállítását is felvetette, mert nélkülik a baloldal is jobboldali politikát folytatna.³⁴³

„...a hivatalos nyilatkozatokkal ellentétben titokban megüzente (ti. Waldeck Rochet), hogy jelen körülmények között «nem szabad távoznia.» Olyan jelzések is érkeztek május végén az Élysée-be, hogy ha kommunistákat vennének be a kormányba, akkor a párt támogatásáról biztosítaná az elnököt. Az FKP-ban ugyanis attól tartottak, hogy De Gaulle távozása után szélsőjobboldali katonai rezsim jön létre. Tény, hogy a párt teljesen kimaradt az eseményekből, amiben az is közrejátszhatott, hogy a szovjetek egyáltalán nem kívánták a köztársasági elnök távozását, s nyilván ilyen értelemben gyakoroltak nyomást francia elvtársaikra is. Jean-Paul Sartre kíméletlen ítélete nem váratott magára sokáig: az FKP «a De Gaulle-lal való objektív bűnrészesség állapotába» került.»³⁴⁴

Az FKP részvételére vonatkozó megjegyzés nem igaz, mert a CGT-n keresztül komoly befolyása volt a sztrájkokra, a különböző munkásmegmozdulásokra. A szokásos felesleges

³⁴¹ *Háborús emlékiratok* p. 24

³⁴² SHENNAN: i.m. p. 35-36

³⁴³ *Továbbra is feszült a francia politikai helyzet* In: Népszabadság, 1968. május 29.

³⁴⁴ FERWAGNER Péter Ákos: De Gaulle májusa <http://epa.oszk.hu/00900/00995/00016/pdf/ferwagnerpa08-4.pdf> 2011–11–03

rettegés a katonai rezsimtől nem elegendő érv a szovjet segítség meglétére, ráadásul Franciaországban ennek soha nem volt politikai hagyománya, és társadalmi igény sem volt rá.* Azonban az itt idézett szerzőnél sem olvasunk bizonyítékokat a szovjet segítségre, De Gaulle-nak a kormányzáshoz soha nem volt szüksége a kommunistákra, akiket finoman szólva sem kedvelt. A szovjetek Párizs és Moszkva viszonyában nem érzékelnek jelentős törést az események után, egyedül a túl erős kommunistaelenes retorikát kritizálják.³⁴⁵ Az pedig nem igaz, hogy az FKP kimaradt teljesen az eseményekből, a sztrájkokban és néhány utcai demonstrációban komoly szerepe volt. Az viszont valóban igaz, hogy a választékból és a politikai következményeket előre látván a szovjetek inkább kívánhatták az őket nem igazán kedvelő Tábornok hatalmon tartását, mert jobbat nála politikai értelemben nem látni a mezőnyben. A keleti nyitás előnyei is ösztönözhetik a szovjeteket, de igazából nem tűnik kifizetődőnek, hogy a májusi válságban még kiségitik a bajból, majd végignézik az FKP teljes meggyengülését.

5) Nagy-Britannia indokai

A hatok, az atlanti szövetség, kelet-nyugat kapcsolatok, Nagy-Britannia és a szabadkereskedelmi övezetével kapcsolatos kérdések mind összefüggnek. Nyugati kohézió erősítése és az európai autonómia megteremtése a cél a hidegháborús környezetben, amihez szükség van mind Bonnra, mind Londonra. A német újraegyesülés a közeljövőben nem várható, de ez állandó kérdés és a kelet-nyugati kapcsolatok egyik központi témája. A politikai és a gazdasági unió közötti választás kikényszerítése nem jó, mert a működéshez mindkettőre szükség van. Eszme nélkül még a minimális gazdasági együttműködés sem menne. 1965-ben a második forduló előtt egy brüsszeli eurokrata elmondta, hogy a németeknél még talán gyengébb az európai eszme, mint a franciáknál, mindez az antigaulle-isták szerint a Tábornok politikájának következménye. A francia politika – és a velük való barátság – sokszor mind az angolok, mind a németek szemében Európában egyet jelent az európai francia dominanciával, a Washington ellenességgel, amire az érintett országok inkább az atlanti kapcsolataik erősítésével válaszolnak, ami viszont a franciákat érinti rosszul. Így a

* A Vichy államról ne feledjük, hogy nem egy teljesen független országról van itt szó. Pl. Magyarországon sem volt igény a kommunizmusra ld. 1945 és 1947-es választások eredményeit, mégis az valósult meg, mert idegen megszállás van, ugyanez játszik szerepet Vichy létében is.

³⁴⁵ 1968 I. N° 372 (Moszkva, 1968. június 20.) pp.968-969

Tábornoknak talán igaza van, hogy a politikai egyesülés jelenleg nem aktuális, a nézetkülönbségek a Közös Piac létét veszélyeztethetik.³⁴⁶

A Tábornoknak végig rossz véleménye van az angolokról, akiket olyan szocialisták vezetnek, akik képtelenek megoldani az ország bajait, és az amerikaiak csizmájában vannak.³⁴⁷ De Gaulle politikájának „haszonélvezője” volt az Egyesült Királyság is, amely a II. világháborúból győztesen került ki, de annál nehezebben állt talpra. Megpróbált továbbra is távol maradni az európai ügyektől, de harmadik szuperhatalomként már semmiféleképpen nem tudott felzárkózni az Egyesült Államok és a Szovjetunió mellé.

„A háborút követően Winston Churchill, a tőle megszokott aforisztikusan frappáns képszerűséggel, a brit külkapcsolatokat a következő prioritásokkal jellemezte: Nagy-Britannia legfontosabb mozgási közege a világban a Nemzetközösség. A második koncentrikus kör az angol–amerikai különleges viszony (*special relationship*), s csak a harmadik – a leglazább külkapcsolati függőség – az Európához fűződő kapcsolat.”³⁴⁸

Ez jól mutatta, hogy az 1950-es években inkább az Egyesült Királyság óvakodott a Közös Piaci belépéstől, sőt még „ellenszervezetet” is alapított, az *Európai Szabadkereskedelmi Társulást* (*European Free Trade Association, EFTA*). Ez azonban nem volt elegendő *Harold Macmillan* (1957-1963) számára, aki 1961-ben kérte országa felvételét az EGK-ba. A rengeteg politikai és gazdasági csapás okán kerülhetett erre sor, hiszen elég csak a szuezi kudarcra, a Nemzetközösséget megrázó változásokra – pl. Dél-Afrika kilépése (1961) –, s az angol érdekek folyamatos „amerikanizálódására” gondolni a világ különböző pontjain. Franciaországgal egyre élesebbé vált a viszony. Angliának be kellett látnia, hogy múltját félretéve csatlakoznia kell, az amúgy nagyon jól működő *Európai Gazdasági Közösséghez*. Viszont e csatlakozásnak egyetlen akadálya volt, az angolokat sohasem szerető Franciaország. Az EGK gyűlésein de Gaulle folyamatosan ellenezte más országok – különösen Anglia – csatlakozását. Ezt 1963-ban és 1967-ben tette igazán érezhetővé, amikor egyedülként megvétózta a brit csatlakozást.

„Fel lehetett volna tétélezni: angol barátaink, amikor javasolták csatlakozásukat, elhatározták a szükséges változtatások végrehajtását, hogy minden megkívánt feltételnek eleget tehessenek. A kérdés most az, hogy vajon el tudják-e fogadni a közös vámhatárt, lemondanának-e a Nemzetközösséggel szembeni preferenciákról, a saját mezőgazdasági termelőiknek nyújtott kedvezményekről... Ezek a nagy kérdések. És nem mondható, hogy Nagy-

³⁴⁶ A bekezdés *Les articles* p. 167-170 alapján készült.

³⁴⁷ *La grandeur* p. 592

³⁴⁸ LOJKÓ Miklós: Nagy-Britannia a vonakodó európai. A múlt vonzásában In: *Rubicon* 1997/5-6
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/kincstar_1997_05_06_europa/21/5 2012-12-09

Britannia jelenleg kész lenne e lépésekre. Valaha is kész lesz-e rájuk?³⁴⁹ – fogalmazta meg de Gaulle az aggodalmait, illetve érveit a vétó bejelentésekor már 1963. január 14-én.

1963-ban volt egy pillanat, amikor elkerülhetőnek tűnt a vétó. A brit atomfegyverek fejlesztései amerikai segítséggel zajlanak. De Gaulle és Macmillan 1962. december 15-16-án Rambouillet-ben találkozott egymással. Itt de Gaulle ajánlatot tett egy közös brit-francia atomfegyver kifejlesztésére, amiért cserébe a britek a Közös Piachoz való csatlakozást kérték. A francia feltétel viszont az volt, hogy London fogadja el a független Európa gondolatát. Macmillannek ez nem érte meg, a britek nem adták fel „különleges amerikai kapcsolataikat,” így törvényszerű volt a francia vétó. A két ország között jelentős együttműködés történt a légi ipari és légvédelmi fejlesztésekben, elég csak az 1962-es Concorde-szerződésre gondolni, és már 1967-ben kiírták a Csalagút pályázatát is.³⁵⁰ Az európai Európa közös védelmen alapulna, különbözne az USA-tól, és annak ellensúlya lenne. A Tábornok hosszabb távon támogatója egy valódi hatalommal bíró, választott európai parlamentnek, a Nagy-Britanniával kiszélesített Európának, azon államokkal együtt, akik a NATO keretein belül erős kapcsolatokat kívánnak fenntartani Amerikával. Ekkor még a franciáknak Európa elsősorban a gazdasági fejlődés keretét adja meg, a Fouchet-terv³⁵¹ bukása és az Élysée-szerződés német aggályai azonban azt mutatták, hogy az európai Európa terve nem megoldható. Így a politikai konstrukciót egyre kevésbé tartották fontosnak. Ha annak keretei akadállyá válnak, akkor ott is hagyhatják az egészet. Az ellenséges megnyilatkozásai ellenére, a gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi, technikai fejlődés, tárgyalások jól alakulnak a Közös Piacban, sőt még a 18 afrikai állammal is szerződnek. Az exportban nagy változás várható, mert az EGK és a GATT vámhatárnyitásai miatt az export többsége már ide irányult, nem az egykori francia gyarmatok felé.³⁵²

Harold Wilson (1964-1970) miniszterelnöksége idején tovább csökkent a brit befolyás a világpolitikában, ami együtt járt az angol gazdaság meggyengülésével. Az angolok folyamatosan veszítik el befolyásukat a világon, feladják Suezről keletre eső bázisaikat feladják, és az Egyesült Királyság pénzét 1967-ben 15%-kal leértékelik, és megalázó feltételekkel kér nemzetközi kölcsönt 1968-ban. A nehezedő gazdasági helyzetben a hadseregen igyekeztek spórolni, de így sem tudták elkerülni a font krízisét. Wilson ezért megpróbálta javítani az atomfegyverkezés és NATO kérdések miatt megromló viszonyt. A

³⁴⁹ EGEDY: i.m. p. 74-75

³⁵⁰ A közös légügyi fejlesztésekről részletesebben ld. *La grandeur* pp. 593-596

³⁵¹ Fouchet-terv: egy olyan közös piaci együttműködést javasolt, amelyben a kormányközi kapcsolatok sokkal erőteljesebb szerepet kaptak volna a nemzetek feletti irányítási módszerekhez képest, így kívánta de Gaulle biztosítani az EGK függetlenségét a NATO-tól és az Egyesült Államoktól.

³⁵² *La puissance* pp. 105-106

brit miniszterelnök környezete kevésbé értékelte a Tábornokot, mint ő. *Denis Healey* védelmi miniszter szerint de Gaulle-nak pestises hatása van az európai egységre és az atlanti kapcsolatokra is.³⁵³ Az újabb takarékosági intézkedések növekvő társadalmi feszültségekkel jártak. A külpolitikai körülmények némileg a britek számára kedvező megváltozása viszont 1965 során felbátorította Wilsont. Az angolok javaslatot tettek az együttműködésre a Közel-Keleten és Afrikában, valamint a katonai repülőgép fejlesztés terén, és különösen az informatikában, mert ez az egyetlen eszköz, hogy elkerüljék az amerikai befolyást e téren. Az év második felében a brit-francia viszonyban az „üres székek” politikája³⁵⁴ miatt is közeledés volt, mivel az NSZK-val közben megromlottak a franciák kapcsolatai. Az Élysée-szerződés félsikere óta ez folyamatos, pedig a német törekvések egyértelműek: amerikai védelem, barátság a franciákkal.³⁵⁵ Ennek háttérében elég arra gondolni, hogy a németek támogatták az USA-t Vietnámban, és részt vettek az MLF-ben. A németek Izrael-barát politikát folytattak, és a Tábornok lengyelországi útján a korábban német városok lengyel jellegét hangsúlyozta, amit keleti határok kérdésben az NSZK cserbenhagyásnak értékelt. Mindezek oda vezettek, hogy az 1968-as francia pénzügyi krízis idején az NSZK szolidaritása elmaradt.³⁵⁶

Pompidou és a konzervatív pártot irányító Heath megbeszélésein 1965. november 22-én elhangzott, hogy azért kívánnak belépni a Közös Piacba, mert így tehetik a világ első ipari és gazdasági hatalmává Európát, kiegyenlítve Amerikát. Pompidou azt mondja, hogy a franciák a gazdasági közösség létét részesítik előnyben, földrajzi és emberi okokból is várják ide Nagy-Britanniát, hogy ellensúlyozzák a német ipart, ráadásul az európai politika nélkülük elképzelhetetlen. A német kérdés többször is előkerült, megállapítva, hogy az elmúlt két évben megváltozott a németek hozzáállása, kevésbé elkötelezettek a Közösség felé, és egyre erősebb világ gazdasági hatalommá kezdenek válni, ami mindkét felet aggaszthatta. Az 1966-os választások idején Wilson bejelentette, hogy országa pályázik a Közös Piacba, amivel megoldaná a font krízisét, és megoldaná a gazdasági problémáit.³⁵⁷ A hat napos háború azonban újra meggyöngítette a fontot.

³⁵³ *La grandeur* p. 593

³⁵⁴ Üres székek politikája: 1965. június 30-1966. január 1-ig tartó időszak, amikor a franciák az EGK Tanácsából visszavonták képviselőiket mikor az egyhangú határozathozatalról áttértek volna a többségi döntésekre. A luxemburgi kompromisszum zárta a vitát, ami lehetőséget adott arra, hogy a tagállamok megvétőzhassanak olyan határozatokat, amelyeket „létfonosságú nemzeti érdeknek” tekintettek. Vö. *La puissance* p. 110

³⁵⁵ *Les articles* p. 169

³⁵⁶ *La puissance* p. 112

³⁵⁷ *La grandeur* p. 593

„A francia kormány nyílt akciókat indított a pénzügyi piacokon a font nemzetközi fizetőeszköz szerepe ellen. Ekkor már a Nemzetközi Valutaalaptól kikönyörgött hitelek sem tudták a font szabadesését megállítani a tőzsdéken. 1967. november 18-án a fontot le kellett értékelni.”³⁵⁸

Wilson komoly kampányba kezdett. A Közös Piachoz való csatlakozás előnyeit bemutatta az országának, amit a munkáspártiak is támogattak. Az európai politika terén bizonytalanok, mert a Nemzetközösség kereteit és az USA-val való különleges kapcsolatokat is fenn akarják tartani. Valójában az idézett sajtótájékoztatón elhangzott érvek jelennek meg 1967-ben is, amellyel persze de Gaulle a francia nemzeti érdekeket védi. De Gaulle-t alapvetően az zavarta, hogy Nagy-Britannia mindenben elfogadta az Egyesült Államok véleményét. *Denis Healey*, memoárja szerint a Tábornok a briteket „*Amerika trójai falovának tekintette Európában.*”³⁵⁹ De Gaulle tudta, hogy az angolok később majd csatlakozni fognak, de erősebb elköteleződést várt el Európa felé. A Tábornok egyértelműen kételkedett a brit atomfegyver függetlenségében, és a közös mezőgazdasági politikához való csatlakozásban is.

Ilyen ellenszélben vajon miért tesz kísérletet Wilson munkáspárti miniszterelnök a csatlakozás elérésére? A csatlakozási szándékot ismételten 1966. november 10-én jelentette be, a Munkáspárt azonban öt feltételt szabott:

- 1) Nemzetközösség országai kereskedelmi és gazdasági érdekeinek biztosítása.
- 2) EFTA partnerek számára adandó garanciák.
- 3) A brit mezőgazdaság speciális érdekeinek tiszteletben tartása.
- 4) Önálló brit külpolitikai folytatásának biztosítása.
- 5) A brit gazdaságtervezési önállóság megőrzése.

Itt megfogalmazták a céljaikat is, mely egyenesen azt a lehetőséget villantotta fel, hogy Franciaország helyére léphetne be a Közös Piacba, ha a másik öt állam ezt kérné.³⁶⁰ Ez nyilván csak egy merész propagandafogás volt, de jól mutatta a brit törekvések életét. A diplomáciai küzdelem ezzel rögvést kezdetét vette Franciaország és az Egyesült Királyság között, pedig *George Brown* brit külügyminiszter személyében egy igazi európai került erre a fontos posztra, aki szívügyének érezte Wilsonhoz hasonlóan a csatlakozást. Ennek fényében nemcsak kétoldalú, magas szintű politikai tárgyalásokra került sor a felek között, hanem nemzetközi konferenciákat is tartottak, ahol kifejthették, népszerűsíthették saját álláspontjukat. A franciák azonban végig kemény üzenetekkel jelezték, hogy nem örülnek a

³⁵⁸ LOJKÓ: i.m. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/kincstar_1997_05_06_europa/21/5 2012-12-09

³⁵⁹ Uo.

³⁶⁰ A pontokat és a célokat ld.: *Nagy-Britannia és a Közös Piac* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/2/1967 (18. d – Anglia)

brit csatlakozási szándéknak. Az 1966. július 6-8. között Pompidou és Couve de Murville londoni látogatásán lényegében az együttműködési tervek elszálltak. A franciák kifejtették, hogy a britek jöhetnek, de értsék meg, hogy nem kíván Európa az USA 51. tagállamává válni. Emlékeztették a briteket Nassau és az 1963-as vétó közti összefüggésekre. Még mindig szeretnék egy francia-brit együttműködést atomfegyver fejlesztésben, ami nem lenne az amerikai érdekek ellen. A britek is érezték, hogy a gazdasági és pénzügyi helyzetre hivatkozva elutasíthatják őket. A franciák feltették a kérdést, hogy az egész belépési színjáték nemcsak a brit belpolitikai manőverek része-e, amivel a font értékét és a britek nemzetközi szerepét kívánják megőrizni. Brown 1966 decemberében konkrétan megkérdezte, hogy a franciák kívánják-e a brit belépést. De Gaulle visszakérdezett, hogy milyen feltételekkel akarnak belépni. *„Nagy-Britannia egy tengeri ország, font zónával és a Nemzetközösséggel, hogyan fogadhatná el a kontinens szabályait? Képes-e meglazítani az USA-hoz fűződő kapcsolatait?”*³⁶¹ Ez a hozzáállás folytatódott az 1967. május 3-4-én tartott konferencián is, ahol Brown brit külügyminiszter megkísérelte kiemelni, hogy Európa csak úgy válhat harmadik pólussá a bipoláris világrendben, ha Anglia is taggá válik. A politikai uniónak azonban a gazdasági unió az előfeltétele. *Valéry Giscard d’Estaing* erre úgy reagált, hogy Amerika politikai és pénzügyi alárendeltje kerülne be az európai közösségbe. Bár azt elismerte, hogy egy közös európai valuta megteremtéséhez jól jönne a brit gazdasági potenciál. De ehhez előfeltételül szabja az Amerikából történő kényszerű fegyvervásárlások korlátozását, és az európai gazdaság Amerika részéről történő kizsákmányolás megszüntetését. A brit csatlakozás tehát elsősorban politikai és nem gazdasági kérdés.³⁶²

A kommunista államok is foglalkoztak a kérdéssel, hogy miért akar belépni Nagy-Britannia. A londoni magyar nagykövetségen gyűltek össze „a baráti” (ti. szovjet típusú kommunista) országok Angliába delegált nagykövetei, hogy megosszák egymással nézeteiket. Mivel őket ez a kérdés is érintette a világhatalmi játszmát illetően, de mégsem olyan hűsbavágó módon, így némileg kívülről, talán több rálátással közelíthették meg a témát. Szerintük az elsődleges „természetesen” az amerikaiak szándéka, akik így Franciaország gyengítésére használhatnák fel a brit belépést. Ugyanis az angol-amerikai erős katonai és gazdasági érdekek miatt az EGK-ban komoly politikai hátszelet is adnának az amerikai törekvéseknek Európában és Vietnámban Franciaország ellen. Másrészt a brit külpolitikai elszigetelődésből lehetne egy kitörési pont a csatlakozás, bár a brit vezető szerepre történő utalások ezt nem segítették elő. Harmadrészt az objektív gazdasági adatok kényszerítenék

³⁶¹ *La grandeur* p. 599

³⁶² A bekezdés *Nagy-Britannia és a Közös Piac* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j- 00595/6/1967 (18. d – Anglia)

Angliát a csatlakozásra, hisz nagy piac nyílna meg, különösen az általuk termelt modern technológiáknak, nem beszélve arról, hogy míg az EGK GDP-je 44%-kal nőtt, ugyanez csak 29% Nagy-Britannia esetén. *Ruzek* csehszlovák nagykövet szerint de Gaulle vétőjára a NAFTA* megerősítése lesz a válasz az EGK-val szemben. A szovjet nagykövet *Szmirnovszkij* szerint senki nem akarta igazán a brit csatlakozást, de hagyták, hogy de Gaulle tovább rontsa a viszonyát a britekkel, ne nekik kelljen. Egyedül a lengyel követ *Morawski* volt azon az állásponton, hogy de Gaulle-nak érdeke lenne befejezni a tárgyalásokat, mert a későbbi francia kormányok majd enyhébb feltételekkel egyeznek bele Nagy-Britannia felvételébe.³⁶³ A skandináv térségből a svédek és a finnek teljesen közömbösen viszonyulnak a brit törekvésekhez, bár a párizsi svéd nagykövet megjegyezte, hogy egy amerikai patronálással formálódó európai közösség nem szerencsés.³⁶⁴

Wilson 1967-ben tényleg minden követ megmozgatott annak érdekében, hogy Nagy-Britannia bebecsátást nyerjen a Közös Piacba. Az öt másik tagra kívántak nyomást gyakorolni, hogy elszigeteljék Franciaországot. A Benelux államok valóban sok támogatást adtak, és kezdeményezték a brit felvételt. Ennek érdekében a Közös Piac országait az év során végigutazta, s némileg erősítette a brit szándékot az izraeli válsággal kapcsolatos francia állásponttal szembeni felháborodás is, ami külpolitikai téren némileg gyengítette bizonyos területeken Franciaországot, bár természetesen máshol – kommunista országok, arab világ – erősítette azt.

Wilson elsőként Rómába látogatott (1967. január 16-17.), de itt rögtön tartózkodó, a mezőgazdasági politika terén inkább a francia álláspontot támogató vendéglátókkal találkozott. Pedig eredeti terv szerint egy olasz-brit tandemet³⁶⁵ kívántak létrehozni a francia-német párossal szemben. A franciákat kívánták elszigetelni, és leválasztani róluk az NSZK-t. Az olaszok maximum a társult tagság bevezetését pártolják Anglia esetén, szerintük a belépés most nem aktuális, olyan sok a feszültség ld. Vietnám, USA-brit viszony, NATO-brit viszony. Így biztos nem lesz francia jóváhagyás, az egész csak egy újabb politikai játszma a britek és a Közös Piac között, aminek célja, hogy a korlátok ledöntésével lépjen be Nagy-Britannia.³⁶⁶

* *North American Free Trade Agreement* (Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény), csak 1994-től működik, itt valószínűleg elírás történt a követségi anyagban, és az EFTA helyére került ez a rövidítés. Az *EFTA* (*European Free Trade Association – Európai Szabadkereskedelmi Társulás*) 1960. jan. 4-én alakult meg a stockholmi egyezménnyel a római szerződés ellensúlyozására, Ausztria, Dánia, az Egyesült Királyság (UK), Norvégia, Portugália, Svájc és Svédország részvételével.

³⁶³ A bekezdés *Nagy-Britannia és a Közös Piac* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j- 00595/5/1967 (18. d – Anglia)

³⁶⁴ Megjegyzését ld. *Ebéd nagyköveteknek (Közös Piac)*: MNL-OL KÜM XIX-J-1-j- 00595/4/1967 (18. d – Anglia)

³⁶⁵ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j- 00595/2/1967 (18. d – Anglia)

³⁶⁶ *Wilson római látogatása* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j- 00595/1/1967 (18. d – Anglia)

A brüsszeli látogatás (1967. január 31 – február 1.) előtt a franciák elhintették Belgiumban, hogy a britek a „nemzetek Európája” koncepciót támogatják, szemben a belgák egységes, integrált Európa képével. Ez a brit és belga fél találkozásán azonnali feszültséget keltett.³⁶⁷ A belgák végül ugyan kifelé támogatták a brit belépési szándékot, de igen megértőnek bizonyultak a francia álláspont irányában, kikérve maguknak de Gaulle stílusát. Szeretnének alternatív javaslatokkal előállni, ami segítheti Anglia belépését. Így javasoltak egy három éves türelmi időt Nagy-Britanniával szemben, ami alatt segítséget is kaphatna, hogy képes legyen teljesíteni a belépési feltételeket, esetleg kereskedelmi egyezményvel társulási lehetőséget kaphasson.³⁶⁸ Az amerikai-francia kapcsolatok esetleges javulása is várható lenne a brit belépéssel, mert ez oldhatná a franciák hagyományos távolságtartó politikáját Washingtonnal szemben.

A britek a legnagyobb és legegységesebb támogatást Hollandiától kapták. A hollandok egységes álláspontot szeretnének elérni az öt állam között, amivel nyomást gyakorolhatnának de Gaulle-ra, hogy vonja vissza a kimondott vétót. *Luns* holland külügyminiszter az afrikai *francophon* országokon keresztül akart üzeni, az Expressnek és a BBC-nek adott interjújában a brit felvétel elutasítása esetén a Közös Piac bomlását vetíti előre. Talán az ő megnyugtatóra dobta be egy francia képviselő az előtagság ötletét.³⁶⁹ Végül elismerik a hollandok is, hogy Franciaországnak van vétójoga, és rajta múlik elsősorban a brit csatlakozás.

A bonni látogatás (1967. február 14-16.) sem volt sikerebb, mert az NSZK nem kíván a font stabilizálásához anyagi áldozatokat hozni, Franciaország jelenleg sokkal fontosabb tényező politikájukban, mint Anglia. Ráadásul a Munkáspárt balszárnya is ellenzi a csatlakozást, akkor mennyire vehető komolyan a brit szándék?³⁷⁰

Természetesen – mint az eddigiekből nyilván kiderült – Franciaország meggyőzése lett volna a legfőbb feladat. 1967. január 24-25-én látogat el Wilson és Brown először Párizsba, ahol megpróbálkoztak egy offenzív tárgyalási stratégiával. Próbálták érzékeltetni, hogy nem Nagy-Britannia lesz a hibás a tárgyalások esetleges kudarcáért, ráadásul az amerikaiakkal szembeni gazdasági versenyben az EGK Anglia nélkül kevés tudományos, technikai, műszaki szinten. Ugyanakkor hajlandóak lettek volna engedni a mezőgazdasági politika terén. A fontot azonban nemzetközi fizetőeszközként továbbra is fenntartanák. Valóban elfogadják a

³⁶⁷ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j- 00595/2/1967 (18. d – Anglia)

³⁶⁸ Javaslatokat ld.: *Anglia közös piaci belépésével kapcsolatos információk* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j- 00595/7/1967 (18. d – Anglia)

³⁶⁹ *Anglia és a Közös Piac* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00595/17/1967 (18. d – Anglia)

³⁷⁰ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00595/2/1967 (18. d – Anglia)

„nemzetek Európája” koncepciót. Csatlakozásuk fő előnyét abban látják, Amerikától megteremthető technológiai függetlenség köszönhetne a szervezetre. A franciák ekkor még inkább titkolták válaszaikat, bár azt nyilvánvalóvá tették, hogy a font stabilizálását a közös piaci kasszából egyetlen tagállam sem nézné jó szemmel.³⁷¹ A tárgyalásokon világosan kirajzolódik a két probléma: a Közös Piac mezőgazdasági szabályainak alkalmazása és a font válsága.³⁷²

Wilson 1967. június 18-20-án újra felkereste Párizsban de Gaulle elnököt, ami azonban inkább csak távolította a briteket a Közös Piacról. Itt sokat beszélnek közel-keleti helyzetről, ahol a britek is elhatárolódnak az amerikai politikától, illetve egyetértettek azzal, hogy Vietnám megmérgezte a nemzetközi kapcsolatokat, bár ők ott támogatták az USA-t. Az angol miniszterelnök ezért meg is kapta a szemrehányásokat De Gaulle-tól. Wilson a csatlakozás értelmét a közös érdekek erősítésével próbálta vonzóvá tenni, ami a Közel-Keleten is nagyobb európai befolyást eredményezne. De Gaulle azonban ez utóbbi területen felhívta a figyelmet, hogy a britek teljesen eltérő, Izraelt nyíltan támogató politikát folytatnak, nem véletlen, hogy az arab országok olajszállítási tilalmat fogantatosítottak az Egyesült Királyság ellen. A brit gazdaság krízise így tovább mélyült, és igazából az amerikai függés erősödött, ami miatt egész egyszerűen Nagy-Britannia „nem érett”³⁷³ a csatlakozásra. A közös repülőgépi ipari tervek is megrekedtek, ami a franciák szemében ismét az amerikai befolyást növelte az Egyesült Királyságban, hisz akkor gépet onnan szereztek be. A találkozó kudarcra egyetlen lehetőséget adott Wilsonnak: az öt másik tagállamot kellett Franciaország ellen fordítani, és azok nyomásával a francia vétó veszélyét elhárítani. Ennek érdekében újra felvetették az 1950-es évek közepén a franciák miatt kudarcba fulladt EVK gondolatát, amely közös nukleáris arzenált is jelentene az Egyesült Királyság belépésével, de ezt is elvetették. A javasolt társult tagság ötlete a britek számára elfogadhatatlan volt, az NSZK pedig szintén riválist látott Angliában, csak finomabban adta elő a belépési szándék elutasítását, azaz ráhagyta a piszkos munkát a franciákra. Az elemzők még abban sem biztosak, hogy a Tábornok távozása a hatalomból feltétlenül elősegítené a brit belépést, ami gazdasági szempontból egyre jobban érdeke Angliának, mivel az esetlegesen fokozottabb NATO szerepvállalás ellenére sem javult a brit gazdaság. Ezért lehet, hogy érdekesebb lenne a francia követelések teljesítésén gondolkodni.³⁷⁴

³⁷¹ Ezt a látogatást ld.: MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/2/1967 (18. d – Anglia)

³⁷² *La grandeur* p. 599

³⁷³ *A Wilson – De Gaulle találkozó és a brit francia kapcsolatok* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–003370/1967 (18. d – Anglia)

³⁷⁴ A bekezdés MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–003370/1967 (18. d – Anglia) és *La grandeur* p. 601 alapján készült.

Milyen francia követelésekről van szó? A már többször emlegetett „trójai faló” az első érv, mert az Egyesült Államokkal szemben csak így lehet valódi ellensúlyt képezni. Mi bizonyítja ezt a franciák szerint? Az atomhatalmi viszony az USA-val, az Amerika orientált bankrendszer, ami szükségszerűvé teszi a kérdést: be akar-e lépni az európai védelmi rendszerbe, a csúcziparágak fejlesztését kivel képzelel el, EGK-val vagy az USA-val? A franciák szerint az egész EGK szabadkereskedelmi zónává válna.³⁷⁵ A közös repülőipari program például közismerten nem tetszett az Egyesült Államoknak. Maga Amerika nem érdekelt egy erős és egységes Európában, ezért tetszene neki a se vele, se nélküle állapot, hogy kialakítsák Nagy-Britannia számára a társult tagság státuszát. Az érvek második csoportjába a gazdasági terület tartozik, ahol az adórendszer harmonizálási nehézségeit említhetjük, a mezőgazdasági és a pénzügyi szektor eltéréseit, valamint a Nemzetközösség piacaihoz való viszonyt.³⁷⁶

A franciák vétóját a hatok közös tanácskozásai előzték meg. Az EGK Tanácsa kezdeményezné a csatlakozási tárgyalások megkezdését, amit a franciák a többi tagállam nyomása ellenére is akadályozták. Luxembourgban 1967. október 22-25 között tartott minisztertanácsi ülésen is megerősítették, hogy egy feltételek nélküli belépés lassítaná az európai integráció folyamatát, mindenképpen szükséges lenne a mezőgazdasági politika feltétel nélküli brit elfogadása, míg a britek által javasolt *európai technológiai közösség* programot kemény bírálatok érték. A font kilátásba helyezett leértékelésének hatásait vizsgálták, de a hatok remélték, hogy a brit fizetési mérleg ezzel egyensúlyba kerül. Couve de Murville francia külügyminiszter a tárgyalások további folytatását nem javasolja Angliával, mert az csak akkor nem lesz kudarc, ha elfogadják a brit javaslatokat. Felhívja a figyelmet arra, hogy az olaj árának növekedése, szállítási gondok rossz hatást gyakorolnak a brit gazdaságra. Az inflációt gerjeszti a vasutas és dokkmunkás sztrájk, valamint a kamatlábak emelése. Igazából az ülésen az derült ki, hogy a többiek sem hajlandók feláldozni az EGK-t Angliáért. Ha nem tárgyalnak tovább, akkor a franciák megvétózzák a brit belépést. A többiek így taktikai vereséget szenvedtek.³⁷⁷

A hatok brüsszeli november 20-i tárgyalásán ugyanez az eredmény születik, hiába értékelte le eddigre a fontot Anglia, sőt ez inkább újabb igazolást adott de Gaulle-nak, hogy nem szabad felvenni őket a Közös Piacba.³⁷⁸ A franciák elutasítják a további tárgyalásokat,

³⁷⁵ *La grandeur* p. 601

³⁷⁶ A bekezdés *Anglia és a Közös Piac (néhány információ)* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00595/9/1967 (18. d – Anglia) alapján készült.

³⁷⁷ *Nagy-Britannia és a Közös Piac* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00595/13/1967 (18. d – Anglia)

³⁷⁸ *La grandeur* p. 602

mert a közösség nem jöhet ki jól belőle.³⁷⁹ Így marad az elutasítás, ami hivatalossá a Tábornok 1967. november 27-én tartott sajtókonferenciáján – ez volt a 16. alkalom 1958 óta – került megerősítésre. Az 1967. október 5-én *Sir Patrick Reilly*nek adott francia elnöki iránymutatás már igen világosan előrevetítette ezt a francia lépést.

„Anglia nem képes elfogadni a közös mezőgazdasági politikát, képtelen fizetési mérlegének egyensúlyát helyreállítani és meghozni a szükséges változtatásokat a font sterling erősítéséhez.”³⁸⁰

A Tábornok bel- és külpolitikai kérdésekről egyaránt beszélt a sajtótájékoztatón. A belpolitikában dicsérte a gazdasági helyzet javítására tett erőfeszítéseket, a szociális politika eredményeit. A külügyek terén bejelentette a vétót Anglia közös piaci belépésével kapcsolatban, hogy megakadályozza annak felbomlását. A Közös Piac jelenlegi állapotában „teljesen összeegyeztethetetlen Anglia mai gazdasági életével.”³⁸¹ Felrótta a brit fizetési mérleg hiányát, és egyedüli alternatívaként egy szabad kereskedelmi övezet kialakításán lehetne gondolkodni. A második vétóban a pénzügyi és a gazdasági érvek kerültek előtérbe, míg az elsónél a katonai érvek voltak meghatározóak.³⁸² A Tábornokot semmilyen változásra nem lehet rávenni Angliával kapcsolatban, igazából a de Gaulle utáni időkre kell készülni. A franciák kényelmesen vezették a Közös Piacot, nekik Anglia és még három-négy másik ország belépése csak a működést veszélyeztetné. A briteket csak azzal a feltétellel látná szívesen, ha azok segítenek egy független Európa létrehozásában, amely mindkét nagyhatalomtól egyenlő távolságot tart.³⁸³ A Times úgy értékelte, hogy de Gaulle egy Don Quijote, aki most sikeres ugyan, de ha távozik, az általa lerombolt szélmalomok ismét életre kelnek. A Közös Piac túlélte ezt is, bár öt állam támogatta a briteket. A Tábornok utódát kellene meggyőzni arról, hogy Anglia a haladás kulcsa. Amerika és Izrael is megvolt Párizs nélkül, a brit politika pedig többé nem sebezhető ezzel a kérdéssel.³⁸⁴

A britekkel való viszonyt terheli a sajtókonferencián szintén érintett québeci kérdés is. 1967-ben *Montreal*ban a világhiállításon elmondott beszédére utalt ezzel, amit a *québeci szeparatista mozgalom* jelszavával zárt: „Éljen a szabad Québec!”³⁸⁵ Az angolokat egyenesen „elnyomónak”³⁸⁶ nevezi. Néhány jogos sérelem orvoslását akarta többek között ezzel elérni,

³⁷⁹ *Anglia és a Közös Piac* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00595/15/1967 (18. d – Anglia)

³⁸⁰ AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 – 1967. okt. 10.

³⁸¹ *De Gaulle sajtókonferenciája* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00595/16/1967 (18. d – Anglia)

³⁸² *La grandeur* p. 603

³⁸³ MNL-OL XXXII–4 sajtószemlék– 1945–1981 (62. d), 1967. május 17. 150-es sz.

³⁸⁴ MNL-OL XXXII–4 sajtószemlék– 1945–1981 (62. d), 1967. november 28. 200-as sz.

³⁸⁵ SHENNAN: i.m. p.145

³⁸⁶ AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 – 1967. aug. 1.

hiszen pl. a filmek több, mint 40%-a angolul megy francia feliratozás nélkül.³⁸⁷ A kanadai kormány természetesen országa belügyeibe való beavatkozással vádolta, és ottani útját félbe kellett szakítania emiatt.³⁸⁸ Az egész angolszász világ elleni támadásnak értékelték.³⁸⁹ De Gaulle ráadásul tudatosan használta ezt a kijelentést, és segítséget ígért a 85%-ban³⁹⁰ francia területnek.

De Gaulle szabad *Québec*ről szóló bejelentését az angolok egyhangúlag elutasították a társadalom és a politika minden szintjén, az angol sajtó ízekre szedte de Gaulle szeparatistákat bátorító beszédét. A nemzetközi sajtó fáradt embernek mutatta a Tábormokot, akin a gyengeség lett úrrá. Egy bonni lap arról beszélt, hogy milyen kár, hogy elszalasztotta a megfelelő pillanatot a visszavonulásra. Az amerikai francia nagykövetség rosszalló levelek tömegét kapta, sértő hangvétellel, a Tábormok szenilitását és patológikus angolfóbiáját emlegetve. Az amerikai sajtó morogva fogadja a kijelentést.³⁹¹ „*Nincs orvosság a bajra*” – írták. A *Daily Telegraph* öreg diktátornak nevezte az elnököt, aki képes volt a kormányt is meggyőzni álláspontjáról, melyben amúgy az angol elnyomókról beszélt. A *Times* szerint „*de Gaulle külpolitikája csak kudarcokhoz vezet... és nem szolgál mást, mint egy illúzió fenntartását.*”³⁹² Az újság nyugtalan, hogy még mennyi idő van hátra a mandátumából, és még milyen bizarr dolgok történhetnek addig a szomorú sorsú Tábormokkal.³⁹³ A beszámoló szerint „*Franciaország most mond nyilvánvalóan vétót a brit Közös Piaci csatlakozásra.*”³⁹⁴ Ennek ellenére a november 27-i sajtótájékoztatón újra megismétli, hogy támogatja a szabad Québecet, ami a „század nagy francia ügye.” Ezzel természetesen Kanadát is magára haragította, ahol egy alkotmánymódosításon kezdenek gondolkodni ellensúlyozandó a Tábormok terveit.³⁹⁵ A francia sajtó is egyöntetűen elítéli, de még a francia közvélemény is, pedig külpolitikai kérdésekben szinte mindig igen pozitív a Tábormok megítélése, most 10 pontos zuhanást tapasztalható.³⁹⁶ A miniszterelnök közlte, hogy nem osztja Québec ügyében a Tábormok véleményét. Faure mezőgazdasági miniszter pedig nem hajlandó fogadni az Orlyn a hazatérő elnököt, ahogy az szokás volt. Giscard a hatalom egyedüli gyakorlásáról beszél. Még

³⁸⁷ *Chroniques* p. 205

³⁸⁸ A két ügyről GAZDAG: i.m. p. 144.

³⁸⁹ *La grandeur* p. 606

³⁹⁰ *Chroniques* p. 205

³⁹¹ *La grandeur* p. 648

³⁹² AMAE SE SsRU Pé – 265 – 16–24–1 – 1967. aug. 1.

³⁹³ *La grandeur* p. 648

³⁹⁴ AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 – 1967. aug. 1.

³⁹⁵ Az egész sajtótájékoztatóról ld.: MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/16/1967 (18. d – Anglia)

³⁹⁶ *La grandeur* p. 649

a québeci franciák is meglepődtek, az autonomista párt vezetője sokkot kapott a bejelentéstől, a liberálisok rosszalják azt.³⁹⁷

Amint látjuk, a korszak közel sem értékelte úgy a Tábornok kijelentését, mint később fia Philippe, aki ezt úgy értelmezte: „*Éljen a francia nyelv!*” Itt inkább az apja politikai hibájának relativizálása zajlik, amit mutat a sajtótájékoztatón való kijelentése a kanadai franciák szabadságáról. *Daniel Johnson* – az őt fogadó québeci kormányzó – *Égalité ou indépendance* (Egyenlőség vagy függetlenség) c. könyvéből tájékozódott az ottani helyzetről. Rokonszenvet érzett irántuk, ki akarta fejezni, hogy ők is franciák, ezért tette ezt a kijelentést. Zsidók viszonyát hozta fel példaként Izrael felé, ugyanígy vannak a franciák a québeci franciákkal. A kijelentés körülményeit, spontenitását hangsúlyozta Philippe, ami itt kissé túlzónak tűnik, mert a Tábornok politikája mindig is a megfontolt céltudatosságra épített, ami határozott érdekek mentén mozgott. A francia nyelv védelme az anglicizmusok ellen nem tűnt elegendő indoknak a kijelentésre. A kijelentés mögött inkább az északi tengereken feltárt energiaforrások felé vezető tengeri út megszerzésére, ellenőrzésére való kísérletet láthatunk, hisz egy Kanadából kivált, önálló Québecre a természetes francia dominancia hathatna, és ismét az erre közlekedő amerikaiak kerülnének hátrányba. Ezt a meglátását azonban nyíltan nem propagálta, így a fogadtatás még saját környezetében sem volt egyértelmű. Sokan támadták ezért, amit különben ő is tudott, hisz a Québecbe vezető hajóúton már feltette magának a kérdést:

„Azt szeretném, ha Québec a többi tagállamhoz hasonlóan szabadon intézhethetné az ügyeit. Hogy érhetném ezt el anélkül, hogy beleavatkoznék a québeciek vagy a többi kanadai politikai ügyeibe?”³⁹⁸

Itt egyáltalán nincs szó elszakadásról, amit gazdasági szempontból is téves lépésnek tartana, de szó van egy erősebb autonómia kivívásáról Kanadán belül. A Tábornok a francia jövőt kívánta továbbra is biztosítani Kanadában. Az erkélyen elhangzottak a körülmények alakulása miatt történtek. Az idő is tényező, mert elő akarta segíteni egy önállóbb Québec létrehozását ezért sürgette meg az eseményeket. Úgy érezte, hogy itt az alkalom, mert lehet, hogy soha többé nem lesz rá módja. A be nem avatkozás politikájának szószólója öngólt lőtt ezzel, bár ő úgy vélte, hogy Québec nemzetközi téren elnyert egy elfogadott önállóságot azzal, ahogy Párizs bánt vele, szinte leválasztva Kanadától. És a Tábornok tudta, hogy van önrendelkezési jog azok számára, akiknek van hozzá akaratuk és képességük. Talán túlbecsülte a

³⁹⁷ Uo.

³⁹⁸ *Apám, De Gaulle* p. 691

függetlenedési vágyat és a Johnson-kormány változtatási szándékát, alulbecsülte a szövetségi kormány válaszadási képességeit a québeci kihívásra. De Gaulle 1962 után az emberi jogok és dekolonizáció bajnokaként tűnt fel. Kanada esetén is egy dekolonizációt látott benne.³⁹⁹ A rengeteg kritikát pedig természetesen az „angolszász lobbí” tevékenységének tudta be,⁴⁰⁰ ami tehát szintén ösztönözhetette a Közös Piacba való brit belépés elutasítására.

A francia külügyminisztérium végül körlevélben tájékoztatja a francia vétóval kapcsolatos állásfoglalásról az érintett külképviseleti szerveket. Franciaország elfogadhatatlannak tartotta, hogy Nagy-Britannia a másik öt tagállamot ellene hangolja, ráadásul az ő belépésükkel az integráció atlantistává válna, elveszti európai jellegét. A brit törekvések nem álltak összhangban a római szerződéssel, különösen nagy gond volt a nemzetközösségi piac, áruk kérdése: pl. új-zélandi mezőgazdasági termékek megjelenhetnek-e akkor a Közös Piacban. Az EFTA is ellenzi a vámuniót a Közös Piaccal. A franciák felhívták arra a fentebb már ismertetett közismert tényre a figyelmet, hogy az angol gazdasági növekedés alacsonyabb a Közös Piacénál, hitelpolitikája is eltért, defláció fenyegetett. Az angol font megrendülését pedig miért a közös piaci országok finanszírozzák? A mezőgazdasági politikára irányuló brit változtatási javaslatokat Franciaország teljesen elutasította.⁴⁰¹ A Közös Piac többi tagja pedig javaslatokat tett már 1968-ban, hogy a brit technológia beáramlása előtt csökkenteni kellene az akadályokat, és működhet valami pusztán kereskedelmi egyezményeken keresztül. A francia állásponton némileg a májusi válság enyhített, ahol az angolok végre kigúnyolhatják, és megbosszulhatják néhány önmagában túl magabiztos francia arroganciáját.⁴⁰²

A britek annak ellenére csalódással és haraggal fordultak de Gaulle bejelentése felé, hogy jól ismerték az álláspontját. A tiltakozás Franciaország és a Tábornok ellen egyaránt táplálkozott a múltból, miként a jelen is gerjesztette.⁴⁰³ Az angolok is igyekeztek mindenben gyengíteni a francia elnök törekvéseit, amit jól mutat az említett québeci affér is, ahol szintén szembe került a két fél 1967-ben. Decemberre Nagy-Britannia valóban minden téren alulmaradt a „birtokon belül” álló franciákkal szemben, a franciák nélküli ötök – Brandt NSZK külügyminiszter vezetésével – elismerték a francia vétójog létét. Bár kimondják, hogy Franciaország gátolta meg a brit belépést, végül minden tagállam tudomásul vette a döntést, s

³⁹⁹ Vö. az egész Québec kérdést részletesen – mivel számunkra itt nem ez a fő irány – *La grandeur* pp. 648-670

⁴⁰⁰ Bekezdés *Apám, De Gaulle* pp. 688-694. alapján készült

⁴⁰¹ A bekezdés a *Francia Külügyminisztérium körlevele Nagy-Britannia Közös Piacba való felvételi kérelméről* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00595/20/1967 (18. d – Anglia)

⁴⁰² *La grandeur* p. 605

⁴⁰³ AMAE SE SsRU Pé – 265 – 16–24–1 brit reakciók az 1967. november 27-iki sajtókonferenciára

a felháborodás inkább a hazai közvélemény lecsillapítására vonatkozott.⁴⁰⁴ Wilson nyíltan, de aránylag tehetetlenül reagált az francia elnök vétőjára:

„A mértéktartás, a nyugalom, még egyfajta rezignáltság is helyet kapott az indulat mellett a kommentárookban. A hangnem változása nagyon is érthető, nagyon is általános, olyan mintha egy magasabb akarat által inspirált utasításból fakadna ugyanannyira kormányzati, mint ellenzéki oldalról is.” (...) A Közös Piac felbomlása nem látható és nem is kívánatos, inkább szorosabbra kell fogni a kapcsolatokat Nagy-Britannia és a Közös Piac másik öt állama között, miként Franciaországgal is.”⁴⁰⁵

Mindezek után nem meglepő, hogy az 1968-as májusi válság eseményeit némi kárörömmel kommentálták Nagy-Britanniában. Az események kezdetén a *Times* úgy véli, hogy Franciaországban, ahol a demokrácia erősebb, mint Olaszországban vagy az NSZK-ban, elég lesz a diákság problémáinak okait megkeresni, de nem erővel. Emellett aggodalmukat fejezték ki, hogy az angol egyetemekre is áterjed a mozgalom. A *Financial Times* és *Guardian* hibának tarotaa Nanterre és a Sorbonne bezárását, és feltette a kérdést: hogyan hallgathatott a több ezer egyetemista néhány kis létszámú szélsőbalos csoport izgatására. A francia kormány nem cselekedett sem gyorsan, sem hidegvérrel, és a jelen helyzet azzal fenyeget, hogy mélyebb válság lesz, mint az 1961-es volt.⁴⁰⁶ Május 20-án az okokat keresi a brit sajtó. A gazdasági fellendülésből a lakosság szinte semmit nem profitált. Az elnök és kormányfontos engedményekre kényszerül, mert minden más esetben a kormányt megdöntnék. A *Daily Telegraph* – amely rendszeres hadjáratot folytat Anglia elutasítása óta – megállapította, „*hogyan semmi jót nem hozna az V. Köztársaság bukása sem Franciaországnak, sem Nagy-Britanniának, sem Európának.*”⁴⁰⁷ Az utca embere úgy gondoljt, hogy közel a gaulle-izmus vége, amin Anglia csak nyerhet. A francia követség előtti tüntetésekről szóló beszámolók túlzottak, ez szintén arra utal, hogy britek nem tömeges tüntetésekkkel reagáltak a párizsi eseményekre. A britek nem vágytak „*kommunista fordulatra Franciaországban, egy kevésbé markáns, törekvéseiben szerényebb kormány legyen, ami karon fogja Angliát.*”⁴⁰⁸ A két ország összefogását várták. Az elnök május 24-i bejelentéseit kedvezőtlennek vélték. Az elnök 10 év óta változatlan magatartással tevékenykedik, pedig cselekednie kéne. A népszavazáson elsősorban azért van jó esélye, mert nincs vele szemben baloldali egység, nincs politikai alternatíva. A kommunisták hiába akarták ellenőrizni a sztrájkot, a jobboldali

⁴⁰⁴ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j- 00595/17/1967 (18. d – Anglia)

⁴⁰⁵ AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 brit reakciók az 1967. november 27-iki sajtókonferenciára

⁴⁰⁶ *Mai 68* pp. 3-4

⁴⁰⁷ *Mai 68* p. 6

⁴⁰⁸ *Mai 68* p. 11

erők rettegnek egy kommunista hatalomátvételtől.⁴⁰⁹ A diákságnak pedig nagy csalódás, hogy a kormánnyal való tárgyalásokból az egyetemisták újonnan alakult szervezetei kimaradtak, és a szakszervezetekkel tárgyalnak. A május 30-iki események után megállapítják, hogy nem lesz népszavazás, és de Gaulle a választásokkal a polgárháborút akarja elkerülni, bár veresége is valószínűleg ezt hozná meg.⁴¹⁰ A brit sajtó elsődleges témájává vált, hogy a Tábornok politikájának elavultságát hangsúlyozza, miközben a brit politika végtelenül európaibb, és jobban érti a jelen történelmi realitásokat.⁴¹¹ Így Anglia érdekeltsége a Tábornok rendszerének gyengítésében elég nyilvánvaló.

Minden körülményt mérlegelve elképzelhető, hogy a brit titkosszolgálat is segítette a diákmozgalmak létrejöttét. Az 1968-as párizsi események idején a francia külügyi levéltári anyagok nyomon követik az Angliában megalakuló *Free France* nevű szervezet megalakulását, tevékenységét. Az elnevezés a II. világháború alatti de Gaulle vezette ellenállási mozgalom nevére utal, s újabb fricska volt ez a Tábornoknak, hisz ez Londonban szerveződik, s ismét Franciaország „felszabadítását” tűzi ki célul, amit immár ő vezet. 1968 június 6-án *Michel Debré* külügyminiszternek beszámolnak arról, hogy a *Eveing-Standard* lap bemutatott egy levelet, amelyben felhívást intéztek a britekhez, hogy a „*Franciaországban a forradalom alatt kárt szenvedett diákokat és munkásokat támogató mozgalmat*”⁴¹² hozzanak létre. *Simon Hartog* vezeti a szervezetet, aki a *Quartier Latin*-ből tudósított a párizsi események idején. A sebesülteket pénzzel segítik, a vádlottaknak jogi védelmet kívánnak nyújtani. Ez a szervezet jól mutatja a brit közvélemény szimpátiáját a francia tüntetőkkel. A Francia Munkások Védelmi Bizottsága és Hartog július 14-én – a francia nemzeti ünnepen – *Mermaid* színházban. Unalmas, zavaros légkörben zajló konferencián kb. 400-an vesznek részt. Itt először filmeket, fotókat néznek a májusi eseményekről, és kiállítás nyílt a párizsi Szépművészeti Főiskolán készített plakátokból, és a forradalomról készült francia versekből. Végül egy középszerű, összefüggéstelen vita zajlott, amin néhány Franciaországból érkezett egyetemista, és fiatal munkás is részt vett.⁴¹³

A májusi események londoni fogadtatásáról szóló magyar nagyköveti beszámoló ezeket a gazdasági kérdéseket állítja a középpontba.⁴¹⁴ A brit politikai körök kezdetben leplezetlen kárörömmel viszonyultak a párizsi eseményekhez. Később emellé az aggodalom

⁴⁰⁹ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (63. d), 1968. május 28.

⁴¹⁰ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (63. d), 1968. május 31. 228 és 231-es sz.

⁴¹¹ AMAE SE SsRU Pé – 265-16-24-1 brit reakciók az 1967. november 27-iki sajtókonferenciára

⁴¹² AMAE SE SsRU Pé – 265-16-24-1 – 1968. júl. 6.

⁴¹³ *Mai 68* pp. 12-13

⁴¹⁴ *A francia események brit visszhangja* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/6/1968 (37. d – Franciaország) a dokumentum szövege a mellékletben olvasható!

és a számítás is teret nyert. A Tábornok bukását biztosra vették, baloldali fordulattól tartottak, aminek következményeit nem tudták felmérni. Ugyanakkor aggodalom is jelentkezett, főleg a brit befektetések biztonsága miatt, hiszen államosítás esetén jelentős veszteség érné őket. A válság következtében általános üzletmenetüket mindenképpen kár éri. A közös ipari és katonai fejlesztések (pl. *Concorde*, *Jaguar*, *rakétafejlesztés* stb.) költségei és időpontja is eltolódott, realizálása bizonytalanná vált. A két ország közötti kereskedelem is csökkent. A frank inflációja miatt leértékelés várható, ami a font leértékelését is maga után vonná.

Ilyen sok negatív hatás mellett örömmel vették de Gaulle ellentámadását, a választásokon egyértelműen gaulle-ista sikert várnak. A problémákat mindenesetre felszínre hozta a májusi krízis, amely Franciaország fejlett országok közötti viszonylagos elmaradásának következményeiből fakad. A sztrájkok és béremelések nyomán tovább gyengült a gazdaság, amely így hosszú időn át döcöghet. A belpolitikai téren népszerű francia külpolitika is megbicsaklik majd, hisz a válság pont az önálló katonapolitikát sújtja. Ennek következtében de Gaulle rendszere megingott, és külpolitikai befolyása is csökkenni fog. A britek ezt elsősorban a Közös Piacba való belépés érdekében használnák ki, s remélik, hogy az NSZK-t sikerül kivonni a szoros francia-német együttműködésből, miközben az atlantista francia körök megerősödhetnek. A brit gazdaság bajainak orvoslása mindennek előfeltétele, illetve az NSZK érdekeit, együttműködési szándékát jobban kell felmérni, mint korábban. Ekkor tehát nem volt esély a brit törekvések érvényesülésére. Magyarázatokot keresve arra a megállapításra jutottak, hogy Nixon november 29-i győzelme az amerikai elnökválasztásokon javítani fogja USA és Franciaország kapcsolatát. A republikánusok ugyanis nyitottabbak felé, mivel a demokraták számára a Tábornok „örökké Káin bélyegét viseli magán.”⁴¹⁵ A közeledésnek szerintük négy oka van: a Párizsban zajló vietnámi tárgyalások, a májusi válság, a csehszlovákiai bevonulás és a pénzügyi válság. Ezek ugyanis alapjaiban változtatták meg a Tábornok politikáját. Ennek jele volt két francia hadihajó részvétele a NATO hadgyakorlatán a mediterrán térségben. A britek örömmel fogadták a politikai enyhülést, de nem remélik, hogy a Közös Piacal kapcsolatos francia álláspont módosul.⁴¹⁶

6) Izrael szerepe

A Közel-Kelet egy igazi viperafészek, már legalább 1917 óta. Mind az araboknak, mind a zsidóknak megvannak a sajátos érdekeik, igényeik a térségre, illetve a szövetségeseik.

⁴¹⁵ AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 – 1968. nov. 29.

⁴¹⁶ AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 – 1968. nov. 29.

Izrael állam egyoldalú kikiáltása újabb ürügyet adott az arab-izraeli konfliktusokra. A szuezi válság pedig a hidegháborút is elhozta a térségbe, a nagyhatalmak is összecsaptak a területért. Az arab államok nem ismerték el Izraelt, amelyet nyugati szövetségesei modern fegyverekkel láttak el, így az arabok képtelenek voltak legyőzni. Nasszer egyiptomi elnök számtalan javaslattal állt elő, hogy egyesítse az arab népet, de ez általában az arabok közti ellentétek miatt nem sikerült, miként Izrael legyőzése sem. A palesztin kérdést mindenki a saját nacionalizmusának megfelelően használja fel. A Jordán vizének használata is súlyos konfliktust váltott ki Izrael és Szíria között. Az arab egység erősítése megkövetelt egy Izrael-ellenes viselkedést, 1964 januárjában Kairóban közös egyesített katonai parancsnokságot állítottak fel, szeptemberben talpra állították a Palesztin Felszabadítási Szervezetet (PFSZ), és a casablancai csúcson az arab szolidaritást is kinyilvánították.⁴¹⁷ Ezen idő alatt a szovjetek támogatták őket, fegyvereket szállítottak, és sikerrecepteket adtak nekik. Izrael amerikai fegyvereket kért, de 1962-ig az Izraelbe irányuló fegyverszállítmányokra embargót vezettek be az USA-ban, és inkább az arab államokat kívánták egy szovjetellenes koalícióba terelni.⁴¹⁸ Így a franciák voltak Izrael legfőbb katonai szállítói. A térség arab államainak egymással is baja van. Jordánia terrortámadásoknak és Egyiptom kritikájának is céltáblája, Szaud-Arábia ellenezte Jemen kérdésében az egyiptomi álláspontot, Szíria a Petrol Co. miatt Irakra haragudott, és attól tartott, hogy az USA és Nagy-Britannia meg akarja dönteni az ő kormányát. A szír-izraeli határon rendszeresen a légitámadások, terrorakciók, a szabotázsok, ez már egy harmadik háborúhoz vezethet a térségben. De Gaulle kezdettől fogva elutasítja a közel-keleti kérdés fegyveres megoldását. A franciáknak ugyanis az arab államokra is figyelni kell. Az algériai válság után ugyanis javulhat a viszony az arab államokkal, mely a francia ipar energiaszükséglete miatt fontos. A speciális izraeli kapcsolatok miatt azonban csak 1967 után áll be jelentős változás az arab-francia viszonyban.

De Gaulle már 1958-as hatalomra kerülése után úgy vélekedett, hogy az V. Köztársaságnak lazítania kell az Izraelhez fűződő viszonyán:

„A szuezi francia-angol expedíciót kihasználva ténylegesen létrejött egy harcias izraeli állam, mely szilárdan elhatározta területének növelését. (...) új bevándorlók toborzásával megkettőzzék a lakosság létszámát – arra engedett következtetni, hogy az általuk korábban megkapott terület tartósan nem lesz elegendő számukra, így

⁴¹⁷ *La grandeur* pp. 632-633

⁴¹⁸ Uo.

minden alkalmat kihasználnak majd területük növelésére.”⁴¹⁹ Ezért vált szükségessé, hogy felbontsák „az igen szoros és speciális kötelékeket, melyeket az előző rezsim kötött Izraellel.”⁴²⁰

A francia politika a helyzet rendezésére Jeruzsálem nemzetközi státuszának bevezetését javasolta, a megszállt területek kiürítését, a térség államai pedig kölcsönösen ismerjék el egymást, a nemzetközi hajózás biztosítására adjanak garanciákat. Az ENSZ fegyveres erőinek kell a térségbe érkezni, hogy segítse a határok kijelölését, és a négy nagyhatalom – USA, Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország – egyezzen meg erről. Izraelnek a terv nem tetszett, az arabok támogatták de Gaulle-t, aki szerint Amerika a vietnámi problémák miatt akadálya az itteni rendezésnek. A francia közvélemény is megosztott a Tábornok Izrael-politikáját illetően.⁴²¹

A szovjetek közben bátorították Szíriát és Egyiptomot Izrael ellen. Az ivóvíz kérdése mentén éleződtek ki az ellentétek, a Jordán folyó elterelésére tett előkészületek miatt kezdődtek fegyveres összecsapások, terrortámadások a szír-izraeli határ közelében. Május 19-én Nasszer felszólította az ENSZ békefenntartókat, hogy távozzanak a Sínai-félszigetről, hivatkozva Egyiptom szuverenitására. Május 22-én pedig az egyiptomi erők lezárták a Tirán-szorost, amivel elvágták Izraelt a Vörös-tengertől. Ehhez járult az arab országok propagandája, amely Izrael eltörlésére és a palesztin területek felszabadítására irányult. Ekkor még a preventív izraeli csapás nem volt eldöntve, Washingtonban, Párizsban és New Yorkban tárgyalt *Abban Eben* külügyminiszter.

Az 1967-es hat napos háború kifejezetten kiélezte a francia elnök – Franciaország – és Izrael viszonyát. De Gaulle az általa adott tanácsok be nem tartását rója fel Izraelnek. A párizsi izraeli nagykövet május 23-án járt a Tábornoknál, ahol a francia kormánytól egy Izraelt támogató nyilatkozatot kért. A helyzetet azonban a két fél máshogy látta. De Gaulle alapvetően el akarta kerülni az újabb arab-izraeli konfliktust, félt a harmadik világháborútól, látva a vietnámi szembenállást. Visszautasította az Akabai-öböl lezárását, mint *casus belli*. Izrael úgy vélte, hogy a hitelességét kockáztatja, ha nem válaszol, és ösztönzi az arabokat egy általános támadásra, ez ugyanis a status quo erőszakos megsértését jelenti.⁴²² De Gaulle egyértelmű választ adott, hogy Izraelt akkor támogatják, ha őket éri támadás: „*Ne támadjatok*

⁴¹⁹ *De Gaulle sajtókonferenciája* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/16/1967 (18. d – Anglia) Valkó Márton párizsi nagykövet jelentése és ugyanitt a francia referátúra elemzése – az idézet az utóbbiból való!

⁴²⁰ Uo.

⁴²¹ Uo.

⁴²² *La grandeur* p. 634

*először!*⁴²³ Elutasította a preventív háborút, és ha háborút indítanak, nyernek is, de három következménye lesz ennek: a szovjet befolyás erősödése a Közel-Keleten és Afrikában, a mérsékelt arab rendszerek bukása és a nyugati olajszállítások veszélybe sodrása, valamint a palesztin menekültek problémájának elmélyülése. A Tábornok már ekkor javaslatot tesz arra, hogy az öböl kérdését egy nemzetközi csúcstalálkozónak kellene rendezni, amin a négy nagyhatalom vesz részt, és itt a franciák felhasználták befolyásukat a szovjetekre a béke megteremtése érdekében.⁴²⁴ Természetesen ezzel egyben a hidegháborúban is elismertetné a franciák különleges szerepét. A francia támogatás izraeli védekezésre és tűzszünet esetén egyértelmű, és másnap az egyiptomi nagykövetet is tájékoztatja arról, hogy egy háború beláthatatlan következményekkel járna. Valószínűleg a franciák is ismerték a magyar diplomácia számára is kiszivárgott híreket, hogy Aba Eben izraeli külügyminiszter már 1967 május 25-26-i washingtoni látogatását megkapta az amerikai felhatalmazást a hadműveletek megkezdésére, sőt a térségben lévő VI. amerikai flotta segítségére is számíthatott Izrael, ha szükséges.⁴²⁵ Ebentől ekkor már tudta, hogy a zsidó állam a harcot választja. Június 2-án a francia minisztertanácson de Gaulle kiemelte, hogy Franciaország nem kötelezte el magát egyetlen állammal felé sem a konfliktusban. Minden érintett államnak joga van létezni. A legrosszabb történe az ellenségeskedés kiújulásával. Következésképpen az az állam, amelyik először kezdi el a fegyvereinek használatát, sem a jóváhagyására, sem támogatására nem számíthat.⁴²⁶ Már a háború előtt figyelmeztette az izraeli külügyminisztert:

„Megszállókká válnak, akikkel szemben elkerülhetetlenül fel fognak lépni a megszállottak. Letörök a lázadást, de az el fog húzódni. És egy nap megfojtja magukat az ellenséges világ.”⁴²⁷

Ez a jóslatnak sem utolsó mondat megmagyarázza de Gaulle viselkedést a zsidó állammal szemben. Tel-Aviv manővereit rendszerint amerikai akcióknak tudta be, s nem ismerte el Izrael hódításait.

A hat napos háború előtt, már 1967. június 3-án elrendeli az embargót, de előtte elismerte Izrael létét is. Az embargó kizárólag az Izrael által megvett *Mirage* típusú harci repülőkre és a támadó fegyverekre, a háborús szállításokra terjedt ki, beleértve a tartalékalkatrészeket is. A bejelentés az arab országokra is vonatkozik, bár azokat kevésbé érinti, mert alig rendelkeznek francia hadi eszközökkel. Amúgy 250 izraeli harci repülőgép érkezett

⁴²³ AINSON, Daniel: *De Gaulle et Israël*, Paris, Presses Universitaires de France, 1991, p. 103

⁴²⁴ *La grandeur* p. 635

⁴²⁵ *Magyar-izraeli relációs összefoglaló* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00811 (46.d – Izrael)

⁴²⁶ *La grandeur* p. 636

⁴²⁷ *Apám, De Gaulle* p. 660

Franciaországból, és a mintegy ezer izraeli tankból 180 AMX 13 és 500 Sherman került modernizálásra francia segítséggel. Az 1966-os szerződés értelmében 50 Mirage V és 6 Super-Frelon helikoptert adtak el Izraelnek, ami így nem érkezik meg. Mi lehetett az embargó célja? Talán ezzel akarták visszatartani Izraelt a háború megindításától? Azonban Izrael ezt a cserbenhagyásnak értékelte, és megerősítette az elszigetelődés érzését, ami azonnali csapásra ösztönözte őket, így talán ez is hozzájárulhatott a háború megindításához.⁴²⁸ Este de Gaulle fogadta az izraeli nagykövetet, *Walter Eytant*, aki sajnálta az embargóról szóló döntést. A Tábornok azonban közölte, ha önöket megtámadják, nem hagyjuk, hogy megsemmisüljenek. Az újságok címei már a bekerítésről beszélnek, a zsidó államot támogató tüntetések zajlottak le Franciaországban.⁴²⁹ De Gaulle döntéséről csak kormánya néhány tagja tudott, a sajtóból értesülnek a többiek. A háború végül június 5-10 között izraeli győzelemmel ért véget, és Izrael jelentős területeket szerzett meg: Golán-fennsík, Kelet-Jeruzsálem, Sínai-félsziget, Ciszjordánia. A háború Moszkva számára is bukás volt. Szíriát és Egyiptomot Moszkva fegyverezte fel, a szovjetek a szuezi válsághoz hasonlóan arra kérték az amerikaiakat, hogy engedjék meg, hogy katonailag támogassák az arab országokat. Johnson ezt határozottan elutasította.⁴³⁰

A háború kapcsán felmerült a hogyan tovább kérdése. A szovjetek vezetésével az ENSZ-ben Izrael elítélése kerül napirendre. A szovjet propaganda az arab népek megsegítését emlegeti, és élesen elítéli Izraelt.⁴³¹ A Washington Post viszont kiemeli, hogy Oroszország Izrael-ellenes politikája nem talál támogatásra Bukarestben és Budapesten. Kádár a KISZ kongresszusán kijelentette, hogy „*az ország szimpatizál Izrael zsidó népével tekintet nélkül a szovjet propagandára.*”⁴³² A francia politika viszont az ENSZ Izraelt elítélő határozatában is részt vesz, ami a megsértett önbecsülés gyümölcse. „*Nincs olyan megoldás a Közel-Keleten, amely szerint Izrael ne ürítse ki a megszállt területeket.*”⁴³³ De Gaulle elfogadta azt, hogy Izraelnek joga van létezni, de önmérsékletet kell tanúsítania, hogy béke legyen.

„...hogy a szomszédok ismerjék el az Ön államát, illetve garantálják biztonságát, míg a határokat nemzetközi döntőbírósnak kell meghúznia, méltóságot és egyenlőséget adva a menekülteknek és a kisebbségeknek, szabad hajózást biztosítani az Akabai-öbölben, a szuezi csatornán, ami ENSZ kereteken belül lenne lehetséges,

⁴²⁸ *La grandeur* p. 636

⁴²⁹ *La grandeur* p. 637

⁴³⁰ SOUTOU: i.m. p. 469

⁴³¹ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék- 1945-1981 (72. d), 1967. június 10. 96-os sz.

⁴³² MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék- 1945-1981 (112. d), 1967. augusztus 14. 58-as sz.

⁴³³ AINSON: i.m. p. 105

Franciaország pedig politikai és területi téren is előkészítené ezt.⁴³⁴ – írta de Gaulle megoldási javaslatként *Ben Gurion*nak.

A franciák továbbra is egyenlő távolságot kívántak tartani a háborús felektől. A francia diplomácia semmilyen kész helyzetet nem akart elfogadni, így a nemzetközi közösség és a háborús felek tárgyalásos úton kell, hogy rendezze a kérdést. A négy nagyhatalom üljön össze, és így kívánják keresni a megoldást. Olyan megállapodásra lehet szükség, aminek köszönhetően Izrael elveszti a megszerzett területek nagy részét, de meg is tart valamit. Koszigin sajnálta ezt a semleges álláspontot, csalódás lesz az arab államoknak, és agresszió ráadása következett. Indirekt módon a vietnámi háborút tették felelőssé a hat napos háborúért is.⁴³⁵ Végül, mint tudjuk, lényegében mai napig nem született erről a térségről megnyugtató megoldás. A megszületett 242-es határozatot 1967. november 22-én a francia nemzetgyűlés is támogatta, amely a régió minden államának létezését elismeri és a megszállt területekről az izraeli erők kivonását követeli. A Tábornok sem hitt abban, hogy a háború előtti határok visszaállíthatók, de azok meghúzását nemzetközi eszközökkel kéne végrehajtani, nem pedig területek elfoglalásával.⁴³⁶

De Gaulle neheztelt az izraeli vezetőkre, hogy nem hallgattak a figyelmeztetésére, hogy ne támadjanak. A korábban már említett 1967 november 27-i sajtókonferencián is elővette de Gaulle ezt a kérdést, és ostorozta az izraeli imperializmust, és agresszornak állítja be a zsidó államot, amit „egy kiválasztott, magabiztos és domináns nép”⁴³⁷ képvisel. A hadiállapotot be kell szüntetni, ki kell üríteni a megszállt területeket, és az ottani országoknak el kéne ismerniük egymást. A vietnámi háború befejezése meghozná az általános enyhülést a világpolitikában és a közel-keleti békét is, szúrta oda az Egyesült Államoknak is a Tábornok. De odaszúrta egyet a franciaországi zsidóságnak is, hisz számukra is csak egy hazafiság létezhet, nem kettő.⁴³⁸ Emiatt a megjegyzése miatt az elnököt a korabeli sajtóvisszhangok egy része természetesen antiszemitanak bélyegezte, pedig 1940-1945 között bárki meggyőződhetett arról, hogyan harcolt Hitler és ordas eszméi ellen. A zsidóság számára de Gaulle akkor inkább a felszabadulást jelképezte, és a Tábornok szemlélete később sem változott, a vád mégis megjelent. Ben Gurion úgy vélekedett de Gaulle-ról *Benard Ledwignek*, a későbbi tel-avivi brit nagykövetnek: „Nagy ember. 1967-ben ellenünk volt, és

⁴³⁴ Uo.

⁴³⁵ *La grandeur* pp. 637-638

⁴³⁶ *La puissance* p. 365

⁴³⁷ Uo.

⁴³⁸ *De Gaulle sajtókonferenciája* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00595/16/1967 (18. d – Anglia) Valkó Márton párizsi nagykövet jelentése

*általában nagy felháborodást keltett Izraelben.*⁴³⁹ Valójában Izrael is a kapcsolatok normalizálására törekedett. Végül a két fél közti nézetletérések odavezettek, hogy az izraeli hadsereg legfőbb hadiszállítója Franciaország helyett az Egyesült Államok lett.

Az Egyesült Államok ugyanis megakadályozta, hogy a négy hatalom külön tárgyaljon a kérdésről, ami nemcsak 1967-ben merült fel. Bizonyos eseményeket a Tábornok másként értékel. Az athéni terrorista merénylet⁴⁴⁰ De Gaulle szerint egyéni erkölcsi ítélet alá vehető, addig *Bejrút* bombázása⁴⁴¹ során egy állam hajtja végre az agressziót, elvetve a nemzetközi morált, feledve a nemzetközi jogot. Nem alkalmazható ugyanaz az ítélet és büntetés az egyénre és egy államra. Izrael érdekei, angol és amerikai támogatóik törekvései miatt nem alakult ki harmonikus viszony Izrael és Franciaország között. De Gaulle elutasította az erőszakos módszereket, mert az erőszakot szül. Libanon függetlenségét megkérdőjelezte ez a támadás, így a BT elítéli Izraelt. A Tábornok különben rendkívül mérges volt Izraelre emiatt. Január 3-án de Gaulle általánosan minden izraeli fegyverszállítmányra kiterjesztette az embargót. A kormánytagok a közvéleménnyel egy időben értesültek erről 3 nappal később. Január 8-án jogi formába is öntötték a francia tiltást, kiemelve, hogy addig támogatták Izraelt, amíg nem vált agresszívvé, és a franciák számára elfogadhatatlan politikát folytatnak. Ezért határoztak a teljes katonai eszközöket érintő embargóról. A megszállt területek kiürítése, a szabad hajózás mindenkinek és mindenhol, szilárd és elismert határok kialakítása, a menekültek kérdésének rendezése, és mindezt együttesen garantálniuk kellett. Ha ez nem lesz, akkor a háború kiterjedésének veszélyével és a palesztin ellenállás növekedésével kellett számolni. Gorse hozzátette, hogy Franciaország nem maradna közömbös egy Izraelt ért támadás esetén. Izrael a francia álláspontot keserűen fogadta, mert a szovjet kórushoz sorolták őket, és a szovjet javaslat szerint a négy nagyhatalom külön ülésezzen,⁴⁴² mire Johnson azzal vágott vissza: „*Ki az ördög a másik kettő?*”⁴⁴³ A négy nagyhatalom együttes megoldásának követelése elutasításra talált. A Szovjetunió valójában elutasította a francia javaslatot, mert saját arab szövetségeseivel akarta megoldani a helyzetet. Az Egyesült Államok kihasználva az olajmonarchiákban meglévő befolyását, inkább igyekezett felváltani Franciaországot Izrael támogatásában, elsősorban katonai eszközök eladása terén.⁴⁴⁴ A konfliktus azonban

⁴³⁹ AINSON: i.m. p. 121

⁴⁴⁰ 1968. dec. 26 – két palesztin az athéni reptéren egy ELAL gépet támadott meg, s egy izraeli utas meghalt.

⁴⁴¹ 1968. dec. 28 – ez válasz volt az izraeli légierőtől az athéni merényletre, 13 gépet semmisítettek meg, nincs halálos áldozat.

⁴⁴² A bekezdés *La grandeur* pp. 642-643 alapján készült.

⁴⁴³ *La grandeur* p. 647

⁴⁴⁴ *La puissance* p. 367

elősegítette a szovjet-amerikai enyhülés megindulását is, kezdve a glassboroi 1967-es Koszigin-Johnson találkozóval a hat napos háború után.

A francia döntések az embargóról nagy vihart kavartak. A francia közvélemény 1967 júniusáig nagy szimpátiával viseltetik Izrael iránt, 70%-ot is eléri ez a szám, utána azonban – nyilván de Gaulle álláspontjának köszönhetően is – 40%-ra esik, majd általában 20-40% között maradt.⁴⁴⁵ A közel-keleti politikát támogatók aránya június 54%-ról augusztusra 36%-ra csökkent. Decemberre már alig több, mint 30%.⁴⁴⁶ A sajtó egységesen támadta de Gaulle politikáját, Raymond Aron könyvvel, míg a *Le Monde* egy karikatúrával adja ezt vissza: egy csontig soványodott Dávid csillagot viselő zsidót mutat Auschwitzban, aki napóleoni pózban áll – aláírás: „*magabiztos és domináns.*”⁴⁴⁷ Ugyanakkor az arabok előtt újraaranyozódott a francia politika. Számtalan muszlim vezető teszi ezután tiszteletét Párizsban, és megsokszorozódnak a szerződések Irakkal és Szaúd-Arábiával, olajért cserébe fegyvereket adnak el. A keleti blokk utánpótlására épülő haderejüket szeretnék ütőképesebbé tenni, és ehhez a franciák politikai feltételt nem szabnak számukra, míg a franciák fegyveriparuk piacait kívánták bővíteni. Az arab országok a nyugati világban egyedüli barátjukként tekintenek a franciákra, és kérik a segítségét a gazdasági, katonai és kulturális terveikhez. Nasszer megdicséri a franciákat 1967. július 23-án, a britekkel, USA-val, NSZK-val szemben, mert egy magasabb morális szintet képviseltek. A Tábormok Nasszert a függetlenségi politika követőjeként méltatta annak temetésére írt üzenetében 1970-ben.⁴⁴⁸

A britek különben csodálták a francia politikai ügyességet, hogy végül milyen jól járt de Gaulle a válság idején tanúsított politikájával.

„Franciaország mindazok után, hogy felszerelte az izraeli államot katonai eszközökkel, melyek a háború első óráiban biztosították számukra a győzelmet, illetve az arab vezetők között de Gaulle tábornok soha nem látott népszerűsége tette szert.”⁴⁴⁹

Azaz valójában nem is tartja mindenki rossz húzásnak ezt a hintapolitikát az arabok és az izraeliek között, bár a zsidó közvélemény a nem egyértelmű támogatás miatt nyilván inkább ellene van. Az izraeli politikai elit előtt azonban az ilyen politikai finomságok nem maradhattak rejtve, ennek ellenére egy másfajta politikai vezetés Franciaország élén kívánatos lehetett számukra. Az izraeli cél egyértelmű: megváltoztatni a francia politikát, ugyanakkor de

⁴⁴⁵ Uo.

⁴⁴⁶ *La grandeur* p. 643

⁴⁴⁷ *La puissance* p. 366

⁴⁴⁸ *La puissance* p. 368

⁴⁴⁹ AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 – 1967. jún. 19.

Gaulle halála napján Ben Gurion könnyes szemmel lép be az irodájába.⁴⁵⁰ Az Izraelnek kedvező amerikai politikát saját befolyásával kívánta ellensúlyozni ebben a régióban, a politikája inkább a harmadik világot részesítette előnybe, és fontos volt, hogy biztosítsa országa olajszükségleteit.

A májusi eseményekkel kapcsolatban a vezető körök megértést és szimpátiát tanúsítottak. Remélték, hogy szerencsésen jön ki Franciaország ebből a hirtelen jött tiltakozó hullámból. Az izraeli sajtó a májusi eseményeket szinte örömmel fogadta. Elégedettek azzal, hogy egy olyan országban, amelynek Izraellel szemben politikai nézeteltérése van komoly problémák alakultak ki. Az izraeli kommentárok rosszul mérték fel az erőviszonyokat, a francia tüntetők szándékait, és előrejelzéseik keveredtek a vágyaikkal, és most ugyanannyira nehéz javítani és beismerni a hibáikat, mint megmagyarázni meglepetésük okait. A rádió, tv és a sajtó kifejezi a meglepedését, amiben a gondviselészerű bosszú gondolata került elő, sors által kiszabott büntetésről beszélnek, és a francia politika megváltozásának reménye sem hiányzik. A de Gaulle bukását előrejelző, népszerűtlenséget mutató karikatúrákat eltűntették egy kiállításról. A sajtóban megkülönböztetés érezhető de Gaulle és a francia nép között. A választások után az izraeliek csalódtak a baloldali pártok kudarcja miatt. Nem késlekedtek Franciaországot azon régiók közé sorolni, ahol leginkább a neo-antiszemitizmus pusztít. A *Köl-Israel* eltúlozza a szórványos antiszemita tüntetéseket, a gaulle-isták a Champs-Élysée-n kiáltották, hogy „*Cohn-Benditet Dachaubá!*” Az elnök anticionista irányzata miatt sokan csalódtak. A francia zsidóság nyugalomát – ami a vártnál nagyobb gaulle-ista siker ellenére nem változott – azzal igyekezik tompítani a szerző, hogy bemutatja annak előnyeit, amivel ösztönöznék őket, hogy vándoroljanak be Izraelbe. A *Le Monde* izraeli tudósítója rögtön polgárháború közeli helyzetet vizionált, de a *Haaretz* szerkesztője azt mondja, hogy 3 napon belül helyre áll majd a nyugalom. A június 23-i választások eredményei arra készítették őket, hogy korábbi várakozásaikat felülvizsgálva logikus magyarázatot adjanak az eseményekre. Az UDR sikerét az ügyes manőverekkel, a félelemre adott válasszal, átmeneti megoldással, az előző állapot visszaállításával kommentálták.⁴⁵¹

Az arab államokban is felmerült az a gondolat, hogy kívülről szervezték a párizsi eseményeket, bár itt eleve számolni kell azzal az előítéllettel, ami szerint a világot a zsidók irányítják, így szinte minden konfliktus mögött az ő kezüket látták. Kuvaitban a félelem és értetlenség keveredik a francia eseményekkel kapcsolatban. Hogyan lehet az, hogy a gazdag, stabil Franciaország, ami a nemzeti függetlenségi politikájával a harmadik világnak például

⁴⁵⁰ *La grandeur* p. 646

⁴⁵¹ A bekezdés a *Mai 68* pp. 136-139 alapján készült.

szolgált, most egy jelentéktelen kisebbség által indított incidens miatt a káosz felé halad? Szerintük az egészzet külföldről szervezték. A belső francia helyzetből számukra semmi nem volt előre látható. A CIA és a zsidók kezét látták benne. Cohn-Bendit kínai párti-e, a zsidótöke nem esküdött-e meg de Gaulle megbuktatására a Mirage embargó miatt? – teszik fel a kérdéseket. Az iratban felsorolják a lehetséges indokokat: A szovjetek némely szatellit állammal folytatott szembeni politikája miatt, ahol erősítené a nemzeti függetlenség politikáját - pl. Románia -, az USA Vietnám és az arany kérdése miatt, a britek a közös piaci belépés elutasítása miatt, Kína pedig neheztel azért, mert Párizsban megindultak a vietnámi tárgyalások. *Al-Ali* sejk szerint Franciaország Európa vezetője, de Gaulle egyedülként engedheti meg magának, hogy egyensúlyozzon a két nagy között. A választások bejelentése és az új kormány felállítása megkönnyebbülést hozott, reménykednek a gaulle-ista többség megerősödésében. De Gaulle személyéért is szorítanak, nem szeretnék baloldali francia kormányt, és nem láttak senkit, aki képes lenne átvenni a Tábarnok helyét.

Az *Al-Syassa* lap de Gaulle-t élteti május 30-i cikkében. De Gaulle harcolt az amerikaiak ellen Európában, a Közös Piacot is bezárta az amerikai kereskedők előtt. A NATO bázisokat is elmozdította, és aláasta az amerikaiak hatalmát Európában. Támadást intézett a dollár ellen, ellenezte Nagy-Britannia közös piaci felvételét, a cionistákat is támadta, akiket az amerikaiak védtek. Ekkor az amerikaiak, a britek és a cionisták visszavágtak.⁴⁵² Libanonban szintén az izraelieket ért sérelmekre vezetik vissza a párizsi mozgalmat.⁴⁵³

Szaúd-Arábiában is hasonlóan látták a helyzetet. De Gaulle, az „*egyetlen nyugati államfő, aki támogatja az arab ügyet.*”⁴⁵⁴ A lapok kiemelik a kommunista veszélyt és a „*cionista összeesküvést,*” ami az ő értelmezésük szerint a diák és munkásmozgalom eredete. A zsidó anarchista Cohn-Bendit áll az erőszakos egyetemi mozgalom élén. A Nadoua nevű lap szerint az előidézett zavarok, amelyek megbénították a francia gazdaságot és oktatást Izrael nevében történtek, amivel a vezetők rá kívánják szorítani de Gaulle-t, hogy feloldja az a Mirage-okra vonatkozó embargót. Céljuk lehetett, hogy véget vessenek a függetlenségi politikának is, ami az egész világon presztízst adott Franciaországnak és a francia nép támogatásának is. A szaúdi lapok egyértelműen az államfő győzelmét kívánták ez ellen a kívülről szőtt sötét összeesküvés ellen. A felbujtók az arab nemzet ellenségei is!⁴⁵⁵

Az arab források erősítik eddigi feltételezésünket, hogy van külső hatalom a párizsi megmozdulások szervezésében, hiszen az arabok zsidóellenessége nem adhat elegendő

⁴⁵² *Mai* 68 pp. 118-121

⁴⁵³ *Mai* 68 p. 132

⁴⁵⁴ *Mai* 68 p. 134

⁴⁵⁵ *Mai* 68 pp. 134-135

magyarázatot ennyi különböző helyről származó információból eredő azonos következtetésnek. Az elmondottak bőségesen tartalmazzák azokat a lehetséges indítékokat, amelyek az 1968-as mozgalom szervezésében megindokolnák Izrael részvételét, bár önmagában semmit sem bizonyítanak. Talán ez volt a legsúlyosabb konfliktus de Gaulle és Izrael között a 11 éves elnöksége alatt, s nyilván nem jött volna rosszul Izraelnek, ha de Gaulle megbukik. Az 1968-as események többek között erre tesznek kísérletet.

7) Kína érdekei

A franciák távol-keleti politikája három pilléren épült: történelmi és érzelmi szálak az egykori Indokína országai felé, a Pekinggel való kiemelt kapcsolatok 1964 óta és bátortalanság más távol-keleti területekkel szemben, nevezetesen Japán és India esetén. Az európai hatalmak 1945 után már csak korlátozott szerepet játszanak a térségben, miközben a kommunista Kínát távol kéne tartani a nemzetközi közösségtől, a kontinensen és a harmadik világ más régióiban is meglévő nyilvánvaló befolyása ellenére. Az 1960-as években fő területek: szovjet-kínai vita, indai-kínai ellentét és a vietnámi kérdés. A szovjet enyhülési politika szeretné megőrizni befolyását a kommunista és a harmadik világ országaiban, ahol a kulturális forradalom ingerlte a semleges országokat. Franciaországban általában nosztalgiával gondolnak Indokinára, a régi Kínára, de idealizálták a kulturális forradalmat és Maót is, ami egészen 1989-ig, a Tienanmen téri vérengzésig tart, mikortól majd ismét diabolizálják Kínát. A franciák politikai kapcsolatai gyengék, néhol kereskedelmi kapcsolataik voltak. Vietnámban háború van, Kambodzsa nem elég stabil, Laosz ellentétes érdekek között hanyódott, bár földrajzi kulcspozíciója miatt ez is értékes terület. Japánnal szabadkereskedelmi egyezményt írtak alá.⁴⁵⁶

Kínát az USA szövetségesei nem ismerték el. Pedig sokan pártolták a kommunista Kína elismerését, pl. Edgar Faure 1957-ben, Mendès-France 1960-ban és Mitterrand 1961-ben, aki humanistának látta Maót. Nem ő volt az egyetlen, aki tévedett, az elvakultság a kínai rendszerrel szemben egy elterjedt „betegség” volt. Mao igyekezett elbűvölni a külföldi látogatóit, törekedtek arra, hogy a rendszer minden előnyét díszítve mutassák be, és ez a csodálat sokáig tart még az V. Köztársaság idején is bizonyos értelmiségi körökben, miközben Kínában milliók éheztek és váltak a rendszer áldozataivá. Algéria miatt nem volt esély a kínai kapcsolatok javítására, hiszen Mao rögtön elismerte a franciáktól elszakadó algír

⁴⁵⁶ A bekezdés *La puissance* pp. 461-464 alapján készült.

kormányt. A Tábornok 1962 óta gondolkodott Kína elismerésén, „*Van abban valami nem normális, hogy nincs kapcsolatunk a világ legnépesebb országával, azzal az ürüggyel, hogy a rendszerük nem tetszik az amerikaiaknak.*”⁴⁵⁷ A jövő nagyhatalmát látta Kínában. A kínai-szovjet szakítást a bipoláris világ felszámolási kísérletének értékelte, és mivel Kína sem csatlakozott a moszkvai atomcsend egyezményhez 1963-ban, a két ország álláspontja közelített egymáshoz. Vietnám ügyében is tárgyalásos megoldást sürgettek, de Gaulle pedig támogatását fejezte ki a szétszakított vietnámi népnek. Kína a nyugati hatalmak közül a franciákat tekinti függetlenségi politika által lehetséges új partnernek a szovjetekkel való szakítás után, különösen Afrikában. Mikor Párizs elismeri Kínát, az a két Kína elv feladását is jelenti, gondolva a Tajvan kérdésre. A franciák ezt azzal igyekeztek elkerülni, hogy nem beszélnek sem a Kínai Népköztársaság legitimitásáról, sem Kína egységéről, sem Tajvan KNK-hoz tartozásáról. Az elismeréstől azt is várták, amit majd a NATO kilépéstől is várnak, hogy lesznek követőik, de ez a remény hamar kútba esett. Másrészt az enyhülési politika részeként tekintettek rá, mivel a keleti blokkban 17 éve megengedték, hogy a szovjetek akarata érvényesüljön. Ez azonban növelte a veszélyt, ezért kellenek a közvetlen kapcsolatok a keleti országokkal. Az 1964. január 31-i sajtókonferencián a Tábornok kiemelte, hogy nyilvánvaló a világ legnépesebb országának elismerése, amely nélkül sem háború, sem béke nem képzelhető el Ázsiában. A britek után (1950) ők az elsők nyugaton, akik elismerik Kínát. A kapcsolatok Kínával nem léptek át bizonyos határokat. A francia termékek megismertetésére kiállítást szerveztek, illetve tudományos eredmények cseréjére, és a francia oktatás fejlesztésére került sor Kínában.⁴⁵⁸ A kölcsönös gazdasági érdekeltség és a szovjet ellenesség fejleszti a francia-kínai viszonyt is, a májusi események ellenére. 1967-re 3 év alatt 81 millióról 141 millió dollárra emelkedett a kereskedelmi forgalom⁴⁵⁹ Franciaország és Kína között.

Mao mindvégig úgy érezte, hogy Hruscsov békés egymás mellett élést meghirdető politikája hibás, és csak a fennálló világrend megőrzését szolgálja, amely a két szuperhatalom érdekét szolgálja. Nem véletlenül igyekezett a kínai gazdasági potenciált messze meghaladó segítyt küldeni a dekolonizációs mozgalmaknak, és így nemcsak a világban tört vezető szerepre – amihez nélkülözhetetlen volt az atombomba előállítása –, hanem a kommunista táboron belül is. Ezért vállalata a nyílt konfliktust a Szovjetunióval, és ezek a politikai szándékok közelítették Maót de Gaulle-hoz.

⁴⁵⁷ *La puissance* p. 466

⁴⁵⁸ A bekezdés *La puissance* pp. 464-468 alapján készült.

⁴⁵⁹ *Kína kapcsolatai a nyugat-európai országokkal* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-003863/1968 (56. d – Kína)

A kulturális forradalom elindulása nem segíti a két ország kapcsolatainak fejlődését, sőt. A kulturális forradalom kezdetén az oktatókat és egyetemistákat is hazatelepítik, nincs tovább kulturális csere sem. A fejezet bevezetőjében idézett dokumentum⁴⁶⁰ fő szervezőknek az anarchistákat és a maoistákat tartja. Párizs és Peking közötti telefonbeszélgetések nagyon megterhelték a diákok számláját. Mégis volt elég pénze a diákoknak.

„Meg kell állapítanunk, hogy Kína pénzezi a politikáját támogató francia szervezeteket, és Kuba is megteszi ugyanezt, állapotották meg azon bekezdések, melyek a PSU-t és JCR-t érintik.”⁴⁶¹

A francia diákokat nyilván inspirálták az amerikai emberjogi küzdelmek és a vietnámi nép harca is.⁴⁶² A pekingi diákok már 1967-ben tüntettek de Gaulle ellen, majd inzultus ért egy francia diplomatát és a feleségét, és számtalan szimpátiatüntetés volt 1968 májusi párizsi megmozdulások mellett is, FKP ellenes jelszavakkal fűszerezve, amellyel Mao ismét meg akarta mutatni Moszkva iránt érzett ellenszenvét, s éppen ezért támogathatta azokat a franciaországi diákcsoportokat is, akik elítélték a szovjet típusú kommunizmust. A kínaiak szerint a nyugat-európai diákmozgalmak megrendítették a kapitalizmust, megrendítették a nyugati vezetőket. A csehszlovák események szerintük egy szovjet-amerikai összeesküvés eredménye, ráadásul Nyugat-Európa fél, a szovjet ellenesség pedig erősödött. Ez adott lehetőséget:

„hogy a kínai vezetés nyugat-európai kormányok hallgatólagos jóváhagyásával támogathassa, pénzelhesse ezekben az országokban működő szakadár maoista csoportokat, amelyek sokkal több kárt okoznak a munkásosztály és élcsapata egységének, mint a kapitalizmus hadállásainak Nyugat-Európában.”⁴⁶³

Így Kína pozíciói erősödhetek Európában. A Vietnámról szóló béketárgyalások megindulása Párizsban egyértelműen zavarta a kínai törekvéseket, Mao nem akart békét Indokínában, eleve „*csalás és szélhámosság*”⁴⁶⁴ az amerikai magatartás, amivel előkészítik a tárgyalásokat. A szovjetek azonban sokkal élénkebben támogatták Észak-Vietnámot, mint Kína. A kínai segítség csak harmada volt az oroszoknak, viszont a propaganda terén a segítség a kínaiakkal való rivalizálásban is jól jött. Ezzel igyekeznek relativizálni a kínaiak oroszokat ért harmadik

⁴⁶⁰ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002515/1/1968 (37. d – Franciaország)

⁴⁶¹ Panorama de l'extrême gauche ne dépendant pas du PCF – 1968. jún. 24. – ANF – 19800273
ART. 63

⁴⁶² DDF 1968 I. N°330 (Párizs, 1968.június 4) pp 864-866

⁴⁶³ *Kína kapcsolatai a nyugat-európai országokkal* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-003863/1968 (56. d – Kína)

⁴⁶⁴ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (78. d), 1968. május 4. 23-as sz.

világbéli támadásait.⁴⁶⁵ A kínaiak azt akarták elhitetni, hogy Mao forradalmi eszméi futótűzként terjedtek, a világforradalom közeleg, és a tárgyalások megindulása ezt a képet rontaná.⁴⁶⁶ Mindez magyarázatot is adhatna a kínai érdekekre a májusi megmozdulások hátterében. Politikai téren 1968 májusában a kínai propaganda éppúgy támadta de Gaulle-t, mint szinte minden olyan kapitalista kormányt, amelyik országban volt valamilyen megmozdulás. Csehszlovákiai események után a hangnem pozitív irányban változott.⁴⁶⁷

A kínai kulturális forradalom sem ment zökkenőmentesen, sőt 1968 ott is egy zűrös év volt. Ezt jól bizonyítja, hogy a *Vörös Zászló (Zsenmin Zsipao)* nevű hivatalos lap február és július között nem jelent meg, azaz még a „hivatalos hírek” terjesztése is erős cenzúra alatt állt. A „valódi hírek” – ti. ellenzéki vélemények – félillegális módon terjedtek, tacepaók, bulletinek formájában, vagy illegális katonai rádióadásokban, melyeket az amerikai-tajvani hajókról, a Szovjetunióból, vagy a kínai hadsereg Maótól távolabb álló szárnyából sugároztak. Mao érzékelve az ellenszelet, változtatott a stratégiáján. A külföldiek között enyhébb propaganda kifejtésére utasította a kínai diplomáciát, más országok ügyeibe való nyílt beavatkozást kifejezetten tiltotta. A propagandának figyelembe kellett vennie a külföldi országok sajátosságait. Az országon belül a négyszer nagy jelzőhalmozás – tanító, vezér, főparancsnok, kormányos – egyszerre ne hangozzon el, a Mao képek számát csökkentésük, a teljes alakú képek tűnjenek el, miként a nagy színesfém szobrok is. A rendőröknek már nem kötelező Vörös könyvvel irányítani a forgalmat.⁴⁶⁸ Ez is mutatta, hogy a kínai események és az európai történések teljesen más dimenzióban mozognak, ezért mondtuk korábban, hogy a kínai kulturális forradalom totális félreértéséről van szó. A kínai hatóságok ugyanakkor keményen felléptek azok ellen, akik valós képet festettek a kulturális forradalomról. Így kiutasítják május elején *Jean Vincent* francia újságíró, de brit és csehszlovák újságírók is hasonló sorsra jutottak.⁴⁶⁹

A franciaországi események igazából kapóra jöttek Maónak. Remek alkalom volt saját támogatói számára újabb fegyelmezett szolidaritási tüntetéseket szervezni, százezres részvétellel, amivel a belső problémákról elterelheti a figyelmet. Jó alkalom volt ez arra is, hogy az észak-amerikai – pl. a feketék harcát a fehér fajgyűlölők ellen – és a franciaországi történésekkel igazolják Mao tanításainak helyességét a világforradalmi állapot meglétéről, az erőszakos forradalmi politikai akciók szükségszerűségéről, amivel bírálhatta egyből a szovjet

⁴⁶⁵ SOUTOU: i.m. p. 465

⁴⁶⁶ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék- 1945-1981 (78. d), 1968. május 4. 23-as sz

⁴⁶⁷ *Kína kapcsolatai a nyugat-európai országokkal* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-003863/1968 (56. d – Kína)

⁴⁶⁸ *1968 első félévi sajtójelentés* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002946/1968 (56. d – Kína)

⁴⁶⁹ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék- 1945-1981 (78. d), 1968. május 7. 56-os sz.

rendszer is. A kínai sajtó újabb bizonyítékát látta az eseményekben a modern revizionisták és a kapitalizmus képviselőinek szövetségére.⁴⁷⁰ Végezetül megerősíthette azt a kínai álláspontot, hogy Kína elégedetlen Franciaország szerepével az USA – VDK tárgyalásokon.⁴⁷¹ Hatalmas tüntetéseket szerveztek május során „a népek igazságos harcának” támogatására.⁴⁷²

A kínai kritika nem volt véletlen sem az USA, sem a szovjetekkel szemben. Miután 1964-ben elkészült az atombomba, és 1967-ben a kínai hidrogénbomba is, sokkal korábban, mint az várható volt, a szovjet-kínai vita már nemcsak ideológiai, hanem egzisztenciálissá vált. A szovjetek ellentmondásos politikát követtek: egyszerre akarták javítani a kapcsolataikat az Egyesült Államokkal, Kínával megőriznék a normális viszonyt, és akadályozni kell az amerikai-kínai közeledést is. A háború megnövelte az amerikaiak kiadásait, ami enyhülésre készítette őket Moszkvával, és Moszkva javasolta Hanoiak, hogy fogadja el a tárgyalási ajánlatot 1968-ban. Moszkva az észak-vietnámi bázisainak megtartásával és az amerikai csapatok kivonásának feltételével kívánt tárgyalni. Kínának is kellett Vietnám, de a masszív szovjet támogatásnak köszönhetően az ottani kommunisták egyre inkább a szovjetekhez közeledtek. Ez vezetett 1968-69 során a vietnámi-kínai konfliktushoz.⁴⁷³

A kínai sajtó végig a „jogosan lázadó” diákok pártján állt. A májusi események alatt a kínai sajtó védte őket, és kritizálta a francia köztársasági elnököt, a kormányt, a szakszervezeteket és a kommunista pártot. Májusban a kínai *Hszinhua* hírügynökség 40 telegramot szentelt a francia, és csak 23-at az amerikai, 11-et a szovjet eseményeknek. Az elnököt május 9-én támadta először a kínai sajtó, mert szerintük az elnök fegyveres rendőri erőknek adott utasítást a palota védelmére.⁴⁷⁴ Jól jelzi a feszültséget, hogy a pekingi francia nagykövetséget is értesítik – természetesen – a május 13-i párizsi kínai követség elleni támadásról, amikor azt kiáltozták: „*Kínaiak Pekingbe!*” Néhányan felmásztak az első emeletig, hogy kiakasszanak egy dél-vietnámi zászlót, betörték követ egy ablakot. Levették a nagykövetség tábláját is.⁴⁷⁵ Ez is azt jelzi, hogy korántsem biztos, hogy Kína nem akarta befolyásolni a francia politikát, akár utcai megmozdulásokon keresztül, mert kül- és belpolitikai érdekei jól kivehetőek, és nem lehet minden incidenst a kulturális forradalomra,

⁴⁷⁰ DDF 1968 I. N°330 (Párizs, 1968. június 4.) pp. 864-866

⁴⁷¹ *Kulturális forradalom Kínában (1968. V. 5 – V. 28)* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j– 001292/17/1968 (56. d – Kína)

⁴⁷² MNL-OL XXXII–4 sajtószemlék– 1945-1981 (78. d), 1968. május 22. 175-ös sz.

⁴⁷³ SOUTOU: i.m. p. 467-468

⁴⁷⁴ *Mai 68* p. 154

⁴⁷⁵ AMAE SAO SsCHN CDC – 176/AS – 1968. május 14.

annak értelmezésére fogni. Május 21-én nagy szolidaritási tüntetést is tartottak Pekingben, az időpont utalás a párizsi Kommünre. Az itteni jelszavak azt a célt szolgálták, hogy maximálisnak mutassák be a társadalmi feszültséget Franciaországban, amivel nemzetközi tekintélyét gyengíthették.⁴⁷⁶ Mi lehet még Peking aktivitása mögött? Természetesen a vietnámi kérdés, hiszen Párizsban zajlanak a tárgyalások. „*Mi okozhatja a kínai sajtó folyamatos támadását? Esetleg a párizsi tárgyalásokon a vietnámiakra gyakorolt kínai nyomás kudarca?*”⁴⁷⁷ – teszik fel a kérdést a pekingi francia nagykövetségen. Május 22-én félmillió, másnap egy millió tüntetés volt az amerikai imperializmus, a szovjet revizionizmus és a francia reakció ellen. A rendőri elnyomást és az uralkodó klikket tették felelőssé a véres eseményekért.⁴⁷⁸ A tüntetők megközelítették a francia nagykövetséget is Pekingben, de incidens nem történt. A szlogenek a szovjetek revizionizmusa, illetve az amerikai imperializmus ellen irányultak inkább, mint Franciaország ellen. Az elnök és a francia kormány egyáltalán nem szerepelt ezeken.⁴⁷⁹ A Vietnám tárgyalásokkal függték össze ezek a tüntetések, amelyek során a CGT-t és az FKP-t is elítélték, mert elhatárolódtak a felkelésre biztató diákcsoportoktól.⁴⁸⁰ A TASZSZ elítélte a diákmozgalmakat, mire a Hszinhua hírügynökség két nappal később reagált: „*a szovjet klikk szemérmetlenül cinkosa a francia vezetőrétagnak.*”⁴⁸¹ Ez a vád rendszeres volt azon államokkal szemben, akik nem ismerték el Kínát, vagy rossz viszonyt ápoltak vele. A diákmozgalmakat, mint a proletármozgalom jövőbeli élcsapatának mutatja be a sajtó Nyugat-Európában és Észak-Amerikában. A gyárfoglalásokat és a sztrájkokat viszont a francia kommunisták és a CGT által vezetett revizionista politikához kötik, bár alapvetően, mint lépést, támogathatónak tartották. A társadalmi mozgalmakkal Franciaországban elégedettek, mert a hagyományos baloldali pártok melletti marginális csoportokból indult el. A kulturális forradalom felelősei remélték, hogy ez korlátozni fogja a hagyományos kommunista pártok merészségét, és ez a mi országunkban hosszútávon elősegíti a Moszkvával szembeni forradalmi mozgalmat, amelyek Mao ideológiáját visszhangozták a természetes szövetségről az egyetemi diákság és az ipari proletáriátus között.⁴⁸²

Vidéken is voltak hasonló tüntetések pl. *Nanking, Sanghaj, Wuhan, Kanton*. Ezeken 17 millió ember vett részt. Azt is tudatták a *Quotidien du Peuple*-ben május 27-én, hogy a

⁴⁷⁶ Tüntetésről ld. AMAE SAO SsCHN CDC – N 188/AS – 1968. jún.4.

⁴⁷⁷ AMAE SAO SsCHN CDC Carton – 1094-1096 – 1968. május 15.

⁴⁷⁸ DDF 1968 I. N°330 (Párizs, 1968. június 4.) pp. 864-866

⁴⁷⁹ *Mai 68* p. 157

⁴⁸⁰ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (78. d), 1968. május 23. 193-as sz.

⁴⁸¹ *Mai 68* p. 156

⁴⁸² *Mai 68* p.157

francia „forradalmárok” sokat merítettek Mao-tól. A kapitalista társadalom szívében alakult ki a mozgalom. De Gaulle-t először rémültnek nevezték, majd csalással vádolták, és kényszer alkalmazásával, hogy megőrizze a hatalmát. Elítélik a katonai erők Párizsba hívását a forradalmárok megfélemlítésére. Jelszavaik lesznek: véres elnyomás, fasiszta dekrétumok, véradó, választási bohózat. Belpolitikában, a kulturális forradalom nagyszerűségének igazolására használják. Felhasználható az egész arra, hogy párhuzamot állítsanak a kínai politikai eseményekkel, a revizionisták ellen fordítva a forradalmi ifjúságot. Ezért támadták folyamatosan az Humanitét is. Tapsoltak egy olyan mozgalomnak, amely *Proudhont*, *Marcusét*, *Trockijt* vette alapul, vörös és fekete zászlókkal. Olyan bemeszesedett intézmények ellen küzdöttek, mint *Waldeck Rochet*, akit itt *Liu Sao*-csíval azonosítanak.⁴⁸³ Mint tudjuk, az FKP kezdetől elítélte a diákcsoportok akcióit, Kína azonban nem értett egyet ezzel.

„Az Új Kína Hírügynökség ezt azzal juttatta kifejezésre, hogy a tüntetéseket a dekadens francia oktatási rendszer elleni tömegtiltakozásként mutatta be. A kínaiakat különösképpen az zavarta francia elvtársaik szemléletében, hogy még arra is képesek voltak, hogy összefogjanak a fasiszta rendőrséggel a diákmozgalom kegyetlen elfojtásában... A revizionista klikk egyik tagja még cikket is írt a L'Humanitében, hogy lejárassa a diákok igaz ügyét.”⁴⁸⁴

Az igazi harc szerintük a marxista-leninisták és a revizionisták között ment végbe. Kezdetben szövetség alakult ki a munkások és a diákok között, amit sokan mindig is elleneztek. Mikor a forradalom előre lépett, a gazdaság megbénult, a gyárakat elfoglalták, a főnököket lefoglalták, az árulók eltérítették a mozgalmat pusztán gazdasági irányba, elfogadták a kormány tárgyalási ajánlatát, és megelégedtek a fizetésemeléssel.⁴⁸⁵ Az FKP-t azért bírálták, mert néhány frankos béremeléssel a munka felvételére akarták rávenni a munkásokat, és a tömegmozgalmat tisztán gazdasági követelések elérésére akarták korlátozni.⁴⁸⁶

A Táborkok május 30-iki beszédét keményen támadták. Szerintük katonai egységeket juttatna a fővárosba, hogy megfélemlítse a forradalmárokat. Említették a Massuvel való találkozást is. A frank leértékelésére és a francia pénz romlásának hatásaival kapcsolatos zavarokra számítanak a nyugati vezetők között.⁴⁸⁷ A nyugati nemzetek elkerülhetetlen sorsát illusztrálják a francia események. A harmadik világban való francia részvétel, befolyás

⁴⁸³ A bekezdés AMAE SAO SsCHN CDC – 748 – 10–23–4 – 1968/69 – Pierre Cerles jelentése Debré francia külügyminiszternek 1968. júl. 11. alapján készült.

⁴⁸⁴ A francia új baloldal és háttérbe szorított kommunisták <http://tereless.hu/keletkultinfo/1968.html> 2012-12-09

⁴⁸⁵ *Mai* 68 pp. 172-173

⁴⁸⁶ MNL-OL XXXII–4 sajtószemlék– 1945-1981 (78. d), 1968. június 6. 43-as sz.

⁴⁸⁷ *Mai* 68 p. 165

csökkentése mindenképpen célja a pekingi vezetőknek.⁴⁸⁸ Mao teóriája majd akkor fog megvalósulni a kínaiak szerint, ha létrejön a szövetség a diákok és a munkások között, mint a kulturális forradalomban. Francia részről mindenesetre az egész sajtófigyelem, és a kínai szolidaritási tüntetések a párizsi megmozdulókkal azt a feltételezést erősíti, hogy „*Igyekeznek esetleg így nyomást gyakorolni a párizsi kormányra a vietnámi tárgyalásokon.*”⁴⁸⁹

Az isztanbuli francia főkonzul szerint – a szövegben található „*állítólag*” jelző a magyar vagy a francia féltől ered? – „*a CIA, az angolok és a cionista világszervezet pénzelte őket.*” Célként de Gaulle megbuktatását jelölte meg, az indokok pedig ugyanazok, mint amiket korábban más szerzőktől már ismertettem. „*...az egyik a NATO végett, másik a Közös Piacba belépés végett, a harmadik pedig Izraellel kapcsolatos állásfoglalás miatt.*” Mi lehetett az oka, hogy szóba került ilyen részletességgel a téma? Talán a bemutatkozó látogatásakor jó színben és jól informáltan igyekezett feltűnni a francia főkonzul, s mivel egy kommunista, szovjet blokkhoz tartozó ország diplomatájával tárgyalt, így tudott rátérni a Szovjetunió dicséretére. Moszkva, az FKP és a CGT mérsékelt álláspontja kedvező volt de Gaulle számára, hisz csak az életszínvonal növelésére igyekeztek felhasználni a helyzetet. Zárójelben jegyzem meg, hogy Moszkva ezen viselkedése közvetve szintén erősíthette a gyanút a kínai beavatkozás kapcsán, hiszen a két kommunista állam ekkorra igencsak elhidegült egymástól. Ráadásul az enyhülésben érdekelt, az USA-val feszültségben élő francia elnök pozícióinak gyengítése semmiképpen nem volt a szovjet politika érdeke. Bár de Gaulle kommunista ellenes retorikája ebben a helyzetben sem volt szimpatikus számukra. Talán pont ezt a retorikát igyekezett tompítani a francia főkonzul? Mindenesetre a francia diplomata pozitív színben emlegeti a kommunistákat, szembeállítva a másik három „*tőkés országgal.*” „*Neki nincs adatja erre vonatkozólag, mert az elhárító szervük féltve őrzi a kezében lévő bizonyítékokat.*”⁴⁹⁰ Ez sajnos a mai napig igaz lehet, elég a fontainebleau-i belügyi levéltár anyagai között a SDECE már említett korabeli titkosított dokumentumaira gondolni. Az isztanbuli francia főkonzul esetleges feljegyzései, jelentése – ha létezik – a magyar kollégájával való találkozásról a francia külügyi levéltári anyag nantes-i részlegében keresendő, de ide sajnos nem jutottam el.

⁴⁸⁸ AMAE SAO SsCHN CDC – 748 – 10–23–4 – 1968/69 – Pierre Cerles jelentése Debré francia külügyminiszternek 1968. júl. 11. és DDF 1968 I. N°330 (Párizs, 1968. június 4.) pp. 864-866

⁴⁸⁹ AMAE SAO SsCHN CDC Carton 1141-44 és 1146-50 – 1968. május 22-23.

⁴⁹⁰ Az idézeteket ld. KOVÁCS Örs Az 1968-as párizsi diákmozgalom háttere http://www.archivnet.hu/politika/az_1968as_parizsi_diakmozgalom_hattere.html 5 (2010) 2012-09-13

A jelentésre reagált a budapesti Külügyminisztérium francia referatúrája,⁴⁹¹ amely megerősíti az isztanbuli francia főkonzul feltételezéseit, hisz a magyar információk is ugyanezeket az erőket sejtik a májusi mozgalom hátterében. A kínai szílat emeli ki ez a dokumentum, valamint a CIA szerepét. Az FKP-ről értekeznek még különös figyelemmel az irat, hisz a hazai kommunista szemüvegen át vizsgálja a mozgalmakat, s ebben az FKP által képviselt baloldaliság megosztását látja, amivel indokolja a kínai vonal szerepét. Láthatóan ez jobban bosszantotta a kommunistákat, mint a CIA. Örömmel veszik, hogy a csehszlovákiai bevonulás nem volt téma, ami szintén arra utal, hogy Franciaország igyekezett barátságosnak mutatkozni a kommunista államok felé, folytatva az enyhülési politikát.

A júniusi francia választások eredménye semmi nem változtatott a kínai retorikán. Továbbra is forradalmi perspektíváról beszéltek Pekingben. A választási bohózat és a reformok erős ígérete csak elnapolta a társadalmi és politikai válságot. Az új francia kormány egy öreg bor új üvegben. A család választásokat emlegetik, és az új kormány régiségét, 13-an megőrizték korábbi tárcájukat, és 18-an a 22-ből részt vettek a korábbi kormányban is.⁴⁹²

A kulturális forradalomnak nagy hatása van a francia társadalomra, maoista diákcsoportok fejlődésére, amelyek kihívást jelentettek az FKP-nak is. Kína társadalma félreinformált, nincs ellenzéki hang, *Simon Leys* 1971-es könyvében azonban már felfedi, hogy az egész kulturális forradalom hatalmas csalás.⁴⁹³ Diplomáciailag Párizs nem tudta betölteni azt a szerepet, hogy kapcsolataival elősegítse a térség békéjét. 1969-ben egyetlen nagy ország sem képviseltette magát Kínában. A fordulatot Nixon kezdeményezései hozzák meg, aki a Tábornokkal való találkozásakor elfogadta, hogy eddig az amerikaiak Kína politikája abszurd volt, és meg kell kezdeni Kína elismerésének előkészítését. Ezt vezet majd 1971. október 25-én az ENSZ-be való belépéséhez.

⁴⁹¹ MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–Franciaország 002515/1 (37. d – Franciaország)

⁴⁹² *Mai* 68 pp. 174-175

⁴⁹³ *La puissance* p. 469

VI) A májusi események hatása és következményei

1) Belpolitikai változások

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a meglévő belső okok az objektív gazdasági tények tükrében nehezen érthetőek a megmozdulások. A diktatúrával való riogatás nem tűnik megalapozottnak egy olyan emberrel kapcsolatban, aki a II. világháború alatt, majd 1946-ban is bizonyította a totalitárius rendszerekkel szembeni ellenszenvét. Így az események sokkal inkább az unalmat megtörni vágyó diákoknak köszönhetőek, akiket esetleg olyan külföldi hatalmak befolyásolhattak, akiknek ellenszenves volt a gaulle-ista Franciaország. Azok az oktatásban meglévő problémák, amiket emlegetnek a dokumentumok, szinte megegyeznek napjaink gondjaival, sőt a lista még bővíthető lenne. *Combal* – a budapesti francia nagykövetség tanácsosa – is hasonlóan vélekedik az egyetemekről:

„nemcsak megbúvási, hanem kedvezményeik révén olcsó megélhetési lehetőséget is nyújtanak a fiatalok olyan rétegének, mely tanulni nem akar és kétes politikai manőverek kipróbálására használja fel az egyetemeket.”⁴⁹⁴

A június 7-i beszélgetésben kifejtette, hogy az élet rövidesen visszatér a normál kerékvágásba. A gazdasági károk nagyok, főleg a termelés kiesés okoz gondot, az épületi károk nem olyan vészesek. A frank gyengülése, infláció várható, ami spekulációnak nyithat terepet. E mögött szerinte az amerikaiak állnak. Az oktatási reformokra mindenképpen sort kerít majd az új kormány.⁴⁹⁵

Ami már valóban nem okozott gondot: a szabadabb élet, hiszen néhol már a drog is legális lett, a szabad szerelem, a feminizmus cáfolhatatlanul teret nyert világunkban. Talán pont ezeket tekinthetjük '68 örökségének, a liberalizmus kiüresedését, az önmegvalósítás határtalan vágyát, miközben természetesen nem feledhetjük a polgárjogi mozgalom amerikai sikerét sem. Az adott politikai körülmények között ilyen hosszú távú „eredmények” elérése érdekében kár volt az egész mozgalmat elindítani, ellenben a francia politika atlantista irányú átalakítása miatt igen.

⁴⁹⁴ *Beszélgetés a francia politikai helyzetről* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/2/1968 (37. d – Franciaország)

⁴⁹⁵ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/2/1968 (37. d – Franciaország)

A következményeket több szempontból is érdemes vizsgálni. A belpolitika terén a júniusi választások adnak elég pontos képet a hatásokról. Eredendően még Combal tanácsos is az FKP erősödését várta, bár jelentős változásra nem számított.⁴⁹⁶ A francia referatúra és a párizsi magyar nagykövetség is foglalkozott a választásokkal, várakozásaik azonban nem teljesültek.⁴⁹⁷ Ennek okait elemzik a dokumentumok, a választások eredménye soha nem látott gaulle-ista többséget hozott.⁴⁹⁸ A választások következtében bel- és külpolitikai változásokra készülnek a diplomaták, míg az eredmények némileg új következtetések levonására készítették a francia politikát figyelő elemzőket.

De Gaulle életkora (78 év) miatt nyilván biztosítani kell a hatalomnak az utódlást, de a válság megmutatta, még mindig de Gaulle a legalkalmasabb vezető, nyugodtabb körülmények között azonban egy cserére kerülhet sor. A helyzet alakulása a politikai rendszer stabilitását igazolja, hisz sem Olaszország, sem az NSZK, sem Anglia nem lett volna képes a kormány bukása nélkül átvészelni egy kb. 1 hónapos, 10 milliós sztrájkot. De Gaulle nimbuszának, személyes képességeinek, politikai stratégiájának, hidegvérének, határozottságának, katonás fellépésének döntő szerepe van abban, hogy mindezt túlélte a rendszer.

„Romániából hazatérve mondott katonásan rövid repülőtéri nyilatkozata: «Réforme oui, chienlit non...» – a francia tömeglélektan alapos ismeretére utal.”⁴⁹⁹

A nagykövet nem leplezi csodálatát a Tábornokkal szemben. A burzsoázia érdekeit legjobban a gaulle-izmus képviseli, sikerült a kormánynak a hibáikat saját javukra fordítani.⁵⁰⁰ De Gaulle sikeresen kezeli a helyzetet, „*TV beszédében ugyan fenyegetőzött, egyidejűleg azonban komoly engedményeket tett a dolgozók követeléseinek kielégítésére.*”⁵⁰¹ Május 30-án 700 ezer fő⁵⁰² részvételével szimpátiatüntetés zajlott az elnök mellett Párizsban, majd vidéken is. Közben Brüsszelben a mezőgazdasági érdekeket sikerrel megvédik a Közös Piacon belül, így a parasztság nem áll a mozgalom mellé. A Figaro már május 23-án megjósolta, hogy a kormány nem bukik meg, és sokat vártak a május 24-i beszédétől, aminek sikere a

⁴⁹⁶ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/2/1968 (37. d – Franciaország)

⁴⁹⁷ Pl. MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/3/1968 (37. d – Franciaország), *Az 1968. június 23. és 30.-i kétfordulós parlamenti választások értékelése* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/4 /1968 (37. d – Franciaország)

⁴⁹⁸ A választások elemzése külön tanulmányt érdemelne, számunkra ez most nem aktuális, ezért nem foglalkozunk külön a kérdéssel.

⁴⁹⁹ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/4/1968 (37. d – Franciaország) – az idézetben olvasható francia mondat jelentése: Reform igen, ingyen cirkusz nem.

⁵⁰⁰ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/4/1968 (37. d – Franciaország)

⁵⁰¹ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/3/1968 (37. d – Franciaország)

⁵⁰² MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/3/1968 (37. d – Franciaország)

szakszervezeteket is tárgyalásra készítené.⁵⁰³ 1968. május 26-án már megszületett az ún. *grenelle-i egyezmény*,⁵⁰⁴ Pompidou kormánya és a szakszervezetek között, amely többek között béremelést, szakszervezeti jogok bővítését, munkaidő és nyugdíjkorhatár csökkentését, családi pótlék és öregségi járulékok emelését tartalmazta, s ezek együttesen szépen lassan kifulladásztották a sztrájkokat, amihez nyilván hozzájárult az is, hogy a hatalomváltás esélyét a választások kiírása legális politikai síkra terelte. Bár bizonyára a korabeli politikusok sem hittek abban, hogy a választásokon de Gaulle rendszere vereséget szenvedhet. Az egyezménnyel kapcsolatban a Financial Times megjegyezte, hogy az ország gazdasági képességei és a követelések között óriási a szakadék.⁵⁰⁵ A Le Monde is megemlíti, hogy a bérkövetelések teljesíthetetlenek, mert az a nemzeti jövedelem 3%-a.⁵⁰⁶

A belpolitikában liberálisabb irányra lehetett számítani, az erős kommunistaellenesség elmaradozik majd. Mindenképpen a gaulle-ista balszárny erősödött meg, *participation* bevezetésére kerülhet. A kormány átalakulását elemzi Valkó nagykövet, Pompidou és de Gaulle közötti nézetkülönbségről írt, mivel Pompidou májusban többször utalt a Táborkok távozására. A szélsőjobbal valószínűleg hamar megromlik az elnök viszonya, hiába *Salan* és *Bidault* szabadon engedése a választások előtt, ez csak politikai trükk volt. A szélsőjobbal ugyanúgy bánik majd, mint 1958 után.⁵⁰⁷ A Figaro is felhívta a figyelmet arra, hogy a mindent vagy semmit politika csak totalitarizmushoz vezetne: kommunizmus vagy fasizmus.⁵⁰⁸ Az MSZMP KB 1969. június 19-én keletkezett jegyzőkönyve szerint az ülésen Komócsin Zoltán az FKP ténykedésén keresztül elemzte az eseményeket. Szerinte helyes az az értékelés, hogy nincs forradalmi helyzet, még de Gaulle megbuktatására sincs esély. A baloldali egység megteremtésére lenne szükség, amihez segíthet egy Táborkok ellenes kampány, bár ebben a szocialisták államosításokat érintő gazdasági nézetei és a NATO-hoz való viszony jelenti az igazi problémát. Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy Magyarországon sokkal többet foglalkoztak a KB és a PB is a csehszlovák kérdéssel, Kádár már ekkor azt mondja „*a legmesszebbekig el kell menni, és akkor én rögtön megszavaznám*

⁵⁰³ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1968. május 23. 159-es sz.

⁵⁰⁴ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/4/1968 (37. d – Franciaország) jelentéshez csatolt gazdasági elemzésben olvashatóak pontjai A forrás publikálva ld. KOVÁCS ÖRS: Az 1968. májusi válság Franciaországban – Diákok forradalma? http://www.archivnet.hu/politika/az_1968_majusi_valsg_fraciaorszagban.html?oldal=1 I (2011) 2012-12-20

⁵⁰⁵ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (63. d), 1968. május 24. 197-es sz.

⁵⁰⁶ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1968. május 24. 165-ös sz.

⁵⁰⁷ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/4/1968 (37. d – Franciaország)

⁵⁰⁸ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1968. május 24. 165-ös sz.

két kézzel, hogy szállják meg Csehszlovákiát a Varsói Szerződés erre hajlandó és aktív országai... ”⁵⁰⁹

A magyar sajtóban a munkások csatlakozása után a súlypont teljes egészében rájuk helyeződött, és a mozgalom inkább gazdasági és szociális jelleget öltött. A szocialista országok elvesztették érdeklődésüket a diákok iránt. Május 19-én a Népszabadságban a *Tovább terjed Franciaországban a dolgozók sztrájkja és gyárfoglalási mozgalma* c. cikkben az FKP – mint gyakran idézett „leghitelesebbnek” elismert forrás – a CGT által vezetett sztrájkok céljaként „*a személyi hatalom (így nevezték a de Gaulle-i demokráciát – K.Ö.) megszüntetésére és a francia nép érdekeinek megfelelő valóban demokratikus, modern demokrácia megteremtésére*” való törekvést jelöli meg. Majd megjelenik a mindig hatékony és megszokott vád, amikor a dolgok nem teljesen a kommunizmus eszméinek megfelelően alakulnak: „*Fasiszta szervezetek... a sztrájkmozgalom kibontakozásával megjelentek az utcán, s tegnap Párizsban kommunista ellenes jelszavakkal felvonulást rendeztek.*” A napilap folyamatos híreiben leírja a közállapotokat, nincs sem közlekedés, sem szemétszállítás, nincs benzin, teljes vásárlási pánik tört ki. Május 24-én kerül be a hírekbe a május 22-i bizalmatlansági indítványról való szavazás eredménye – 233-an szavaztak erre a 244 helyett – és a *Folytatódik a franciaországi sztrájk* c. cikkben az eredményt így kommentálják: „*A család úgy döntött, hogy megtartja még a régi orvost, bár rossz, mert nem ismeri az újat, aki utána jönne. Vagyis félünk a kalandoktól.*” – nyilatkozta egy centrista képviselő.

A hazai dokumentumok a diákokat akkor emlegetik igazán, amikor a sztrájkhullám bukásának okait elemzik. Szinte várják a katonai diktatúrát, amelyet a tömegmozgalmakban részt vevő provokátorok miatt kirobbanó összecsapások miatt vezetnének be – itt anarchista, Kína-barát, és USA által a háttérből mozgatott csoportokra gondolhatunk –, melynek célja a baloldali erők letörése.⁵¹⁰ Ez különben nem túl logikus, hisz éppen a baloldal – polgári, demokratikus és atlantista – működne jobban együtt az USA-val, a kommunistákkal, viszont ők se szívesen. Ezt még a moszkvai magyar nagykövet által küldött jelentésben is olvashatjuk, ami a szovjet reflektálásokat szedte össze a párizsi eseményekre, amikor az FKP kilátásait elemzi Franciaországban. Az egyik fő törésvonal ugyanis pont itt húzódik, ami akadályozza a baloldal egységét. A többi baloldali párt ugyanis NATO és Amerika párti politikát folytat, ez elfogadhatatlan az FKP számára.⁵¹¹ De Valkó elvtársnak fantáziadúsabb ötletei vannak,

⁵⁰⁹ A KB üléséről ld. MNL-OL M–KS 288.f. 4/92.ő.e. 1968. június 19-20.

⁵¹⁰ MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/1/1968 (37 d – Franciaország)

⁵¹¹ *A franciaországi események szovjet értékelése* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/3/1968 (37. d – Franciaország)

hiszen miután elég alaposan elemezte, hogy miért valószínű a külföldi beavatkozás, pár sorral lejjebb már máshogy gondolja.

A párizsi magyar nagykövet szerint az állam szervezi az anarchizmust, barikádokat „emeltetnek”, a diákok közé provokátorokat küldenek, akik utcai harcokat, a Tőzsde elpusztítását végrehajtva mutatják be a gaulle-izmus utáni Franciaországot. Még halálesetek is történnek (pl. lyoni rendőrtiszt). Rémhírterjesztés, TV és rádióadások, szervezett ellátási hiány jellemző. A nagykövet szerint de Gaulle a diákmozgalmat felhasználta céljai érdekében. Az anarchista, maoista, trockista csoportok irányíthatatlansága a provokatív elemeknek jó terepet biztosított. Ezért nincs munkás diák egység, sőt ha lehet, ellentét alakuljon ki a két csoport között. Így de Gaulle a választók előtt az anarchia felszámolójaként tűnhet fel, a kommunista veszély elhárítójaként, egyetemi reformot és *participation*ot ígérve elcsendesíti mindkét nagy tüntető réteget, a gyorsan lebonyolítandó választásoktól pedig szilárd többséget remélve néhány reformot végrehajt ugyan, de minden marad a régiben.⁵¹²

A gazdaságra gyakorolt hatásokkal külön foglalkozik a hazai diplomácia is. A Külkereskedelmi Minisztériumban elemzik a várható lehetőségeket.⁵¹³ Az irat drámaian vezeti fel a helyzetet, hisz az 1936-os állapotokhoz hasonlítja – ami némileg túlzás, mert 1936-ban rosszabb volt a helyzet –, a közlekedési hálózat lebénult, a munka szünetel szinte minden nagyipari üzemben. Bankok, a posta is zárva van. A személyszállítás is megoldatlan. A grenelle-i megállapodás következményei igen súlyos nehézségeket fognak okozni a francia gazdaságnak. *Nyers Rezső* szerint a gaulle-ista politika biztosan megváltozik, mert a frank gyengülése nem ad majd lehetőséget a dollár elleni támadásokra, a Közös Piacban az NSZK fog megerősödni.⁵¹⁴ A megállapodás évi 15-16 milliárd frank költségkihatással járna, nem számítva a sztrájk miatt kieső termelésvesztést. Valójában azonban többre lehet számítani. A *Les Echos* c. lap elemzése szerint a termelés kiesés eléri az éves termelés 2,35%-át, amely az egész évre vetített termelésnövekedés minimum felét viszi el. Pompidou szerint ez több is lehet. A hiány behozására a heti munkaidő növelése lehetne a megoldás, ez azonban politikailag lehetetlen vállalkozás, így a veszteségek kiegyenlítésére még az 1969-es év is rámehet. Jelentős az exportkiesés, ami a versenytársakat hozhatja kedvezőbb helyzetbe. A gazdasági bizalom megrendülése, beruházások elakadása sem kedvez az országnak. A frank árfolyamának meginduló romlása szintén hatalmas probléma. A frank kiáramlása Svájc és Spanyolország felé volt a legjelentősebb, az árfolyam kedvezőtlen eltolódását a *Banque de*

⁵¹² MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/4/1968 (37. d – Franciaország) – alapján készült a bekezdés

⁵¹³ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/4/1968 (37. d – Franciaország)

⁵¹⁴ MSZMP PB ülés MNL-OL M-KS 288.f. 5/457.ö.e. 1968. június 11.

France nem tudta megakadályozni. A frank vásárlásának letiltása csak a pánik növekedését eredményezte. Ideiglenesen korlátozták a kivihető és behozható pénz mennyiségét, hogy a kiáramlást, átváltást megakadályozzák. Egyre valószínűbb, hogy szükség lesz a frank leértékelésére, a nagy deviza és arany tartalék ellenére. Nemzetközi segítség is várható, hisz a font és a dollár rossz helyzete miatt a frank leértékelése a nemzetközi pénzpiacokon kisebb katasztrófával érne fel. Legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a dollár leértékelése után a frankot is leértékelik, csak jóval nagyobb mértékben. A Közös Piac vámhatára bevezetésre kerül július 1-től, itt nem kérnek majd haladékot, de import korlátozások valószínűsíthetőek a Közös Piacon kívüli államokkal szemben. A kormány gazdasági kényszerpályára szorul.

„A versenyképesség biztosítása érdekében a kormány eltökélt szándéka: csak 3%-os árnövekedést engedni az ipari cikkeknek. Ugyanakkor ez elősegíti az ipari koncentrációt, a kis és közép vállalatok tönkretételét és ez végső soron a munkanélküliség növeléséhez vezet.”⁵¹⁵

A magyar dokumentumokból kiolvasható hasonló gazdasági kilátásokra számít Nyugat-Európa és az Egyesült Államok is. Pompidou ugyanis kénytelen volt elfogadni a közkiadások növelését, a magasabb fizetéseket, ami a frank gyengülésével jár majd, és együttműködésre kényszeríti a franciákat a monetáris tervezésben másokkal. A grenelle-i egyezmény jelentős inflációt generál, költségvetési hiányt eredményez, mind a külkereskedelmi mérleg, mind pedig a pénzügyi egyensúly terén. Az éves költségvetésben 10 milliárd frankos deficit van, így a kormány újabb adókat vethet ki, 4%-os áremelkedésre lehet számítani, és a Banque de France 3,5-ről 5%-ra emeli a kamatlábat.⁵¹⁶ Ők is számítanak a frank devalvációjára, amit a frank leértékelése kísér. Annál inkább meglepődnek, mikor a frank leértékelésre egyoldalúan kerítenek sort november 23-án, ami továbbra is mutatja a francia politika önállósági igényét. A közös, összehangolt megoldás esélye így csökkent, pedig még a franciák is elismerik a pénzügyi krízisben való együttműködés szükségességét.⁵¹⁷

A közhangulat viszont mindebből keveset érzékelt. Május 31-én a *France Soir*-ban megjelenő IFOP felmérés adatai szerint a franciák még május 27-én sem gondolták azt, hogy gazdasági válságot (48%) okozhat a krízis. A szociális reformokat vélik a legjobb kilábalásnak (38%) a májusi krízisből. A legtöbben (29%) pedig a polgárháborútól,

⁵¹⁵ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/4/1968 (37. d – Franciaország)

⁵¹⁶ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1968. július 4. 43-ass sz.

⁵¹⁷ BAULON: i.m. pp. 115-131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

anarchiától féltek.⁵¹⁸ Ez a vélekedés Nyers Rezsőtől sem állt távol, aki az anarchizmus veszélyeit megdöbbenően hasonlónak találja a maoizmushoz. Aczél György hozzáfűzte, hogy amikor a tömegek Maót vagy másokat emlegetik, akkor igazából nemet mondanak a kapitalizmusra és a kommunizmusra is.⁵¹⁹

A szocialista országoknak a franciák együttműködési szándéka nagyon fontos, bár ezen sokat ront a prágai bevonulás rémtette. Hidasi János előterjesztésében Franciaországot úgy látják Budapesten, mint a „szocialista országok külpolitikai elgondolásaihoz legközelebb álló külpolitikát.”⁵²⁰ Az alapvetően kedvező megítélés miatt még fontosabb a jó kapcsolatok kiépítése.

2) A külföldi várakozások május után

Sok európai országban – Anglia, NSZK, Belgium, Olaszország – hasonló tüntetések voltak 1968-ban, ugyanakkor Mitterrand, illetve a gaulle-izmuson belüli atlantista irányvonal megerősödését a politikai vezetés mindenütt örömmel fogadta, hisz könnyebb lenne vele, mint a Tábornokkal. De Gaulle rendszerének szilárdságába vetett hit is megingott külföldön. Mint láttuk, az események folyamatában feltűntek kínai vonalat képviselő erők, és nem kizárt az sem, hogy az események kiterjesztésében, fokozásában szerepet játszottak a de Gaulle-i külpolitikát elítélő Amerika-barát elemek, akár az USA különböző szervei, mivel egy barátabb Franciaország előnyösebb lenne számára.⁵²¹

A külpolitikában azonban egyenlőre változatlan irányvonalra számítanak a külföldi országok, bár intenzitása lassulhat, a Közös Piacnak engedményeket kell majd tenni. Az amerikaiakkal való szembenállás bizonyosan csökken. A NATO-val javulni fognak a kapcsolatok, a vietnámi háborúról is árnyaltabb francia álláspont jelenik majd meg, az eddigi nyílt elítélés helyett. A Közel-Keleten Izrael előnyére változhat a francia külpolitika. Az arab világ azonban továbbra is fontosabb a francia politika számára, mint a zsidó állam. A belpolitikában adott engedmények megnyirbálása várható, felhasználva az új többséget. Az utódlást is igyekeznek majd előkészíteni, a kormány összetétele már erre utalhat, Pompidou csak parlamenti elnök lesz, s innen válthatja de Gaulle-t. A helyzetet előnyösnek értékeli a

⁵¹⁸ Felmérés a mellékletben olvasható.

⁵¹⁹ Nyers és Aczél elvtársak felszólalása az MSZMP PB ülésén MNL-OL M–KS 288.f. 4/457.ö.e. 1968. június

11

⁵²⁰ MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–003352/3/1968 (36. d – Franciaország.)

⁵²¹ MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/1968 (37. d – Franciaország)

feljegyzés, mivel a májusi mozgalom esetleges sikere egy katonai diktatúrát vont volna maga után, ami szétverte volna az FKP-t és a baloldalt is.⁵²²

Az elemzés utal minden olyan külső érdekre, amely a Tábournok rendszerének megváltoztatását szeretné, az USA, Izrael és a Közös Piac terén. A kommunista párt álláspontjáról szóló részek túlértékelték, de ez a magyar kommunista diktatúra szemszögéből készült, ezért akkor jelentősnek hitték. Valójában az FKP-nak nem volt meg a befolyása – reálisan nézve éppen ezért a szándéka sem – arra, hogy forradalmat robbantson ki, s ezt ha mézes-mázos csomagolásban is, de elismeri a feljegyzés.⁵²³ A kulturális forradalom és a latin negyed eseményei között fennálló párhuzam alapján az európai diákmozgalom kínai beütéssel zajlik, amiben az FKP és a CGT azért maradt végig fegyelmezett, mert remélték, hogy kézben tarthatják az eseményeket, szerintük a zavargások egy jobboldali puccsot, míg egy választás baloldali győzelmet hozhatna.⁵²⁴

De Gaulle eredendően antikommunista, az FKP ellenes kirohanásai a párt megerősödése miatt következtek be (az elemzés még a választások előtt készült, ahol az FKP is súlyos veszteségeket szenvedett!). Kérdéses, hogy a sztrájkmozgalmat még folytatni lehet-e a választásokig, miközben nincs forradalmi helyzet, nincs baloldali egység sem. A mozgalom június elejére kifulladásban van, a sztrájkok kezdenek befejeződni. A Tábournok pedig a katonai megoldás látványos elemeit vonultatta fel, de valójában csak rossz szándékkal merülhetett fel a katonai diktatúra bevezetésének a gondolata. Mitterrand és *Mendès-France* taktikázása is a jobboldal érdekeit szolgálta.⁵²⁵

Mire lehet számítani a jövőben? Négy lehetőséget vázol fel a feljegyzés, amely a parlamentáris eszközökkel ugyan, mégis erőszakosan oldaná fel a helyzetet.

1./ Fegyveres fenyegetések mellett választási többség alakulna ki a kormány számára, majd retorziók következnek a baloldal ellen.

2./ Katonai diktatúra bevezetése, melyre a tömegmozgalmakban részt vevő provokátorok által kirobbantott összecsapások miatt kerülne sor – itt anarchista, Kína-barát, és az amerikaiak által háttérből mozgatott csoportokra gondolhatunk –, melynek célja a baloldali erők letörése.⁵²⁶ Ez különben nem túl logikus, hisz éppen a baloldal működne jobban együtt az USA-val, a kommunistákkal – mint láttuk – viszont ők se. Az FKP esetleges eltávolításához

⁵²² MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/3/1968 (37. d – Franciaország) alapján készült a bekezdés

⁵²³ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/3/1968 (37. d – Franciaország)

⁵²⁴ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1968. május 24. 165-ös sz.

⁵²⁵ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/1/1968 (37. d – Franciaország)

⁵²⁶ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/1/1968 (37. d – Franciaország)

erre nincs szükség, de de Gaulle bukásához igen. Ezért sem került sor a katonai diktatúra bevezetésére.

3./ Demokratikus útként a tárgyalásos rendezést említik.

4./ Álomként a baloldal egységéből fakadó választási győzelmet említi meg az irat, ami azonban szinte rosszabb, mint de Gaulle, hisz erősen atlantista irányba vinné Franciaországot.⁵²⁷

Érdekes, hogy sem a szovjetek, sem az amerikaiak nem szándékoztak megbuktatni a Tábornok rendszerét. Megelégedtek azzal, hogy Franciaország kénytelen lesz gesztusokat tenni eddig sértegetett partnerei – különösen az USA – felé. Valkó nagykövet külpolitikai várakozásai a gaulle-ista győzelem jegyében – a választások előtt, reálisan – fogalmazódnak meg. A Közös Piac szupranacionális szerveihez való fokozatos hozzájárulás, majd Anglia és a skandináv államok felvétele, Európai Egyesült Államok koncepció megerősödése, a de Gaulle-i Európa koncepció jegelése várható. A NATO-val erősödő együttműködésre lehet számítani, de nem kerül sor a katonai szárnyba való belépésre.⁵²⁸

Az amerikai várakozások alátámasztják a magyar információkat. Egyértelműen a francia politika „normalizációjára” számítanak, az 1958 óta kezdődött külpolitikai irány felülvizsgálatát várják. Várható, hogy De Gaulle esetleg végleg kilép az Atlanti Szövetségből 1969-ben. A krízis után azonban nem fogja erősnek ítélni helyzetét belpolitikai téren, hogy ilyen kockázatos lépést tegyen, legalábbis a belátható jövőben nem. De Gaulle, ha vezető pozícióban marad a válság után, veszít az erejéből, a belpolitikai súlypont középre, vagy balra fog tolni. Egy de Gaulle-t leváltó kormány pedig nem mer majd kelet felé nyitni – mely politika eddig többet ártott, mint használt az országnak. Kérdéses, hogy hogyan alakulnak Franciaország politikai és gazdasági kapcsolatai a Közös Piacca. A belső feszültsége kezelése miatt bizonyos, hogy kevésbé tud olyan önkényesen fellépni az EGK Tanácsban, mint azelőtt. De Gaulle szilárd arabpárti politikája a Közel-Keleten bizonyosan meginog, és több kommunistaellenes szövetségesre lesz szüksége nyugatról. A francia-amerikai kapcsolatok terén bizonyos, hogy engedékenyebb lesz majd, mivel a belső problémákra kell koncentrálnia. Amerikát egyre kevésbé kritizálhatja, már csak az USA Vietnamban kivívott helyzete miatt sem. A belpolitikai gondok nem adnak esélyt de Gaulle-nak arra, hogy folyton kritizálja az USA pénzügyi problémáit. Kénytelen lesz de Gaulle jobb kapcsolatot kiépíteni az Egyesült

⁵²⁷ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/1/1968 (37. d – Franciaország)

⁵²⁸ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/4/1968 (37. d – Franciaország)

Államokkal, hogy megőrizze hírnevét otthon. A franciák látszólag torkig vannak már azzal a felállással, hogy Franciaország kivont karddal egyedül rohan a világ ellen.⁵²⁹

Az amerikai párizsi nagykövetség közeledést vár a francia-amerikai viszonyt illetően, mivel az USA nem ült fel májusban a provokációknak és mindig nyitottnak mutatkozott bármilyen párbeszédre. A csehszlovák események miatt Franciaországnak is erősítenie kell együttműködését a nyugati blokkal. A CIA várakozásai sokkal összetettebb képet mutatnak. Szerintük a politikai együttműködés nem lesz túl látványos. Simulékonyabb viszony várható, javulni fog a gazdasági – kereskedelmi és pénzügyi – és technikai téren a két ország kapcsolata. Politikai téren arra, hogy a francia hangvétel mérséklődik, visszatérnek a leszerelési tárgyalásokhoz, az ENSZ-ben és az atlanti szövetségben készségesebb partnerek lesznek, az amerikai fizetési mérleg kiegyenlítésében is részt vesznek majd, információkat adnak át a *Phénix*-i atomerőművről, valamint bizonyos szovjet fegyverkezési programokról is. Cserébe az USA elfogadja a francia politika nagyobb önállóságát Európában, elismeri befolyását a volt francia gyarmatokon, és bevonják az eszmecsérébe a Közel-Keleten és Délkelet-Ázsiában. Az amerikai külügyminisztérium azonban jóval óvatosabb, mint a CIA és a nagykövetség. Nem vár ilyen mértékű intenzitást és ekkora javulást sem. Szerintük a Tábornok nem fog módosítani eddigi diplomáciáján, legfeljebb az enyhülési politika, a kedvezőtlen nemzetközi körülmények miatt taktikai okokból módosul. Gyakorlatiasabb francia politikára lehet számítani, de ez nem feltétlenül a májusi válságból, hanem legalább ugyanennyire a csehszlovák eseményekből következik.⁵³⁰

A magyar elemzőket különösen érdekelte a keleti blokkal való viszony alakulása. A szocialista országokkal a gazdasági kapcsolatok erősödhetnek tovább, de az erő helyzetéből néznék ezt a kapcsolatot.⁵³¹ Ezen fog módosítani a *csehszlovákiai bevonulás* 1968 augusztus 21-én. Franciaország javaslatára a Közös Piac nem ítélte el egységesen a bevonulást Csehszlovákiába,⁵³² ami reményt ébresztett a szocialista országokban, hogy nem fog jelentősen romlani a két fél kapcsolata. Azonban de Gaulle már csak habitusából, jelleméből adódóan is messzemenőig elítélte a Varsói Szerződés csapatainak akcióját. A francia fél

⁵²⁹ A bekezdés a FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 79
Telegram From the Embassy in France to the Department of State Párizs, 1968.május 28.
<http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS> 2012-12-19 alapján készült.

⁵³⁰ BAULON: i.m. pp. 115-131
http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

⁵³¹ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/4/1968 (37. d – Franciaország)

⁵³² MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-003352/3/1968 (36. d – Franciaország)

ennek hatására csak a gazdasági téren zajló együttműködések nem vágta vissza, Mád elvtárs nagyköveti megbízólevelének átadásakor is kapott nyilvános kritikát de Gaulle elnöktől.⁵³³

Még ennél is érdekesebb a prágai bevonulás hatása a francia politikára. Ennek következtében az atlantista vonal megerősödését látják az elemzők, amely de Gaulle addigi enyhülésre, együttműködésre irányuló külpolitikai útjának kudarcaként értékelte a prágai eseményeket. A szovjet liberalizációba vetett hit rendült meg a prágai bevonulással. A francia politikai elit egy része szerint a NATO-tól való eltávolodás is hibának tűnik az események tükrében, mivel a *force de frappe* képtelen önálló védelmet biztosítani. Az USA nélkül kiszolgáltatottak a Szovjetunióknak. Erre a nyugati államok, Skandinávia, sőt Franco is ráébredhetett, mivel egyre szorosabb együttműködést kívánnak a NATO-val. Angliát is integrálni kéne a Közös Piacba, és ez az Európa akár társulhatna az USA-val (*Faure –terv*). Az egységet nem szabad Franciaországnak megbontani, inkább elősegítenie kéne. A szovjetekkel való együttműködést nem lehet komolyan venni, az amerikai csapatok kivonását Európából le kell állítani, és Franciaországnak nagyobb részt kell vállalnia a katonai együttműködésben.⁵³⁴

Magyarán azt látjuk, hogy a Táborkok eddigi külpolitikai vonalának támadásához, megváltoztatásához kaptak muníciót eddigi ellenzői. Amíg a külpolitika kudarcának igazolására használják fel a csehszlovákiai bevonulást, addig a belpolitikában a kormány önmagát próbálja meg igazolni felhasználva az eseményeket.

A májusi mozgalmak kommunikálása során a kommunista veszéllyel való riogatás igazolásaként mutatják be a prágai agressziót, a fő ijesztgetés, hogy az FKP is behívná a szovjet csapatokat. Ugyanakkor a szélsőbalos, anarchista csoportok – melyek fő mozgatói voltak a májusi történéseknek – elítélték a Varsói Szerződés akcióját.⁵³⁵

Ismét a politikában gyakran tapasztalható jelenségre lehetünk figyelmesek. Miközben a gaulle-izmus a külpolitikában komoly sebeket kapott, belpolitikában önmaga igazolásaként használhatta fel ugyanazt az eseményt.

⁵³³ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-003352/3/1968 (36. d – Franciaország)

⁵³⁴ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-001823/1/1968 (36. d – Franciaország) alapján készült ez a bekezdés.

⁵³⁵ MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-001823/1/1968 (36. d – Franciaország) alapján készült ez a bekezdés.

VII) De Gaulle lemondása

1) Baden-Baden, (1968. május 29.)

De Gaulle ugyan megmenekült májusban, de 11 hónappal később mégis lemondott. Ennek okai nyilván abban álltak, hogy a társadalom májusban ténylegesen elfordult tőle, miként júniusban elfordult attól a politikai iránytól, amit a baloldal kínált, és különösen attól, amit a májusi „*groupuscules*”-ök (politikai csoportcskák) villantottak fel. A korán jött választások a rendpárti kormányt erősítették meg, de a Tábournok stílusára, további vezetői tevékenységére már nem tartottak igényt. A rendteremtésben alkalmazott módszerek nem erősítették az elnök népszerűségét, hisz júniusban a sztrájkokat olykor valóban a rendőrség erejével törték meg. Azt is észlelni kell, hogy a csoportcskák alkották a militáns kisebbséget 1968 májusában, és ezek bizony egymással is folyamatosan vetélkedtek, ami nehezítette a politikai változások elérését. Az események során szinte minden résztvevő azt szajkózta, hogy ezt nem irányítja senki.

Jacques Foccart *Le Général en Mai* c. visszaemlékezésében naplószerűen írja le az Élysée palotában és a kormánykörökben zajló eseményeket, amelynek ő maga is aktív részese volt. Kicsit bőbeszédű a stílusa, és természetesen saját szerepének fontosságát, saját javaslatait emeli ki, és hűséges támogatója a Tábournoknak. A legérdekesebbek a Tábournokkal folytatott beszélgetései, ahol idézi az elnök véleményét az egyes ügyekről. A

visszaemlékezést azonban az események után írta meg, de talán egyik legnagyobb értéke, hogy végig képes előreutalások nélkül, az adott napra koncentrálni, bár amikor saját javaslatait írja le, ott már érződik, hogy az emlékek leírásakor tudta, hogy mi fog következni, így gyakran úgy tűnik, hogy ha rá hallgattak volna, akkor jobban is alakulhatott volna. Ennek ellenére jól visszaadja azt a hangulatot, ami eluralkodott a politikai vezetésben májusban.

A májusi napok során de Gaulle folyamatosan perlekedik a minisztereivel, még Pompidouban is csalódik. Hatalmas vitákat folytatott Romániából való visszatérése után arról, hogy mi a teendő. Végül az elnök meghatározza a cselekvési tervet: „1° Az Odéont evakuálni kell 20 óra múlva. 2° Az ORTF-et csak igazán megbízható elemek használhatják. 3° A rendőrségnek azonnali biztosítékokat kell adni az intézkedéshez.”⁵³⁶ Fouchet azonban az Odéonnál elképzelhető beavatkozás elhalasztását kérte, mert félt a karhatalom erőszakos felléptetésétől. Grimaud szerint végül Pompidou javaslatára csak az Odéon elfoglalására adott engedélyt a rendőrségnek.⁵³⁷ Azonban erre is csak június 14-én került sor. A májusi eseményekre gyakran használt (le)bénult/bénított ország kifejezés– ami a benzinhiány miatt valóságos volt –, igaz volt a Tábornok állapotára is. Foccart intézkedéseket sürgető kérdéseire, okokat keresvén az oktatási reform elmaradásával és miniszterei tehetetlenségével válaszol.

„Nem tehetek semmit, nincsenek minisztereim, nem azt teszik, amit kérek tőlük. Az egyetemi reformok, minden miniszteremtől ezt kértem. Heten voltak és mindegyik azt magyarázta, miért nem lehet, miért kell késleltetni ezeket. Soha nem tudtak dönteni. Peyrefitte, Fouchet és az összes korábbi is ebben a helyzetben volt. Teljesen alkalmatlanok voltak, hogy olyan politikát folytassanak, amit kértem tőlük. Az a dráma ebben az országban – amint látja –, hogy támogatóink nem akarnak harcolni és mások képtelenek eljutni oda, ahova kell. A franciák csak nekem jönnek ebben a pillanatban, amely azt a benyomást kelti, hogy nekik szolgállok még az utolsó lehettemig. Ez volt 1940-ben, 1958-ban, mihelyt már nincsenek betojava...”⁵³⁸

Miniszterei közül sokan az egyetemekről érkeztek, mint *Lucien Paye* (1961) és *Alain Peyrefitte*, vagy politikusok voltak, mint *Marie Berthoin* (1958), *Louis Joxe* (1960) és *Christian Fouchet*.

⁵³⁶ DE GAULLE: *LNC* p. 219

⁵³⁷ GRIMAUD, Maurice: *En mai ce qu'il te plaît* Stock, 1977 p. 211

⁵³⁸ FOCCART: i.m. p. 117

„Mindegyik akart dolgozni, mindegyik körülvette magát egyetemi tanárokkal, rektorokkal, mindenféle tanácsosokkal, valójában, ezek nem akarták, hogy változás legyen. Az eredmény, amit ön lát: egy csapásra minden felfordul, mert nincsenek államférfijaim, mert nincs kormányom.”⁵³⁹

Érdeemes figyelni az első idézetben az első, a másodikban pedig az utolsó mondatra, ami viszont arra utal, hogy a Tábournok sem képes cselekedni, nem érzi, nem tudja, hogy mit tegyen. Ez a fajta bizonytalankodás átragad az egész vezérkarra. A május 24-i referendum bejelentéséről szóló tévébeszédének kudarcra erősíti ezt az érzést. A tévébeszéd után Foccart feljegyezte,⁵⁴⁰ hogy a tizenhét hozzászólásból tizenhárom ellenséges volt, akár szakszervezeti, akár politikusi véleményt hallottunk. Mendès-France egyenesen felkelésre szólított fel – „*az utca már nemet mondott*” –, és csak négy volt kedvező. Mitterrand a rendeleti kormányzás, ellenőrzés nélküli hatalom ellen szólal fel, *Séguy* a CGT titkára pedig a népszavazás helyett jobb élet- és munkakörülményeket követel.⁵⁴¹ A május 24-i de Gaulle beszéd elutasítását emeli ki a *Megkezdődtek Párizsban a szakszervezetek és a kormány tárgyalásai* c. cikk. A *Magyar Nemzet* kiemeli, hogy a referendum kérdéseivel senki nem ért egyet, de a kaotikus helyzet miatt valószínűleg de Gaulle megnyerhetné azt. Ennek a vélekedésnek az élet a *New York Times*ből átvett idézettel vették el, miszerint a tömeges „nem” „*végét jelentheti annak a korszaknak, amelyben de Gaulle személyesen irányította Franciaországot.*”⁵⁴²

Közben az olyan személyi vitákat is kezelnie kell, mint Debré pénzügyminiszter lemondása, akit Pompidou nem vett be a grenelle-i tárgyalásokba, mert szerinte csak meghosszabbítaná a sztrájkot a viselkedésével, mert idegessé válik az újabb és újabb követelések hallatán. Most pedig mindenképpen tárgyalni kell, nincs idő ebben a hangulatban a keménykedésre. Pompidou is előre tudta, hogy a megállapodás nagy csapás a francia gazdaságra, de enélkül nincs esély az újrakezdésre. Így addig engedékeny lesz, amíg nem érzi azt, hogy már az egész gazdaságot feláldozná. Debré viszont úgy tűnik, hogy ezért feleslegesnek érzi magát, és benyújtja a lemondását. Foccart ezt menekülésnek tartja.⁵⁴³

Közben persze de Gaulle is látja, hogy a referendum bejelentése kevés, Pompidou nem véletlenül tárgyalja végig május 25-27 között a grenelle-i egyezményt eredményező folyamatot a szakszervezetek, a munkaadók képviselőivel. Az Élysée-ben végig úgy értékelik az utcai eseményeket, hogy jól körülhatárolható kis csoportok izgatják, mozgatják a tömeget, a többség csendes. Ellenük hasonló eszközökkel érdemes fellépni, ezért megalakítják a *CDR*-t

⁵³⁹ FOCCART: i.m. pp. 134-135

⁵⁴⁰ FOCCART: i.m. p. 134

⁵⁴¹ Véleményeket ld. *A népszavazás nem hozhat megoldást* In: Népszabadság 1968. május 26.

⁵⁴² *Megkezdődtek Párizsban a szakszervezetek és a kormány tárgyalásai* In: Magyar Nemzet, 1968. május 26.

⁵⁴³ FOCCART: i.m. p. 132

(Köztársaság Védelmi Bizottsága). De Gaulle-t támogató csoportoskák száma nő, a főváros és környékén 4165 fő lépett be, míg vidéken több mint 7000 tag gyűlt össze néhány nap alatt.⁵⁴⁴ Ekkor kezdték el szervezni a de Gaulle melletti tüntetést is, ami végül a párizsi gaulle-ista képviselők szervezkedése miatt egy nappal korábban fog lezajlani a tervezettnél május 30-án. Foccart-nak a tüntetés megszervezése válik a fő feladatává az elkövetkező napokban. A súlyos helyzetben forgatókönyvek készülnek arról, hogy mit kell tenni. Az apparátus már a referendumra is készül. *Bernard Tricot*, az elnöki hivatal főtitkárának értékelése a helyzetről:

„Az állam súlyos helyzetben van, legalább három használható és használandó fontos eszközünk marad: a törvényesség, a szó és a nyilvánosság ereje. Céljában és indításában rendkívül ellentmondásos és hatalmas megmozdulások előtt, az állam számára még egy lehetőség van arra, hogy elkerülje a katasztrófát, amit egy heterogén összetételű új kormány okozna, ahol a kommunisták dominálnának. Azok az eszközök, amivel az állam rendelkezik hatékonyabbak lehetnek, ha következő rendelkezéseket betartják:

- a) A kormány megerősíti jelenlétét és szerepét, legalább a referendum idejéig, azért, hogy elkerüljük a bizonytalanságokat a miniszterek részéről (Gorse és Fouchet sem érzi biztonságban székét).
- b) Így aztán de Gaulle tábornok előre látta ezt, összegyűjti mindennap saját elnökletével a szűkebb tanácsot, amiben részt vesz a miniszterelnök és a jelenlegi helyzet kezelésében legérdekeltebb miniszterek.
- c) Az első tanácskozások folyamán felépül egy akcióterv az információk kezelése ügyében azért, hogy felvegye a referendumot és emlékeztesse az országot számos – nevezetesen gazdasági – tényre, amit szóbeli formában ma el kívánnak felejtetni.
- d) A nem sztrájkoló országos adminisztráció segítségével, sikerül elérni döntések előkészítését és kedvező fogadtatását is (...)
- e) Bizonyos minisztereknek vidéken rövid kampánykörutakat szervezünk (...)”⁵⁴⁵

Ekkor úgy tűnik, hogy csak pótcselekvés zajlik de Gaulle körül, aki még nem tudja, hogy mit tegyen, hagyja, hogy az ügyek a maguk rendje szerint folynak le. A pesszimizmus eluralkodik az elnökön is, de szép lassan valami új elhatározásra is eljut.

A legtöbbet vitatott kérdés májussal kapcsolatban, hogy mi történt május 29-30-ig. Mennyiben járult hozzá ez a két nap a tömegmozgalom végéhez, ugyanakkor az elnök későbbi bukásához? Ekkor már tény, hogy a május 24-i beszéde hatástalan maradt – még saját politikai táborában is –, a referendum kiírásának ötlete nem csillapította le a sztrájkokat, a tüntetőket. A CIA iratok már észlelték ugyanakkor Pompidou nagyobb aktivitását, mennyire vágyott a miniszterelnök az események főszerepére, és a szakszervezeti tárgyalások

⁵⁴⁴ FOCCART: i.m. pp. 135-136

⁵⁴⁵ FOCCART: i.m. p. 140

irányítójaként jelentős politikai tőkére tett szert.⁵⁴⁶ Itt már megérezték a munkások azt a lehetőséget, hogy anyagi, szociális körülményeik jelentős javítását lehet elérni. Nagy meglepetés volt, mikor Séguy ismertette a nagyon kedvező május 27-i grenelle-i egyezményt a Billancourt-i Renault gyárban, amit a munkások teljesen visszautasítottak. Egyértelműen ez volt a válság legkritikusabb időszaka, mert a kormány olyan ajánlatot tett, aminek józan ésszel mindenki számára elfogadhatónak kellett volna lennie, és a munka felvételével a tömegmozgalom is véget ért volna. Bár azt is tudták előre, hogy a francia gazdaság innentől kezdve kiszolgáltatottá válik a költségvetési hiány növekedése miatt. E napon délután 3 órakor az Élysée-ben minisztertanács volt „*A legszomorúbb tíz év óta.*”⁵⁴⁷ A hangulat még egy kicsit reménykedő volt, mert talán a billancourt-i példa nem ragadós. Persze ez nem volt komoly remény. „*De Gaulle más. Vállai görnyedtek, alkarja elnyúlt a tanácskozó asztalon, nézett mereven, anélkül, hogy észrevenné sorba rendezett minisztereit maga körül. Hagyta magától tekeredni a minisztertanács véghetetlen fonalát. Teljesen közömbösen.*”⁵⁴⁸ Az elnöknek összesen két törekvése volt: megakadályozni Debrét, hogy elmondja véleményét a grenelle-i paktumról, valamint erős kritikával illette az esti baloldali megmozdulás engedélyezését a *Charléty* stadionban. Ráadásul a grenelle-i egyezmény pedig nem teremtett nyugalmat, a baloldal egységkormány megteremtésén gondolkodik, miközben továbbra is „*az anarchia és az erőszak uralja az utcát.*”⁵⁴⁹ Mindez a Táborkok számára Pompidou politikájának kudarcát jelezte, és erélyesebb fellépésre ösztönözte. Május 28-án ezt meg is említette a miniszterelnöknek:

„Ön optimista. Egyébként a kezdet óta nagyon optimista. – Miben tévedtem? – kérdezte Pompidou. – Ön azt mondta nekem, hogy meg fog egyezni a CGT-vel.”⁵⁵⁰

Pedig a valóság az volt, hogy az egyezmény hosszabb távon elfogadhatóvá vált, és kellően megosztotta a sztrájkolókat, mert sok helyen elfogadták, és a tüntetéseket éppen az erélyesebb fellépés tüzelte tovább. De Gaulle azonban nem várt. Akkor úgy látták, hogy a munkások kemény 10%-a akadályozza a munka felvételét, akik a kommunisták befolyása alatt állnak.

⁵⁴⁶ BAULON: i.m. pp. 115-131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

⁵⁴⁷ LACOUTURE: i.m. p. 690

⁵⁴⁸ Uo.

⁵⁴⁹ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1968. május 29. 225-ös sz.

⁵⁵⁰ LACOUTURE: i.m. p. 695

De Gaulle viszont nem akarja polgárháborúba engedni az országot. A francia néppel is pöröl, nem tudja, még, hogyan kéne feljűk fordulni, sőt fél az ország szétesésétől.

„Ez az ország szétesik, semmit nem tehetek érte. Hogyan akarjak egy olyan országért harcolni, ami épp most bomlik fel, veszik el, hagyja el magát? Nem tarthatunk meg egy országot önmaga ellen. Nem akadályozhatjuk azt, hogy akarata ellenére felbomoljon, ez nem lehetséges.” (...)

„Nincs kormányom, nincsenek minisztereim, nem képesek semmire. Megmondom nekik, hogy mit csináljanak, nem azt teszik. Megmondtam a rendőrfőkapitánynak, hogy az Odéont foglalja vissza, mindennek ellenére elmagyarázzák nekem – és ő maga magyarázza nekem –, hogy ez nem lehetséges. Találnak ezer okot, hogy ne cselekedjenek. Megmondtam Gorse-nak, hogy mit kell tennie: Gorse kimegy az irodámból – úgy tűnik tele lelkesedéssel – teljesen egyetértve velem és így is fog cselekedni, és háromnegyed óra múlva felhagy az egészszel, mert ilyen meg olyan munkatársai azt mondták neki: «Miniszter úr, értse meg, ez katasztrófa.» Senkinek nincs bátorsága dönteni, senki nem azt csinálja, amit kell. Akkor mit akar, nem képzelhetem magam az egész nép helyébe, ez nem lehetséges.»⁵⁵¹

A kormány alkalmatlanságára is rendszeresen visszatér, de a nép ostromozása is visszatérő motívum, az események súlyosbodásának következtében. Mindezek azt mutatják, hogy de Gaulle bizonytalankodásainak elsődleges oka – nyilván sok szempont mérlegelésén túl –, hogy nem érzi elég erősnek a hátszágát, akikkel megoldhatná a helyzetet.

Már május 28-án megszervezte elutazását Colombeyba a családjával, valamint a feleségével együtt. A döntését így indokolta:

„A kommunisták felvonulást fognak tartani azon a délután (május 29 – K.Ö.) a Bastille-tól a Saint Lazare pályaudvarig, nem akarok alkalmat adni az Elysée megtámadására, mérges lennék, ha vér folyik a személyes védelmem érdekében. A távozás mellett döntöttem, nem támadnak meg üres palotát. A nép és a kormány belemerül a bizonytalanságba, akiket szintén nem informáltam. Ne mondjatok semmit senkinek. (...)»⁵⁵²

Ő maga pedig *Baden-Baden*be utazik Massu tábornokhoz, aki a németországi francia erők parancsnoka volt ekkor. A titkos akciót *Alain de Boissieu* tábornok szervezte meg és vezényelte le. Mi történt a Tábornokkal 29-én 7 óra 30 perc és 30-án 16 óra 30 perc között? Igazából ez kérdés, mert az, hogy oda ment nem maradt sokáig titokban, a meglepetés az volt, hogy képes volt eltitkolni ezt a szándékát. Az egész utazást úgy tüntette fel, mintha Colombeyba menne a családjával. Rejtélyes utazásával világos célja volt: „*Kétség és bizonytalanság között akarom tartani a franciákat, beleértve a kormányzatot is, hogy*

⁵⁵¹ FOCCART: i.m. pp. 142-143

⁵⁵² DANSETTE, Adrien: 29 mai 1968 le voyage clandestin à Baden-Baden - Ce jour ou De Gaulle a repris le dessus In: *Le point / Le Figaro*, 1971 A szerző Mai 1968 c. könyve a Plon kiadónál 1971-ben jelent meg, ebből közöl egy kivonatot az újság.

újraértelmezzék a helyzetet.”⁵⁵³ A munkatársakat Foccart szerint ez a hír váratlanul érte, őt magát is, nem tartotta jó ötletnek. Pompidout telefonon értesíti a Tábornok távozásáról. 13:30-kor teljes a bizonytalanság, mert már háromnegyed órája meg kellett volna érkeznie Colombeybe. Foccart a Matignonban ebédel és nem tud semmit. 14 óra – 14:15 között Boissieu telefonon hívja Foccart, és közli:

„Jacques, Colombeyben vagyok, nem mondhatok erről többet önnek. A Tábornok nincs itt, de hívom önt, hogy ne nyugtalanodjék. Mondja meg Pompidounak, hogy neki kell szerepelnie. Egy küldött fog hozzá érkezni az utasításokkal. Többet erről nem beszélhetek önnek. A Tábornok nincs Colombeyben.”⁵⁵⁴

Pompidou a hírek hallatán felkiált: „*Ez borzalmas, akkor külföldre utazott, de hol van? Mi történik?*”⁵⁵⁵ Távozásának híre gyorsan elterjedt, de pontos úti célja nem, és amikor nem érkezik meg Colombeyba, drámai feltételezések kezdődnek. Néhány órán át nem lesz az országnak államfője. Az így keletkezett állapot lehetőséget adott számára Massu tábornokkal való tárgyalásra, amit felhasználhatott a kommunisták elrettentésére és a tömeg meggyőzésére is. Massu Badenből telefonált *François Seydoux* berlini francia nagykövetnek, hogy értesítse a német kormányt, hogy katonai okokból a francia köztársasági elnök ide érkezett. A kommunikáció késleltetett volt, hogy elkerüljék Massu rezidenciájánál az újságírók és fotósok hadát, amíg de Gaulle ott van.⁵⁵⁶ Ezzel szemben a CIA beépített ügynökei révén már május 29-én értesítette Johnstont az utazásról, bár annak céljaként Colombeyt jelölte meg, és másnap az elnök lemondásának bejelentését várta.⁵⁵⁷ De Gaulle nem gondolta, hogy Pompidou és a kormány ne értesült volna arról, hogy merre repül az elnöki helikopter, így legkésőbb a németországi leszállásnál értesültek az úti célról. A kérdés inkább az, hogy minek ment oda de Gaulle? Foccart csak este értesült arról, hogy a Tábornok már Colombeyben van.

Valójában 11:20-kor hagyta el az Elysée-t Madame de Gaulle-lal együtt, 3 helikopter ment Issy felé, leszálltak Saint Dizier-n, üzemanyagot vételezve elindultak Elzász irányába. Az elnöki pár 14.30-kor Baden-Badenbe érkezett, és csak ekkor a leszállás után értesítették Massut az elnök érkezéséről. Massuval való sikeres találkozó után – „*Nem lepődött meg, ismeritek, ez Massu*”⁵⁵⁸ – boldogan tért vissza Colombeyba. A visszatérés után felhívta a

⁵⁵³ *Apám, De Gaulle* p. 718

⁵⁵⁴ FOCCART: i.m p. 147

⁵⁵⁵ FOCCART: i.m.p. 148

⁵⁵⁶ DANSETTE: i.m.

⁵⁵⁷ BAULON: i.m. p. 115-131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

⁵⁵⁸ DANSETTE: i.m.

miniszterelnököt, és elmondta neki a világ legtermészetesebb módján, mit látott a hadseregnél, most pihenni fog és holnap délután felé tér vissza. Egy másik esti telefonbeszélgetés során Bernard Tricot-nak az államfő határozottan kijelentette:

„Kiegyeztem önmagammal, most minden világos. Tudom, hogy mit kell tennem. Elnökkölni fogok a 15 órakor kezdődő minisztertanácson.”⁵⁵⁹

Ha az utazásnak az volt a célja, hogy a Tábornok összeszedje magát, akkor ez tökéletesen sikerült, egy határozott ember tért vissza Párizsba.

Találgatásokban nincs hiány, hogy miért tűnt el váratlanul. SHENNAN két lehetőséget ad:

„Eltávolítani magát a kommunista tüntetőktől, (távozásával) bizonytalanság(ot kelteni) a társadalomban, hogy visszanyerje figyelmét és hűségét, majd megerősíteni hatalmát Pompidou és a kormánya felett... Vagy: Massuban meg lehet-e bízni.”⁵⁶⁰

Azaz a hadsereg támogatásáról akart meggyőződni, mert talán szükség lehet rá... Persze ez nem biztos, mert a Tábornok fia, Philippe úgy emlékszik, hogy azért hívta őt is maga után az NSZK-ba, mert így „*a látszat mégis amellet szolt, hogy de Gaulle külföldre akar menekülni, és a fiát maga után hívja. Apám éppen azt akarta, hogy az emberek megijedjenek ettől a látszattól.*”⁵⁶¹ Philippe is megérkezett tehát Massuhoz, aki kb. egy fél órát tárgyalt négyszemközt de Gaulle-lal, ennek kettőjükön kívül nem volt más fültanúja. Közben feloldották a hírzárlatot, és döbbenet uralkodott el a franciákon, mivel a Tábornok külföldre távozott. Pedig összesen csak másfél órát tartózkodott Baden-Badenben, mégis magára irányította a figyelmet, teljes bizonytalanságot keltve. Ő maga sem fed fel túl sokat erről, a június 7-i tévéinterjúban *Michel Droit*-nak, ahol értékeli is az eseményeket. A mellette lezajló tüntetés úgy értelmezte, hogy a beszéde elérte a kívánt hatást, pedig az nyilvánvaló volt, hogy a tüntetést már sokkal korábban elkezdték szervezni. A diákcsoportok „*lázadtak a modern társadalom, a fogyasztói társadalom, az ipari társadalom ellen,*” de csak a rombolással tudnák pótolni a fennálló rendet. Majd megdicsérte a rendfenntartó erőket, mert sikerrel maradt ura az utcáknak az anarchia ellenére, és mérsékelte a sebesültek számát. „*Az egyedülálló május 27-i megállapodás ellenére a tény az, hogy (a kommunisták – K.Ö.) azt*

⁵⁵⁹ Uo.

⁵⁶⁰ SHENNAN: i.m. p. 176

⁵⁶¹ *Apám, De Gaulle* p. 720

akarták, hogy távozzak, és így ragadják meg a hatalmat.”⁵⁶² Mi az amiről nincs szó, pedig ez a visszatérő vád? A katonai erő bevetése, hisz elvben ennek biztosításáért utazott sokak szerint Massuhoz. Philippe ezt a feltételezést határozottan cáfolja:

„Hazugság, szemenszedett hazugság. Apám ebben a kérdésben nagyon kategorikusan fogalmazott: «Soha nem gondoltam erre és Massu sem javasolt soha ilyesmit.»”⁵⁶³

A CIA ügynökei viszont a hadsereg elit-alakulatainak főváros körüli összpontosításáról értesítik Washington, és ezzel magyarázzák a Massunél tett látogatását is. A Tábarnok ugyanis ezzel kívánta biztosítani a hadsereg hűségét, míg az Algéria óta komoly tisztogatáson átesett katonai vezetés itt fejezte ki a lojalitását a rezsim iránt.⁵⁶⁴ Május 30-án a francia sajtó is ötletek tömegével áll elő az utazással kapcsolatban. Az *Aurore* a katonai átcsoportosításokat észleli, Párizs köré is csapatok érkeznek, bár megállapítja, hogy de Gaulle személyiségét ismerve „nem hiszi, hogy katonai beavatkozáshoz folyamodjék.”⁵⁶⁵ A Combat lemondásra számít, és Pompidou 48 órás teljhatalmáról számol be, a Figaro új választást sürget és egy új kormány Pompidou vezetésével. A baloldali vezetők mind átmeneti kormányt képzel el de Gaulle lemondása után, a vezetésre Lecanuet, Mitterrand és Mèndes-France is jelentkezne.⁵⁶⁶ Ennek ellenére a francia ellenzéki sajtó badeni szökésről beszél, de Gaulle menekülését taglalja. Mások a visszavonulás jeleként értelmezik utazását, de tényleg csak taktikai húzásként értelmezhető. Nincsenek csomagok, a repülőtéren a két helikopternek tankolnia kellett, és készenlétben maradvá várták a Tábarnokot, hogy hazatérjenek.

Júniusban a Tábarnok már látja, hogy a munka és a rend kezd helyreállni, így egyre inkább a választások felé tekint. Magyarországon június 8-án ismertetik a Michel Droit-nak adott interjú lényegét. Itt az elnök kis csoportok felforgató tevékenységének és a kommunista törekvésekből adódó jogtalan követelések egyvelegének értékeli a májusi eseményeket. Az egyetemet az igényeknek megfelelően kell modernizálni. A kormány érdeme, hogy teljesítette a követeléseket. A köztársaság és a demokrácia veszélyben van, ezért oszlatja fel a parlamentet, a néppel való konzultáció révén megvalósulhat a demokrácia, a függetlenség és a szabadság, ha de Gaulle körül csoportosulnak.⁵⁶⁷

⁵⁶² DE GAULLE, Charles: *Discours et messages Vers le terme 1966-1969*, pp. 294-310 alapján

⁵⁶³ *Apám, De Gaulle* p. 723

⁵⁶⁴ BAULON: i.m. p. 115-131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

⁵⁶⁵ MNL-OL XXXII-4 sajtószemlék– 1945-1981 (72. d), 1968. május 30. 242-es sz.

⁵⁶⁶ Uo.

⁵⁶⁷ *Folytatódik a francia dolgozók sztrájkmozgalma* In: Népszabadság, 1968. jún. 8.

A kommunisták végig tagadták, hogy szerepük van az eseményekben – ami inkább abból fakadt, hogy nem tudták ellenőrizni a diákságot –, ezért provokátorokra kenték. Ezeket a provokátorokat is megtalálta a Népszabadság a *Volt katonai zsoldosok a Sorbonne-on* c. cikkében. A Daily Mail nevű brit lapra hivatkozva közlik, hogy *Jean Schramme* vezetésével az egyetemen megvetették a lábukat az egykori különítményesek. Ennek a 20-25 embernek a fő feladata a rendőrség elleni támadások irányítása, *Jackie* és *Lucien** vezetésével. Utóbbi a *parák*** tagja, szólt a döntő érv.⁵⁶⁸

Massu tábornok a másik kulcsszereplő. 1983-ban írta meg *Baden 68 – souvenirs d'un fidélité gaulliste* (Baden 68 – egy hűséges gaulle-ista emlékei) c. könyvét erről az eseményről. De Gaulle érkezéséről kb. 30 perccel korábban értesült, mint ahogy találkoztak egymással (15:15). Massu a sziesztáját szakította meg a hírré, és a küszöbön állva várta az elnököt. Állítólag ekkor hangzott el a híres mondat de Gaulle-tól, ami azóta is táptalaja minden találgatásnak:

„Mindennek löttek, a kommunisták lebénították az egész országot. Nem parancsolok már senkinek. Tehát visszavonulok, mivel sem magamat, sem a családomat nem érzem biztonságban Franciaországban, addig itt keresek önnél menedéket, amíg eldöntöm, hogy mit tegyek.”⁵⁶⁹

Massu beszámolója szerint ezután ő győzködte a Táborno­kot arról, hogy ne vonuljon vissza, nem hagyhatja faképnél az embereket. A hatalmat csak a nép akaratából adja át, ne önként. Massu ráadásul „összeomolva” látta a hozzá érkező de Gaulle-t. Massu mindenesetre saját érdemeit erősen kiemeli, hogy az ő meggyőző beszédének a hatására került sor arra, hogy végül nem adta fel de Gaulle. Természetesen ezzel nincs is semmi probléma, amikor 1968 november 8-án Massu és felesége látogatást tett de Gaulle-nál az Elysée-ben a Táborno­k maga is megdicsérte május 29-i viselkedését:

„Mint férfi a férfinak, el kell mondanom, hogy május 29-én milyen nagy hatással volt az ön viselkedése a döntésemre, és ezzel a haza talpra állítására.”⁵⁷⁰

Az igazsághoz tartozik azonban, hogy Massu nyilván akarata ellenére került ebbe a váratlan helyzetbe, ráadásul május 28-án egy szovjet katonai küldöttséget látott vendégül, amit

* Jean Schramme (1928-1988), zsoldos, főleg Afrikában szerzi harci tapasztalatait.

Lucien Victor Ott (1931-1990), de Gaulle testőre, Dien Bien Phunál is ott van. A Nemzetközi Testőrszövetség alapítója és első vezetője.

** Para: parachutiste (m) – ejtőernyős szó rövidítése, de Gaulle-t támogató ezred tagjai Algériában, 1958-ban.

⁵⁶⁸ Népszabadság, 1968. június 14.

⁵⁶⁹ MASSU, Jacques: *Baden 68*, Plon, Paris, 1983, pp. 79-80

⁵⁷⁰ *Apám, De Gaulle* p. 726

Kosevoj marsall vezetett. Ugyanakkor az algériai események tüskéje ellenére kétségtelenül feltétlen híve volt egykori bajtársának, aki most éppen Franciaország elnöke. Végül Massu sem beszélt katonai beavatkozásra utaló kérésről.

Foccart saját leírása szerint csak május 30-án értesül a baden-badeni utazásról. Másnap délelőtt 10 óra után fogadta *André Lalande* tábornokot – az elnök katonai kabinetfőnökét –, aki elmondja, hogy Baden-Badenben voltak és a Tábornok Massuval hosszú tárgyalást folytatott. Foccart rögtön vitte a hírt a miniszterelnöknek, és elmondta neki, amit Lalande-től megtudott, aki már beszélt a Tábornokkal. Foccart ezek szerint nem tudott Pompidou és de Gaulle korábban már említett előző esti beszélgetéséről. Pompidou fel volt dűlva:

„Úgy gondolom, hogy leköszönő miniszter vagyok. Már nem folytathatom a munkát ilyen feltételek között. Nem lehet, hogy mindig kész tények elé vagyunk állítva. Elrejtik előlünk, amiket másoknak mondanak. Döntést hoztam a dolgok rendje szerint: lemondok.”⁵⁷¹

A miniszterelnök és az elnök módszerei közötti különbség jól érzékelhető feszültséget teremtett május során, mivel Pompidou inkább a tárgyalásokban hitt, amit az elnök nem támogatott. De Gaulle lelkiállapotát ismerjük a korábbi napokból. Már nincs bizodalma sem a jövőben, sem az országában, sem minisztereiben, sem a gaulle-ista képviselőkben, úgy általában semmiben. Felmérések népszerűségének csökkenését mutatják. Miniszterei a hónap kezdete óta akadályozták szigorú politikáját. Csak pusztán formális támogatást nyújtottak a referendum tervének. A miniszterelnök pedig vele ellentétes politikát folytatott, szándékosan nem tett semmit, hogy előkészítse a referendumot, amit baljósnek vélt. A többség néhány tagja már óvatosan a gaulle-izmus utáni időszakról beszélt. A kommunisták készültek ringbe lépni. Akár brutális felforgatásra, akár haladó szovjetizálásra elegendő a mobilizációs képességük. Ha megtámadnák az Elysée-t azt meg kellene védeni, és de Gaulle elrendelné a tűzparancsot. Visszavonulás vagy polgárháború?⁵⁷² Ez volt a kérdés számára. A váratlan, bizonytalanságot keltő, meglepetés erejével ható eltűnés, a hadseregről terjedő hírek és álhírek szövevénye viszont Pompidou tetszését nem nyerték el, és a fennálló közjogi helyzetben az elnökkel szemben a mozgásteret beszűkült, ez magyarázza döntését.

De Gaulle 12:25-kor érkezik vissza az Élysée-be, Pompidou pedig nagy nehézségek árán elérte, hogy őt a minisztertanács előtt fél órával korábban fogadja. Alapvetően meg volt sértve, hogy az elnök 24 órán át úgy volt távol, hogy beavatná őt terveibe. Pompidou úgy vélte, hogy az elnök lemondása méltóságteljes lépés lenne, és ezt mondta Bernard Tricotnak

⁵⁷¹ FOCCART: i.m. p. 150

⁵⁷² DANSETTE: i.m.

is, akinek megmutatta azt a levelet, ahol javasolja, hogy de Gaulle engedje át az államfői posztot. De Gaulle azonban informálva lett erről, talán éppen az előző esti említett telefonbeszélgetésük alkalmával. A Tábornok feldúltan fogadta, és kijelenti neki, hogy a lemondása nem kérdés. Majd ezután idézett neki a Colombeyban szerkesztett beszédéből, de nem célzott a nemzetgyűlés feloszlatására. Pompidou az előző napok tüntetései nyomán eljutott addig, hogy megmondja: a referendum felesleges. Ugyanakkor ő is felismerte, hogy az általa létrehozott grenelle-i egyezményt a kommunisták akadályozták.⁵⁷³ A Tábornok távozása ürességet teremtett, az ország szorongott. Bedobtak neveket, de a franciák nem fogadták el őket. Nem akarnak forradalmat.

A Tábornok figyelmesen hallgatta a miniszterelnök érvelését, majd Pompidou így szólt:

„Ön arra kér, hogy adjam be a lemondásomat, önt arra kérem, hogy jelentse be a nemzetgyűlés feloszlatását.”⁵⁷⁴

Döntő javaslat volt ez, mert így de Gaulle lemondási szándéka is teljesült, és Pompidou politikai pályája sem került veszélybe, ráadásul a közhangulatra is pozitív hatással lehet a bejelentés, mert a referendum tényleg nem elegendő. Egy másik miniszterelnök kinevezése a lemondás után olyan átmeneti állapotot, hatalmi bizonytalanságot hozott volna, ami ebben a kaotikus helyzetben nem lett volna szerencsés egyes jogkörök hiánya miatt. Így mindkét politikus nyert valamit, de Gaulle a jelent, Pompidou a jövőt.

Az amerikaiak szerint azzal, hogy elutasította lemondását, nyíltan szembeszállt a munkásokkal és a diákokkal. Visszatért a parancsoló, autokrata magatartásához. Beszédével kettéválasztotta az országot: a kommunizmust támogatókra és a saját követőire, akik békére vágnak. De Gaulle nyilvánvalóan azt remélte, hogy a tízmilliós sztrájkoló munkástömeg döntő többsége visszatér a munkába, most, hogy a kormány teljes szigorával kell szembenézniük. Ha visszatérnek a munkába, az nagy valószínűség szerint de Gaulle diadalát jelenti, ha nem, a helyzet a két tábor nyílt konfliktusához vezethet. Ugyanis ha minél több munkás hagyja abba a sztrájkot, annál inkább beindul a gazdaság, s ezért a tüntető diákok ereje csökkenni fog, de Gaulle erősebb pozícióból kezelheti őket. A diákság felismerte, hogy egyetlen esélye, ha a munkásréteg folytatja a sztrájkot. Arra kell biztatniuk a munkásokat, hogy de Gaulle legyőzhető. De Gaulle arrogáns beszéde még komolyabb ellenállást válthat ki a diákságból. De Gaulle maga győződött meg Jacques Massu tábornoknál serege lojalitásáról.

⁵⁷³ JOFFRIN, Laurent: Mai 68. Histoire des Événements. Paris, Seuil, 1988 p. 289

⁵⁷⁴ DANSETTE: i.m.

A hadsereg engedelmeskedni fog a törvényesen megválasztott kormány utasításainak. Ha arra utasítják, hogy verjen le egy esetleges felkelést, valószínűleg le is fogja verni azt. Az algériai zavargások és a hadseregen belüli kommunistaelenes nézetek miatt várható, hogy a katonák lojálisak maradnak. Nem megerősített hírek szerint a haderő egyes csapatai közelednek Párizs felé. A közvélemény eleddig erősen kritikus állásponton volt a állam intézményével szemben, s meglepően toleráns volt törvényszegők, sztrájkok és zavarásokkal kapcsolatban. De Gaulle-nak most lehetősége van a saját pártjára állítani azokat, akik alapvetően ellenzik a polgárháborút, és inkább egy törvényes kormány pártját képviselik. De Gaulle azért is nyilatkozott kommunista hatalomátvétel veszélyéről, hogy ezt az eddig passzív tábort kimozdítsa. Úgy fest, sikerült is, mert egy 3-400 ezres szimpátiatüntetés volt ma De Gaulle mellett. Ami a kilátásokat illeti, kérdés, hogy a baloldal vajon egy óriási felfordulás árán akar-e hatalomhoz jutni – ahogy de Gaulle is tette 1958-ban – vagy békésen, szavazócédulákkal? Jelenleg polgárháborúra inkább van kilátás, mint békés megoldásokra. A kormány máris ellentüntetéseket szervezett. Valószínű a kormányerők fognak felül kerekedni, de a politikai élet továbbra is forrongani fog.⁵⁷⁵

A május 30-iki beszéd⁵⁷⁶ nagy vihart kavart a magyar sajtóban is. A Népszabadság május 30-án számol be de Gaulle elutazásáról, *Félmillió munkástüntetés Párizsban* c. cikkben ahol az alcímek is árulkodóak: A sztrájk töretlenül folytatódik – De Gaulle vidékre utazott – Massut hazarendelték? Érdekes, hogy az elutazás tényénél mennyivel fontosabb volt a hazai rezsimnek a munkások szerepének bemutatása. Felteszik a kérdést, hova tűnt az elnök? Majd az *Aurore* nevű lapra hivatkozva olyan híreket közölnek, hogy Massu Párizsba érkezett és az NSZK-ból két páncélos hadosztály érkezett a főváros közelében. Merényleteknek nevezi azokat az utcai atrocitásokat, ami a CGT és az FKP lapjainak kiadói éri, bár elismerik, hogy a Nation nevű lappal is hasonló történt.⁵⁷⁷

Másnap elég részletesen értékeli de Gaulle beszédét, a *De Gaulle felozlatta a nemzetgyűlést* c. cikkben. Röviden összefoglalják a beszéd lényegi elemeit: Pompidou megőrzi a bársonyszéket, a referendum lefűjtését, a kormány átalakítását, a nemzetgyűlés feloszlását. Felelősnek a totális diktatúrára törekvő kommunistákat jelöli meg, „a kisebbség

⁵⁷⁵ A bekezdés FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 808 *Intelligence Memorandum Washington, 1968. május 31. 0591/68*
<http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS> 2012-12-19 alapján készült.

⁵⁷⁶ Ld. <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/espace-pedagogique/le-point-sur/les-textes-a-connaître/discours-du-30-mai-1968.php> 2012-12-19

⁵⁷⁷ Népszabadság 1968. május 30.

diktatúrájának alkalmazása a francia nép ellen.” A beszéd fenyegetésként említi az elnök számára fenntartott alkotmányos jogkör használatát.⁵⁷⁸

A Magyar Nemzet a kritikus május végi napokról május 30-án de Gaulle elutazásáról keveset tudva felteszi a kérdést, hogy titkos tárgyalások vagy a lemondás előkészítése zajlik-e?⁵⁷⁹ Másnap az újság *16. cikkely* c. vezércikkében az államfői teljhatalom kibontakozásának lehetőségét elemzi, illetve a választásokkal kapcsolatban kifejti, hogy a centristák és a baloldal összefogása reményt adhat de Gaulle leváltására, de ez az atlantista irány megerősödését jelentené.⁵⁸⁰ A *De Gaulle feloszlatta a nemzetgyűlést* c. cikkben derül ki, hogy Massuvel tárgyalt, és csapatösszevonásokat eredményezett a látogatása. A május 30-án elhangzott elnöki beszédet kommunista ellenesnek ítélte.⁵⁸¹

A beszéd alaposabb, ideológiával átítatott elemzésére *A francia válság ellentmondásai* c. cikkben került sor. Várkonyi Tibor szerint de Gaulle dramatizál, nem létező ördögöt fest a falra, amikor kommunista diktatúrával fenyeget, amivel indokolja a parlament feloszlátását. Az újságíró Cohn-Benditet „*szalonforradalmárnak*” nevezi. Saját véleményét a Guardian brit lapot idézve ismerteti:

„A sztrájkoló dolgozók képviselik a rendet, a kormány pedig a rendbontást. Bármit is mondjon de Gaulle a kommunistákról, az a tény, hogy ők mindent megtettek az anarchia ellen, mégpedig sikerrel. A sztrájkolók nemcsak elfoglalták, hanem védik is a gyárakat.”

A frank megrendülését a külső nyomás erősödésének jeleként tekinti, míg a de Gaulle melletti tüntetés felidézi „*a szélsőjobbaldali fordulat veszélyét.*”⁵⁸²

A Népszava a nemzetközi visszhangról is értesít. Az angolok a frank megrendülése miatti negatív gazdasági hatásokra tekintettel már visszafogták kárörömüket. Az amerikaiak is inkább az elnök kormányának megszilárdítását tartanak szerencsésnek a pénzügyi viszonyok miatt, bár a politikai téren feszült a viszony a két ország között. A beszédről szóló vélemények között csak baloldali közszereplők véleményeit adják közre. Mindenki egyértelműen a fenyegetést véli kihallani a beszédből, ezt hangsúlyozzák a kommentárok is:

„A diktatúra meghirdetése felhívás a polgárháborúra.” (Mitterrand),

⁵⁷⁸ Népszabadság, 1968. május 31.

⁵⁷⁹ *Sok gyárban politikai változást követelnek*, In: Magyar Nemzet, 1968. május 30.

⁵⁸⁰ V.T.: *16. cikkely* In Magyar Nemzet, 1968. május 31.

⁵⁸¹ Magyar Nemzet, 1968. május 31.

⁵⁸² Az utolsó két idézet helye: Várkonyi Tibor: *A francia válság ellentmondásai*, In: Magyar Nemzet, 1968. június 1.

„A tábornok szavai valóságos hadüzenetet jelentenek a jobb életfeltételeiért sztrájkoló dolgozóknak, a korszerűbb egyetemekért küzdő diákoknak és pedagógusoknak, politikai változást követelő francia millióknak.” (Waldeck-Rochet, FKP főtitkár)

„Az államfő azok ellen a dolgozók ellen hangoztat fenyegetéseket, akik tíz év óta az ő rendszerének arroganciájába és a munkáltatók makacs ellenállásába ütköző követeléseikért harcolnak.” (Séguy, CGT főtitkár)⁵⁸³

Összefoglalva Baden-Baden megoldatlan rejtély. A katonai beavatkozás előkészítésének a gondolata a résztvevőktől való rendelkezésre álló iratok alapján kizárható. A menekülés nem jellemző egy olyan emberre, aki ennél sokkal nehezebb helyzetben is szembefordult az árral (pl. 1940. június 18.). Ha külső hatalmak álltak az események mögött, akkor fontos üzenet lehetett volna feléjük az, hogy az elnök akár a katonaságot is képes bevetni, mögötte áll a hadsereg, a külső hatalmakkal szemben is képes megvédeni az államot. Attól ugyanis reálisan nem kellett tartania, hogy egy baloldali puccs fenyegeti Franciaországot. Áll viszont az utazásra a megtervezett blöff teória is, amely csak a közvélemény felkavarására vonatkozott. Pánikot keltett eltűnése, amivel képes volt megszólítani addig csendes híveit, illetve alkalmas volt arra, hogy rossz színben tüntesse fel a káoszból hasznot húzni igyekvő ellenfeleit.⁵⁸⁴ Hasznot húzva az ellenzék megosztottságából, és abból, hogy idegen hatalmak összeesküvése áll a háttérben soha nem látott választási győzelmet aratott.⁵⁸⁵ Az amerikaiak tehát erőteljesen próbálják cáfolni, sőt egyenesen úgy beállítani az eseményeket, hogy abból még véletlenül se gondoljunk rájuk az események kiváltó okaként. Valójában de Gaulle benuhátságot látják május 24-29 között, nem pedig az államét.

A minisztertanács május 30-án 15 és 16 óra között zajlott le, ahol de Gaulle megerősíti Pompidout, és nem említi a nemzetgyűlés feloszlására vonatkozó szándékát.

„Lehet, hogy lesznek változások, ami a kormány összetételét érinti. A miniszterelnököt megerősítem, teljes bizalmamat bírja. Előkészítheti a változásokat, és a még mélyebb reformokat.”⁵⁸⁶

A sajtó az ülésről távozó miniszterektől szinte semmit nem tud meg, de az kiderült, hogy az elnök energikus, ismét képes dönteni. Ezután került sor a rádióbeszéd felvételére, ami 4,5 perc

⁵⁸³ Gedeon Pál: *A tábornok kesztyűje* In: Népszava 1968. jún. 1.

⁵⁸⁴ REYNOLDS, Chris: 68 májusa a viták keresztjében (ford.: Karádi Éva) In: *Lettre, 2008 őszi, 70. szám*
<http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre70/reynolds.htm> 2012-12-09

⁵⁸⁵ BAULON: i.m. p. 115-131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMC_C_218_0115 2012-12-09

⁵⁸⁶ DANSETTE: i.m.

lett, és 16:30-tól adták le. A május 30-i beszéd tartalmát leginkább Pompidou sugalmazta, az utána következő szimpátiatüntetetés pedig jó politikai húzás volt. A tüntetésre 17:45-kor *Maurice Schumann, François Mauriac* és felesége, *Jean Mauriac* és Foccart együtt indulnak el a *Concorde* térre, hogy a menet elejére álljanak. Képviselők és miniszterek álltak a menet élén, mint *Malraux, Debré, Billotte, Poujade, Pierre Lefranc*. Minden gaulle-ista képviselő jelen van, lassú menet indult el a Diadalív felé, énekelték a himnuszt. A tömeg jelszavakat skandált: „*Mitterrand, hordd el magad! De Gaulle nincs egyedül! Éljen a köztársaság!, Politikai élőködőket a kukába!*” stb. A vonulás közben bátorítást éreznek az ablakokba kitett zászlók mögül, és a járókelőktől is. A *Figaron*ál a földszinten az igazgatóság nem tapsolt, az elsők halkán tapsoltak, a második tapsviharban tört ki. 19:30-ra értük el a Diadalívet. A hazatérés rendjét itt ismertették, amiért Foccart a felelős. A tüntetések végén mindenki térjen haza, a túl lelkes csoportokat inkább csitítani kell, hogy ne menjenek a Sorbonne-hoz, az ORTF-hez, Mars-mezőre. Végül 22:30-ra oszlott szét a tömeg, mintegy 50 csoport hajt fejet az ismeretlen katona sírjánál, elénekelve a himnuszt. A tüntetés valóban jól sikerült:

„A Tábornok távozása sokkot és izgalmat okozott, visszatérése reményt adott, 16:30-as felhívása lelkesít, és ez a tüntetés 18 órakor következik. Minden ugyanarra a napra esik.”⁵⁸⁷ – lelkesedett Foccart.

De Gaulle május 31-én már a kormány átalakítását fejtegette, Gorse, Fouchet, *Missofe, Jeanenney*, helyére keres új embereket, főleg a baloldali gaulle-istáknak kíván most lehetőséget adni.⁵⁸⁸ A referendumot sem veszi le végleg a napirendről, de most a választások megnyerése a fontos. A CDR-t pedig meg kell őrizni, egy új vezetőt kell az élére keresni. Az elnök is tudta, hogy akármit is tesz a májusi események hosszabb távra ellehetetlenítették. Pompidou politikailag megerősödve jött ki a káoszából, hisz ő legalább tárgyalt mindenkivel és a rendőri erőkkel is folyamatos kapcsolatot tartott. Láthatta de Gaulle – „*Pompidou talán tévedett az elején, amikor szóba állt a diákokkal. Nagyon jól járt viszont a következményekkel.*”⁵⁸⁹ –, hogy van egy alkalmas utód, aki azért nagyobb részt hasonló politikai ideológiát vall. A társadalom támogatása pedig személy szerint tőle fordult el, mivel a mozgalom elsősorban a rendőri brutalitásnak köszönhetően növekedett, és terjedt át a munkásságra is. A francia mozgalom tehát nem elsősorban a középosztály diákjainak a megmozdulása – bár az egészet ők indították el –, mert a munkástömegek csatlakozásával egy

⁵⁸⁷ A tüntetésről való beszámoló és idézetek FOCCART: i.m pp. 152-154

⁵⁸⁸ FOCCART: i.m. pp. 155-156

⁵⁸⁹ MASSU: i.m. p.87

széles bázisú társadalmi mozgalommá fejlődött. Ez pedig egy általános változtatási igényt jelentett, amihez szükség volt az elmúlt tíz évet irányító szimbolikus személy lecserélésére. A politikai irány változását a társadalom nem támogatta, ezt mutatják a júniusi választási eredmények. A visszavonulás, lemondás gondolata benne is felmerült, ahogy a fia például figyelmeztette erre: „*Papa, látnia kell, hogy lassan lejár az ideje.*”⁵⁹⁰ Innentől kezdve már csak két célja lehetett: úrrá lenni a káoszon és megerősíteni a gaulle-izmust, majd egy kedvező pillanatban méltósággal távozni.

2) 1968 június

Nagyon fontos, és szervesen csatlakozik a májusi eseményekhez a júniusi választások kampánya és eredménye. A májusi eseményeket Magyarországon is június során kezdték értékelni. Különböző véleményeket idéznek, PAUL JOHNSONTól Cohn-Benditig, de mind arra irányul, hogy alátámasszák azt a vélekedést, hogy de Gaulle nem létezik többé, már nincs rá szükség. Cohn-Bendit megállapítja, hogy „*sikerült azt a mítoszt a levegőbe repíteni, mely szerint a rendszer ellenében semmit sem lehet csinálni.*” Az Humanitét idézve észrevehető az a politikai kettősség, ami zavarja a kommunista ideológiát. Egyfelől örülnek – mint mindig, ha egy „imperialista” ország gyengeségeit ábrázolhatják – annak, hogy a diákok és munkások egy célért együtt ténykednek, másrészt viszont problémaként élik meg, hogy a fiataloknak a kommunisták már nem elég vonzóak.⁵⁹¹

A júniusi, soha nem látott gaulle-ista győzelemmel véget ért választások tükrében persze sok minden hirtelen átértékelődik, és az a korábban is elejtett gondolat erősödik meg a pártcenzúra által ellenőrzött napi sajtóban, hogy a zavargás a kormány érdeke – ezt az Humanitéra hivatkozva állítják –, ami ürügyet ad számára, hogy a rend védőjeként lépjen fel.⁵⁹² Ez nagyban befolyásolta a választás kimenetelét, melynek rendszere amúgy is igazságtalan,⁵⁹³ írták egy olyan országban, ahol nem voltak szabad választások. A baloldali összefogás hiányát is elismerik, bár Mitterrandt tartják ebben hibásnak.⁵⁹⁴ Az óriási jobboldali győzelmet még a *TASZSZ* is a megfélemlítettek szavazataira fogja, de nem teljes a siker, mert

⁵⁹⁰ *Apám, de Gaulle* p. 715.

⁵⁹¹ Zala Tamás: *Az ifjúság a miénk* In: Magyar Nemzet, 1968. jún. 9.

⁵⁹² *A francia választási küzdelem* ill. *A Renault művek dolgozói is felveszik a munkát* c. címlapon lévő cikkek alapján, In: Magyar Nemzet, 1968. jún. 18.

⁵⁹³ *Abszolút többséget szereztek a degaullisták* In: Magyar Nemzet, 1968. júl. 2.

⁵⁹⁴ Várkonyi Tibor: *A franciák választás előtt* In: Magyar Nemzet, 1968. jún. 23.

a „választók többsége ellenük szavazott.” Az *Unitá* nevű olasz kommunista lap de Gaulle társadalmi bázisaként a kis és középburzsoáziát jelöli meg, amit képes volt egyesíteni, miközben jó stratégiát folytatott az elnök.

„A gaulle-isták, amikor elsősorban a kommunizmus ellen folytatták kampányukat... akik ironikus módon maguk is inkább áldozatai, mintsem ösztönzői voltak a diák-munkás lázadásnak, sikeresen megosztották az ellenzékét.”(New York Times)⁵⁹⁵

A júniusi választások valóban megdöbbentő eredményt hoztak a forró május után. Akik nem akarnak szembenézni a valósággal, azok a félelem és rettegés választásaként emlegetik ezt a voksolást, mert Párizs körül katonaság volt. Az FKP főtitkára *Waldeck-Rochet* viszont elmagyarázza, hogy – és ez talán az egész baloldal véleményét tükrözi mind a mai napig – „A gaullisták javára bekövetkezett eltolódás fő oka a polgárháborútól való félelem volt.”⁵⁹⁶ A választások két fordulója az alkotmányban előírt legkésőbbi időpontra kerül. Persze ez nem lehet magyarázat, hogy egy ilyen május után az újjászervezett gaullista párt az *UDR (Union des démocrates républicains)* 487 mandátumból 350-et⁵⁹⁷ szerez meg. A baloldal teljes vereséget szenved. Ennek rendkívüli egyszerű oka van: vidéken szinte semmi támogatása nem volt a párizsi mozgalomnak. A választások valójában a nyugalmat és biztonságot jelentő gaulle-izmusért zajlanak, de már nem de Gaulle-ért. Már csak neve jelzi rendszerét, személye kétségkívül sokat veszített májusban tekintélyéből. Az új generáció azonban még nem volt elég erős, és társadalmi beágyazódása nem vehette fel a versenyt a gaulle-izmussal.

A választási eredmények okait keresve az elsődleges, hogy a vidék nem vett részt igazán a májusi eseményekben. A közvélemény egyértelműen a biztonságot és a stabilitást választotta, így 1 millióval nőtt az *UDR* támogatóinak száma. A csendes többség nem akart forradalmat, és hallgatott a Tábornok kampányára, amely a Köztársaság védelmét helyezte középpontba az anarchiával és a kommunizmussal szemben. Az emberek ösztönösen félnek az ilyen bizonytalan kimenetelű változásoktól, ezért is szavaztak az *UDR*-re. Másfelől de Gaulle már letett annyit az asztalra, hogy a franciák a nehéz helyzetek emberét egy válság után támogassanak.

⁵⁹⁵ *A francia választások első fordulója után a mandátumok 2/3-ért folytatódik a küzdelem* In: Magyar Nemzet, 1968. jún. 25.

⁵⁹⁶ MOLCSANOV: i.m. p. 551

⁵⁹⁷ adatot ld: SALGÓ: i.m. p. 195

Minden várakozás ellenére a baloldal óriási vereséget szenvedett. A magyar diplomaták a szélsőjobboddallal való összefogásra hívták fel a figyelmet, amely sehol nem állított jelöltet, és mindenütt a gaulle-istákra szavazott. Az egykori algériai tábornok Salan kiengedése, illetve Bidault-nak a hazaengedése mindenestre alátámasztotta ezt a feltételezést. A hadsereg jelentős része biztos, hogy a Tábornokot támogatta. A parasztság nagy része féltette magántulajdonát, illetve támogatta de Gaulle politikáját az EGK agrárügyeiben, hiszen sikerrel védte az érdekeiket, legutóbb éppen májusban a brüsszeli megállapodásokkal. A centristák a második fordulóban visszaléptek a gaulle-ista jelöltek számára. A baloldal szétaprózódott, nincs közös program, így valódi alternatíva hiányzott az elnökkel szemben. A kispolgári és ingadozó szavazók számára a kommunistaellenes propaganda is bevált, így nem csoda a győzelmük, bár aránya meglepő.⁵⁹⁸ A baloldal hihetetlenül megosztott, amit a májusi események csak fokoztak, hisz ott megjelent számtalan „harmadik utas,” – nem hagyományos szocialista/kommunista jellegű – baloldali csoport. Ezek a csoportok, miként a PSU is erősen kommunistaellenes volt. Az FGDS nem tudta összefogni a baloldalt, a kommunistákkal szemben nem egyértelmű politikát folytattak. Taktikázásuk is hozzájárulhatott⁵⁹⁹ a vereség mértékéhez, miként Mitterrand és Mendès-France rivalizálása is. Az amerikai sajtó is megállapítja, hogy számtalan tehetetlen baloldali alakulat képtelen egységes fellépésre.⁶⁰⁰ Itt gondoljunk május 27-én a Mendès-France jelenlétével megerősített *Charléty* stadionban tartott demonstrációra, melyen a PSU mellett a CFDT és az UNEF is részt vett. Május 28-án pedig Mitterrand tartott sajtótájékoztatót, ahol ajánlatot tett a kommunisták nélküli baloldali egységre, miniszterelnöknek Mendès-France-ot ajánlja, míg ő szerényen elvállalná az elnökjelöltséget.⁶⁰¹ A bejelentés jogi anomáliáit hagyjuk, de hangulatkeltésnek, akcióképessége bizonyításának kiváló volt ez az alkalom. A baloldal egységét viszont nem teremtette meg.

A 10 milliós sztrájk nagyon erős volt, de nem politikai értelemben. A tömeg jelentős része csak azért sztrájkolt, mert szolidáris volt az erőszakot elszenvedő tüntető diákokkal, vagy mert nem voltak adottak a munkafeltételek, így nem is tudott dolgozni. Bár kevésbé romantikusan inkább azt mondhatnánk, hogy ráéreztek arra a lehetőségre, hogy a szorult helyzetbe kerülő kormányból kicsikarható egy béremelés illetve némi munkakörülmény fejlesztés. Mivel ez teljesült, akár abba is lehet hagyni, és mehet minden úgy, mint korábban.

⁵⁹⁸ *Az 1968. június 23. és 30.-i kétfordulós parlamenti választások értékelése* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/4 /1968 (37. d – Franciaország)

⁵⁹⁹ – *Az 1968 júniusi francia nemzetgyűlési választások* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/3/1968 (37. d – Franciaország)

⁶⁰⁰ DDF 1968 II. /Washington, 1968. július 2.) p. 7

⁶⁰¹ MOLCSANOV: i.m. p. 541

Itt tehát nem beszélhetünk egy politikailag homogén, erős motivációkkal rendelkező, elkötelezett tömegről.

Az elnök pártvezérként beavatkozott a választási küzdelembe, az alkotmányt is megsértve, június 29-én rádió és televízió útján beszélt a választókhöz, akiket igyekezett maga mellé állítani. Június során a rendőrség határozottabban kezdett el fellépni a sztrájkokkal szemben, a Sorbonne, az Odéon és a többi elfoglalt épületet megtisztították a tüntetőktől. Ez feltétlenül szükséges volt a normális közrendhez való visszatérés érdekében, amivel párhuzamosan számos májusi baloldali csoport tevékenységét korlátozták, sajtótermékeiket megszüntették.⁶⁰² Érdeemes megemlíteni, hogy milyen jelentős azon választók száma, akik nem mentek el szavazni, bár magyar szemmel a 20 % nem is sok.

A gaulle-isták győzelme csak választási siker volt, az egységük nem biztos. A Capitant-féle ún. baloldali gaulle-isták megerősödtek, akik Pompidou ellenzéke voltak májusban. Ő volt az a képviselő, aki az ellenzékkel szavazott a május 18-i bizalmatlansági indítvány idején. Pompidou és Debré koncepciói helyett de Gaulle is úgy érzi, hogy régi tervét a *participation*ot kell megvalósítani, mert a társadalmi egyenlőtlenségek kiéleződésének értékelték a májusi eseményeket.

Az tény, hogy a választási győzelemmel sok olyan probléma nincs megoldva, amit a májusi válság okainak véltek: egyetemi reform, egyszemélyi uralmi rendszer, szociális nehézségek stb.⁶⁰³ Mindenesetre tény, hogy a választások normalisabb megoldás, mint egy polgárháború egy demokrácia esetén, ahol ennek minden alkotmányos feltétele adott volt. A munkásokkal szemben nem volt jellemző az erőszak. Baden ugyan rejtély, de ezután sem fenyeget katonai akcióval. Bár mögötte ott álltak a kusza hírek, hogy ez a hadsereg tartalékban készen áll. Mégsem lehet csak ezzel magyarázni a választási eredményeket. A választási eredmények mindenestre tényszerű cáfolata a májusi megmozdulások tömegtámogatásának, úgy látszik, hogy de Gaulle mélyebb és erősebb társadalmi bázissal bírt. Azt ne gondoljuk, hogy egy demokráciában ennyi embert meg lehet úgy félemlíteni, hogy a titkos szavazáson ezért arra az elnökre szavazzanak, aki ellen még három hete tüntetett közel 10 millió ember.

3) A referendum

⁶⁰²REYNOLDS, Chris: 68 májusa a viták kereszttüzében (ford.: Karádi Éva) In: Lettre, 2008 ősz, 70. szám <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre70/reynolds.htm> 2012-12-09

⁶⁰³Az 1968. június 23. és 30.-i kétfordulós parlamenti választások értékelése – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/4 /1968 (37. d – Franciaország)

Természetesen azt a kérdést is felvethetjük, hogy a referendum 1969 áprilisában szükséges volt-e számára? Kellett-e ez de Gaulle-nak, hogy le tudjon végre mondani, vagy inkább meg akarta nyerni az érzékelhető szembeszél ellenére? Inkább úgy érezte, hogy eljött a visszavonulás ideje, mivel „10 év óta soha nem vállalt ekkora kockázatot ennyire kis célért.”⁶⁰⁴ Éreznie kellett, hogy a kérdés nem igen népszerű, a *participation* még saját köreibben sem volt közkedvelt, mert veszélyeztette a tőkés támogatóinak pozícióit. Az elnök így magyarázta jelszavát:

„A *participation*ban, tudják, egy módszert láttam, hogy felébred az ország, hogy öntudatot adok neki, és segítem azt.”⁶⁰⁵ „...meghatározzák az utakat és eszközöket, amelyeken át a munkások törvényesen megkapják részüket és egy csapásra felelősségüket a vállalatok fejlődésében.”⁶⁰⁶

A polgári mentalitáshoz híven az emberi szabadság és felelősségvállalás növelése volt a célja. Legfelsőbb szinteken is részt kívánt adni a dolgozóknak még az államirányításban is a szenátus átalakításával, melyben különböző gazdasági érdekcsoportok is helyet kapnának. Növelni kívánta a regionális tanácsok szerepét. A munkahelyeken az alkalmazottak részesedjenek a haszonból és a vezetésbe is legyen beleszólásuk. A Pompidou mögé felsorakozó vállalkozói kör természetesen ellenzi a tervet, pedig hivatalosan meg sem hirdette. De Gaulle viszont elutasította a társadalom uniformizálását, és a részvétel politikai jelszava magán viselte az utópista szocialista és a keresztényszociális elképzeléseket is. Elvetette a liberalizmus és a kollektívizmus eszméjét ezen harmadik út kedvéért. „*A liberalizmus egy felfoghatatlan és fenntarthatatlan dologgá vált a világ és különösen a társadalom jelenlegi állapotában. A kommunizmus... egy olyan megoldás ami mindent lerombol.(...) Sem az öreg liberalizmust, sem a nyomasztó kommunizmust. Valami mást.*”⁶⁰⁷ De Gaulle vállalati tanácsokat akart létrehozni, ahol a munkáltatók és munkavállalók közösen vehetnének részt (némiképp hasonlóan a korporatívizmushoz), , amivel egy új társadalmat lehetne teremteni. Pompidou viszont az egésze úgy tekintett, mint egy szörnyetegre. Az ördög a részletekben rejlett, mivel a *participation* működési elvei a gyakorlatban nem voltak alkalmazhatóak. Ez a szervezet ugyanis sem önvezetésre, sem közös vezetésre nem volt alkalmas, mindenki ugyanis csak saját érdekeit akarta érvényesíteni, így a döntéseket irdatlan hosszú tárgyalások előzték volna meg, ami nem túl hasznos a piaci verseny közepette. Nos,

⁶⁰⁴ New York Times szerkesztőségi cikke: *L'orgueil précède la chute* (A gög készíti elő a bukást) c. írása In: *Combat*, 1969. április 28.

⁶⁰⁵ MALRAUX, André: *Les chênes qu'on abat...* Gallimard, Paris, 1971 p. 28

⁶⁰⁶ GUILLEMIN Henri: *Le Général clair-obscur*, Paris, Seuil, 1984 p. 112

⁶⁰⁷ forrás - internet: www.charles-de-gaulle.org 2012-12-28

így a korporativizmus vádját máris elvethetjük, hiszen az állam, mint döntőbíró nem tűnt fel. Ez azonban csak az egyik megközelítés a *participation*ról, mert ennek volt egy oktatási vetülete is. Az oktatásban ugyanis az a cél, hogy mindazok, akik használják - professzorok, adminisztrátorok, diákok, a diákok szülei - közvetlenül részt vehessenek az oktatásszervezés lépéseiben, a diákok haladásának nyomon követésében, az igazgatásban, a követelmények rendjének kidolgozásában és az eredmények értékelésében. Az intézmények pedig váljanak autonómmá, és működjenek ennek megfelelően. Ha ez nem sikerül, akkor zárják be kapuikat, s ne pazarolják sem a tanárok, sem a diákok idejét, sem az állam pénzét.⁶⁰⁸

A szenátus átalakításának ötlete pedig még 1958-ból ered, hisz az alkotmány tervezésekor lezajlott viták során végül elvetette a 3 szekció ötletét, ti., hogy a szenátusban a területi önkormányzatokat, gazdasági és társadalmi érdekcsoportokat, illetve a tengerentúli megyék és területek képviselői kapjanak helyet.⁶⁰⁹ De Gaulle kissé feleslegesen teszi *plébiscite*-é⁶¹⁰ a referendumot, hacsak nem a távozás megfelelő idejét kereste, mert módjaként nem biztos, hogy ez volt a legjobb. Bár már 1968 nyarán Pompidou a Tábornok tavaszi visszavonulását szellőztette meg, esetleg ennek a megállapodásnak kívánt eleget tenni?⁶¹¹ Egy olyan – már életében történelmi személyé váló – politikus, mint ő, akár egy sajtótájékoztató keretén belül, addigi érdemeire való tekintettel, életkorára, egészségi állapotára való hivatkozással is felállhatott volna, ha már 1968 májusában nem tette meg, ami valóban nem lett volna méltó, nem illett volna a személyiségéhez. Pompidou két nappal a referendum megtartása előtt már sejti a végeredményt, és érzi ezt a lemondása körüli kérdést.

„Két hét éves ciklus, 14 év, ez túl hosszú. Mélyen meg vagyok győződve erről. de Gaulle tévedett. Egy hibát követett el: újra indult 1965-ben.”⁶¹²

Pompidou tekintélye és népszerűsége megnőtt a májusi válság idején, nemcsak felnőtt a feladathoz, hanem de Gaulle riválisává és utódjává vált az emberek szemében.⁶¹³ Nyilatkozott is arról, hogy vállalná a feladatot. Az 1968 júniusi választás után Pompidou menesztése kicsinyes húzásnak látszott, amivel – úgy tűnt – a vetélytárostól kívánt megszabadulni.

⁶⁰⁸ DE GAULLE, Charles: *Mémoires d'espoir* L'effort, Plon, 1971 p.182.

⁶⁰⁹ NAGY M.: i.m., p. 109

⁶¹⁰ A két szó között az a különbség, hogy a második kifejezi államfő iránti bizalom kérdését is, nem csak a kérdés elutasítását vagy helyeslését.

⁶¹¹ *Alapos kormányátalakítás várható* In: Magyar Nemzet, 1968. júl. 3.

⁶¹² GUILLEMIN: i.m., p. 110

⁶¹³ *Chroniques* p. 259

„Giscard d’Estaing és Debré közvetlen környezetéből származik az az elterjedt hír, mely szerint de Gaulle neheztel Pompidou, mert a májusi események alatt többször szolícitálta a lemondásra, illetve magát helyezte előtérbe.”⁶¹⁴

A tét ugyanis némileg átalakult, bárhog is nézzük, a referendum már nem arról szól, hogy válasszunk de Gaulle és a káosz között. „Az igazi választás – a franciák számára – legalábbis de Gaulle és Pompidou között zajlik.”⁶¹⁵ Az eredmény pedig nem lehet kétséges, még akkor sem, ha a Táborkok a referendumot megelőző pénteki napon tévébeszédet intézett a franciákhoz, amivel legalább esélyt kapott a győzelemre, de igazából itt már csak róla szólt ez a kérdés.

„Még néhány gaulle-ista is kockáztatja, hogy nemmel szavaz, jellemzően a fiatalok, akik úgy vélik, hogy a tábornok uralma régóta tart és most jó lenne őt lecserélni. Ezen körülmények között a referendum csak a hatalom kivagyiságát mutatja. A tavalyi sztrájkok idején de Gaulle elnök egyszer már beszélt erről, de végül nem lett népszavazás, amikor feltűnt a vereség esélye. A választás, ami helyette lezajlott, lényegében Pompidou sikerét hozta. Most a Táborkok kiemeli, hogy személyébe vetett bizalomról szól a szavazás. Felhívása pénteken 11 órakor a tévében, esélyt ad neki a sikerre. De a Franciaországban uralkodó közhangulat számos megfigyelőt odavezet, hogy ezt bibliai mondatot idézze: a gőg előkészíti a bukást.”⁶¹⁶

De Gaulle-nak szüksége volt arra, hogy bizalmat érezzen maga körül, ezt jól mutatták az idézett májusi beszélgetései is.

„A közvélemény-kutatások azt jelezték (még májusban – K.Ö.), hogy a köztársasági elnökkel elégedettek aránya 35%-kal csökkent, míg a miniszterelnökkel elégedettek aránya 25%-kal nőtt.”⁶¹⁷

A fia szerint apja mindvégig hitt a sikerben, még 10 nappal a referendum előtt is.⁶¹⁸ Az apja csak 80 éves korára tervezte a visszavonulást. A tábornok szerint két dolog hiányzott a győzelemhez, ami így is csak 2%-on múlt – ti. 52,41% utasította el szenátusi és regionális reformtervezetet. A *plébésците* napján, éjfélkor bejelenti: „*Abbahagyom köztársasági elnöki*

⁶¹⁴ Az 1968. június 23. és 30.-i kétfordulós parlamenti választások értékelése – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/4 /1968 (37. d – Franciaország)

⁶¹⁵ *La presse anglaise: De Gaulle a mal calculé les risques* (De Gaulle rosszul mérte fel a kockázatokat) c. írásból a Guardianból való az idézet In: *Combat*, 1969. április 28

⁶¹⁶ New York Times szerkesztőségi cikke: *L’orgueil précède la chute* (A gőg készíti elő a bukást) c. írása In: *Combat*, 1969. április 28

⁶¹⁷ FERWAGNER Péter Ákos: De Gaulle májusa <http://epa.oszk.hu/00900/00995/00016/pdf/ferwagnerpa08-4.pdf> 2012-12-09

⁶¹⁸ *Apám, De Gaulle* p. 731

funkcióm gyakorlását. Ez a döntés ma déltől lép életbe.”⁶¹⁹ Indoklásként ezt mondta Malraux-nak: „*Volt egy szerződésem Franciaországgal... A franciáknak nincs már nemzeti ambíciója. Már semmit nem akarnak tenni Franciaországért.*”⁶²⁰ A vereség okait pedig így magyarázta:

„Először, hogy Georges Pompidou kijelentse, hogy akkor sem indul az elnöki posztért, ha elveszítik a népszavazást, ő azonban nem hallgatott a Tábornok élysée-beli munkatársaira, és nem akart a priori lemondani dédelgetett vágyáról. Másrészt Valéry Giscard d’Estaing-nek nem lett volna szabad a „nem” mellett döntenie.”⁶²¹

A választók jól érzékelték, hogy a Tábornok után sem légüres térbe kerül az ország, aki bizonyított már – például májusban is –, hogy hidegvérrel és remek politikai érzéssel rendelkezik.⁶²² Erre a kihívásra politikai értelemben semmi szükség, hisz 1972-ig biztosan övé az elnöki szék, a választásokon egy évvel korábban hatalmas győzelmet arattak, bár – mint olvassuk – ezt Pompidou sikerének tudták be. Ugyanakkor választ akart találni a májusi kihívásokra⁶²³ és talán Pompidou-nak is meg akarta mutatni, hogy ki az úr a háznál. Az elnök érezte, érezhette ezt, ezért is tett fel mindent egy lapra a referendummal, ami végül esélyt is adhatott arra, hogy a nép nevében távozzon a hatalomból, nem kellett másra fognia. Ez a felfogás beleillik de Gaulle személyiségébe. Az alkotmány nem kötelezné az elnököt a távozásra, de akit májusban még Franco-hoz hasonlítottak példát mutatott demokráciából: a nép közvetlen szava szent.⁶²⁴ A korábbi referendumokat is így közelítette meg, miközben ellenfelei azt gyakran elnöki diktatúrának érezték. Ezt már mások is felismerték, így a lemondás hírére Brüsszelben gyorsan összeülő Európai Parlament politikai bizottsága – az olasz kereszténydemokrata *Scarascia-Mugnozza* vezetésével – az alábbi nyilatkozatban méltatja de Gaulle demokratizmusát:

„Bizottságunk nagy tisztelettel fordul De Gaulle tábornok iránt, aki felejthetetlen szolgálatokat tett Franciaországnak, és ez a gesztusa kiemelkedő értékkel bír, mivel a nép akaratának tiszteletben tartását jelenti, és korábban tett vállalásaihoz igazodik.”⁶²⁵ (ti. ha nem nyeri meg a referendumot, lemond)

Nem véletlenül emelte ki *Jenkins* munkáspárti politikus a Tábornok halálának első évfordulóján az *Observer*-ben:

⁶¹⁹ Salgó: i.m. 221. oldal

⁶²⁰ Malraux: i.m. pp. 22-23

⁶²¹ *Apám, De Gaulle* p. 733

⁶²² *Chroniques* p. 260

⁶²³ Uo.

⁶²⁴ *Chroniques* p. 261

⁶²⁵ *Le Monde*, 1969. május 3. ld. ANF – 20050351 ART. 14

„Azok – nagyon sokan ebben az országban –, akik De Gaulle Franciaországba való visszatérésétől, hatalmától a totalitárius rendszer várták, tévedtek...”⁶²⁶

A konzervatív *Spectator* nevű lapban *Cosgrave* szerint „*Személyisége legelső jellemzője a nemes lelkűsége.*”⁶²⁷ A bekövetkező lemondása ezek fényében természetesnek tekinthető, mert de Gaulle-ról még ellenfelei is elismerték, hogy ragaszkodott az elveihez. A lapokat így egyre inkább az utódlás kérdése kezdte foglalkoztatni.

„A történészek talán eldöntik majd, hogy Charles de Gaulle uralma igazából egy éve ért véget, amikor a forradalom nagy erői megrázták, majd az élet folytatódott úgy, mint azelőtt. Egyesek Franciaországban úgy gondolják, hogy a forradalom egyszerűen megkötötte az izmait és a forradalom majd újra kitör. Jelenleg, azoknak a többsége, akik úgy tekintettek de Gaulle elnökre, mint megmentőjükre, visszatért a magabiztosságuk, folytatni akarják az ő művét olyasvalakivel, aki fiatalabb, kevésbé parancsoló természetű, valószínűleg valóságához közelebb álló módon fogja irányítani a házat.”⁶²⁸

A legesélyesebb jelölt Pompidou, aki megőrizte az eltelt egy évben a népszerűségét, míg a baloldal új esélyt kapott a sikerre, de nincs meg az összefogás az ellenzéki erők között. A *Témoignage chrétien*ben *G. Montaron* receptet is megfogalmaz, ami szerint csak a baloldalnak, egyedül kell elnökjelöltet adni. Ez persze irreális ötlet, de jól mutatja 1968 örökségét, vagy annak folytatódását mennyire szeretnék. A jövővel foglalkozva bemutatja egy kicsit jelöltjeit: Mendès-France-t és Mitterrand-t, de csak egyetlen jelölt lehet. Minden más megoldás a centristákat helyezné jó helyzetbe.⁶²⁹ Pompidout várják azonban befutónak, és fokozatosan, egyszerű változásokat várnak – némelyik még talán gyors is lesz –, de Gaulle elutasíttatása után a Pompidou kormánynak gyorsan szándékában áll egy új image-t kialakítani magáról.⁶³⁰ Egyértelműen rá számít győztesként az *Economist* is.

„De Gaulle tábornok gaulle-ista utódot kaphat, de mint Jeanne d’Arcot őt sem lehet örökölni. Pompidou örökölheti a tábornok trónját, de nem a legendáját. Ez fontos. A tábornok különleges termete megengedte neki,

⁶²⁶ Pierre, Henri: *Comment les anglais voient le général?* In: *Le Monde*, 1971. nov. 11. ld. ANF – 20050351 ART. 14

⁶²⁷ Uo.

⁶²⁸ *La retraite du général de Gaulle* (De Gaulle tábornok visszavonulása) c. cikkben az *Economist* írása In: *Le Monde* 1969. május 5, ami valójában sajtószemle erről a kérdéstről. Ld. ANF – 20050351 ART. 14

⁶²⁹ *Dans la presse hebdomadaire française* In: *Le Monde*, 1969. május 5. ld. ANF – 20050351 ART. 14

⁶³⁰ *La retraite du général de Gaulle* (De Gaulle tábornok visszavonulása) c. cikkben *New York Times* írása In: *Le Monde* 1969. május 5.

hogy többé-kevésbé hatékonyan elrejtőzzön, és az is tény, hogy nincsenek meg azok az eszközei, amivel az ő politikáját felhasználhatná.”⁶³¹

A lap jól érzékeli azt a problémát, hogy a különleges formátumú politikusok után – még akkor is, ha tényleg kitermelődött egy megfelelőnek tűnő utód – milyen nehéz átvenni egy ország irányítását. Egész egyszerűen a történelmi körülmények mások, 1940. június 18-a embere nem lehet valaki más, és az ebből fakadó nimbusz nélkül az a politikai irány sem tartható fenn, amit az utód kap. Viszont új lehetőséget kap, mert a Tábornok számára „*már nem lesz esély, hogy a történelemben mint nagy társadalmi reformer, hagyjon nyomot.*”⁶³² Ezzel a feladattal lehet továbblépni a belpolitikában.

Külpolitikai téren az új lehetőségek korának beköszöntét várják, az atlantista politika erősödését (pl. *Izvesztija, New York Daily News*),⁶³³ esetleg a NATO-ba való visszatérésre, az európai integráció szorosabbá tételére, Nagy –Britannia felvételére a Közös Piacba, míg a közel-keleti politikába Izraellel való kapcsolatok javítására számítanak. A várakozások meglepően hasonlítanak helyenként arra, amire már a májusi események után számítottak, bár nem elhanyagolható az a különbség, hogy aki ezen várakozásait kevésbé teljesítette, már nem él.

A brit lapok közül a liberális *Financial Times* és a konzervatív *Spectator* is a brit közös piaci belépés esélyeit taglalja. A kezdeteket ez utóbbi nem ítéli meg annyira derűlátóan, bár számít arra, hogy közeledés történik. Mint a munkáspárti kormány ellenzéke, egyik problémának épp a brit kormányt tekinti.

„De Gaulle távozása nem változtatja meg a menetrendet Nagy-Britannia számára. Valójában ennek a kiszámíthatatlan fickónak a lecserélése egy hagyományosabb politikusra a következő brit kormány helyzetét bonyolíthatja, mivel ha de Gaulle boldog volt, hogy kiaknázzhatja a francia iparra vonatkozó fenntartásait, amikor arra szüksége volt, soha nem hagyta ki, hogy azok akadályt képezzenek, mikor eldöntötte, hogy egy Angliával kötött szerződés megfelel-e globális elképzeléseinek. Pompidou vagy bármely más utód nem lehet ennyire éles. Azonban lehet, hogy az új rendszer el fogja fogadni – miután eljött az a pillanat –, hogy a független egyesült Európa eszméje magába foglalja Nagy-Britanniát és Skandináviát, amit a Tábornok soha nem fogadott volna el.”⁶³⁴

⁶³¹ *La retraite du général de Gaulle* (De Gaulle tábornok visszavonulása) c. cikkben az Economist írása In: Le Monde 1969. május 5.

⁶³² *La presse anglaise: De Gaulle a mal calculé les risques* (De Gaulle rosszul mérte fel a kockázatokat) c. cikkből a Daily Telegraph írja In: Combat, 1969. április 28 ld. ANF – 20050351 ART. 14

⁶³³ *La retraite du général de Gaulle* (De Gaulle tábornok visszavonulása) c. cikk In: Le Monde 1969. május 5.

⁶³⁴ *La retraite du général de Gaulle* (De Gaulle tábornok visszavonulása) c. cikkből a Spectator írását idéztem In: Le Monde 1969. május 5.

1971-ben, halála egy éves évfordulóján a kép egy kicsivel már tisztább, ráadásul konzervatív kormány került hatalomra Angliában, ami a lap hangvételét is módosítja csatlakozás kérdésével kapcsolatban:

„A Nemzetek Európája koncepció megmaradt az utódjára, bár valójában a politikai szenvedélyt fel kell váltsa a józan ész, egy összeesküvés Pompidou és Heath között, hogy Európát a föderalizmus irányába tereljék. Heatht – a konzervatívot – De Gaulle mindig értékesebb és komolyabb partnernek tartotta európai ügyekben, mint Wilsont.”⁶³⁵

Ezt az „összeesküvést” azonban de Gaulle halála indította el. Ez adott lehetőséget a hatoknak, hogy javítsák a kapcsolataikat, szervezetüket.

„Egyáltalán nem biztos, hogy az új elnök a brit belépés szükségszerűségét elfogadja, hogy ellensúlyozza Németországot. Pedig a választás most a következő: Nagy-Britanniát is magában foglaló egyesített Európa vagy Németország vezette Európa.”⁶³⁶ – tette fel a kérdést a liberális brit lap.

Ez már jól mutatja, hogy de Gaulle személyiségéből fakadó nagyhatalmi politizálás – amit történelmi szerepe is táplált – megrendült, hisz Franciaország olyan realitások elismerésére kényszerült, amibe nagyban belejátszott az 1968-as májusi válság hatására kibontakozó gazdasági recesszió.

Ezt érzékelték Kanadában is, ahol a francia nyelvű sajtó sajnálkozik a kibontakozó új kapcsolatok megtörése miatt. A világpolitikai aktivitás csökkenése révén, a Québeckel kötött új barátság minden bizonnyal lanyhulni fog.⁶³⁷ A québeci politikusok pedig hálásak voltak az ügyük felkarolásáért.

Az arab lapok egyértelműen attól félnek, hogy „*a cionisták hasznot húznak De Gaulle bukásából*”⁶³⁸ Az izraeli *Maariv* a békefolyamat egyik támogatójának lemondására hívja fel a figyelmet, és nem is jósol nagy jövőt ezeknek a későbbiekben sem, mivel a „*tárgyalások amelyek minden módon lassú természetes halálra ítélvén most kegyelemdőfjést kaptak annak az embernek a lemondásával, aki az egészet szervezte.*”⁶³⁹ Ennél sokkal kevésbé udvarias – és talán egy fokkal jobban ki is fejezi a zsidó közvéleményt – a Franciaországban megjelenő

⁶³⁵ Pierre, Henri: *Comment les anglais voient le général?* In: *Le Monde*, 1971. nov. 11.

⁶³⁶ *La retraite du général de Gaulle* (De Gaulle tábornok visszavonulása) c. cikk *Financial Times* írásából In: *Le Monde* 1969. május 5.

⁶³⁷ *La retraite du général de Gaulle* (De Gaulle tábornok visszavonulása) c. cikkből a *Le Devoir* (Montréal) nevű lapból In: *Le Monde* 1969. május 5.

⁶³⁸ *Le Monde* 1969. május 5. *La retraite du général de Gaulle* (De Gaulle tábornok visszavonulása) c. cikk

⁶³⁹ *La retraite du général de Gaulle* (De Gaulle tábornok visszavonulása) In: *Le Monde* 1969. május 5.

Tribune juive nevű lapban *J. Grunewald*, aki a cikkében az Izrael ellenesség tompulására számít:

„mivel a francia közel-keleti politika, ami egyedülállóan támogatta az utóbbi évtizedben az arab kormányok genocidiumra vonatkozó szándékát, most több tanújelét adja majd a megértésnek Izrael felé. Azon a módon – mivel személyes okokból fakadt De Gaulle tábornok ellenségessége Izraellel szemben, azt képzeljük, hogy ez meg fog törni a következő köztársasági elnök megválasztása után. Neheztelésnek itt nincs helye...”⁶⁴⁰

A lap ezzel a múltra is utal, mert mindenkinek azért jusson eszébe, milyen szerepet játszott a II. világháborúban, amivel sok embernek adott reményt.

De Gaulle a *plébécite* napján, éjfélkor bejelent: „*Abbahagyom köztársasági elnöki funkcióm gyakorlását. Ez a döntés ma déltől lép életbe.*”⁶⁴¹ Indoklásként ezt mondta Malraux-nak:

„Volt egy szerződésem Franciaországgal... A franciáknak nincs már nemzeti ambíciója. Már semmit nem akarnak tenni Franciaországért.”⁶⁴²

Itt a csalódottság hangján szólt ugyan, de talán eddigre már ő is belenyugodott a megváltoztathatatlanba, mivel a fiatalok új embert akartak, ami egy politikai stílus elutasítását jelentette, nem a rendszerét, hisz valóban Pompidou követi az elnöki poszton. Halála – 1970. november 11. – után a sajtó nem győzte magasztalni. Lemondásával nem tört meg a műve, igazi államférfi volt, hisz az általa létrehozott rendszer még ma is működik Franciaországban.. Az idő múlásával pedig sokan átértékelik de Gaulle tevékenységét, észreveszik hibáit, de értékelik azt, hogy előrébb látott a saját koránál. Erre a változásra egy példát az életében vele nem túl kesztyűs kézzel bánó brit sajtóból idéznék:

„A nehéz időkben velük élő, harcukban résztvevő embert látják, aki aztán legfőbb hazafiként később ellenségesen viselkedik, és kétszer zárta be az ajtót az Európába törekvő britek előtt. De Gaulle mára elnyert egyfajta tiszteletet, ami megilleti a nagy történelmi személyeket, pedig 1960-ban spontán tüntetések voltak ellene londoni látogatásakor, a *Spectator* nevű hetilap az első oldalon készített karikatúrában azok sorába illesztette, akiket Anglia ellenségeinek tartanak: Julius Caesar, Richelieu, Napóleon, Hitler, Mussolini és mások. Ma már azok dicsérik, akik nem támogatják az európai integrációt, mint aki leginkább ellenállt a hontalan brüsszeli

⁶⁴⁰ *Dans la presse hebdomadaire française* c cikkben írja Grunewald, J.: *L'hostilité à l'égard d'Israël cessera* (Az ellenségesség megtörik Izraellel szemben) c. cikket a *Tribune juive* nevű lapban In: *Le Monde*, 1969. május 5.

⁶⁴¹ SALGÓ: i.m. p. 221

⁶⁴² MALRAUX: i.m. p. 22-23

bürokratáknak, aki soha nem kötött kompromisszumot, amikor országa érdekei kerültek veszélybe. A Munkáspárt a keleti politika úttörőjét látja benne, aki a Kelet-Nyugat közti enyhülés támogatója volt. Követendő példa a nemzet megerősítésének útján, és gondja van arra, hogy biztosítsa függetlenségét az USA-tól... A Remény emlékirataiból megjelenő részletek segítségével Londonban sokan átértékelhetik de Gaulle képüket.(...) Minden francia gaulle-ista volt, de nem ugyanabban a pillanatban – sok angol vált gaullistává, de nem ugyanazon okokból.”⁶⁴³

Az utolsó mondat ma is érvényes, mert a gaulle-ista modell nemcsak francia, hanem egy igazi európai politika volt, mindig az adott lehetőségek maximális, de nem elvtelen kihasználása a nemzet érdekében. Talán ez különbözteti meg a percpolitikust az államférfitől.

VIII) Befejezés: 1968 öröksége

1. hipotézis: A párizsi eseményeket illetően az eszmei háttér nem tűnik elég indoknak ahhoz, hogy ez az eseménysor ilyen méreteket öltjön. Külső befolyás nélkül nem lett volna ilyen mértékű felkelés.

Ma már tudjuk, hogy de Gaulle rendszere kisebb nagyobb módosításokkal most is működik, bár a politikai gyakorlat megváltozott, éppen annyira, mint ahogy az elnökök váltogatták egymást az állam élén. A '60-as évek népe nyitottságot és újabb ipari forradalmat szeretett volna. Az V. Köztársaság viszonylagos jólétet teremtett, amiben talán egy dimenziós társadalom képe bontakozott ki, amiben a társadalom cserébe védtelen maradt a személyi hatalommal működő demokráciával szemben. A választások eredményei 1969-ig azt mutatták, hogy nem is igazán akartak az emberek szembeszállni ezzel. A szakszervezetek már nem jelentenek valódi érdekképviseletet, részei az ipari társadalom bürokratikus rendjének. A szakszervezet csak szimbólum, valódi védelmet nem ad, igazából még tárgyalni sem tud.⁶⁴⁴ A hagyományos pártok 1945 után új rendszert hoznak létre, 1970-ig lényegében vezető szerepet töltenek be. Új témák kerültek felszínre 1968-ra, amelyekkel a meglévő politikai erőknek is foglalkozni kell, miközben számos új csoportocska szerveződik ezek mentén. Valójában ez utóbbi jelenség eredményezi a társadalmi változások felerősítését, a gazdasági növekedés társadalmi hatásaira fókuszálva. A jövedelmek megháromszorozódtak,⁶⁴⁵ az egyenlőtlen elosztás ellenére. Autók, televíziók, elektromos eszközök elárasztják Franciaországot, javult

⁶⁴³ Pierre, Henri: *Comment les anglais voient le général?* In: *Le Monde*, 1971. nov. 11.

⁶⁴⁴ SERVAN-SCHREIBER: i.m. p. 71

⁶⁴⁵ BERSTEIN, Serge: Les forces politiques: reconstitution et réapparition In: *Les années 68 – Le temps de la contestation*, – szerk: R. FRANK, G-D ARMAND, M-F LÉVY, M. ZANCARINI-FOURNEL, Coll. Histoire du temps, Éd. Complexe 2000, pp. 475-492

az egészségügyi ellátás. Az érettségizettek száma 2,5-szersére nőtt. A társadalomban csökkent a mezőgazdaságból élők száma, a polgárság gyorsan nőtt, olyan új típusok jelentek meg, mint a menedzser, aki már az igazi fogyasztói társadalom embere. Az átlagember ezt a változást saját korában nem jól élte meg. A megnyugtató vidéki élet eltűnése, az anyagi javak kultusza a lelki értékek rovására, a fogyasztói társadalom folyton változó törvényei miatt kialakuló infláció, árnövekedés felerősítette a földrajzi egyenlőtlenségeket, túl sok félelem alakult ki. Ezek a félelmek a viselkedési konvenciókkal nehezítve nyomasztották Franciaországot, amit egy ekkorra már túlzóan nyomasztó – bár nagy formátumú – politikus vezetett. Ezek ellen tör ki valójában 1968 is.⁶⁴⁶ Az oktatás problémái csak az ürügyet szolgáltatták ehhez.

Ha Franciaország unatkozik, az unalmat a szabadabb szexualitás törhethé meg. „*A szexuális szabadság mindenekelőtt szólásszabadságot jelentett*”⁶⁴⁷ Franciaországban azonban semmi nem utalt arra – mint láttuk a Tábornok sem vette észre –, hogy valami készül. Szinte mindenhol több éven át bontakozik ki a mozgalom, ami nyugaton leginkább szexuális forradalom, és nem kulturális. Itt az életmód megváltoztatása, a szabadság megélése a cél. A franciák fő témája: átmehetnek-e a lányok szabadon a fiúk szobájába? Már 1965-ben e téren kitört a tiltakozás, mikor megtiltották a fiúk és lányok számára egymás kollégiumainak látogatását *Antonyban*, de végül elég hamar mindenki megnyugodott, mert az írás és a gyakorlat nem fedte egymást.⁶⁴⁸ Itt is az emberi jogok korlátlan megvalósítását kívánják. A tiltakozók között a lányok, nők döntő szerepet játszanak, az emancipációs mozgalom átütővé válik. A tiltakozók közti „szerződés” az egyetemeken a nemek kérdése, a tekintélyellenesség, Vietnám utálata. Az utolsó nyugati ország, amely a mezőgazdasági rendszerből ipari világba billen át, és 20 év alatt valósította meg azt, amit Nagy-Britannia egy évszázad alatt. Mindezt egy tradicionalista karmesterrel, aki súlyos esetekben katonai egyenruhában jelenik meg a sajtó előtt, de mindig demokratikus módon cselekszik. Az FKP-val együtt Amerika-ellenes, társadalmi és kulturális konzervativizmus jellemzi. A cenzúráról sem riadnak vissza. Félnék a társadalmi megújulástól, ami itt a drog, a szex, a rock jelképez, illetve azok politikusok, akik a bipoláris világban nem igazodnak a két szuperhatalom közül egyikhez sem. Ezért is volt hevesebb a többinél, de nem volt erőszakos. Párizsban nincs lövöldözés, nincsenek halottak, pedig jóval erőszakosabb volt ez az esztendő, gondoljunk a merényletekre. Párizsban nincs sem terrorcselekmény, sem hatósági vérontás. A rendőrség számára Maurice Grimaud párizsi rendőrprefektus kiadta a parancsot az erőszak elkerülése érdekében: „*Aki földre került embert*

⁶⁴⁶ A bekezdés BERSTEIN: i.m. pp. 475-492

⁶⁴⁷ Szex mint forradalom <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=20526> 2012-12-09 idézet forrása: SCHMIDT Mária

⁶⁴⁸ MONCHABLON, Alain: i.m. http://irice.univ-paris1.fr/IMG/pdf_Lettre_6Monchablon.pdf 2012-12-09

üt meg, az önmagát üti meg!”⁶⁴⁹ Az utcaövekből épített barikádok egy párizsi hagyomány 1789 óta, bár inkább szimbolikus jelentőségű. Párizsban nincs lövöldözés, nincsenek halottak; sérültek, sebesültek vannak, de ez csak jeladás a társadalomnak. Valószínű, ha a rendőrség kevésbé ügyetlenül nyúl a tömeghez, akkor a mozgalom sem ért volna el több millió embert. A rendőri túlkapások biztosították a kapcsolatot a militáns erők és a többiek között. A felforgatás, az utcai káosz erre a válasz, de soha nem támadták az államhatalom szimbolikus épületeit – pl. Élysée, Matignon, Bourbon-palota stb. –, az erre utaló felhívások soha nem valósultak meg. A „csoportocskák” radikális, globális társadalomkritikát képviselnek, az ilyen akciók révén ismertté válnak, és ezekkel változtató szándékukat bizonyítják.⁶⁵⁰ Nem volt igazi politikai motiváció, inkább eszmei, életmódbéli változást akartak a tüntetők. Grimaud szerint a baloldaliaknak nem volt taktikájuk, az utcai harcok improvizáció mentén bontakoztak ki, ez adott esélyt a rendőri erőknek.⁶⁵¹ A franciák számára „*Beszéljetek a szomszédaitokkal!*” szlogen fejezi ki a legjobban, hogy mit is akartak.

„Abban az évben a tavasz a szavakkal kezdődött, sokkal inkább verbális provokációkkal, mint utcaövekkel. A hatóságok képébe vágott kihívásokkal, a szavak iránti szomjúsággal, és végül a kölcsönös beszéddel. A franciák nem akarták megragadni a hatalmat, ők «a beszédet akarták megragadni.»”⁶⁵²

Rendkívül gyorsan sok csoport jött létre, az emberek nyitottak lettek egymás felé. *Bertolucci Álmodozók* c. filmjében remekül mutatta be a külföldi diák és egy francia egyetemista testvérpár találkozásán keresztül ezt a fajta kialakuló párbeszédet, annak módjait, szellemi keveredését. A film azt is jól értelmezi, hogy a középosztály fiataljai még nem kényszerültek rá a beilleszkedésre, képzettségük pedig lehetővé teszi a kritikai attitűdöt. Az integrálódásra mégis sor kerül. Jól látták ezt a folyamatot a résztvevők is. „*Ez lázadás és nem forradalom. A társadalom mélyén zajlik valami, a hatalomátvétel nincs napirenden.*”⁶⁵³ – mondta Cohn-Bendit a Sartre-nak adott interjúban. Lényegében egy új világ bontakozott ki a barikádok mögött, az elfoglalt üzemek, középiskolák, hivatalok, egyetemek ezért jöttek létre, nem pedig védelmi célból, ahonnan fegyverrel harcolnak a hatalom ellen, gondoljunk az Odéon szerepére májusban. A franciák az életük megváltoztatásért küzdenek. „*Jobbnak tűnt,*

⁶⁴⁹ De Gaulle átaludta a párizsi diáklázadás kitörését <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=20535> 2012-12-09

⁶⁵⁰ FRANK, Robert: i.m. p. 31-47 alapján készült

⁶⁵¹ DEBRAY, Régis: Mai 68 une contre-révolution réussie, Mille et une nuits, Fayard, Paris 2008 p. 41

⁶⁵² JULY, Serge: 1968 május - mesék, legendák és a valóság (ford. Mihancsik Zsófia) <http://www.francianyelv.hu/francia-tortenelem/1968/392-serge-july-1968-majus-mesek-legendak-es-a-valosag> 2012-12-09

⁶⁵³ De Gaulle átaludta a párizsi diáklázadás kitörését <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=20535> 2012-12-10

*hogy a fiatalok meg akarják váltani a világot, mint hogy az utcán harcoljanak a rendőrség ellen...*⁶⁵⁴ – állapította meg Grimaud.

A diákmozgalmak csak katalizátorként értelmezhetőek, az egész csak egy szabadabb élet megteremtésére irányult. A számtalan politikai csoportocska taglétszámánál fogva is kevés lenne egy ilyen mértékű utcai mozgalom beindítására, a hatalom ballépéseiről – mennyire volt tudatos vagy véletlen – nem tudunk állást foglalni, miként a titkosszolgálati információkat sem ismerjük. Azonban láttuk azt, hogy a számtalan irat és egyéb közvetett bizonyíték utal arra, hogy a diákcsoportokat kívülről is támogatták, netán ösztönözték – vö. pl. de Gaulle vélekedése.

2. hipotézis: De Gaulle politikája kiválthatott-e olyan ellenállást, ami egyáltalán a májusi válsághoz vezetett? Véleményünk szerint igen, de csak külföldön.

Franciaországban 1968 krízise azonban nem a gaulle-izmus krízise, hanem az ipari világ problémája. Munkában, tudatban túl gyorsak ezek a változások. Mivel itt a legmerevebbek a struktúrák, ezért itt voltak a legerősebbek a megmozdulások. A merev struktúra miatt volt a robbanás, de alapvetően az ipari társadalom átalakulása zajlik, ami civilizáltabb formában folytatódik majd, helyet adva a vitáknak. De Gaulle az elmúlt években hibái ellenére rendelkezik valós intuíciókkal. Sok mindent megértett s tőle nem várt módon támogatott bizonyos folyamatokat: dekolonizáció, katonai szövetség felbontása az USA-val, vagy a participation. Történelmileg de Gaulle üzenete értékes marad, módszerei azonban egy másik korból valók. Monológok által nem lehet irányítani egy társadalmat. A forradalom bejelenti igényét a párbeszédre, a felelősségre, ezért de Gaulle távozása elkerülhetetlen. 1968 sok politikus bukását hozta el Johnsontól de Gaulle-ig. Nem is a koruk, hanem a mentális természetük okozta ezt. A nukleáris világba, a számítógép világába születőknek más mentalitásuk van. Nem a kor, hanem az számít, mennyire nyitottak a világ által feltett összetett kérdések felé, melyek új válaszokat igényelnek. A régiek elfogadhatatlanok. Kettős cél jelenik meg követeléseikben: az információk teljes demokratizálódása, szemben a kormány által monopolizált híradásokkal. Az emberek beleszólást követelnek a döntésekbe, mint a római Forumon. Itt az információk birtokában vitatkozhatnak, együtt dönthetnek. Ez persze utópia, de a forradalmak általában utópiákat üldöznek. Párizsban mindenki részt akart venni a vitában, ez ellentétes a Tábornok temperamentumával, ezért volt sikertelen első

⁶⁵⁴ Uo.

beszéde, azt hitte, megválaszthatja, hogy kihez és mikor beszél. Ráadásul óriási hiba volt rendőrséget küldeni a tüntetők ellen, mert e nélkül forradalmi hangulat ki sem alakult volna. de Gaulle-nak fontosabb a nemzeti mítosz, amit a *force de frappe* megszületéséhez kötött, mint a társadalom fejlődése. Az embereket viszont ez utóbbi érdekli. Egy felmérés szerint a katonai szolgálat elutasítása 1971-ben Isère megyében 37% volt a fiatalok körében, és az elutasítók 60%-a volt egyetemista!⁶⁵⁵ A szexuális szabadság és a kötöttségek elutasítása – tekintély, fegyelem, mint a hadsereg jellemzői – így ér össze a fiataloknál.

A belpolitikai válság tehát meglepetés volt, de a francia folyamatok nem indokolták ezt az aktivitást, igazából a munkások okozták a bajt, akik felismerték, hogy kiharcolhatnak fizetésemelést és számukra kedvező anyagi javakhoz juthatnak hozzá, ami azonban hosszabb távon a francia gazdaságot igencsak megviselte. A mozgalom hevessége megijesztette a franciákat, akik ismét a megbízható emberhez fordultak: a rend helyreállításához még de Gaulle kell, de a jövőhöz az utca már mást kíván. Külpolitikai téren pedig a nyugati szövetség várta azt, hogy másként alakulnak majd a dolgok.

3. hipotézis: Az ellenérdekelt hatalmak vajon a spontán mozgalmakban rejlő lehetőséget felhasználták-e, ha igen mennyire, de Gaulle meggyengítésére, végtére is eltávolítására. Ez a legfőbb kérdés: az idézetben olvasott államok – USA, Anglia, Izrael – ténylegesen játszhattak-e szerepet a májusi eseményekben.

A dolgozat bebizonyította, hogy elemezve az említett országoknak Franciaországgal való viszonyát, mindnek érdekében állhat a zavargásokat saját céljaik érdekében felhasználni, netán ösztönözni. Megítélésünk szerint mindannyian szerepet játszhattak valamilyen szinten a mozgalomban, de nem volt céljuk az idős elnök megbuktatása, mert a túlzott káosz a szovjet fenyegetés fényében túlságosan veszélyes lett volna. De Gaulle-t már ismerték, és azt is tudták, hogy Pompidou személyében van alkalmas utód. Azt is tudták, hogy a baloldali ellenzék csak a kommunistákkal együtt kerülhet kormányra Franciaországban, hiába vannak talán könnyebben kezelhető baloldali politikusok. A kommunisták kormányra kerülése a hidegháború idején mindenképpen a létező legrosszabb lenne a demokratikus országoknak. Rendet tekintélyénél és hitelénél fogva csak az elnök csinálhatott, akit azonban mérsékelni kellene. Erre a sztrájkokból fakadó gazdasági kényszerpálya kijelölésével nyílt mód, és mivel ez lényegében de Gaulle addigi *grandeur*-jének feladását hozná magával – Csehszlovákia

⁶⁵⁵ Adatokat ld.: MONCHABLON, Alain: i.m. http://irice.univ-paris1.fr/IMG/pdf_Lettre_6Monchablon.pdf 2012-12-10

pedig a keleti enyhülést dönti porba – a Tábornok bukása elkerülhetetlen. A referendummal szinte önmagát buktatja meg.

De Gaulle a saját külpolitikájáról azt mondja, a 6 napos háború idején Kiesingernek, hogy *„ha a sajtó és néhány politikus véleménye jelenti a közvéleményt, akkor ellenzik a külpolitikát, ha az embereket kérdezik, akkor nem ez a vélemény kerekedik felül.”*⁶⁵⁶ A közvélemény-kutatások inkább helyeslik a külpolitikát, az ellenzéki pártok és sajtó támadja. A külpolitikában a nagy váltások a második elnöki ciklusra tehetőek, szinte szándékosan várta meg ezekkel az 1965-ös választást. Az 1968-as májusi események terén is a külpolitikai hatások másodlagosak voltak, mert a Közös Piacban való tárgyalásokra igazából nem hatottak, hisz a madridi megállapodás kedvezőnek tekinthető a franciák számára. A választók ezt a teljesítményt jobban értékelték, mint a felforgatást. A sajtóban vita alakult ki a zsidók szerepéről 1967-től. Különböző vélemények látnak napvilágot, még Raymond Aron is kritizálja a Tábornok Izrael-politikáját. Leon Noël szerint a zsidók egészében véve abbahagyták, hogy harcoljanak, kritizálják, aláássák a gaulle-ista rendszert. A referendum eredménye is az ellenállásukat tükrözi 1969 áprilisában, nagy részben felelőssé tehetőek ezért. A teljes embargóról szóló 1969. január 3-iki döntés sok szavazót hozott de Gaulle ellenfeleihez áprilisban.⁶⁵⁷ A parlamenti ellenzék legélesebben az atomfegyverkezést és az atlanti politikát kritizálta. Az izraeli fegyverembargóról szóló döntés ellen 1969. január 15-én tiltakoztak, szerintük ez tönkreteszi Franciaország bírói helyzetét a Közel-Keleten, és a közel-keleti népekkel megszakítja a baráti viszonyt. Adenauer szerint a *„lapok Franciaországban 1958 óta jelzik, hogy az új politikai rendszer savanyú.”*⁶⁵⁸ Igazi botrányt a québeci út és a közel-keleti politika vált ki. 1969-ben a január 8-i embargó bejelentés után Joël le Theule tájékoztatásügyi államtitkár a világ médiájának visszhangját olvasva megjegyezte, hogy *„az izraeli befolyás érződik a jól informált körökben.”*⁶⁵⁹ Általában a sajtó kritikus volt, szinte minden kérdésben, a közvélemény viszont támogatta. A Tábornok népszerűségi mutatója csak 1962-1963 során nem érte el az 50%-ot. A közvélemény-kutatások általában nem foglalkoznak a külpolitikával, szociális, életszínvonalbeli ügyekkel, esetleg az algériai kérdéssel törődnek. A franciák érdeklődése a nemzetközi politika iránt közepesnek nevezhető egy 1962-es felmérés szerint. 67% nem beszél idegen nyelveket, és 62% soha nem hagyta el az országát. Akik utaztak, 35% járt Európában, 6% Afrikában és 1% Amerikában. A '60-as években a franciáktól továbbra is távol estek a külpolitikai kérdések. Ennek fényében kell

⁶⁵⁶ *La grandeur* p. 332

⁶⁵⁷ *La grandeur* p. 338

⁶⁵⁸ *La grandeur* p. 345

⁶⁵⁹ Uo.

értékelni, hogy a közvélemény a külpolitikáról is általában pozitívan vélekedik, bár néhány kérdéssel kapcsolatban érezhető, hogy nem ért vele egyet. Ami az 1958-1966 közötti külpolitikát illeti 1967-ig abszolút többségben vannak az elégedettek, 1967-1969 között az ellenzés növekszik. Alapvetően viszont azt mondhatjuk, hogy a külpolitikáját támogatják, egy-egy kérdés esetén inog ez meg, mint a NATO kilépés Izrael és Québec ügye. Nagy-Britanniával szembeni vétókat a franciák támogatták.⁶⁶⁰

Ezek az országok de Gaulle-t tisztelték, politikai ambícióit ismerték, politikailag nagyon nehezen volt kikezdzhető, mint háborús hős, aki a nácizmus ellen harcolva már bizonyította, hogy mennyire nem antiszemita. Gondoljunk például Ben Gurion említett reakciójára a Tábornok halálhíre hallatán. Az izraeli politikusok is tudták, miként a nyugati szövetségesek, hogy de Gaulle nem hagyná őket magukra egy kommunizmus elleni háború esetén. A Tábornok cserében nagyobb önállóságot, több szuverenitást kért, és a francia nemzet múltból eredő tekintélyére építve nagyhatalmi álmokat dédelgetett, ismét Európában gondolkodva, pedig ez már nem volt realitás. Tulajdonképpen de Gaulle politikájának megváltoztatása éppen annyira állt érdekükben, hogy nekik könnyebb legyen, de mindenki tudta, hogy Franciaország nem lép ki, és reálisan nézve nem is tud kilépni a nyugati szövetségből, a játszótér keretei adottak, és a Tábornok számára is kiderülhetett, hogy nem képes túllépni a kerítésen (pl. Nassau, Glasboro). Ezért nem állt feltétlenül érdekükben minden áron megszabadulni a Tábornoktól, de annyit megérhette belépni, ösztönözni a párizsi eseményeket, hogy a Tábornok szabadabb mozgásterét szűkítsék, illetve felgyorsítsák az idős elnök távozását, hiszen mandátumának 1972-es lejáta még messze volt. Pompidou pedig megbízható utódnak tűnt.

4. hipotézis: Kína is állhat a májusi események mögött. Vajon tényleg csak a maoizmus és a szovjet vonal újabb összecsapásának terepe lehetett a párizsi '68?

A diákcsoportok kínai telefonszámlái alátámaszthatják ezt a feltételezést, arról nem beszélve, hogy Mao korlátlan – gyakran irreális – ambíciókkal rendelkezett. Maónak ugyanakkor kétségtelenül jól jött a segítség a kommunista világ vezetésért folytatott ideológiai küzdelemben a Szovjetunióval szemben. A mozgalmat alapvetően arra használta fel az egész világon – így Franciaországban is –, hogy bírálja a szovjet vonalat követő kommunista pártokat, csoportokat. Az FKP ezek közé tartozott, míg a diákmozgalomban

⁶⁶⁰ Felmérés adatait ld. *La grandeur* pp. 351-354

megalakult és megszerveződött csoportcskák között számtalan inkább a maoizmussal szimpatizált. Nyilván ez ösztönözhetette a kínai vezetést arra, hogy támogassa a diákokat, de nem volt feltétlen cél a Tábornok rendszerének megdöntése, hiszen Franciaország éppen azon kevés ország közé tartozott, akinek volt diplomáciai kapcsolata Kínával. Különben is számtalan érv szólt a külpolitikai törekvések azonossága miatt de Gaulle mellett, elég csak az atomsorompó ellenzésére gondolni. Ugyanakkor Kínát zavarhatta a „keleti nyitás” politikája, mivel a szovjeteket tekintették első számú partnernek Párizsban. Ebben versenyhelyzetet lehetett volna teremteni, ha Kína megfelelő befolyást szerez valamilyen módon a francia politikai életben, ez indokolhatja Kína támogatását. A munkásmozgalom támogatói mögött azonban valószínűleg nem ők állnak, mert ott az FKP próbált szervezni és irányítani, így itt Mao jóval kisebb befolyással bírt.

A másik indok Vietnám lehetett. A Párizsban zajló Vietnám-tárgyalások Mao szándékai ellen voltak. Mao ekkor nem akart békét, és amikor április 3-án Vietnám bejelentette, hogy tárgyalásokat kezd az Egyesült Államokkal, majd másnap Martin Luther Kinget is meggyilkolták, ezért is Hanoi hibáztatták. A gyilkosságot összekötötték ezzel a bejelentéssel.⁶⁶¹ A vietnámi tárgyalások megzavarásának szándéka, ellehetetlenítése mindenképpen célja lehetett Kínának, ez indokolhatja a mozgalom háttérében való részvételét. Sőt, ha azt vesszük, hogy tulajdonképpen az egyetemi maoista csoportok jelentős szerepet játszanak az események elindításában, akár Kínára is gondolhatunk, mint felbujtóra.

5. hipotézis: Vajon egyenesen a szovjetek mentik meg a Tábornok rendszerét, mint azt CHRISTIAN GIRAUD állítja, mert olyannyira kedvező volt a *détente-entente-coopération* politikáját kezdeményező francia diplomácia, amely tálcán kínálta a lehetőséget a szovjeteknek, hogy elfogadottabbá tegyék a rendszerüket a világban, akár terjesszék is azt, miközben a technológia lemaradásukat is enyhíthetik.

A szovjetek számára a NATO-kilépés után láthatóan némileg csökken az érdeklődésük Franciaország iránt, de a Tábornok megmentése miért állt volna az érdekükben? A francia baloldal győzelme elképzelhetetlen a kommunisták nélkül, ami azonban a külpolitikai nézetkülönbségek miatt szinte lehetetlennek tűnik. A kommunisták szovjet, míg a polgári baloldal atlantista politikát kívánt folytatni. De Gaulle a kommunizmust zsigerből elítélte, az atlantista rendszerhez viszont a NATO miatt eleve kötődik. A Tábornok az amerikai befolyás

⁶⁶¹ Mao p. 629

ellen folyamatos harcot hirdetett, és mivel a NATO-t is bomlasztja, így a szovjetek elismerését kiváltotta. A „keleti nyitás” azonban már óvatosságra készítette a szovjeteket, a nemzeti függetlenségi politika – amihez a szovjetektől remélte a nyersanyag és energiaszükséglet biztosítását az Atlanti-óceántól Urálig terjedő Európában – nehogy követőkre találjon a „béketábor” országaiban.

A mozgalom minden politikai erőt megrázott, különösen az FKP-t, mert Csehszlovákia miatt még a szovjeteknek is újra kell értékelniük a helyzetüket. Ők ugyanis tankjaikkal adtak választ arra a kérdésre, hogy proletárdiktatúra nélkül létezhet-e szocializmus? A franciák is visszautasítják a szabadság nélküli szocializmust. Ugyanakkor visszautasították a nyugati, bürokratikus modellt is. Egyszerre lett morális és politikai követelmény, hogy Európa és Franciaország találja ki saját útját. A polgárság a változás folyamatának élére áll, ahelyett, hogy belemenjen a káoszba, a rend új formáit keresi, egy új társadalmi szerződésre lesz szükség, mert a régit már nem tisztelik, nem fogadják el. A 40 éveseknek kell megtalálni a válaszokat a 20 évesek által feltett – olykor heves – kérdésekre, ami egy nehezebb feladat, mint szenvedéllyel kérdezni.⁶⁶² Az FKP kordában tartása, majd némileg váratlan veresége – és de Gaulle erősen kommunista ellenes kampánya – nem állt érdekében a szovjeteknek különösen annak fényében, ha netán helyükre a „kínai” kommunizmus kerülne. A szovjet érdek leginkább a francia külpolitikai irány megőrzése volt, amit viszont a Tábornok személye garantált, így érthető lenne, ha a szovjetek nem kívánnák de Gaulle bukását. A szovjet-francia viszony még a csehszlovák események után sem változik döntő mértékben, a francia gazdaság problémái azok, amelyek miatt a franciák kénytelenek közeledni az Egyesült Államokhoz, és de Gaulle személye arra is végig garancia volt, hogy a kommunisták ne kerüljenek hatalomra Franciaországban. A szovjeteknek igazából nem valószínű, hogy részt kellett venni az eseményekben, mert igazán előnyük nem vált belőle, de Gaulle hatalmon maradásához pedig a Tábornoknak nem volt szüksége rájuk, mint az események bizonyítják.

6. hipotézis: Az a kérdés is felmerül, hogy nyert-e egyáltalán valaki de Gaulle eltávolításával, hisz a gaulle-izmus nemcsak tovább él, hanem 1958 óta *Mitterrand* időszakát leszámítva folyamatosan kormányon van. Így inkább arra gondolhatunk, hogy egy atlantistább, Amerikának kedvezőbb politika kialakítását szerették volna elérni, mert közben arra is figyelni kellett, hogy a kommunisták se jussanak túl közel a kormányzáshoz.

⁶⁶² SERVAN-SCHREIBER: i.m. p. 126 Amúgy ekkor a szerző 43 éves, politikusi vénát mutat az utolsó mondata.

De Gaulle bukásánál igazából számunkra az a legnagyobb kérdés, hogy 1972-öt, az elnöki mandátum lejártát miért nem várta meg? Az alkotmány értelmében még a referendum elvesztése sem készítette volna lemondásra, de a Tábornok igaz demokrata volt, a szó jó értelmében. Személyisége, elvei nem engedték meg azt, hogy eluralkodjon a káosz, a parttalan és következmények nélküli demokrácia, ezért szorgalmazta már az 1946-os bayeux-i beszédben egy erősebb, a hatalmát a néptől nyerő központ létrehozását, aminek megvalósítására 1958-ban került sor a IV. Köztársaság tévelygései után. Sokan ezt republikánus monarchiának titulálták, de életképességét az bizonyítja, hogy a mai napig ez a szisztéma működik Franciaországban. Így a Tábornokot méltán nevezhetjük államférfinak, aki abban a pillanatban, hogy a nép megvonta tőle a bizalmat, lemondott, miként azt megtette 1946-ban is. A májusi események következtében történő lemondása nem lett volna hozzá méltó. A káosz pillanataiban mindig az ország elé erőt, reményt és kiutat mutatott korábban is, így cserbenhagyás lett volna a részéről, ha május hatására hátat fordít az eseményeknek. Nem is tette, de igazából nem fordulhatott a saját politikai táborában máshoz, mint a májusban a rendszerét kritizáló baloldali gaulle-istákhoz, akik a szociális változások révén egyenlőbb társadalmat akartak elérni. A párt nagyobbik része viszont ellenezte a belpolitikai reformokat, és a keletre forduló külpolitika hatásának értékelhette a balra nyitó belpolitikáját. Ráadásul Pompidou rátermett és mindenki számára megfelelő utódnak tűnt. A francia függetlenségi politikát még a később baloldali elnök, Mitterrand is folytatta, de az adott helyzetben, és különösen a prágai tavasz eseményei után egy atlantista külpolitikának sokan nagyobb teret kívántak. A belpolitikában a szilárd gaulle-ista hatalom már 1968 júniusra megvalósul a Tábornokkal, a kommunisták vereségével és a többi baloldali erő gyengülésével bármilyen szovjeteknek kedvező belpolitikai fordulat esélye kizárt. A külpolitika pedig a gazdasági nehézségek miatt – ti. a francia gazdaság pénzügyi segítségre szorul, és ebben nagy szerepe van a májusban elért béremeléseknek és sztrájkoknak is – az eddigi vonalon nem folytatható. A Tábornok valójában ezt a kudarcot, ami a politikai realitásból eredt, nehezen viselte. Érezte, hogy a nemzetközi mozgástér beszűkült számára, és nem maradt más esélye, mint a belpolitikai fordulat elérése. Ez a terep jóval távolabb esett tőle, és minden törekvése ellenére a saját oldalának megosztottsága okozta a veszét, amit természetességgel vett tudomásul. Méltóbb volt így a búcsú, bár életkora okán már bármikor megtehetette volna korábban is. Helyére pedig egy atlantistább, de a nemzeti függetlenségért is felelősséget érző politikus került Pompidou személyében. Ez jól mutatta, amit már májusban is érezhettünk, a gaulle-izmusra van igény, de már de Gaulle nélkül. Így a váltás igazi nyertesei Pompidou és a

köré szerveződött politikusok voltak, miközben Nixon vezetésével az Egyesült Államok éppen most kezdett bele egy nyitási politikába, amit a Tábornokkal együtt is megtehettek volna. Így igazából Anglia járt jól, az atlanti feszültségek enyhülése, az EU integráció felgyorsulása miatt. A németek átvették a francia külpolitika helyét Brandt révén a keleti tömbben, míg Izrael fő partnere az Egyesült Államok lett. Az elnök bukása igazából Franciaország számára volt rossz, mert kikezdzhetetlen személyisége, tekintélye, utódainak nem adtak meg, így a grandeur újjászületése is elmaradt, távozása pedig szükségszerű volt. Így megelégednek a Tábornok meggyengítésével, és egy olyan a hatalmi eliten belüli új erőközpont kiépülésével, amely a válság miatt bekövetkező nehézségek miatt jobban hajlandó együttműködni velük. De Gaulle utolsó kísérlete ennek az ellene irányuló, bel- és külpolitikai téren jól előkészített folyamatnak a megállítására a népszavazás volt, de ekkor már késő volt. Megítélésünk szerint a nemzetközi hálózatok részvétele nagyobb nyomatékkal jelentkezik az eseményekben, mint azt gondolnánk, nélküle egy erős rivális kerül ki a politikából.

Végül mi 1968 öröksége? Elsőként a neoliberalizmus juthat eszünkbe, amely a hagyományos társadalmi kötőelemek fellazítására törekszik. A média segítségével a gazdaságnál, a mindennapi életnél fontosabbnak kezdtek beállítani ezektől távol eső dolgokat. Így a liberalizmus a hagyományos individualizmusánál, emberi és polgári jogoknál egyre több új elemet talált ki, amit mondjuk a tulajdonjoghoz, vagy a sajtószabadsághoz hasonlóan védhet, követelhet. Így a házasság helyére az élettársi modell propagálása került, a szabad szerelem – megfelelő védekezés mellett – pedig mindennapossá vált. Ugyanígy a homoszexuális kérdés, a drogliberalizáció, vagy éppen a gender-téma bekerül a köztudatba. Fontossá válik a határtalan tolerancia hirdetése, és minden korlát egyén előtt történő lebontása. A zöldmozgalmak kialakulása is 1968 öröksége, ha már ezen témák egy jelentős részét hatalom híján nehéz volt megvalósítani, arról nem beszélve, hogy igen népszerűtlen, érdektelen ügyek ezek. Ne felejtjük, 1968 inkább életérzés, mint kikristályosodott politika, amikor politikává válik, elveszti ezt a jellegét is. A tömegeknek szép emlék csupán, egy jó füves cigi, egy kellemes együttlét valakivel egy rock koncerten stb. Az ifjak hamar felnőnek, és gyermekeiknek a *laissez faire* nevelést nyújtják, ami mára szinte teljesen lerombolta azt az oktatási rendszert, ami még értéket közvetített, és aminek reformját állandóan emlegette a '68-as generáció. Egy új szemlélet, világlátás maradt örökül, ami számtalan remek alkotást hozott magával, így ennek a forradalomnak a vezetőit Jean-Luc Godard-nak, Archie Sheppnek, John Lennonnak és Beatlesnek hívják, Bob Dylannek, Jimi Hendrixnek és Rolling Stonesnak. A hippy világ viszont nem lesz tartós, mert kényelmetlen, és sokszor bűnözési hajlam is kell hozzá. A politika színterére lépő hatvannyolcasok természetesen sokat

veszítenek radikalizmusukból, bár számtalan neoliberális lépést megtesznek, gondoljunk csak a melegházasságok engedélyezésére, egyáltalán a melegek jogainak támogatására, vagy a „fű” legalizálására. Így korábban nem bevett témák mindennapossá váltak, és a nyugaton kibontakozó jólétben úgy tűnik; hogy bőven ráérték ezzel törődni. A feminizmus is újra lábra kapott, elsősorban a gyereknevelésben, a nő a saját érdekeit helyezi előtérbe, karriert épít stb., arról nem beszélve, hogy a párkapcsolatokban szinte megfordul a férfi – női szerep. A nők kezdeményezőkké, a kapcsolatok teljes irányítóivá válnak, a hagyományos udvariasságot pl. átadni egy nőnek a helyet a közlekedési eszközökön – pedig sértőnek, olykor megalázónak találják. Az egyenlőség mindenhol és mindenben, ott is, ahol ez nem tűnik értelmesnek, nőiesnek pl. súlyemelő, boxoló hölgyek. Az egész társadalom kollektíve feminizálódik. Az emberi és isteni tekintély megrendülése a kollektivista rendszereket is veszélyezteti, nem véletlen, hogy keleti tömb milyen mereven próbál elzárkózni az egész jelenségtől, miközben nyugaton alaposan félreértik az egyenlőségről és szabadságról papoló kommunista propagandát.

„...létrehozta a globalizációt, megvetette a liberalizmus ágát, előidézte a nemzetállam válságát, a családnak mint sejtnek a lerombolását, a házasság felbomlasztását, a szerelemnek a pornográfiába süllyesztését, az oktatási rendszer széttörését és a tekintélyelv lerombolását, a fiatalok bűnözését és a kábítószerfüggés növelését, a polgári bátorság elemi formáinak széttzilálását, a peremvárosok széttzillesztését...”⁶⁶³

Az idézet pontosan kitér azokra a jelenségekre, ami a multikulturálissá vált – mellesleg ezt is nagyban a ’68-as eszméknek köszönhetjük – Európa gondjainak gyökerét adja, jelenleg éppen ezen gondok megoldására lenne szükség. Talán nem véletlen, hogy a hatvannyolcasok politikailag leszálló ágba kerültek, és itt nem is elsősorban az életkorukra gondolok, hanem az egész politikai filozófiájuk dugába dől, mert az embereknek a mindennapos gondjaikra nem tudnak gyakorlati válaszokat adni, hisz az általuk eddig képviselt ideológiával ellentétes cselekvésre készítené őket. Maguk a ’68-as mozgalmakban résztvevők nem gondolkodtak így, ők csak fiatalok voltak, és jól akarták érezni magukat, egymást, nekik csak annyi volt a bajuk, hogy a bürokrácia, az állam, a tekintély, az Isten, a szülők stb. ezt korlátozták, vagy egyenesen nem engedték, és helyére Vietnámot kínálták alternatívának (USA), vagy a kilátástalanságot (Franciaország).

A vita természetesen állandó, hogy jó vagy rossz volt 1968? Az ember aktuális helyzete, körülményei nagyban hozzájárulnak ennek a leegyszerűsített – ebből kifolyólag

⁶⁶³ JULY, Serge : i.m. <http://www.francianyelv.hu/francia-tortenelem/1968/392-serge-july-1968-majus-mesek-legendak-es-a-valosag> 2012-12-10

rosszul feltett, és megválaszolhatatlan – kérdésnek az elemzéséhez. A *Nouvel Observateur* közli a CSA (*Conseil supérieur de l'audiovisuel*) közvélemény-kutatását 2008-ban.

„74 százalék nyilatkozott úgy, hogy 68 májusa «jó hatással» volt az ország életére, és csak 20 százalék gondolja az ellenkezőjét. Ezen belül a közvélemény-kutatásban részt vevők 80 százaléka ismeri el, hogy ez a hatás „inkább pozitív” volt a férfiak és a nők közötti munkamegosztás területén, 73 százalék a szakszervezeti jogokban, 72 százalék a szexualitásban, 64 százalék a szülők és a gyermekek közti viszonyban, 61 százalék az erkölcsökben való előrelépést írja 68 számlájára.”⁶⁶⁴

Szerencsére sokan sokféleképpen élik meg ezt az örökséget, de napjaink kiéleződő problémáit látva inkább az örökség terhes részét kellene megoldani: oktatás, hagyományok ápolása, demográfiai mutatók javítása, a deviáns jelenségek visszaszorítása, mert csak ennek révén maradhat Európa európai, illetve versenyképes a feltörekvő térségekkel, főleg Kínával és Indiával.

Az oktatásban kísérteties a hasonlóság a mai és az akkori helyzet között. A kormány feladata, hogy az oktatást kézben tartsa, azaz meghatározza milyen szakemberek képzésére van szükség. Ez azonban nem következett be, és bizonyos képzéseken résztvevőkből hiány, másokból túlképzés volt megfigyelhető. A kormány túl nagy szabadságot engedett az egyetemeknek, nem szólt bele hogy az egyetem milyen szakokra hány tanulót vesz fel. Ennek következtében a végzettségek nem a gazdasági feltételeknek megfelelően alakultak. Jellemzővé vált sok területen a szakember-hiány, miközben voltak olyan szakok, ahol előre lehetett tudni, hogy nem fognak tudni számukra munkahelyet biztosítani. Ide tartozott a francia és a pszichológia szak, ahol „túltermelés” folyt. Elkezdődött a tervek kidolgozása, hogyan lehetne a fiatalokat azokra a szakokra terelni, melyre kis létszám jár, de képzésük elengedhetetlen, mert hiány van ezekből a szakemberekből. Az oktatás szabadsága azonban nem engedte, hogy kormányzati eszközökkel szóljanak bele az egyetemek életébe. Érdekes, hogy a diákok is a változtatás ellen voltak. Valószínű, hogy belátták, ha változtatnak az oktatáspolitikán, nem tanulhatnak bármit, szabadon, tetszésük szerint. Az elégedetlenséget tovább fokozta, hogy az egyetemekre való bekerülést még nehezebbé akarták tenni, válogatott diákokat akartak az iskolapadban látni, akik a megfelelő szakokat választják. Ezzel az intézkedéssel azonban a demokratikus döntési szabadságot tiporták volna sárba, tehát ezt nem teheték meg. A legnagyobb kárt talán azzal okozta a „hatvanas” generáció, hogy lerombolta Európa oktatási rendszeréből fakadó fölényét a világ többi térségével szemben.

⁶⁶⁴ A franciák megőriznék 1968 örökségét <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=20211> 2012-12-10

Mindenesetre de Gaulle ment, de a *gaulle-izmus* árnyaltabb formában maradt. 1958 óta Mitterrand elnöki periódusát (1981-1995) leszámítva nem volt baloldali elnök⁶⁶⁵ Franciaországban, bár a *cohabitation* – politikai együttélés, azaz a miniszterelnök és az elnök nem azonos politikai családból került ki – már többször előfordult. A de Gaulle által megteremtett rendszer politikai stabilitását, demokratikus elkötelezettségét jól mutatja, hogy ezt a rendszert képes elviselni, jól kezelni. Talán ez is megmagyarázza, hogy miért lett de Gaulle a XX. század legnagyobb francia államférfija, akit valóban csak XIV. Lajossal, vagy Napóleonnal lehet egy lapon emlegetni, azzal a különbséggel, hogy utána nem egy romos ország maradt.

Mellékletek

I) Kronológia

a) A dolgozat időrendi áttekintése⁶⁶⁶

1940. június 18. – De Gaulle tábornok rádióbeszéde a BBC-ben, Londonban, ahol bejelenti a Szabad Franciaország mozgalmát, amely folytatja az ellenállást a németek ellen.

1943 – De Gaulle kiszorítja Giraud tábornokot a Francia Nemzeti Felszabadítási Bizottság vezetéséből.

1944. augusztus 26. – De Gaulle diadalmenetben bevonul Párizsba.

1946. január 20. – De Gaulle lemond a kormányfői hivatalról, mert nem fogadják el alkotmánytervezetét.

1946. december 26 – 1958. október 5. – IV. Köztársaság Franciaországban

1947-1953 – De Gaulle az RPF vezetője

1954 – Francia vereséggel zárul az indokínai háború (Dien Bien Phu – 1954. május 7.), megbukik az Európai Védelmi Közösség (EVK) tervezete Franciaországban.

1956. október 30 – november 5.: Szuezi válság, francia és angol hadműveletek kudarca

1958 – felkelés kezdődik Algírban, ennek hatására De Gaulle visszatér a hatalomba.

1958. szeptember 28. – a népszavazáson 71%⁶⁶⁷ támogatását nyeri el alkotmánytervezete.

Így megalakul az V. Köztársaság. **1959. január 8-án** iktatják be Charles de Gaulle-t elnöknek.

⁶⁶⁵ 2012. május 6-án ismét egy szocialista politikust, François Hollande-ot választották meg Franciaország elnökének.

⁶⁶⁶ Az időrendi áttekintés, a kislexikon nem teljes körű, és természetesen internetes oldalak, és néhány könyv mellékletének felhasználásával készült.

⁶⁶⁷ SHENNAN: i.m. p. 108. oldal, de GAZDAG: i.m. p. 97. oldalán 80% adatot találtam, ez a lényegesen persze nem változtat.

1959-1969. április 28. – De Gaulle a Francia Köztársaság elnöke

1958-1962 – algériai válság

1960. február 13. – az első sikeres francia atomrobbantás

1963. január 14. – De Gaulle megvétózza Nagy-Britannia csatlakozását a Közös Piachoz.

1964 – Franciaország elismeri a Kínai Népköztársaságot

1965 – De Gaulle csak a második fordulóban győzi le Mitterrandt az elnökválasztáson

1966 – Franciaország kilép a NATO katonai szárnyából.

1967 – A parlamenti választások csökkentik a gaulle-ista többséget. Másodszor is megvétózza Nagy-Britannia belépését a Közös Piacba. Az arab-izraeli háború (ún. hat napos háború) során leállítja az izraeli légierő alkatrész utánpótlását. Québecben botrányt kavart látogatása során tett kijelentéseivel.

1969. április 27. – De Gaulle vereséget szenved a regionalizálási és szenátusi reform érdekében kiírt referendumon. Egy nappal később lemond.

1970. november 9. – De Gaulle halála

b) Az 1968-as év eseményei a világban

1968. január 1. Kezdetét veszi az új gazdasági mechanizmus.

1968. január 5. Alexander Dubcekot választják a CSKP első titkárává.

1968. január 22. Kádár János és A. Dubcek Tapolcsányban tárgyalnak, majd február 4-én újra találkoznak Pozsonyban.

1968. február 6. A franciaországi Grenoble-ban megnyitják a X. Téli Olimpiai Játékokat.

1968. március Az 1967. júniusi arab–izraeli háború nyomán zsidóellenes kampány bontakozik ki a lengyel állami és pártvezetésben.

1968. március 8. Varsóban több ezer egyetemista tüntet a sajtószabadságért és a demokráciáért. Március 30-án bezárják a varsói egyetem nagy részét. A tüntetők ellen a rendőrség és a katonaság keményen fellép.

1968. március 13. Drezdában a szocialista országok vezetői a prágai eseményekről és a csehszlovák kormány és pártvezetés „hibáiról” tanácskoznak.

1968. március 22. Lemond Antonín Novotny, a Csehszlovák Népköztársaság államelnöke. Utódául március 30-án Ludvík Svobodát választják.

1968. március 23. Kommunista pártvezetők tanácskozása Prágában.

1968. április 4. Memphisben merénylet áldozata lesz Martin Luther King amerikai polgárjogi harcos. A Magyar Televízió bemutatja az első színes magyar tévéfilmet, „A koppányi aga

testamentumát”.

1968. április 8. Megkezdzi működését az új csehszlovák kormány Oldrich Cernik miniszterelnök vezetésével. A sztálinista vezetők leváltása után demokratikus úton hatalomra került kormány megszületésével indul meg a később „prágai tavasznak” nevezett demokratizálódás Csehszlovákiában.

1968. április 11. Berlinben súlyosan megsebesítik Rudi Dutschke diákvezért.

1968. április 30. Bonnban a Német Szövetségi Gyűlés rendkívüli ülést tart a diákzavargások miatt.

1968. május eleje Infecundin néven forgalomba kerül az első magyar gyártású hormonális fogamzásgátló tableta.

1968. május 3. Diákzavargások kezdődnek Franciaországban a párizsi egyetem nanterre-i fakultásának bezárása miatt. A megmozdulások országos méretű sztrájkká növekednek.

1968. május 11. Diáktüntetések kezdődnek az NSZK-ban is. A legnagyobb tüntetés Bonnban zajlik. A tüntetők a tervezett szükségállapot-törvény ellen tiltakoznak, melyet a demokrácia elleni fenyegetésként értékelnek. A Német Szövetségi Gyűlés ennek ellenére elfogadja a törvénytervezetet.

1968. május 20. A belpolitikai válsággá szélesedett diákmegmozdulások miatt Franciaországban megszakítják a cannes-i filmfesztivált.

1968. május 30. Charles de Gaulle feloszlatja a Francia Nemzetgyűlést.

1968. május 31. Hadgyakorlat ürügyén szovjet csapatok lépik át a csehszlovák határt.

1968. június 6. Los Angelesben Robert Kennedy szenátort halálosan megsebesíti egy merénylő.

1968. június 9. J. B. Tito jugoszláv államfő egy héten át tartó diákzavargások után politikai és társadalmi reformokat ígér.

1968. június 13. A Csehszlovák Írószövetség lapja, a Literarni Listy megemlékezik Nagy Imréről kivégzésének 10. évfordulóján. Nagy Imre a lap szerint már 1955-ben olyan antisztálinista politikát folytatott, amely követendő a csehszlovák reformerek számára is. A *Népszabadság június 27-én* „Azoknak, akik nem tanultak” című szerkesztőségi cikkében, Gosztonyi János főszerkesztő tollából, élesen támadja emiatt a csehszlovák lapot.

1968. június 27. Csehszlovákiában közzéteszik a „2000 szavas manifesztumot”, melyben hetven művész, tudós és sportoló sürgeti az ország demokratizálását.

1968. július 3. Leonyid Brezsnyev egy a Kremlben megtartott találkozón figyelmezteti a cseh vezetést: reformjaik nem sérthetik a szocializmus érdekeit.

1968. július 5. Prágában nyilvánosságra hozzák az „1000 szavas manifesztumot”, mellyel a „2000 szavas manifesztum” követeléseit próbálja meg enyhíteni a csehszlovák pártvezetés.

1968. augusztus 20–21. A szovjet hadsereg magyar, lengyel, bolgár és keletnémet katonai segédlettel bevonul Csehszlovákiába, és felszámolja a Dubcek nevével fémjelzett reformokat, az „emberarcú szocializmus” kísérletét.

1968. augusztus 23. A kínai vezetés bűncselekménynek minősíti Csehszlovákia megszállását.

1968. szeptember 1. Csehszlovákiában normalizálódik a helyzet. A megszálló csapatok kivonulnak a nagyobb városokból. Ugyanakkor Moszkva rosszállása ellenére ismételten a CSKP KB első titkárává választják A. Dubcket, aki a reformok óvatos folytatására készül. Gustav Husák, a Szlovák Kommunista Párt vezetője, viszont fellép az „antiszocialista” erőkkel szemben.

1968. szeptember 12. Albánia kilép a Varsói Szerződésből.

1968. október 12. Mexikóvárosban megnyitják a XIX. Nyári Olimpiai Játékokat.

1968. november 1. Lyndon B. Johnson amerikai elnök leállítja Észak-Vietnam bombázását. Megkezdődnek a béketárgyalások.

1968. november 5. Richard Nixon megnyeri az amerikai elnökválasztást.

c) A franciaországi események kronológiája – 1968

Március 20. – szerda

A párizsi *American Express* ellen a CVN aktivistái közáporos támadást indítottak, elégettek egy amerikai zászlót; végül a rendőrség hat személyt letartóztatott.

Március 22 – péntek:

A CVN aktivisták letartóztatása miatti tiltakozás során egy diákcsoport elfoglalja a Nanterre-i Egyetem dékáni hivatalát, a diákok között volt Cohn-Bendit is.

Április 3. – szerda

A kormány bejelenti, hogy új felvételi eljárás lép életbe 1969-től az egyetemeken.

Április 25. – csütörtök

A jobb és baloldali diákok véres összecsapása zajlott Toulouse-ban.

Május 2 – csütörtök

Az „anti-imperialisták” találkozója Nanterre-ben a Március 22-ike Mozgalom szervezésében, mire a dékán felfüggeszti az órákat.

Május 3. – péntek

Az UNEF és a Március 22-ike Mozgalom szervezésében a nanterre-i fakultás bezárása miatt tüntetés kezdődik a Sorbonne-on, mire a rektor az egyetem evakuálását kéri a rendőrségtől, ami véres, hajnalig tartó összecsapásokba torkollott a Latin-negyedben.

Május 4 – szombat

A tüntetők közül 7 diákot börtönbüntetésre ítélnék.

Május 6 – hétfő

Cohn-Bendit és társai megjelennek az egyetem fegyelmi bizottsága előtt. Miattuk tüntetés zajlik, barikádok emelkednek. Az éjszaka során kemény összecsapás volt a rendőrök és a tüntetők között. Négyszáz sebesült a tüntetőknél, és mintegy kétszáz a rendőröknél.

Május 8 – szerda

Peyrefitte, oktatási miniszter a Nemzetgyűlésben bejelenti, hogy másnap újra megnyitják a Sorbonne-t, este viszont 20 ezres tüntetés zajlott a városban.

Május 9 – csütörtök

Újranyit Nanterre, a Sorbonne viszont továbbra is a rendőri ellenőrzés alatt marad, nem nyitja meg a kapuit.

Május 10-11 – péntek-szombat

A „barikádok éjszakája” – hajnali fél 6-ig tartó harc a rendőrséggel a Latin-negyedben.

Május 11 – szombat

A CFDT, CGT és a FEN 24 órás sztrájk megtartására szólít fel május 13-án. Pompidou miniszterelnök hazatér afganisztáni útjáról, és televíziós beszédében a Sorbonne megnyitására ígéretet tesz.

Május 12 – vasárnap

Az egyetem megnyitja kapuit, a diákok ismét birtokba veszik a Sorbonne-t.

Május 13 – hétfő

Országos sztrájk kezdődik, délután több százezres tömeg követeli a kormány és de Gaulle távozását Párizsban.

Május 14 – kedd

De Gaulle elutazik hivatalos látogatásra Romániába.

A Nantes melletti Sud-Avitation gyárat elfoglalják a munkások, ez lesz a mintája a későbbi gyárfoglalásoknak is.

Május 15-16 – szerda, csütörtök

Gyárfoglalások sorozata megy végbe: pl. Renault, Berliet, elfoglalják az Odéon színházat is.

Május 18 – péntek

De Gaulle egy nappal előbb hazatér Romániából. Egy gaulle-ista képviselő René Capitant bejelenti, hogy megszavazza a beterjesztett bizalmatlansági indítványt.

Május 19 – szombat

Pompidou bejelenti, hogy de Gaulle szerint mi a teendő: „*La réforme oui, la chienlit non*”

Május 22 – hétfő

Megbukik a bizalmatlansági indítvány a parlamentben (244 helyett csak 233 szavazat érkezik a kormány ellen). Az este során újabb utcai összecsapások törtek ki hajnali 4-ig, a csúcspont a Solferino úti csata volt.

Május 23 – kedd

Este, és egész éjjel ismét összecsapások voltak a Latin negyedben.

Május 24 – szerda

A CGT és a diákok is tüntetnek, miközben meghallgatják de Gaulle bejelentését a referendumról. Ez csalódást okozott, a diákok ismét barikádokat emeltek, sőt egy csoportjuk felgyújtotta a Tőzsde épületét. Marty érsek hajnalban meglátogatja a sebesülteket a Sorbonne-on. Lyonban egy rendőr életét veszti.

Május 25 – csütörtök.

Az ún. grenelle-i tárgyalások kezdete.

Május 27 – szombat

A kormány és a szakszervezetek képviselői aláírják a grenelle-i egyezményt.

Május 28 – vasárnap

Mitterrand bejelenti, ha a referendum nem lesz sikeres elvállalja egy baloldali kormány vezetését, illetve bejelenti elnöki kandidálást is. Peyrefitte, oktatási miniszter lemond. Cohn-Bendit titokban visszatér Franciaországba, és beszédet tart a Sorbonne-on.

Május 29 – hétfő

De Gaulle elutazik Colombey irányába, közben a CGT szervezésben békés tüntetés zajlik Párizsban. De Gaulle valójában Baden-Badenbe utazik, ahol Massu tábornokkal tárgyal.

Május 30 – kedd

De Gaulle délelőtt visszatér Párizsba, a délutáni minisztertanács után bejelenti, hogy nem mond le, és felosztatja a nemzetgyűlést, a referendum helyett új választásokat ír ki. Délután a Tábormok mellett zajlik hatalmas tüntetés a Champs-Élysée-n.

Június 2. – péntek

A Saint-Severin templomban haladó szellemű fiatalok a mise helyett vitatkozni szeretnének, így végül fél óra késéssel kezdődött a szertartás.

Június 5 – hétfő

A sztrájkok többsége véget ér.

Június 7 – szerda

De Gaulle interjút ad Michel Droit-nak.

Június 11 – vasárnap

Az utoljára emelnek barikádokat a Latin-negyedben.

Június 23 és 30 – péntek (2x)

Lezajlottak a választások, melyen végül a gaulle-isták soha nem látott sikert arattak. Az *UDR* 487 mandátumból 350-et⁶⁶⁸ szerez meg.

II) Kislexikon

a fontosabb személyek bemutatása

Boldog XXIII. János pápa (*Angelo Giuseppe Roncalli*, 1881-1963): a „Jó Pápa.” Szegény családból származott, egyszerűségének, közvetlenségének és emberszeretetének köszönhetően minden idők egyik legnépszerűbb pápája (1958-1963) volt. A II. Vatikáni Zsinat elindítója.

VI. Pál pápa (*Giovanni Battista Enrico Antonio Maria Montini*, 1897-1978): 1953-tól Milánó érseke, majd 1963-1978 között ő a 262. pápa. A II. Vatikáni Zsinat fő döntései az ő idején születtek meg, majd nagy visszahangot váltott ki a fogamzásgátlásról szóló 1968-ban kiadott *Humane vitae* c. enciklikája.

Adenauer, Konrad: (1876 – 1967): CDU politikus, 1949 – 1963 között az NSZK első kancellárja, az európai integráció egyik elindítója, de Gaulle politikai szövetségese.

Adorno, Theodor W. (1906-1969): a frankfurti iskolához tartozó német filozófus, aki erősen kritizálta a korszak NSZK-át, amit posztfasizmussal vádolt. Emellett a kapitalizmust is kritizálta, nagy hatással volt a korszak ifjúságára.

Batista, Flugencio (1901-1973): Kubában kétszer volt elnök 1940-1944 illetve 1952-1958 között. Diktatúráját a kommunista forradalom döntötte meg.

Ben Gurion, David (1886-1973): Izrael első államelnöke 1948-tól. Részt vett, sőt irányított a britek ellenei küzdelmet Palesztinában, sikerrel hozta létre, majd védte meg az új zsidó államot. Két év megszakítással (1954-1955) 1963-ig volt Izrael elnöke.

⁶⁶⁸ adatot ld: Salgó: i.m. 195. oldal

Bidault, Georges-Augustin (1899-1983): politikus, katona. Részt vett a II. világháború idején a földalatti ellenállási mozgalomban, majd de Gaulle-t támogatta. A IV. Köztársaság idején miniszterelnök volt (1946. jún 24. – dec. 16), majd volt külügy- és védelmi miniszter is. 1958-ban támogatta de Gaulle visszatérését a hatalomba, majd 1961-től csatlakozott az OAS-hoz, az itteni tevékenysége miatt 1962-ben Brazíliába emigrált a büntetés elől. 1967-ben Belgiumba érkezett, 1968 júniusában kapott amnesztiával tért vissza Franciaországba.

Bilotte, Pierre (1906-1992): francia tábornok, politikus. A II. világháborúban de Gaulle híve, több nagy hadművelet részese (pl. normandiai partraszállás). A gaullista balszárny tagja, a tengerentúli területekkel foglalkozó államminiszter 1966-1968 között.

Bohlen, Charles E. (1904-1974): amerikai diplomata, politikus. 1962-1968 között amerikai nagykövet Párizsban.

Breznyev, Leonyid Iljics (1907 – 1982): Az SZKP Kb elnökségének 1952-től tagja, majd 1964. október 14-től 1982-es haláláig az SZKP főtitkáraként a Szovjetunió vezetője. A pangás korát hozta el a Szovjetunióba, az enyhülés politikáját folytatja, de ő a prágai tavasz leverője is.

Castro, Fidel (1926 –): Kuba ma is élő diktátora, 1959 óta irányítja a szigetországot, jelenleg betegsége ellenére még mindig a pártfőtitkári poszt birtokosa, bár egyéb tisztségeiről 2008-ban lemondott öccse javára.

Che Guevara, Ernesto (1928-1967): orvos, forradalmár, politikus. Legendás, gyakran félreértett alakja világpolitikának. Az 1959-es kubai kommunista forradalom sikerében nagy érdemeket szerzett, majd miniszter is volt Kubában. Később Afrikában és D-Amerikában is harcolt a marxista világforradalomért.

Cohn-Bendit, Daniel Marc: 1945-ben Montau-ban született, népszerűségét az 1968-as párizsi eseményeknek köszönhette. A nanterre-i egyetemi épületek elfoglalásával vált ismertté, a Március 22-ike Mozgalom alapítója. Jelenleg a zöldek Európa Parlamenti képviselője.

Couve de Murville, Maurice (1905-1999): diplomata. Diplomataként és nagykövetként tevékenykedett, majd 1958-1968 között külügyminiszter, de Gaulle egyik legkipróbáltabb híve. 1968-1969-ben miniszterelnök. Utána képviselő, majd szenátor 1986-ig.

Danyiel, Julij (1925 – 1988): szovjet író, költő, fordító. Szovjetellenes propagandáért 5 évre ítélték.

Debré Michel (1912-1996): író, politikus. 1988-tól a Francia Akadémia tagja. Részt vesz de Gaulle mellett az Ellenállásban, a IV. Köztársaság idején szenátor, majd 1959-1962 között miniszterelnök, míg 1966-1968 között pénzügyminiszter, 1968-1969-ben pedig a külügyek irányítója. 1973-ban visszavonul a politikától. Nézeteit tekintve ellenezte az egységes Európa tervét, az algériai kiegyezést, és mindent ami a francia nemzet önállóságát, nagyságát és tekintélyét csorbíthatta.

Dutschke, Rudi (1940-1979): a német diákmozgalom az SDS (Szocialista Német Diákszövetség) emblemikus alakja, az NSZK-ban zajló tüntetések vezérszónoka, aki ellen 1968. április 11-én merényletet követtek el, sebesülése hírére további radikális megmozdulások történtek számtalan német nagyvárosban. .

Eisenhower, Dwight David „Ike” (1898 – 1969): amerikai tábornok, a II. világháború hőse, többek között a normandiai partraszállás egyik irányítója, 1950-ben a NATO főparancsnoka, majd 1952-1960 között az USA 34. elnöke republikánus színekben.

Faure, Edgar (1908-1988): politikus, kétszer volt a IV. Köztársaság idején miniszterelnök, a Pompidou kormányban volt mezőgazdasági miniszter, majd az 1968-as májusi események után ő kapta az oktatási tárcát. Később is több fontos posztot töltött be a francia állam irányításában.

Foccart, Jacques (1913-1997): francia politikai tanácsos, az Élysée palotában az afrikai és madagaszkári ügyek titkára 1960-1974 között. A francia Afrika-politika legfőbb alakítója, Monsieur Afrikának nevezték. De Gaulle bizalmasa volt, Journal d'Élysée c. 5 kötetes műve értékes forrás de Gaulle és Pompidou elnöki időszakáról.

Fouchet, Christian (1911-1974): igazi gaullista, Joxe mellett nagy érdemei vannak az eviani egyezmény megszületésében. A Pompidou-kormány oktatási (1962-1967), majd belügyminisztere (1967-1968).

Galbraith, John Kenneth (1908 – 2006) kanadai származású amerikai közgazdász. Háromkötetes fő művében (American Capitalism (1952), The Affluent Society (1958), The New Industrial State (1967) a nagyközönség számára érthető módon magyarázta el a XX. század második felének gazdasági és társadalmi folyamatait. Részt vett Johnson Nagy Társadalom programjának kidolgozásában is.

Gaulle, Charles de (1890, Lille – 1970, Colombey-les-Deux-Églises): hivatásos katona, politikus. A II. világháború alatt a francia hadsereg tábornoka, a német megszállókkal szemben az Ellenállás vezetője, majd a háború utáni első kormány miniszterelnöke. Az V. Köztársaság megalapítója, 1958 és 1969 között elnöke.

Geismar, Alain (1939 –): baloldali szocialista politikus, aki az egyik vezetője volt az 1968-as májusi mozgalmaknak a Snesup főtitkáráként.

Ginsberg, Allen (1926 – 1997): amerikai költő, Ezalatt tanulmányozta a klasszikus irodalmat, költészetet, a keleti filozófiákat és a kábítószer hatását az emberi tudatállapotra. 1955-ben jelent meg a *Howl and Other Poems*, a ma már klasszikus költészeti antológia, többek között Ginsberg verseivel (magyarul: *Üvöltés*, 1967.) A kötetet követően Ginsberg a beat-nemzedék egyik irodalmi vezéralakjává vált. Költészetét az amerikai életforma és kultúra elutasítása, emellett később a miszticizmus jellemzi.

Giraud, Henri (1879-1949): katona, francia tábornok. A II. világháború alatt az észak-afrikai haderő parancsnokaként a Szövetségesek kacérkodtak azzal, hogy de Gaulle helyett vele működnek együtt. 1943-ban de Gaulle mellett a Francia Nemzeti Felszabadítási Bizottság társelnöke, de később személyes ellentétek miatt tisztségéről lemondott.

Gomułka, Wladyslaw (1905-1982): lengyel kommunista politikus, eredeti foglalkozása lakatos. Mivel nem volt hajlandó mindenben alávetni magát Sztálin akaratának, még börtönbe is került. Sztálin halála után szabadult, és 1956 augusztusában vették vissza a LEMP-be (Lengyel Munkáspárt), és októberben a párt első emberévé választotta (1956-70). 1970-ben az áremelések miatt tiltakozó fegyvertelen tömegbe lövetett Gdanskban (sokan életüket veszítették). Emiatt posztjáról néhány nappal később leváltották és nyugdíjazták.

Godard, Jean-Luc (1930 –): francia filmrendező, aki *A kínai lány* (1967), vagy a *Brit hangok / Találkozunk Mao-nál*, 1969 c. filmjeiben egyértelmű szimpátiát mutat a kínai diktatúra felé.

Gorse, Georges (1915-2002): francia politikus, szocialistáktól indult, majd az V. köztársaság híve lett. 1967-1968 során tájékoztatási miniszter volt.

Grimaud, Maurice (1913 – 2009): 1968-ban Párizs rendőrprefektusa (1966-1971), az eseményeket *En mai fais ce qu'il te plaît* c. művében írta meg, és az erőszak alkalmazását végig ellenezte. „Aki földre került embert üt meg, az önmagát üti meg!” – írta 1968. május 29-én.

Ho Si Minh (1890-1969): vietnámi kommunista politikus. 1930-ban Kínában a Vietnámi Kommunista Párt alapítója. A vietnami nemzeti mozgalom vezetője, 1954-től 1969-ig Észak-Vietnam, a Vietnami Demokratikus Köztársaság elnöke és miniszterelnöke volt.

Hoffman, Abbie (1936-1989): az amerikai diákmozgalom egyik vezetője, szervezője a chicagói nagy tüntetésnek 1968-ban, tagja az ún. chicagói heteknek. A korszak több híres röpiratának, könyvének szerzője – pl. Forradalmat, a pokolba is!, a Woodstock-nemzet, Lopd el ezt a könyvet – , majd kokainbirtoklás miatt még 1 évet börtönben is töltött. Igazi fanatikus, aki minden békeakcióban, környezetvédelmi megmozduláson részt vett, 1989-ben végül öngyilkos lett.

Hruscsov, Nyikita Szergejevics (1894– 1971): orosz nemzetiségű szovjet kommunista politikus, Sztálin halála után a Szovjetunió elsőszámú vezetője 1953-tól 1964-ig. Nevéhez fűződik desztalinizáció, a magyarországi 1956-os forradalom leverése, a szovjet űrprogram elindítása, valamint a kubai rakétaválság kiprovokálása és megoldása is. 1964-ben pártbeli elvtársai eltávolították a hatalomból, helyére Brezsnyevet ültették. Élete utolsó 7 évét háziőrizetben töltötte.

Jeanneney, Jean-Marcel (1910-2010): francia politikuscsalád sarja, több pozíciót is betöltött különböző jobboldali kormányokban, 1966-1968 között szociális ügyek minisztere volt, majd a Couve-kormány államminisztere volt.

Johnson, Lyndon B. (1908-1973): 1964-1968 között az USA elnöke, aki 1964. május 22-i Ann Arborban a University of Michiganen meghirdetett elnöki programjában (Great Society), az oktatást nevezi meg minden baj orvosának.

Joxe, Louis (1901-1999): diplomata. 1932-ben már külügyi államtitkár, több országban volt nagykövet. Az Ellenállásban a CFLN általános titkára, majd 1960-1962 között az algériai ügyek minisztere. Az eviani egyezmény megalkotója. 1962-1967 között adminisztráció reformján dolgozik, 1967-1968-ban igazságügyminiszter.

Kennedy, John Fitzgerald (1917-1963): 1960-1963 között az USA 35. elnöke, a Demokrata Párt tagja. Dallasban merénylet áldozata lett.

Kennedy, Robert Francis (1925-1968): Amerikai demokrata párti politikus, JFK öccse. 1961 és 1964 között igazságügyminiszter. Majd négy éven át New York állam szenátora. 1968-ban elnökjelölt, de június 4-én Los Angelesben *Sirhan Bishara* meggyilkolja.

Kiesinger, Kurt, Georg (1904 – 1988): német kereszténydemokrata politikus, 1933 és 1945 között az NSDAP tagja, majd 1966-1969 között az első nagykoalíció kancellárja az NSZK-ban. 1971-ig a CDU elnöke.

King, Martin Luther (1929-1968): amerikai baptista tiszteletes, polgárjogi harcos, a feketék egyenjogúságáért harcolt az USA-ban. Memphisben merénylet áldozata lett.

Kinsey, Alfred Charles (1894-1956): amerikai biológus, az entomológia és a zoológia professzora. Az emberi szexualitással foglalkozó kutatásai radikálisan átalakították a nyugati világ szexualitásról való gondolkodását. A nők és a férfiak szexuális viselkedését kutatja, a Kinsey-skála pedig fogalommá vált.

Lévy, Benny (1945-2003): filozófus, író, újságíró. A dekonstruktivista iskola képviselője Althusser tanítványa. Kommunista, majd a kulturális forradalom nagy csodálójaként maoista lesz, több ilyen szervezetet alapít. A Libération nevű lap alapításában is részt vesz, 1974-1980 között Sartre titkára. Utána egyre többet foglalkozik a judaizmussal, a judaizmus és a maoizmus kérdéseivel, végül Jeruzsálemben halt meg. Fontos szerepet játszott a '68-as eseményekben: a Kommunista Diákok Szövetségének (Union des étudiants communistes – UEC) tagja volt, majd 1966-ban megalapította maoista szervezetét a Marxista-leninista Ifjúkommunisták Szövetségét (Union des jeunes communistes marxistes-léninistes – UJC-ml).

Liu Sao-csi (1898-1969): kínai politikus, 1959-től államelnök, Mao ellenfele. A kulturális forradalom során bebörtönözték, ott meg is halt.

Macmillan, Harold (1894-1986): brit konzervatív politikus, az Egyesült Királyság miniszterelnöke 1957-1963 között. 1963-ban hiába kérte Nagy-Britannia felvételét a Közös Piacba, mert de Gaulle megvétózta.

Mailer, Norman (1923-2007): amerikai Pulitzer-díjas író. Regényein túl verseket, színdarabokat, esszéket és forгатókönyveket is írt; volt film- és színdarabrendező, és hosszú ideig újságíró. A 60-as években a Vietnám ellenes tüntetések aktív résztvevője, 1967 októberében le is tartóztatták. A chicagói perben kiállt Abbie Hoffman mellett.

Malcolm X, (eredetileg Malcolm Little, másként El-Hajj Malik El-Shabazz, 1925-1965): amerikai muzulmán pap, fekete nacionalista, emberjogi aktivista. Hívei az afroamerikaiak jogaiért fáradhatatlanul küzdő embernek tartották, aki a lehető legkeményebb szavakkal

kritizálta a fehér amerikaiakat a feketék ellen elkövetett sérelmek miatt. 1965-ben New Yorkban merénylet áldozata lett.

Malraux, André (1901-1976): francia író, politikus. Számtalan regényt írt, de Gaulle hűséges embere, már az 1945 utáni kormányában is miniszter volt, majd 1959-1969 között a kulturális tárca irányítója, ezután a politikától visszavonult.

Mao Ce-tung: (1893-1976): kínai politikus, a Kínai Kommunista Párt (KKP) alapítója, majd elnöke. Harcolt a polgárháborúban a „nagy menetelés” sikerével megmenekült a Kuomintang elől. 1949-ben átveszi a hatalmat Kínában, a nagy ugrás és a kulturális forradalom programja is a nevéhez fűződik. A Vörös könyv szerzője.

Marchais, Georges (1921-1997): A Francia Kommunista Párt (PCF) főtitkára 1972-1994-ig. 1968-ban Cohn-Bendit egyik első kritikusa, miként a Március 22-ike Mozgalmat is hamis forradalmároknak tartotta. A rendőri erőszakkal szemben támogatta a tüntetőket, munkások és diákok egységfrontját követelte.

Marcuse, Herbert (1898-1979): a frankfurti iskolához tartozó filozófus, aki Az egydimenziós ember c. (1964) munkájában a kommunista és a kapitalista társadalmat is kritikával illette, az elidegenedés témáját elemezve a diákokban látja azt az erőt, akik képesek megváltoztatni az ipari társadalmat.

Marty, François (1904-1994): francia bíboros, párizsi érsek. Farmer családból származott, felszentelése után a rodezi egyházmegyében lett lelkipásztor, 1952-től Saint-Flour püspöke, majd 1960-tól Reims érseke. 1968-1981-ig Párizs érseke, 1969-től bíboros.

Massu, Jacques Émile (1908-2002): francia tábornok, harcolt a II. világháborúban, az első indokínai háborúban, a szuezi válságban és az algériai háborúban is. Az NSZK-t megszálló francia erők parancsnoka. De Gaulle 1958-as hatalomra kerülésében is szerepet játszik, majd a Tábornok 1968-as krízis idején az ő támogatását kéri Baden-Badenben. 1969-ben visszavonult.

McLuhan, Marshall (1911-1980): kanadai filozófus, „a médium üzenet” illetve a „világfalu” kifejezések megalkotója. Az 1960-as években a média társadalomformáló, átalakító szerepét vizsgálta, modern gondolatai a diákok körében igencsak kedvező fogadtatásra találtak.

Messmer, Pierre (1916-2007): francia gaullista politikus, katonatiszt. Harcolt a második világháborúban és Vietnámban is, 1960-1969 között hadügyminiszter, 1972-1974 között miniszterelnök volt.

Mendès-France, Pierre (1907-1982): szocialista politikus. A két háború között a Radikális Párt híve, majd a háború idején de Gaulle-t támogatja az Ellenállásban. A IV. Köztársaságban külügyminiszter és miniszterelnök is volt. Később Mitterrand híve, és támogatója.

Michnik, Adam (1946 –): lengyel politikus, történész. Lengyelország vezető napilapja, a Gazeta Wyborcza főszerkesztője. 1968 és 1989 között a lengyelországi földalatti demokratikus ellenzék egyik vezető személyisége volt. 1968 márciusában, miután részt vett az ún. „márciusi eseményekben”, végleg kizárták az egyetemről, nem sokkal később pedig letartóztatták, és huliganizmus vádjával – ami valójában a márciusi eseményekben való részvételét jelentette – három évi börtönre ítélték.

Missofe, François (1919-2003): francia politikus, 1966-1968 között ifjúsági és sportminiszter volt, igazán híressé a nanterre-i egyetemen történt incidense (1968. január 8) tette Cohn-Bendittel, ami sokak szerint a diákmozgalmak elindulását eredményezte.⁶⁶⁹

Mittérand, François (1916-1996): szocialista politikus. A II. világháború alatt részt vett az Ellenállásban, a IV. Köztársaság idején több kormányzati tárcát is viselt, például belügyminiszter volt Mendès-France kormányában. 1965-ben és 1974-ben vereséget szenvedett az elnökválasztáson, de 1981-1995-ig ő volt a köztársaság elnöke.

Ohnesorg, Benno(1940-1967): Német egyetemi hallgató. 1967. jún. 2-án több társával az Amerika-barát iráni sah látogatása ellen tüntetett a Berlini Operánál, amikor egy rendőr lelőtte.

Peyrefitte, Alain (1925-1999): író, politikus, akadémikus. De Gaulle híve, 1967-1968-ban oktatási miniszter, 1974-től kulturális miniszter, 1977-től a Francia Akadémia tagja.

Pompidou, Georges (1911-1974): tanár, politikus. 1958-ban de Gaulle kabinetfőnöke, majd 1962-1968 között miniszterelnök. De Gaulle lemondása után ő lesz a köztársaság elnöke (1969-1974).

Proudhon, Pierre-Joseph (1809-1865): francia újságíró. Szocialista-anarchista elmélet első képviselője, fő műve az 1840-ben megjelent *Mi a tulajdon?* c. munkája.

Rochet, Waldeck (1905-1983): kommunista politikus. Thorez halála (1964) után a PCF főtitkára (1964-1972).

Rueff, Jacques (1896-1978): francia közgazdász, de Gaulle pénzügyi tanácsadója, gazdasági ideológusa elnöki időszaka alatt.

Rusk, Dean (1909-1994): demokratapárti amerikai politikus, 1961-1968 között külügyminiszter, általában a gaullista politika nagy ellenfele. Szállóigévé vált de Gaulle-hoz

⁶⁶⁹ Erről bővebben ld.: KURLANSKY: i.m. p.199

intézett kérdése, mikor a Tábornok kilépett a NATO katonai szárnyából és felszólította az amerikai katonákat országa elhagyására: „Őn beleértette ebbe a franciaországi temetőekben fekvő amerikai katonákat is?”

Salan, Raoul (1899-1984): francia tábornok, a franciák vietnámi háborúja idején az ottani erők parancsnoka, majd az algériai háború idején de Gaulle-t támogatta 1958-as visszatérésében, majd az OAS egyik vezetője lett, akik nem fogadták el a Tábornok megbékélési politikáját. Az 1962-es de Gaulle elleni merényletben való részvétele miatt letartóztatták, ahonnan 1968 júniusában szabadult elnöki amnesztiával.

Sargent Shriver, Robert (1915 –): újságíró, politikus. 1968. április 22 – 1970. május 25 között a párizsi amerikai nagykövetség volt, a demokrata párt befolyásos politikusa a 60-as években, felesége révén a Kennedy család rokonságához tartozik.

Sauvageot, Jacques (1943 –): Az UNEF elnöke, az 1968-as mozgalom egyik vezetője.

Séguy, Georges (1927 –): kommunista ellenálló, volt mauthaseni fogoly, a CGT főtitkára. Az 1968 májusi mozgalom során sztrájkok egyik fő szervezője, a grenelle-i egyezmény egyik atyja.

Schumann, Maurice (1911-1998): francia gaullista politikus, tudományos ügyekkel foglalkozó államminiszter 1968-ban, majd 1969-1973 között külügyminiszter.

Szinyavszkij, Andrej (1925 – 1997): Moszkvában született író, irodalomkritikus legismertebb műve a Séták Puskinnal. 1965-ben 7 évre ítélték szovjetellenes propaganda vádjával.

Teng Hsziao-ping: (1904-1997): kínai reformer politikus, 1976 és 1989 között Kína vezetője. Mao ellenfele, Mao halála utáni utódlási harc nyertese, a modern kínai kommunista modell megteremtője.

Torres, Camillo (1929-1966): kolumbiai katolikus pap, a szociológiai tanszék társalapítója a Kolumbiai Nemzeti Egyetemen. Radikális baloldali politikus lett, csatlakozott a gerillákhoz, 1966-os bevetésén életét vesztette.

Trockij, Lev Davidovics (eredeti nevén: Bronstein, 1879-1940): az 1917-es bolsevik forradalom egyik vezetője, a Vörös Hadsereg megalapítója, aki Lenin halála után Sztálinnal szemben elveszti a versenyt a párt irányításáért, így 1928-tól emigrációba kényszerült Sztálin bírálata miatt, végül Mexikóban meggyilkolták.

Wilson, Harold (1916-1995): 1963-tól a Munkáspárt vezetője. 1964-1970 között volt először Nagy-Britannia miniszterelnöke. Kormányzása idején eltörölték a halálbüntetést, fejlesztették az oktatásügyet, liberalizálták a nemi kapcsolatokra, a válásra és az abortuszra vonatkozó törvényeket, a nagykorúság határát 18 évre szállították le. A szakszervezetek befolyását és a sztrájkokat nem sikerült mérsékelnie, a gazdasági és a pénzügyi nehézségek a font leértékeléséhez vezettek. 1974-ben újból nyert és Wilson másodszor is miniszterelnök lett. Ekkor azonban Anglia már súlyos helyzetben volt, magas inflációval, kereskedelmi deficittel, a munkanélküliek számának növekedésével kellett szembenéznie, így 1976-ban váratlanul lemondott.

a) Híres együttesek:

Beatles (1963-1970): A világ legismertebb és talán legsikeresebb zenekara. A Beatles tagjai *John Lennon* (ének, vokál, ritmusgítár, billentyűs hangszerek), *Paul McCartney* (ének, vokál, basszusgítár, zongora), *George Harrison* (ének, vokál szólógítár) és *Ringo Starr* (dob, vokál) voltak; mindannyian az angliai Liverpoolban születtek. Filmeket készítettek, a sajtó minden lépésüket követte és mintegy szimbolikus vezetői lettek az 1960-as évek ellenkultúrájának, nyilvánosan kutatva a keleti miszticizmust, a tudatmódosító szereket és a forradalmi politikát.

Led Zeppelin (1968-1980): brit rockegyüttes, amelyet 1968-ban alapított Jimmy Page gitáros, Robert Plant énekes, John Paul Jones basszusgitáros és John Bonham dobos. Korai alkotásaik kemény, gitárvezérelt hangzásával a hard rock és heavy metal stílus legelső képviselői közt voltak, hatásuk a műfaj egészére döntő jelentőségű.

Rolling Stones (1962 -): mai napig aktív hard rock banda, Ronnie Wood, Charlie Watts, Mick Jagger, Keith Richards a tagjai.

Yardbirds (1962-1968, 1992 –): az együttesből indult el három nagy gitáros karrierje, Eric Clapton, Jeff Beck és Jimmy Page is innen indult. Blues alapú zenéjük odáig fejlődött az évek során, hogy hidat képeztek a rhythm & blues és a pszichedelia közt, és megalapozták a korai heavy metal hangzást. Az együttes a gitártechnikák úttörője: a fuzz tone, a visszacsatolás, a torzítás és a javított erősítés nagyrészt a kísérletezéseik eredménye. Feloszlásuk a Led Zeppelin megalakulását jelentette.

The Who (1964-1982): brit rockegyüttes, melyet 1964-ben alapított *Pete Townshend* gitáros, *Roger Daltrey* énekes, *John Entwistle* basszusgitáros és *Keith Moon* dobos. A zenekart a hard rock egyik legnagyobb úttörőjének tartják. *My Generation* című daluk egy korszak fiatalságának lett a himnusza, a mod életstílus megéneklése. Több neves kortárssukkal egyetemben részt vettek az 1969-es Woodstocki fesztiválon. Őrjöngtek a színpadon, gitárt és dobot törtek, a szállodai szobákat is romhalmazzá törték, a bútorokat pedig kidobálták az ablakon.

Bibliográfia

1) Szakirodalom

ÁGH Attila: «T.T.F. » In: *Új Írás 4 (1971)*, pp.77-86

AINSON, Daniel: *De Gaulle et Israël*, Paris, Presses Universitaires De France, 1991

ANDRIEU, Claire – BRAUD, Philippe – PIKETTY, Guillaume (dir.): *Dictionnaire de Gaulle*, Paris, Robert Laffont, 2006

ARON, Raymond: *Les articles du Figaro. Les Crises*, Tome III., Fallois, Paris, 1997

AUDIGIER, François: *Génération gaulliste*, Presses Universitaire de Nancy, 2005

BAKONYI Zsigmond : Negyvenéves a Humanae Vitae In: *Mérleg 3(2008)* pp.242-250

BALÁZS Gábor: Egy francia jelenség: a gaulle-izmus <http://beszelo.c3.hu/cikkek/egy-francia-jelenseg-a-gaulle-izmus> 2013-03-18

BÁN D. András: A százalékegyezmény – Európa megmentése vagy Kelet-Európa „elárulása”? In *Európa utas 11./1.* <http://www.hhrf.org/europaiutas/20001/7.htm> 2012-09-15

BARABÁS Tamás: Az enciklika visszhangjáról In: *Világosság10 (1968)* pp. 629-632

BAREAU, Grégory: *Le Mai des catholiques* Paris, Édition de l'Atelier, 1998

BARRÈS, Philippe: *Charles De Gaulle*, Paris-Lyon, Éd. Cartier, 1941

BAULON, Jean-Philippe: Mai 68 et la réconciliation franco-américaine. Les vertus diplomatiques d'une crise intérieure Presses Universitaires de France, *Guerres mondiales et conflits contemporains 2/2005 – n° 218*, pp. 115 – 131

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=GMCC&ID_NUMPUBLIE=GMCC_218&ID_ARTICLE=GMCC_218_0115 2011-10-30

BÉKÉS Csaba: A hidegháború eredete

<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/2bekes99.htm> 2012-09-16

BENCE György: Marcuse és az új baloldali diákmozgalom In: *Új Írás 9 (1968)* pp.95-102

BERSTEIN, Serge: *Histoire du Gaullisme*, Perrin, 2001,

BERSTEIN, Serge: *La France de l'expansion. La République gaullienne (1958-1969)*, Seuil, Paris, 1989

BORHI László: *A nagyhatalmak kelet-közép-európai politikája 1918 után. Uniós kihívások az ezredfordulón*, (Szerk.: RÁCZ Margit), MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2005. pp. 51–59.

BRILLANT, Bernard: *Les clercs de 68*, Presses Universitaires de France, Paris, 2003

BURLACKIJ, F: Kína válaszúton. In: *Valóság 9 (1968)* pp. 115-117.

BURNIER, Michel-Antoine: *La chute de Général*, Paris, Éditions et publications premières, 1969

CHANG, Jung: *Vadhattyúk, Kína három lánya* (ford. Kalmár Éva, Révész Ágota), Magyar Könyvklub, Budapest, 1995

CHANG, Jung –HALLIDAY, Ion: *Mao – Az ismeretlen történet*, Budapest, Európa, 2006

CHOMSKY, Noam: A diákmozgalom védelmében, In: *Scientific World*, 1971.I.3. Kivonatossan közreadja: *Valóság, 11 (1971)* pp. 119-121

DANSETTE, Adrien: 29 mai 1968 le voyage clandestin à Baden-Baden – Ce jour ou De Gaulle a repris le dessus In: *Le point* 1971. okt. 11.

DANYIEL, Alekszandr: Nyilvános tárgyalás — zárt ajtók mögött,

<http://beszelo.c3.hu/97/89/16.htm> 2011–10–30

DECUGIS, Jean-Michel, LABBÉ, Christophe és RECASENS, Olivia: Les archives secrètes de la CIA , In: *Le Point* 2009. ápr.2 <http://www.comite-valmy.org/spip.php?article341> 2011–10–30

DEBRAY Régis: *Mai 68 une contre-révolution réussie*, Fayard, Paris, 2008

DREYFUS-ARMAND, Geneviève et GERVEREAU, Laurent (dir.), *Mai 1968, les mouvements étudiants en France et dans le monde*, Paris, Bibliothèque de documentation internationale contemporaine, 1988.

DREYFUS-ARMAND, Geneviève – FRANK, Robert – LÉVY, Marie-Françoise – ZANCARINI-FOURNEL, Michelle (dir.): *Les années 68 – Le temps de la contestation*, Coll. Histoire du temps, Éd. Complexe 2000

Kötetből az alábbi tanulmányok:

– BERNSTEIN, Serge: Les forces politiques: recomposition et réapparition, pp.475-492

– FRANK, Robert: Imaginaire politique et figures symboliques internationales: Castro, Hô, Mao et le «Che», pp. 31-47

– GILCHER-HOLTEY, Ingrid: La nouvelle gauche et mai 68, pp. 89-98

– TREBITSCH, Michel: Voyages autour de la Révolution les circulations de la pensée critique de 1956 à 1968 pp. 69-87

EGEDY Gergely: *Nagy-Britannia története 1945-1987*, HVG kiadó, 1991

FEJÉRDY Gergely: Des bases théoriques d'une orientation commune des actions diplomatiques des pays francophones de l'Europe occidentale. In: *Les deux Europes*. (Szerk: DELSOL, Chantal – BOTOS Máté), Sandre, Paris, 2007 pp. 331-367

FERWAGNER Péter Ákos: De Gaulle májusa

<http://epa.oszk.hu/00900/00995/00016/pdf/ferwagnerpa08-4.pdf> 2011-10-24

FEST, J.: Korunk romantikus ellenforradalma, In: *Valóság 12(1971)* pp. 117-119

FOHLEN, Claude: *Mai 1968. Révolution ou psychodrame?* Presses Universitaires de France, Paris, 1973

FREGAN Beatrix: *A Francia Köztársaság katonai stratégiája az európai védelem alakításában a hidegháborút követő időszakban* Bp., 2006

http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/phd/2006/fregan_beatrix.pdf 2012-12-09

FREI, Norbert: *1968 – Diáklázadások és globális tiltakozás*, Corvina kiadó, 2008

FUKUYAMA, Francis: *A történelem vége*. (Ford. Somogyi Pál László. A jegyzeteket ford. M. Nagy Miklós), Budapest, Európa, 1994

GÁBOR György: Párhuzamos életrajzok, In: *Mozgó Világ, 2008. március*

<http://mozgovilag.com/?m=200803> 2011-10-29

GADDIS, John Lewis: *Most már tudjuk. A hidegháború történetének újraértékelése*, Európa, Bp., 2001

GARADNAI Zoltán: Franciaország keleti nyitási politikája és a magyar-francia kapcsolatok jellegzetességei (1963-1968) In: HÁDA Béla-LIGETI Dávid -MAJOROS István-MARUZSA Zoltán-MERÉNYI Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves*. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010.

<http://tortenelemszak.elte.hu/data/25721/GaradnaiZoli.pdf> 2012-10-14

GARADNAI Zoltán: *Kelet—Közép—Európa helye és Magyarország szerepe De Gaulle tábornok Európa—politikájában (1958—1969). A francia „détente—entente—cooperation” politika lehetőségei, külső és belső korlátai*, Bp. 2005

http://phd.lib.uni-corvinus.hu/110/1/garadnai_zoltan.pdf 2012-12-09

GAZDAG Ferenc: *Franciaország története 1945- 1988*, Budapest, Kossuth, 1989

- GOJÁK János: Lelkipásztori konstitúció az egyház és a mai világ viszonyáról „Gaudium et spes” In: *II. Vatikáni Zsinat tanítása*, (szerk.: FÁBIÁN ÁRPÁD), Bp. SZIT, é.n. pp. 415-445
- GUILLEMIN, Henri: *Le Général clair-obscur*, Paris, Seuil, 1984
- HÉBARD, Monique: *De mai 68 aux JMJ 97*, Paris, Desclée de Brouwer, 1998
- HELLER Ágnes: 1968 <http://beszelo.c3.hu/97/11/13.htm> 2011–10–29
- HERNÁDI Miklós: Reform vagy forradalom, In: *Valóság 5 (1970)*, pp. 106-108
- JESZENSZKY Géza: LSD – 25: az ópium vallása In: *Világosság 1 (1964)* p. 64.o.
- JOBBÁGYI Gábor: *A méhmagzat életjoga* Bp., SZIT, 1997
- JOHANCSIK János: *A demokratikus pártrendszer Franciaországban a XX. században*, Napvilág, Budapest, 1998
- JOHNSON, Paul: *A modern kor*, XX. Század Intézet, 2000
- JOFFRIN, Laurent: *Mai 68, Histoire des événements*, Paris, Seuil, 1998
- JOUVERT, Vincent: *L’Amérique contre De Gaulle – Histoire secrète 1961-1969*, Paris, Éd. Seuil, 2000
- JULY, Serge: 1968 május – mesék, legendák és a valóság (ford. Mihancsik Zsófia) <http://www.francianyelv.hu/francia-tortenelem/1968/392-serge-july-1968-majus-mesek-legendak-es-a-valosag> 2011–10–30
- KAPOSI Zoltán: *A XX. század gazdaságtörténete II, 1945-1990*, Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2001
- KIS János: Rejtett forradalom In: *Új Írás*, 3 (1969), pp. 88-96
- KIS Károly: A születésszabályozás és az egyház In: *Világosság 11 (1968)* pp. 682-688
- KONOK Péter: 1968 – az új határok In: *Korunk*, 2008 október <http://www.korunk.ro/?q=node/8&ev=2008&honap=10&cikk=9305> , 2011–10–16
- KÖPECZI Béla: Hogyan vitatkoznak a forradalom gyermekei?, In: *Valóság 3 (1968)* pp. 469-475
- KOVÁCS Gábor: Forradalom, életmód, kultúra In: „*Hatvanas évek*” *Magyarországon – Tanulmányok*, szerk.:RAINER M. JÁNOS, 1956-os Intézet, Bp., 2004 pp. 198-238
- KOZÁK Gyula: Marwick szerint a (hatvanas évek) világ(a), In: *Évkönyv / 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete*, 9. 2001 –Budapest, 1956-os Intézet, pp. 9–41
- KURLANSKY, Mark: *1968 – Egy év, amely felrázta a világot*, Budapest, HVG kiadói Zrt. 2006
- LACOUTURE, Jean: *De Gaulle I-III*, Paris, Seuil, 1984
- LARCANE, Alain: L’Europe de l’Atlantique à l’Oural In: Vaïsse, Maurice (dir.): *De Gaulle et la Russie*, CNRS, Paris, 2006 pp. 181-197

- LE GOFF, Jean-Pierre: *Mai 68, l'héritage impossible*, Paris, La Découverte, 1998
- LOJKÓ Miklós: Nagy-Britannia a vonakodó európai. A múlt vonzásában In: *Rubicon 1997/5-6*
http://www.rubicon.hu/magyar/oldal/kinestar_1997_05_06_europa/21/5 2011–10–23
- LOVE, J.: A latin-amerikai diákmozgalmakról In: *Valóság 3 (1970)* pp. 125-127
- M. SZEBENI Géza: A francia kereszténydemokrácia történetéről In: *Múltunk 3 (2007)* pp. 166-201
<http://www.polhist.hu/regi/multunk/letoltes/mszebenig.pdf> 2012-01-23
- MALRAUX, André: *Les chênes qu'on abat...*, Paris, Gallimard, 1971
- MARCUSE, Herbert: *Az egydimenziós ember* Kossuth, 1990
- MCDERMOTT, John: Mai világunk eredete a hatvanas évek árnyékában. Ragadjuk meg a múltat! (ford. Füssi-Nagy Zoltán) <http://www.freeweb.hu/eszmelet/38/mcdermott38.htm>
2011–10–30
- MCLUHAN, Marshall: *A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötte.* (Ford. Kristó Nagy István) Budapest, Trezor, 2001
- MERLE, Robert: *Az üvegfal mögött*, Budapest, Európa, 1974
- MJALO, K.G.: A „harmadik világ” a szélsőséges baloldali elképzelésekben. In: *Valóság, 4 (1972)* pp. 22-30
- MIHELICS Vid: Eszmék és tények In: *Vigilia 7 (1968)* pp. 477-481
- MOLCSANOV, Nyikolaj Nyikolajevics: *De Gaulle tábornok*, Budapest, Kossuth, 1974
- MONCHABLON, Alain: Le mouvement étudiant In: *Les années 68: événements, cultures politiques et modes de vie : Lettre d'information n°6*
http://irice.univparis1.fr/IMG/pdf_Lettre_6Monchablon.pdf 2011–10–30
- MORELLE, Chantal: A francia-magyar kapcsolatok De Gaulle elnöksége idején. In: *Magyar Szemle (Új folyam 8.) 3-4. sz.* 1999. pp. 63-77.
- MORSEL, Henri: Pour une histoire de la plantification française In: *Histoires, économique, social*, Presses Universitaires de Lyon pp. 217-228
- NAGY Miklós: A francia republikanizmus főbb kérdései Szeged, 2001 http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3/1/nm_szte_koztars.pdf 2012-12-13
- NÉMETH József: *A NATO és a transzatlanti kapcsolatok I.*
[www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1031&title=A NATO %C3%A9s a transzatlanti kapcsolatok I.](http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1031&title=A_NATO_%C3%A9s_a_transzatlanti_kapcsolatok_I) 2012-10-12
- OTTO, H.A. Kommuna típusok az USA-ban, In: *Valóság 9 (1971)* pp. 124-125
- PÁLFY József: A francia katolicizmus az idők sodrában In: *Világosság 3 (1967)* pp. 145-151
- PETHŐ Tibor: Három „robbanás” a francia egyházban In: *Világosság 7-8 (1965)* pp. 489-494.
- PIPES, Richard: *A kommunizmus*, Budapest, Európa, 2004

- PINTÉR Judit: Az olasz örökség In: *Mozgó Világ*, 8 (2008), <http://mozgovilag.com/?p=904>, 2011–10–30
- POLONYI Péter: A kínai társadalom struktúrájának kérdéseire, In: *Valóság* 12 (1968), pp. 23-38
- PORTELLI, Hugues: *La Ve République*, Paris, Grasset, 1987
- PRICE, Roger: Franciaország története, Maecenas, 1994
- RATTE, Philippe: *De Gaulle*, h.n., Larousse-Bordas, 2000
- RÉNYI Péter: A forradalom, amely nem falja fel gyermekeit In: *Valóság* 9 (1970), pp.13-22
- REYNOLDS, Chris: 68 májusa a viták keresztútjában (ford.: Karádi Éva) In: *Lettre*, 2008 ősz, 70. szám <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre70/reynolds.htm> 2011–10–30
- ROUSSEL, Eric: *Charles de Gaulle*. Paris, Gallimard, 2002.
- SALGÓ László: *De Gaulle diplomáciája*, Budapest, Kossuth, 1972
- SALGÓ LÁSZLÓ: De Gaulle Európa-(tér)képe, In: *Társadalmi Szemle*, 11. (1990) pp. 42-50.
- SOUTOU, Georges Henri: *La guerre de Cinquante Ans. Les relations Est-Ouest 1943-1990*. Fayard, Paris, 2001
- SCHMIDT Mária (szerk.): *A dimenziók éve 1968 – 2008*. május 22-23-án Budapesten rendezett nemzetközi konferencia előadásai XX. század Intézet, 2008
- SERVAN-SCHREIBER, Jean-Jacques: *Le réveil de France*, Paris, DeNoël, 1968
- SHENNAN, Andrew: *De Gaulle*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1997
- SIRINELLI, Jean-François: *Comprendre la Ve République*, Presses Universitaires de France, Coll. "Hors collection" Paris, 2010
- SOMMIER, Isabelle: *La violence politique et son deuil*, Presses Universitaires de Rennes, 1998
- SMIRNOV, Vladislav: La crise de 1968 au miroir de la presse soviétique. In: *De Gaulle et la Russie*, (szerk: M. VAÏSSE), CNRS, Paris, 2006 pp. 171-177
- SÜKÖSD Mihály: Az amerikai értelmiség a hatvanas években. In: *Valóság*, 9 (1970) pp. 1-12
- SZÁNTÓ Konrád: *A katolikus egyház története II*. Budapest, Ecclesia, 1988
- SZEMERKÉNYI Réka: A Harmel-jelentés. A NATO biztonságpolitikájának megújítása. In: *Rubicon* 5-6 (1997)
- www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_harmel_jelentes_a_nato_biztonsagpolitikajanak_megujitasa 2012-10-12
- SZEPTEMBERI Sándor: Roma locuta, causa finita In: *Világosság* 11 (1968) pp. 689-694
- SZIGETI Endre: A francia püspöki kar az integrizmus ellen In: *Vigília* 11 (1966). pp. 769-771
- TOULAT, Pierre: *Les évêques français prennent une position: la société, la civilisation, l'économie, les pouvoirs publics, le socialisme, la politique*, Paris, Centurion, 1972

TÖKEI Ferenc: Forradalom-e a kulturális forradalom? (Erik Edit interjúja Tőkei Ferencsel), In: *Új Írás 10 (1970)*, pp. 61-68

VAÏSSE, Maurcie: *La puissance ou l'influence. La France dans le monde depuis 1958*. Fayard, Paris, 1958

VAÏSSE, Maurice: *La grandeur. Politique étrangères du général de Gaulle 1958-1969*, Fayard, Paris, 1998

DR. VAJDA Barnabás(szerk.): *A XX. század nagy beszédei* h.n., Agave Könyvek, é.n. c. kötetből:

– Lyndon B. Johnson: „A Nagy Társdalom” – beszéd elhangzott: Ann Arbor, Michigan, 1964. május 22. pp. 211-213

– Malcolm X: „Inkább afrikai, mint amerikai” – beszéd elhangzott: Detroit, 1965. február 14. pp.217-220

VÁMOS Péter: A kínai nagyhatalom születése In: *História 2006/1*
<http://www.historia.hu/archivum/2006/0601vamos.htm> 2012-12-14

VANYÓ László: *Ókeresztény írók III*, Budapest, SZIT, 1980

VÁRKONYI Tibor: Merre tart a francia katolikus egyház? In: *Világosság 1 (1965)* pp. 54-58

VÁSÁRHELYI Miklós: A hatalom mestersége In: *Valóság 8 (1970)* pp. 37-48

VIANSSON-PONTÉ, Pierre: *Les Gaullistes, Rituel et annuaire*, Seuil, Paris 1963

WALLERSTEIN, Immanuel: A nyitott tér dilemmája: a Társadalmi Világforum jövője.
http://www.napkut.hu/naput_2005/2005_02/102.htm 2011–10–16

WOLTON, Thierry: *La France sous influence*, Paris, Grasset, 1997

WINOCK, Michel: *Le temps de la guerre froide. Du rideau de fer à l'enfoncement du communisme* Seuil, Paris, 1994

WINOCK, Michel: *Chroniques des années soixante* Seuil, Paris, 1987

2) Visszaemlékezések

ARON, Raymond: *Mémoires*, Juilliard, 1983

CHURCHILL, Winston: *A második világháború. I- II*. Budapest, Európa, 1989

DE GAULLE, Charles: *Discours et messages V*, Paris, Plon, 1987

DE GAULLE, Charles: *Háborús emlékiratok*, Bp., Gondolat, 1973

DE GAULLE, Charles: *Lettres, notes et carnets juillet 1966 – avril 1969* Plon, Paris, 1987

DE GAULLE, Charles: *Mémoires d'espoir L'effort*, Plon, 1971

DE GAULLE, Philippe: *Apám, de Gaulle – beszélgetések Michel Tauriackal*, Budapest, Európa, 2008

FOCCART, Jacques: *Le Général en Mai – Journal de l'Élysée 1968-1969*, Fayard 1998

GRIMAUD, Maurice: *En mai ce qu'il te plaît* Stock, 1977

MASSU, Jacques: *Baden 68*, Paris, Plon, 1983

MALRAUX, André: *Les chênes qu'on abat...*, Gallimard, Paris 1971

3) Folyóiratokból

A franciák megőriznék 1968 örökségét <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=20211> 2011–10–30

De Gaulle átaludta a párizsi diáklázadás kitörését <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=20535>

2011–10–30

Keletnémet rendőr miatt radikalizálódott a nyugati ifjúság

http://multkor.hu/20090522_keletnemet_rendor_miatt_radikalizalodott_a_nyugati_ifjusag

2011–10–30

Szex mint forradalom <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=20526> 2011–10–30

Edgar Snow interjúja Maoval, In: *Valóság 9 (1971)* pp. 118-122

Egyetem, falak nélkül. In: *Science et vie, 1968 aug.*, In: *Valóság 10 (1968)*, pp. 125-126

Egyház és hatalom a francia elnökválasztás évében In: *Világosság 1 (1966)* pp.61-62.

Francia katolikusok önmagukról In: *Világosság 4 (1967)* pp. 252-254

Galbraith párizsi vitaestje In: *Le Nouvel Observateur, 1971.II.8-16. Közreadja: Valóság 5 (1971)* pp. 110-112

Herbert Marcuse – <http://frankfurt.tek.bke.hu/frameset?navbar=szerzo&start=/marcuse.htm>

2011–10–23

Herbert Marcuse, In: *Valóság 7(1968)* külföldi folyóiratokból, pp.116-119

Interjú André Malraux-val, In: *Le Figaro, 1971. április 30. és Contemporanul 1971/16*

Közreadja: *Valóság 8 (1971)* pp. 113-115

Interjú André Malraux-val, In: *Encounter 1970 szeptember Közreadja: Valóság 12 (1970)* pp. 126-128

Interjú az angol Új Baloldal egyik képviselőjével (The Listner, 1970. jan.22.), In: *Valóság 4 (1970)* pp. 121-122

Interjú Herbert Marcuséval (készítette: Marcel Rioux) In: *Forces – Kanada, 1973/22,* közreadja: *Valóság 9(1973)* pp. 114-115

Öreg baloldaliak az új baloldaliakról. In: *Tagebuch 1968 júl-aug. Közreadja: Valóság 10 (1968)*, pp. 118-120

Revue de la vie diocésaine de Paris Créteil, Nanterre, Saint-Denis Mai 1968 – Documents 1968/21-23 – május 25, jún 1, jún. 8

4) Internetes hivatkozások

- http://hu.wikipedia.org/wiki/Charles_Manson 2012-12-14
http://hu.wikipedia.org/wiki/The_Beatles 2012-12-14
[http://en.wikipedia.org/wiki/Mod_\(lifestyle\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Mod_(lifestyle)) 2012-12-14
http://hu.wikipedia.org/wiki/The_Who 2012-12-14
http://hu.wikipedia.org/wiki/The_Rolling_Stones 2012-12-14
http://hu.wikipedia.org/wiki/The_Yardbirds 2012-12-14
<http://www.katolikus.hu/zsinat/gs.html> 2012-12-13
<http://lexikon.katolikus.hu/G/gallikanizmus.html> 2012-12-14
<http://www.charles-de-gaulle.org/> 2012-12-19
<http://www.charles-de-gaulle.org/pages/espace-pedagogique/le-point-sur/les-textes-a-connaître/discours-du-30-mai-1968.php> 2012-12-19
www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/accueil/discours/le-president-de-la-cinquieme-republique-1958-1969/discours-de-phnom-penh-1er-septembre-1966.php 2012-12-09
<http://www.fonjallaz.net/MLH/collabo/roparz-1.html> 2012-12-14.

5) Napi sajtó

Népszabadság

- Rényi Péter: *A játék komolyra fordul*, In: Népszabadság 1968. április 14.
Folytatódnak a párizsi diákmegmozdulások, In: Népszabadság, 1968. május 9.,
Hatalmas tüntetés a francia fővárosban In: Népszabadság 1968.május 14.
Tovább terjed Franciaországban a dolgozók sztrájkja és gyárfoglalási mozgalma, In: Népszabadság, 1968. május 19.
L. Szabó István: *Morajló Párizs* In: 1968. május 21.
De Gaulle népszavazást hirdet In: Népszabadság, 1968. május 25
A népszavazás nem hozhat megoldást, In: Népszabadság 1968. május 26.
K.I.: *Estétől hajnalig*, In: Népszabadság, 1968. május 26.
Folytatódik a francia dolgozók sztrájkmozgalma In: Népszabadság, 1968. jún. 8.
Vajda Péter: *Forró május Nyugat-Európában*, In: Népszabadság, 1968. május 27.
Továbbra is feszült a francia politikai helyzet In: Népszabadság, 1968. május 29.
Félmillió munkástüntetés Párizsban In: Népszabadság 1968. május 30.
De Gaulle feloszlatta nemzetgyűlést In: Népszabadság, 1968. május 31.
Volt katonai zsoldosok a Sorbonne-on In: Népszabadság, 1968. június 14.

Magyar Nemzet

- Vámos: *Merénylet a „frontvárosban”* In: Magyar Nemzet, 1968. április 13
- Korolovszki Lajos: *Lázongás a campusokon* In: Magyar Nemzet, 1968. május 12.
- Várkonyi Tibor: *A francia diákok* In: Magyar Nemzet, 1968. május 12.
- Móricz Virág: *Milliomos csemeték iskolája Párizsban* In: Magyar Nemzet, 1968. május 16.
- Megkezdődtek Párizsban a szakszervezetek és a kormány tárgyalásai* In: Magyar Nemzet, 1968. május 26.
- Sok gyárban politikai változást követelnek*, In: Magyar Nemzet, 1968. május 30.
- V.T.: *16. cikkely* In Magyar Nemzet, 1968. május 31.
- Várkonyi Tibor: *A francia válság ellentmondásai*, In: Magyar Nemzet, 1968. június 1.
- Munkát a jövő héten kezdik*, In: Magyar Nemzet, 1968. jún. 2.
- Zala Tamás: *Az ifjúság a miénk* In: Magyar Nemzet, 1968. jún. 9.
- Kovács Judit: *Magyar hippik* In: Magyar Nemzet, 1968. jún.11.
- A francia választási küzdelem ill. A Renault művek dolgozói is felveszik a munkát* c. címlapon lévő cikkek, In: Magyar Nemzet, 1968. jún. 18..
- Z.T.: *A francia miniszterelnök burkolt vádjai Washington ellen* In: Magyar Nemzet, 1968. jún. 22.
- Várkonyi Tibor: *A franciák választás előtt* In: Magyar Nemzet, 1968. jún. 23.
- A francia választások első fordulójának után a mandátumok 2/3-ért folytatódik a küzdelem* In: Magyar Nemzet, 1968. jún. 25.
- Abszolút többséget szereztek a degaulleisták* In: Magyar Nemzet, 1968. júl. 2.
- Alapos kormányátalakítás várható* In: Magyar Nemzet, 1968. júl. 3.

Népszava

- Jankovszky János: *Ne az élettemmel játszatok* In: Népszava, 1968. ápr. 27.
- De Gaulle bejelentette: júniusban népszavazásra bocsátja programját* In: Népszava, 1968. május 25.
- Gedeon Pál: *A tábornok kesztyűje* In: Népszava 1968. jún. 1.

Combat

- New York Times szerkesztőségi cikke, *L'orgueil précède la chute* (A gőg készíti elő a bukást) c. írása In: Combat, 1969. április 28

La presse anglaise: De Gaulle a mal calculé les risques (De Gaulle rosszul mérte fel a kockázatokat) c. írásból a Daily Telegraph és Guardian információit használtam In: *Combat*, 1969. április 28

Le Monde

Le Monde, 1969. május 3

Dans la presse hebdomadaire française In: Le Monde, 1969. május 5.

És ebből külön is kiemelem:

Grunewald, J.: *L'hostilité à l'égard d'Israël cessera* (Az ellenségesség megtörik Izraellel szemben)

La retraite du général de Gaulle (De Gaulle tábornok visszavonulása) In: Le Monde, 1969. május 5. – ez valójában sajtószemle a témáról, az alábbi újságokból származó részeit használtam:

Economist

New York Times,

Spectator

Financial Times

Le Devoir (Montréal)

Pierre, Henri: *Comment les anglais voient le général?* In: Le Monde, 1971. nov. 11.

6) Publikált források

DOCUMENT DIPLOMATIQUE FRANCAIS 1968 I-II, P.I.E. Peter Lang, 2009

FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES (FRUS) Vol. XII-XIII 1964-1968

<http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS>

1) FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 137

Letter From President de Gaulle to President Johnson Párizs, 1966. március 7.

2) FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 136

Telegram From the Embassy in France to the Department of State Párizs, 1966. március 7

3) FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 79

Telegram From the Embassy in France to the Department of State Párizs, 1968. május 28.

4) FRUS 1964–1968 Volume XII, Western Europe, Document 808

Intelligence Memorandum Washington, 1968. május 31. 0591/68

GARADNAI Zoltán: *Iratok a magyar-francia kapcsolatok történetéhez (1963-1968).*

Magyarország és a világ. (Sorozatszerkesztő: ORMOS Mária - GECSÉNYI Lajos - VIDA István), Gondolat, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2008.

VAÏSSE, Maurice: *Mai 68, vu de l'étranger,* CNRS, Paris, 2008

IV) Levéltári források

A) A Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár (MNL-OL) felhasznált dokumentumai:

1) KOVÁCS ÖRS: Az 1968-as párizsi diákmozgalom háttere

– *Az isztanbuli francia főkonzul véleménye az 1968-as párizsi eseményekről* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002515/1/1968 – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)

http://www.archivnet.hu/politika/az_1968as_parizsi_diakmozgalom_hattere.html 5 (2010)

2) KOVÁCS ÖRS : Az 1968. májusi válság Franciaországban – Diákok forradalma?

http://www.archivnet.hu/politika/az_1968._majusi_valsga_franciaorszagban.html?oldal=1
1 (2011)

Ezekben közölt források:

– *A párizsi magyar nagykövet jelentése francia eseményekről* – *Krízis Franciaországban* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/4/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)

– *Külkereskedelmi minisztériumi elemzés a válság gazdasági következményeiről* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/4/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)

– *A Külügyminisztérium francia referatúrájának elemzése a párizsi megmozdulások bel- és külpolitikai hatásairól* – *A franciaországi 1968. májusi tömegmozgalom* – MNL-OL KÜM

XIX-J-1-j-002510/1/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)

– *Beszélgetés a francia politikai helyzetről Combal tanácsossal Budapesten – Beszélgetés a francia politikai helyzetről* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00964/2/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)

– *Valkó Márton párizsi nagykövet jelentése 1967–1968. eseményeiről – Beszámoló jelentés a párizsi Nagykövetség működéséről /1967. július 1- 1968. június 30-ig/* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-003011/1968 (36. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)

– *Józan Sándor ideiglenes ügyvivő jelentése a francia válság amerikai visszhangjáról Francia események visszhangja* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/2/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)

– *Józan Sándor ideiglenes ügyvivő jelentése a francia válság amerikai visszhangjáról Francia események visszhangja* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/2/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)

– *Józan Sándor ideiglenes ügyvivő jelentése a francia válság amerikai visszhangjáról Francia események visszhangja* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/2/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)

– *Józan Sándor ideiglenes ügyvivő jelentése a francia válság amerikai visszhangjáról Francia események visszhangja* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/2/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)

Ebben a dolgozatban publikált források:

1) *A francia események brit visszhangja* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/6/1968 (37. d)

– (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)

2) *A francia események hatása Olaszországban* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/8/1968

(37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)

2) Felhasznált levéltári források

Amerikai Egyesült Államok

– *Részvétel Goldberg USA követségi titkár koktélján,* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-001021/2/1968 (8 d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – USA)

– *Javaslat magyar-amerikai megbeszélésekre* – MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-001610/1968 (8. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – USA)

Anglia

– *Ebéd nagyköveteknek (Közös Piac)* MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-00595/4/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)

- *Wilson római látogatása* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/1/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)
- *Közös Piaci belépésével kapcsolatos információk* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/7/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)
- *Anglia és a Közös Piac* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/17/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)

- *Nagy-Britannia és a Közös Piac* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/2/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)
- *Wilson – de Gaulle találkozó és a brit francia kapcsolatok* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–003370/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)
- *Anglia és a Közös Piac (néhány információ)* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/9/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)
- *Nagy-Britannia és a Közös Piac* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/13/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)
- *Anglia és a Közös Piac* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/15/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)
- *De Gaulle sajtókonferenciája* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/16/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)
- *Francia Külügyminisztérium körlevele Nagy-Britannia Közös Piacba való felvételi kérelméről* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00595/20/1967 (18. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Anglia)

Franciaország

- *A franciaországi májusi tömegmozgalom áttekintése és értékelése* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)
- *A francia külpolitikát ért bírálatokról* - MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–001823/1/1968 (36. d)
- Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)

- *A francia diákmozgalom néhány új vonása* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002515/1/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)
- *A magyar-francia kapcsolatok* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–003352/3/1968 (36 d.) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)
- *De Gaulle romániai útja* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–001097/9/1968 (36. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)

- *Román nagykövet tájékoztatása* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–001097/10/1968 (36.d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)
- *Beszélgetés a francia politikai helyzetről* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00964/2/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)
- *Az 1968 júniusi francia nemzetgyűlési választás* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00964/3/1968 (37 d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)
- *Az 1968. június 23. és 30.-i kétfordulós parlamenti választások értékelése* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00964/4 /1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)
- *A franciaországi események szovjet értékelése* - MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/3/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK - Franciaország)
- *A francia új baloldal és háttérbe szorított kommunisták – A dokumentum a washingtoni National Security Archives állományából való, XRPOL13–2FR. A dokumentum titkosságát 1998. szeptember 3-án oldották föl. Másolata, más '68-as amerikai diplomáciai anyagokkal együtt, megtalálható a budapesti Nyílt Társadalom Archívumban és közli:*

<http://terebeess.hu/keletkultinfo/1968.html> 2012-12-09

Izrael

- *Magyar –izraeli relációs összefoglaló*, MNL-OL KÜM XIX–J–1–j 00811 (46.d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Izrael)

Kína

- *Kína kapcsolatai a nyugat-európai országokkal* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–003863/1968 (56 d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Kína)
- *A szovjet Sztálin-csoport* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–001539/1 (56 d.) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Kína)
- *1968 első félévi sajtójelentés* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002946/1968 (56. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Kína)
- *Értesülések Kínáról* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–001539/2 (56. d. – Kína) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Kína)
- *Mao 8 pontos útmutatása* MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–001292/4/1968 (56. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Kína)
- *Kulturális forradalom Kínában* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–001292/17/1968 (56. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Kína)

Vatikán

- *A katolikus egyház belső problémáiról* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–00847/4/1968 (86. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Vatikán)
- *VI. Pál Humanae vitae c. enciklikájának olaszországi visszhangja* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–003385/1968 (86. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Vatikán)

Sajtószemlék

MOL XXXII-4 1945-1981

62. és 63-as doboz: London,

67-es doboz: Moszkva

72-es doboz: Párizs

78-as doboz: Kína

112-es doboz: Egyesült Államok

MSZMP központi szerveinek iratai:

Központi Bizottsági ülés: **MNL-OL M–KS 288.f. 4/92.ő.e. 1968. június 19-20.**

Politikai Bizottsági ülés: **MNL-OL M–KS 288.f. 5/457.ő.e. 1968. június 11**

B) Francia levéltári források

1) Archives Nationales de France (ANF)

Fontainebleau – Paris – Pierrefitte-sur-Seine

19800273

Service origine [Intérieur](#); [Cabinet et services rattachés](#); [Cabinet](#)

ART. 63

Panorama de l'extrême gauche ne dependant pas du PCF – 1968. jún. 24.

19870191

Service origine [Education Nationale](#)

ART 26-27

Május 11 – AFP hírei

19920564

Service origine [Enseignement supérieur et universités](#); [Ecole des Hautes Etudes En Sciences Sociales](#)

DOSSIERS DE PRESSE CHRONOLOGIQUES ET ANALYTIQUES SUR LES EVENEMENTS DE MAI
1968. 1968

ART. 2.

- France-Soir 1968. május 17.
- France-Soir 1968. május 31.

ART 4.

Revue de la vie diocésaine de Paris Créteil, Nanterre, Saint-Denis Mai 1968 – Documents
1968/21-23 – május 25, jún 1, jún. 8

20050351

Service origine [Premier Ministre](#); [Secrétariat Général du Gouvernement](#); [Direction de la Documentation Française](#); [Sous-Direction documentation](#)

DOSSIERS DE PRESSE DOCUMENTAIRES

ART 14 sajtóból:

– Le Monde, 1969. május 3

– Pierre, Henri: *Comment les anglais voient le général?* In: Le Monde, 1971. nov. 11.

– *La retraite du général de Gaulle* (De Gaulle tábornok visszavonulása) In: Le Monde 1969. május 5

– *Dans la presse hebdomadaire française* In: Le Monde, 1969. május 5.

– *La presse anglaise: De Gaulle a mal calculé les risques* (De Gaulle rosszul mérte fel a kockázatokat) In: Combat, 1969. április 28

Titkosítás miatt nem volt hozzáférhető 2007-ben:

19830410

Service origine [Premier Ministre](#); [Secrétariat Général du Gouvernement](#); [Direction Services Administratifs et Financiers](#)

ART 1–3 – az *SDECE* tevékenységével kapcsolatos

19860074

Service origine [Premier Ministre](#); [Service Juridique et Technique de l'Information - Direction du développement des médias](#)

Art 4–6

19860146

Service origine [Intérieur](#); [Direction Générale de la Police Nationale](#); [Service de Coopération Internationale de Police \(1962-1969\) - Service de Coopération Technique Internationale de Police \(1970-\)](#)

Art 31–33 – rendőrség szerepével kapcsolatos

19890638

Service origine Présidence de la République; Cabinet et services rattachés; Cabinet; Service du Courrier

Art 35–36, és 44 – de Gaulle-lal kapcsolatos

19910194

Service origine Intérieur; Direction Générale de la Police Nationale; Cabinet

Art 7,9,10 – Cohn-Bendittel kapcsolatos

19960325

Service origine Intérieur; Direction Générale de la Police Nationale; Direction centrale des renseignements généraux; Sous-Direction de l'Information Générale; Section Affaires Politiques, Sondages (?-1991) - Section Analyse Politique, Sondages (1992-)

Art 6 és 25 – Francia Kommunista Párttal (PCF) kapcsolatos

19980418

Service origine Intérieur, Direction Générale de l'Administration; Direction de l'administration territoriale et des affaires politique; Sous-Direction des Affaires Politiques et de la Vie Associative; Bureau Central des Cultes

Résumé

Relations entre l'église catholique et l'état en France au 20 e siècle

ART 1–2: Reprises des relations diplomatiques avec le Saint Siège (1920-1925); Situation religieuse et attitude du clergé pendant la guerre 1939-1945 (1944-1945); Politique religieuse, pourparlers avec le Saint Siège, prêtres ouvriers (1945-1955); Attitude de l'église pendant les événements de mai-juin 1968 (1968-1971); Relations entre l'église et les mouvements politiques, autonomistes, contestataires, associations religieuses (1968-1991): 1920-1991

2) Kültügyi levéltár (Párizs)

AMAE – Archives de Ministère des Affaires Etrangères (Párizs/Nantes/Colmar)

SE – Série Europe

SsRU – Sous série RU – Royaume- Uni / Vat – Vatican / CHN – Chine

SAO – Série Asie-Océanie

SA – Série Amérique

SsUSA Sous série USA

Pé – Politique étrangère

CDC – Corps Diplomatiques consulaire

AMAE SE SsVat – 140–30–23–2 – 1969. január 2 René Brouillet jelentése Debré külügyminiszternek

AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 – 1967. október 10.

AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 – 1967. augusztus 1.

AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 brit reakciók az 1967. november 27-iki sajtókonferenciára

AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 1968. november 29.

AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 – 1968. július 6.

AMAE SA SsUSA, 607–9–5–3, 1968. november 22.

AMAE SA SsUSA, 1968. május 16

AMAE SA SsUSA 1968. június 19.

AMAE SA SsUSA 607–9–5–3 vagy 579–9–4–1, 1968. július 18.

AMAE SE SsRU Pé – 265–16–24–1 – 1967. június 19.

AMAE SAO SsCHN CDC – 748 – 10–23–4 1968/69 – Pierre Cerles jelentése Debré francia külügyminiszternek 1968. július 11.

AMAE SAO SsCHN CDC N 188/AS 1968. június 4.

AMAE SAO SsCHN CDC Carton – 1094–1096 – 1968. május 15.

AMAE SAO SsCHN CDC Carton 1141–44 és 1146–50 – 1968. május 22-23.

AMAE SAO SsCHN CDC – 176/AS – 1968. május 14.

V) Közölt források

1.

Varsányi György id. ügyvivő beszámolója Londonból

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG

NAGYKÖVETSÉGE

EMBASSY OF THE HUNGARIAN PEOPLE'S REPUBLIC

LONDON

35 EATON PLACE

LONDON

BELgravia 7191/4048

185/1968

Szigorúan titkos!

Készült: 4 pld.

London, 1968. június 17.

Központ: 3 pld.

Nagyköv.: 1 pld.

Gépelte: Nagyné

Külügyminisztérium

Tárgy: A francia események brit visszhangja

Budapest

A francia válság első eseményeinek híreit a de Gaulle-lal szemben hagyományosan , és a tábornok jelenlegi európai politikája miatt különösen ellenszenvező brit politikai körök kezdetben leplezetlen kárörömmel fogadták. E káröröm elemei az események itteni reakcióiban mindvégig megtalálhatók voltak, a lényegét szem előtt tartó értelmezésében azonban az aggodalom és a számítás nyert teret.

Az események első szakaszában – lényegében de Gaulle második, a jobboldal ellentámadását megindító fellépésig – a brit nézeteket az aggodalom jellemezte. Ennek legfontosabb elemei a következők voltak:

1/ A tábornok bukását úgyszólván elkerülhetetlennek vélték, általános baloldali eltolódástól féltek Franciaországban, és attól tartottak, hogy ez az európai egyensúlyban a nyugat számára beláthatatlan károkat előidéző egyensúlyeltolódást fog eredményezni.

2/ Nagy-Britannia jelentős tőkebefektetésekkel rendelkezik Franciaországban. Ezeknek mértékét különféle források 200-400 millió fontban jelölik meg – az olajérdekeltségek nélkül. Egy baloldali eltolódás felvetné azt a veszélyt, hogy ezen érdekeltségeknek legalábbis egy részét államosítják, a válság gazdasági következményei pedig általános üzletmenetüket károsítják.

3/ A katonai és polgári iparfejlesztés terén Nagy-Britannia és Franciaország számos közös programot bonyolít le (Concorde, Jaguar, rakétafegyverkezés, távközlés, számítógépek, stb.). az események hatására e programok megvalósításának időpontja egyelőre felmérhetetlenül kitolódott, költségeik emelkednek és egyes programok realizálása bizonytalanná vált.

4/ A két ország közötti kereskedelem volumene nyilvánvalóan csökken, aminek brit fizetési mérleg alakulására negatív hatása lehet.

5./ A sztrájkok okozta termelés kiesés és a bérek felemelése Franciaországban inflációs veszélyt válthat ki, sor kerülhet a frank devalválására. Általánosan elterjedt vélemények szerint ebben az esetben aligha volna elkerülhető a font újabb devalválása.

Ilyen körülmények között brit részről, bizonyos értelemben, fellelégezve fogadták de Gaulle ellentámadását és jelenleg figyelmüket a franciaországi helyzet várható alakulására, valamint annak európai viszonyokra gyakorlandó hatására összpontosítják.

Általában feltételezik, hogy a választásokat de Gaulle meg fogja nyerni. Arra számítanak, hogy Franciaországban az erőviszonyok a középben elhelyezkedő tényezők kárára, a jobb- és baloldalon fognak polarizálódni. Nem tudják – természetesen – felmérni, hogy a jobb- és baloldali csoportosulásukon belül a gaullisták és kommunisták súlya mekkora lesz, de úgy vélik, hogy sem a gaullisták, sem a kommunisták nem fognak olyan befolyáshoz jutni, amely bármelyikük számára is biztosíthatja az adott csoportosuláson (pártszövetségen) belül a biztos vezetést.

A fenti bizonytalansági tényezőkön túlmenően azonban a közvetlen jövőt illetően néhány brit nézet határozottan kikristályosodni látszik:

1./ Az események hatásaként az eddig szilárdnak tűnt Ötödik Köztársaság rendszere megingott. Felszínre kerültek mindazok a problémák, amelyek Franciaország a fejlett országok közötti viszonylagos elmaradásának következményei.

2./ A sztrájkok és béremelések nyomán a francia gazdaság tovább gyengült és kétséges, hogy az új kormány a következmények ellensúlyozására képes lesz hatásos intézkedéseket tenni. Ezért a francia gazdaság helyzete hosszú időn keresztül sebezhető lesz.

3./ A francia külpolitika, amely – brit vélemény szerint – a belső elégedetlenséget eddig bizonyos mértékig ellensúlyozta, a jövőben egyre kevésbé számíthat önálló katonai politikára, mert a gazdasági nehézségek első áldozata éppen az önálló katonai politika folytatásához szükséges fegyverkezési program lesz. Feltételezik, hogy a fegyverkezési program végrehajtását le kell lassítani, sőt azt sem tartják elképzelhetetlennek, hogy annak egyes lényeges pontjait törlik.

Mindezek alapján úgy vélik, hogy, mégha de Gaulle meg is nyeri a választásokat, rendszere sem erős, sem tartós nem lesz és ezért Franciaország eddigi európai súlya és befolyása csökkeni fog.

A brit kormány az események alatt nem kommentálta a francia helyzet alakulását. Wilson miniszterelnök azonban a parlamentben – egy nyilván megrendelt interpellációs kérdésre válaszolva – kifejtette, hogy Nagy-Britannia érvényben tartja felvételi kérelmét a Közös Piacba. Ezzel félreérthetetlenül tudtul adta, hogy az európai brit politika iránya változatlan marad.

A kormány nyilvánvalóan figyelemmel kíséri a francia helyzet alakulását és szándékában áll de Gaulle helyzetének remélt meggyengülését, megfelelő időben, a brit politikai célok előmozdítása érdekében felhasználni.

Ismeretes, hogy a brit kormány európai célkitűzései megvalósítása kulcskérdésének a Közös Piacba való bejutást tekinti és ennek megvalósítását elsősorban attól várta, hogy az NSZK-t sikerülni fog a szoros francia –nyugatnémet együttműködésből kivonni. Ez a törekvés eddig nem járt a britek részére kielégítő eredménnyel, azt remélik azonban, hogy de Gaulle tekintélyének megingása nyomán az NSZK hajlandósága a brit törekvések támogatására a belső francia viszonyok változása következtében hatékonyabban érvényesülhet. Remélik továbbá, hogy a brit belépést támogató francia körök befolyása is érezhetőbbé válik. Ezt a vélekedést egyelőre nem látszanak gyengíteni azok a nézetek, amelyek jelenleg kétségtelenül kisebbségben vannak a brit politikai körökben, s amelyek a francia pozíció gyengülése következtében szükségszerűen bekövetkező nyugatnémet pozíció erősödésére mutatnak rá.

Véleményünk szerint egyelőre nem lehetséges, sem a francia események várható alakulását, sem azoknak az európai helyzetre gyakorlandó hatását felmérni. A brit reményekkel kapcsolatban azonban célszerűnek látszik felhívni a figyelmet arra, hogy azok realizálásának első feltétele a brit gazdaság bajainak orvoslása. A kormány tevékenysége és a gazdaság helyzetének alakulása eddig sem mutat olyan változásokat, amelyek alapján várni lehetne, hogy az Európában hosszabb ideje tapasztalható erőviszonyok a britek javára drámai fordulat előtt állnának. A Közös Piac-i brit belépési esélyek mérlegelése szempontjából pedig szeretnénk rámutatni arra a tapasztalatra, hogy a brit kormány az eddigiek során nem egy alkalommal túlbecsülte az NSZK együttműködési hajlandóságát, illetve lebecsülte és lebecsüli azokat a tényezőket, amelyek az NSZK-t saját európai pozíciója erősítése érdekében befolyásolják. A brit kormány – számos egymást kiegészítő körülmény következtében – nincs abban a helyzetben hogy a nyugatnémet külpolitikát hatékony kritikával illesse és abban bízik, hogy a jelenlegi nyugatnémet koalíció szavakban deklarált politikája mellett marad. Úgy tűnik, figyelmen kívül hagyják, hogy ez a koalíció egyre labilisabbá válik és az arra nehezedő jobboldali nyomás nemcsak a neonácik részéről, hanem a koalíció belső köreiből, elsősorban a CDU részéről is nőhet. Ha egy ilyen nyomás tért nyer – és ezt nem lehet kizárni – számolni kell azzal, hogy a nyugatnémet befolyás az eddiginél agresszívebben fog érvényesülést keresni Európában. Ilyen esetben, ha javulnának is a nyugatnémet együttműködéshez kapcsolódó brit esélyek, azok realizálása a jelenleginél jóval nagyobb politikai és gazdasági áldozatokat kívánhat Nagy-Britanniától.

Varsányi György

id. ügyvivő

Jelzet: *A francia események brit visszhangja* – MNL-OL KÜM XIX–J–1–j–002510/6/1968 (37. d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)

2.

Száll József római nagykövet beszámolója a francia események hatásairól

AMBASCIATA DELLA REPUBBLICA POPOLARE UNGHERESE

Róma, 1967. június 17.

Via del Villini, 16 – Tel. 863.068 – 858.772

ROMA

Telegrammi: Diplomag – Roma

97/1968

Tárgy: A francia események hatása Olaszországban

Előadó: Kóczián Vince

Készült: 4 pld.

Központ: 3 pld.

Követségen: 1 pld.

Gépelte: Bné

Külgyminiszter Elvtársnak

Budapest

A franciaországi események azontúl, hogy széles visszhangot váltottak ki az olasz közvéleményben, közvetlenül hatottak az amúgy is mozgásban lévő különböző olasz társadalmi erőkre. Ugyanis azok a társadalmi ellentmondások, amelyek a francia eseményeket kiváltották, az olasz társadalmi életben is jelen vannak esetenként még kiélezettebb formában is. Azonban lényeges különbség Franciaország és Olaszország között, hogy Olaszországban

az egységtörekvések ellenére erős a munkásosztály megosztottsága és még akcióegységet sem sikerült létrehozni a baloldali pártok és irányzatok között, elsősorban az Egyesült Szocialista Párt reformista politikája következtében. Ez a megosztottság a fő oka annak, hogy a francia események nem hatottak olyan erővel, nem váltottak ki olyan hatást Olaszországban, amilyent a két ország baloldali mozgalmának hasonlósága, kölcsönös ráhatása, stb. alapján várni lehetett volna és sokan vártak is.

Számtalan jel mutatott arra, hogy az uralkodó osztályok és érdekeiket képviselő kormánykörök komolyan aggódtak a francia események olaszországi következményeitől, féltek attól, hogy a mozgalom gyorsan áttérjed Olaszországra. Hogy nem történt meg, fontos szerepe volt a választásoknak is, amelyek majdnem egybe estek a kritikus francia eseményekkel és mind a polgári, mind a baloldali pártok érdeke volt, hogy a választások nyugodt, normális légkörben folyjanak le.

Az olasz uralkodó osztályokban ellentmondásos hatást váltottak ki az események.

Egyik oldalon szemmel láthatóan örültek De Gaulle helyzete megingásának és lapjaik lelkesedve írták, hogy a gaulleizmus napjai meg vannak számlálva. Az olasz kormánykörök, hasonlóan a NATO vezető körökhöz, régóta abban a reménykednek, hogy De Gaulle halálával, vagy esetleges menesztésével /ezt kevésbé tartották valószínűnek/ vége szakad a gaulleista külpolitikának is és Franciaország visszatér a NATO-ba, megszűnnek a francia-amerikai ellentétek, stb. Azt remélték, hogy De Gaulle bukásával egyben súlyos vereség éri a francia munkásmozgalmat is. Arra számítottak ugyanis, hogy a mozgalom valamilyen felkelés félébe megy át és döntő összecsapásra kerülhet sor a munkások és a gaulleista erőszakszervek között, amely végső soron a mozgalom véres szétverését eredményezi. Ezen reményüket mi sem jellemzi jobban, hogy az olasz polgári, sőt kimondottan jobboldali lapok vádolták a Francia Kommunista Pártot opportunistákkal, a hatalmi rendszerrel való lepaktálással, stb., amikor az a rend jelszavával lépett fel.

A Kereszténydemokrata Párt központi hivatali lapja az Il Popolo június 12-i számában közölt vezércikkében azt bizonygatja, hogy az FKP és befolyására a szakszervezetek is „megálltak félúton,” „a rövidebb utat választották” és bizonyos béremelés fejében feladták a további harcot. Másik oldalról viszont komolyan féltek attól, hogy a baloldali összefogás politikai változásokhoz vezet Franciaországban és valamilyen fajta népfrent kormány létrehozását eredményezi, amely napirendre tűzi a tőkésosztály gazdasági hatalmának korlátozását is. Egy ilyen helyzet kialakulása túlzott „csábító erővel” hatna az olasz baloldali tömegekre, azok vezetőire, amelyek megerősödve kerültek ki a választásokból és ez az

előretörés amúgy is csak számszerűleg bizonyította a már hosszabb ideje tartó balratolódási folyamatot Olaszországban.

Ez a megfontolás vezette az olasz kormányköröket arra, hogy a legbrutálisabb eszközöket is igénybe vegyék minden olyan kísérlet elfojtására, amely a francia példa alapján az Olaszországban is már meglévő diák és munkásmegmozdulásokat a radikális módszerek alkalmazása felé taszítsák /egyetemek és gyárak elfoglalása, utcai tüntetések, stb./. Teljesen kívülálló szemtanúk állítják és ezt a kormányhoz közel álló lapok egy része is elismerte, hogy a Campo dei Fiorin és a Farnese Palota előtt lezajlott tüntetés során a rendőrség provokálta a tüntetőket és így került sor a véres összecsapásra, gyújtogatásra.

Természetesen a francia események legnagyobb hatást a már mozgásban lévő egyetemi és középiskolai diákságra és a baloldali munkástömegekre gyakorolták.

A diákságra gyakorolt hatás különböző formákban érvényesült.

- Nem túl sokan ugyan, de néhányan Franciaországba és az NSZK-ba utaztak, hogy ott részt vegyenek a tüntetésekből, akciókban.
- A hatóságoknak nem sikerült helyreállítani a rendet az egyetemeken, sőt az olasz egyetemi hallgatók készek voltak arra, hogy a francia példát követve ismét az utcára menjenek. A rendőri megfélemlítésen kívül ennek megakadályozásában nagy szerepe volt az OKP-nak is, amely helyesen látta, hogy az elszigetelt utcai tüntetések az egyetemi mozgalom erőszakos szétveréséhez vezetnek. A választások után viszont a diákok ismét elfoglalták a legtöbb egyetemet.
- Információink szerint a diákmozgalom több képviselője turistaként Franciaországba utazott, hogy ott tanulmányozzák a rendőrség elleni harc modern eszközeit, a hatóságok önvédelem formáit és eszközeit.
- Több helyen szolidaritási tüntetéseket, gyűléseket tartottak, ezen belül legismertebb a Farnese Palota előtti tüntetés /Francia nagykövetség/, amelynek során mint említettük véres összeütközésre került sor a tüntetők és a rendőrség között, a rendőrség provokációja alapján.

Természetesen a francia események hatását nem elsősorban a diákságon belül lehet lemérni. Maradandóbb és mélyebb hatást gyakorolt az olasz munkásmozgalomra és annak pártjára, amelynek eredményeit, vagy következményeit csak később lehet teljes egészében lemérni.

Mint már említettük, politikailag és szervezetenként jelentősen megosztott olasz munkásság részére az egység példájának erejével hatottak elsősorban. Bizonyították, hogy lehetséges baloldali erők összefogása, akcióegysége és az egységen keresztül komoly eredményeket lehet elérni.

Az OKP már a választási harc során az „új baloldali többség létrehozása” jelszó meghirdetésekor, a jelszó realizálását nagyrészt a francia példával bizonyította. Amikor a választási harc előrehaladott szakaszában a korábbiakhoz képest határozottabban lépett fel a szocialistákkal szemben, a francia szocialisták magatartását állította szembe az olasz szocialistákéval. Másrészt a francia események tanulságára támaszkodott akkor is, amikor a szélsőséges irányzatok, módszerek nem minden áron és minden körülmények között való alkalmazását hangsúlyozta, rámutatva arra, hogy éppen a munkásegység hiánya, valamint az egyetemi és a munkásmozgalom között hiányzó szoros kapcsolatok miatt mások a viszonyok Olaszországban, mint Franciaországban.

Tapasztalataink és információink szerint az OKP igyekezett eddig is alaposan elemezni a francia eseményeket párhuzamot vonni a két ország helyzete között, felfedni az azonos és különböző vonásokat és nyíltan megmondani a tömegek felé azt is, hogy melyek a francia események negatív vonásai és mely módszerek nem célra vezetőek Olaszországban.

A fentieket bizonyítja az a beszélgetés is, amelyet Longo elvtárs folytatott a Rinascita szerkesztőségének munkatársaival a francia eseményekkel kapcsolatban.

Longo elvtárs azt hangsúlyozta, hogy a jelenlegi harc egyik fő vonása az, hogy a dolgozók nem egyszerűen béremelést követelnek, hanem humánusabb munkaidőt és munkaritmust, kulturáltabb munkakörülményeket, hatékonyabb egészségvédelmet, baleset elhárítást, a dolgozó fizikai, erkölcsi és kulturális egyéniségének nagyobb tiszteletben tartását. A dolgozó nagyobb szerepet kíván a termelési folyamatban, a társadalomban és több jogot, több demokráciát, több kultúrát követel ennek elérése érdekében. Ezért – hangsúlyozta Longo et. – gyári harcok már eleve nem lehetnek egyszerűen bérharcok, hanem politikai tartalmat kapnak. E tekintetben nagy szerepe van az egyetemi mozgalmaknak, az értelmiség megmozdulásainak és ezért kapcsolódnak azok össze a munkásmozgalommal. Mind két mozgalom végeredményben a társadalom gazdasági, kulturális és politikai struktúrájának megváltozását sürgeti, mert konkrét követeléseik csak strukturális változás keretein belül valósíthatók meg. Longo elvtárs szerint e tekintetben nagyon sok azonosság van a két ország között.

Azon nézetekkel, véleményekkel szemben, amelyek a francia dolgozók nagy megmozdulásait egy spontán kitörésnek tartották, amely spontán követte az egyetemisták ösztönös, sok tekintetben anarchikus megmozdulásait, Longo elvtárs azt hangsúlyozta, a megkezdett harc koránt sem fejeződött be Franciaországban. Ezt a harcot az FKP és a Baloldali Szövetség hosszú ideje készítette elő. A mozgalom vezetőinek az érdeme, hogy kihasználták a kedvező alkalmat – a váratlan és spontán diákmegmozdulásokat – a

tömegmozgalom kirobbantására. A baloldali erők és a mozgalom gyengesége eddig az volt, hogy nem tudott megfelelő kormányprogrammal fellépni, a mozgalom keretében résztvevő erők nem tudtak közös véleményt kialakítani több nagyfontosságú kérdésben, mint pl. a külpolitika, és nem tudtak szoros kapcsolatot teremteni a diák és munkásmozgalom között.

Longo elvtárs hosszan foglalkozott a szélsőséges anarchista módszerek, az erőszak alkalmazásának kérdéseivel. A francia események példáján válaszolt azoknak, akik az olasz baloldali és diákmozgalomban is a szélsőséges, erőszakos módszerek alkalmazását tartják fontosnak, szinte főmódszernek, különösen a választásokon való baloldali előretörés után. Mint említettük, ennek hangoztatói nemcsak az egyetemi mozgalomban találhatók meg, hanem a PSIUP tömegeiben, sőt vezetőségében is.

Ezzel kapcsolatban idézte – és teljes mértékben helyeselte – Leroy elvtárs szavait, amelyet az UNITA-nak adott interjú során mondott: „A francia kommunisták általában soha nem tagadták az erőszak alkalmazását... de az erőszak csak akkor alkalmazható, amikor a proletariátus, a munkásosztály, a haladó erők számára világossá vált, hogy csak ez az egy harceszköz áll rendelkezésre... számukra az erőszak minden esetben csak a harceszközt és nem a célt jelenti.” Ha konkrétan nem mondta is ki, de mondanivalójának az volt a lényege, hogy a francia egyetemi mozgalom nem lehet követendő példakép az olasz munkásmozgalom, de az olasz egyetemi mozgalom számára sem, mert a francia egyetemisták mozgalmáról „el lehet mondani, hogy azt általában a szélsőségesség, lényegében anarchizmus jellemzi... sokkal megosztottabb és differenciáltabb, mint az olasz: jelen vannak benn a trockisták, maoisták, castroisták, szocialisták, kommunisták anélkül, hogy egyik, vagy másik csoport túlsúlyáról, vagy vezető szerepéről lehetne beszélni.” Majd aláhúzta, hogy az OKP a maga részéről helyére rakta az egyetemi mozgalmat és úgy tekinti, mint a kapitalista-ellenes harc és mozgalom egyik tényezőjét, amelynek tisztelni kell szervezeti és kezdeményező önállóságát.

Összességében megállapítható, hogy az OKP igyekszik mind politikailag, mind ideológiailag elemezni a francia tömegmozgalmak tapasztalait és tanulságait. Ezt szükségessé teszi az is, hogy – mint azt a párt vezetői több alkalommal is kijelentették – a választások után, mivel a baloldali előretörés ellenére a parlamenti erőviszonyok lényegében nem változtak meg, a párt igyekezni fog a jövőben tömegakciókkal alátámasztani parlamenti tevékenységét és nyomást gyakorolni a parlamentre. Az olasz egyetemi megmozdulások, utcai tüntetések tapasztalatai is azt bizonyítják, hogy Olaszországban is erős a szélsőségekre való hajlamosság és ha az OKP azt akarja, hogy tervezett tömegakciói elérjék a kívánt célt a

szerszerkezeti előkészítésben kívül politikailag, ideológiailag időben le kell szerelni a szélsőséges nézeteket és csoportokat.

Száll József

/nagykövet/

A francia események hatása Olaszországban MNL-OL KÜM XIX-J-1-j-002510/8/1968 (37.

d) – (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Külügyminisztérium – TÜK – Franciaország)

Ugyanez az iratanyag tartalmazza a KÜM francia referatúrájának megjegyzését ehhez a jelentéshez, amit nem közlök.

3.

Vendredi 17/5/68 (France Soir 21/5)

D'APRES UN SONDAGE DE L'INSTITUT FRANCAIS D'OPINION PUBLIQUE

53 % des Parisiens approuvent les revendications universitaires des étudiants

UN sondage effectué vendredi dernier par l'IFOP auprès de 350 adultes de la région parisienne montre que le nombre des personnes favorables au mouvement étudiant a augmenté par rapport à la période du 7 au 14 mai.

Au lendemain du déclenchement de la grève chez Renault, de l'appel du Premier ministre et de la tribune télévisée à laquelle ont participé les leaders : Cohn-Bendit (Mouvement du 22 mars), Geismar (SNESup) et Sauvageot (UNEF) la compréhension de la population parisienne à l'égard du mouvement étudiant est très répandue ; les opinions favorables sont nettement majoritaires sur tous les points purement universitaires ; sur le rôle des étudiants dans la vie politique et l'extension de leur grève aux ouvriers, les opinions favorables sont le fait d'une minorité importante.

Par rapport à la période du 7 au 14 mai, le niveau d'hostilité est resté stable, mais certaines personnes qui n'avaient pas d'opinion sont venues renforcer les opinions favorables.

1 D'après ce que vous savez des revendications exprimées par les étudiants, approuvez-vous ou désapprouvez-vous leurs positions :

a) Sur le problème des examens :

Approuvent	53
Désapprouvent	28
Ne se prononcent pas	19

b) Sur le problème de la sélection, c'est-à-dire des conditions d'entrée à l'Université :

Approuvent	53
Désapprouvent	17
Ne se prononcent pas	30

c) Sur la mise en cause de la société actuelle :

Approuvent	55
Désapprouvent	28
Ne se prononcent pas	17

2 Avez-vous fait grève le lundi 13 mai ?

Oui	27
Non	73

3 A votre avis, les étudiants doivent-ils se limiter à des revendications proprement universitaires ou bien doivent-ils également jouer un rôle sur le plan politique ?

Revendications proprement universitaires	56
Jouer un rôle sur le plan politique	37
Ne se prononcent pas	7

4 Souhaitez-vous ou non que la grève actuelle des étudiants s'étende à d'autres catégories, notamment aux ouvriers ?

Non	51
Oui	40
Ne se prononcent pas	9

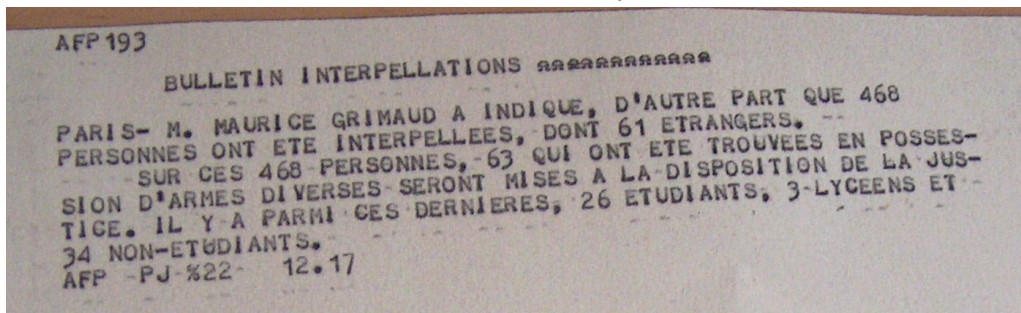
5 Dans l'ensemble, êtes-vous plutôt favorable ou plutôt hostile aux manifestations d'étudiants qui se déroulent en France en ce moment ?

Plutôt favorable	60
Plutôt hostile	35
Ne se prononcent pas	5

(Copyright by IFOP et « France-Soir », reproduction même partielle interdite.)

ANF – 19920564 Art. 2

4.

ANF – 19870191 ART 26–27

VI)

Névmutató

- Acheson, Dean 42, 112, 127
 Adenauer, Konrad 212
 Adorno, Theodor 28
 Ailleret, Charles 94, 114
 Alphand, Hervé 110
 Aragon, Louis 69
 Aron, Raymond 8, 91, 155, 212
 Barroso, José Manuel 103
 Baez, Joan 55
 Batista, Flugencio 102
 Beatles 28,33,41,43, 217
 Beauvoir, Simon de 39, 50
 Bécaud, Gilbert 123
 Ben Gurion, David 153, 154, 156, 212
 Berthoin, Marie 180
 Bertolucci, Bernardo 35, 56, 209
 Bidault, Georges 70, 170, 196
 Blum, Léon 68
 Bohlen, Charles, 106, 109, 112
 Boissieu, Alain de, 184
 Brezsnyev, Leonyid, 24, 34, 125, 126, 127
 Brosio, Manilo 108
 Brown, Georges, 137, 138, 140
 Brown, Henry Phelps 81
 Cardonnel, Jean 56
 Castro, Fidel, 21, 28, 33, 39, 40, 41, 42,
 100
 Celentano, Adriano, 43
 Chaban-Delmas, Jean-Jacques, 72
 Che Guevara, Ernesto 29, 33, 39, 40, 41,
 63, 99
 Churchill, Winston 18, 19, 131, 134
 Cohn-Bendit, Daniel 15, 30, 33, 54, 55, 56,
 58, 59, 100, 128, 157, 158, 192, 195,
 209
 Combal, Jean 168
 Corneille, Pierre 92
 Coty, René, 72, 74
 Couve de Murville, Maurice 109, 110, 137,
 142
 Csiang Csing, 37
 Daladier, 69
 Danyiel, Julij 34, 123
 Darlan, François 131
 Debré, Michel 75, 111, 121, 148, 181, 183,
 193, 198, 200
 Droit, Michel 186, 187
 Dutschke Rudi, 10, 44, 45
 Dylan Bob, 55, 217
 Eben, Abban 151, 152
 Eytan, Walter 152
 Fellini, Frederico 35
 Feltrinelli, Giangiacomo 40
 Ferry, Jules 66
 Foccart, Jacques 62, 96, 179, 180, 181, 184,
 185, 188, 193, 194, 199
 Fouchet, Christian 53, 58, 93, 135, 179,
 181, 194
 Hardy, Françoise 35
 Gagarin, Jurij 23, 123
 Garaudy, Roger 130

- Gaulle de, Charles 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 23, 24, 28, 30, 53, 56, 57, 58, 59, 63, 65, 68, 69, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 170, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220,
- Gaulle de, Philippe, , 15, 16, 110, 144, 145, 186
- Gerlier, Pierre-Marie 70
- Giraud, Christian 14, 130, 131, 214
- Giraud, Henri 131, 132
- Giscard d'Estaing, Valéry 76, 84, 138, 144, 200
- Gomułka, Wladislaw 45
- Gorse, Georges 155, 181, 183, 194,
- Grappin, Pierre 54, 59
- Gromikó, Andrej Andrejevics 126
- Hallyday, Johnny 35
- Hartog, Simon 148
- Healey, Denis 135, 137,
- Helms, Richard 115, 116
- Herriot, Édouard 66, 69, 70
- Hidasi János 174
- Ho Si Minh, 10, 29, 33, 39
- Hoffman, Abbie 87
- Hruscov, Nyikita Szergejevics 14, 23, 24, 33, 107, 123, 160
- Jang Sang-hun, 37
- Jeanenney, Jean-Marcel 194
- Jenkins Roy 202
- Johnson, Daniel 144, 145
- Johnson, Lyndon Baines 34, 35, 36, 37, 51, 82, 89, 99, 106, 109, 110, 111, 113, 115, 116, 118, 121, 153, 155, 185, 210
- Joliot-Curie, Frédéric 69
- Jospin, Lionel 67, 103
- Joxe, Louis 57, 58, 180
- Kádár János, 153, 170
- Kennedy, John Fitzgerald 28, 33, 36, 107
- Kiesinger, Kurt Georg 43, 211
- King, Martin Luther 10
- Kinsey, Alfred Charles 28, 29
- Komer, Robert 112
- Komócsin Zoltán, 170
- Korda Alberto, 40
- Kosevoj, Oleg 188
- Koszigin, Alekszej Nyikolajevics 153, 155
- Kuron, Jacek 45
- Kurras, Karl Heinz 44
- La Grandville Jean de, 110
- Lalande, André 188
- Laval, Pierre 67
- Lecanuet, Jean 77, 78, 187
- Ledwig, Benard 154
- Lefebvre, Joseph-Charles 49
- Lemnitzer, Lyman Louis 114
- Leys, Simon 167
- Lévy, Benny 38
- Lin Piao 37
- Lipowski, Jean Noël de 130
- Liu Sao-csi, 37, 165
- Lucet, Charles 116, 118
- Lukács György, 32
- Luns, Joseph 140
- Macmillan, Harold 106, 107, 134, 135
- Malraux, André 38, 46, 193, 201, 206
- Mandreau, Jean-Louis 118
- Mao Ce-tung, 9, 23, 24, 29, 33, 37, 38, 39, 45, 99, 103, 128, 129, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 213, 214
- Marcuse, Herbert 9, 28, 29, 30, 31, 57
- Marty, François 59, 61, 62, 63
- Marx, Karl 29, 32, 39
- Massu, Nicolas 73, 74, 165, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 191
- Mauriac, François 5, 193
- McLendon, Gordon 100, 104
- McLuhan, Marshall 32, 36
- McNamara, Robert 113
- Mendès-France, Pierre 70, 79, 115, 159, 175, 180, 187, 197, 203
- Michnik, Adam 45
- Mickiewicz, Adam 45
- Missofe, François 194
- Mitterrand, 14, 115, 117, 159, 174, 175, 180, 192, 193, 195, 197, 198, 203, 215, 219

- Moczar, Mieciszlav 45
 Mód Péter, 101, 177
 Modugno, Domenico 43
 Mojszejev, Igor Alekszandrovics 123
 Mollet, Guy 22, 69, 79
 Monnet, Jean 73, 83
 Montaron, Georges 63, 203
 Morawski, Eduard Oszóbka 138
 Nasszer, Gamal-Abden 25, 34, 149, 151, 156
 Nehru, Dzsavaharlál 34
 Nyers Rezső 172, 173
 Ohnesorg, Benno 44
 VI. Pál 50, 64, 126
 Pahlevi, Reza 44
 Papon, Maurice 67
 Paye, Lucien 180
 Peng Csen, 37
 Peng Tö-huaj, 37
 Pétain, Philippe 50, 67, 79, 132
 Peyrefitte, Alain 38, 57, 180
 Pinay Antoine, 67, 86
 Podgornij, Igor 126
 Poincaré, Raymond 79
 Pompidou, Georges 15, 16, 58, 78, 79, 89, 91, 100, 123, 131, 133, 139, 141, 174, 176, 177, 179, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 217, 219
 Poujade, Pierre 71, 193
 Proudhon, Pierre-Joseph 165
 Reilly, Patrick 142
 Renard, Alexandre 53
 Rochet, Waldeck 132, 165, 192, 196
 Rolling Stones, 33, 41, 43, 217
 Roosevelt, Franklin Delano 18, 19, 131
 Rueff, Jacques 84, 85, 86
 Rusk, Dean 110, 113
 Ruzek, 138
 Salan, Raoul 74, 170, 196
 Sartre, Jean-Paul 39, 69, 130, 132, 209
 Scarascia-Mugnozza, Gian Tommaso 202
 Schramme, Jean 187
 Schuman, Robert 70, 72
 Schumann, Maurice 193
 Séguy, Georges 64, 180, 182, 192
 Shriver, Sargent 114, 117
 Solo Bobby, 43
 Stiker, Dirk 108
 Sukarno, sz. Kusno Sosrodihardjo 34
 Szinyavszkij, Andrej 34, 123
 Szmirnovszkij, 138
 Sztálin, Jozsip Viszajnarovics 18, 19, 20, 21, 33, 69, 123
 The Who, 43
 Thorez, Maurice 69
 Tricot, Bernard 181, 185, 189
 Trockij, Lev Davidovics 165
 Truffaut, François 35
 Valkó Márton 51, 101, 102, 103, 170, 171, 175
 Vallon, Louis 76
 Verdier, Jean 70
 Vincent, Jean 162
 Wieland, William 100
 Wilson, Harold 42, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 146, 204
 XII. Pius, 47
 XXIII. János, 47, 50
 Yardbirds, 43

Összefoglalás

A dolgozat az 1968-as párizsi eseményeket középpontba állítva, szinte koncentrikusan körüljárva kívánja bemutatni a francia diplomácia külpolitikai mozgásterét, és ennek kölcsönhatásaiból bemutatni nemcsak a párizsi események diplomáciai hátterét, hanem de Gaulle tábornok lemondását is.

A párizsi mozgalommal, és általában 1968 különböző forradalmaival nagyon sokan foglalkoztak már a világ szinte minden pontján, és ugyanez elmondható de Gaulle tábornokról is. Magyarországon magyar nyelvű szakmunkákból nem készült nagyon sok ebben a témában, s külpolitikai tevékenység keresztmetszetébe helyezve a párizsi eseményeket talán még egy sem. Ez a dolgozat erre tesz kísérletet, miközben témájánál fogva bepillantást ad 1968 eszméibe, várakozásaiba is az egész világon. A kutatás hazai és francia levéltári iratok mellett más művek, forráskiadványok felhasználásával igyekszik magyarázatot találni arra, hogy vajon egy olyan viszonylag békés, jóléti államban, mint Franciaország, mitől robbant ki egy ilyen elsöprő erejű mozgalom, amely végül csak de Gaulle-t tette félre, mást nem. Milyen külső érdekek állhatnak ezen események mögött?

A dolgozat első része kívülről befelé haladva jut egyre közelebb Párizshoz. Először a hidegháborús környezetet mutatom be, megismerkedve azzal a játéktérrel, ahol Franciaország is szerepelt. Majd következik a világ számtalan pontján megmozduló egyetemi ifjúság mozgalmainak bemutatása, itt különösen a sokféleségben keresem azt, ami ezeket összeköti Kínától Latin-Amerikán át Párizsig. Majd a felvezetés zárásaként Franciaország történetét tekintem át a II. világháború után, amelyben természetesen megkerülhetetlen tényező volt

mindvégig Charles de Gaulle. De Gaulle egyénisége, politikai kultúrája ugyanis eltér a többiekétől, ebből az attitűdből következően a kezdeményezést is igyekezett átvenni.

A dolgozat központi eleme ezután következik, amely a gaulle-ista külpolitikai elképzelések mentén vizsgálja Franciaország és azon országok viszonyát – USA, Izrael, Nagy-Britannia, Kína, Szovjetunió –, akiknek szerepe lehet az 1968-as májusi események kiobbantásában. Az érdekkellentétek vizsgálatát hajtottam végre, és bemutattam, hogyan viszonyulnak ezek az országok a párizsi eseményekhez. Különös figyelmet kapott az említett országok titkosszolgálatainak tevékenysége, bár sajnos ezen iratok jelentős része még mindig titkos. Ez okozta a kutatás során a legtöbb nehézséget.

Végezetül a belpolitikai hatásokkal foglalkozom, kiemelve azokat az eseményeket, amelyek nagyban hozzájárultak de Gaulle tekintélyének meggyengüléséhez, és milyen külpolitikai változásokra lehet számítani a Tábournok távozásával.

Summary

My dissertation focuses on the events in Paris in the year 1968. Approaching from a general perspective towards concentrating on details, I describe the political environment of French foreign relations which not only affected the events in Paris but also the resignation of general de Gaulle.

The movement in Paris and the revolutions in 1968 worldwide, as well as general de Gaulle himself have already been evaluated by many studies around the world, but in Hungary there are only a few on the topic in Hungarian and probably none of them concentrates on putting the events in Paris specifically in the intersection of foreign policy. This study attempts to do so by presenting the ideas and expectations of 1968 around the world. I used source documents of Hungarian and French archives and other authorities and publications in order to find an explanation on what caused such a poignant revolution to break out in France, a country of peace and wealth; a movement which finally sidelined solely de Gaulle, no one else. What foreign interests might stand behind?

In Chapter 1, I first introduce the cold war from a global perspective, coming to the scenes where France played her role. Then I describe the different movements of university youth worldwide, finding the common idea in their diversity from China through Latin America to Paris. At the end of the introduction part, France's history following World War II is surveyed, an era Charles de Gaulle certainly took a dominant role in, as de Gaulle's personality and his political culture is entirely different from the others, he had the attitude of trying to take the initiative.

The central element of the dissertation analyzes gaullist ideas in the foreign affairs of France and her relationship with countries that could affect the revolutionary events in the month of May, 1968, namely: the USA, Israel, the UK, China and the Soviet Union. I analysed these countries' conflicting interests and their relation to the events in Paris, and specially, the activity of their respective intelligence agencies – although the majority of the related documents are confidential, this in fact causing most of the difficulties during the research.

Finally, I study internal affairs, highlighting the main events that contributed to the weakening of de Gaulle's authority and the prospects in foreign affairs after the general's leave.